

ประเพณีไทย

เกี่ยวกับเทศกาลสงกรานต์

ของ

พระยาอุษานราชชน

อธิบดีมหาดการ

กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา

กระทรวงศึกษาธิการ

จัดพิมพ์ ๑๕๐๐

หมดอายุ 09/05/2565

(เอกสารราชการห้ามขาย)

คำนำ

สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สภาวัฒนธรรม
แห่งชาติ แจ้งว่าใครจะได้เรื่องประเพณีไทยเกี่ยวกับเทศ
กาลโดยเฉพาะเรื่องเทศกาลสงกรานต์ ไปตีพิมพ์เผยแพร่
ข้าพเจ้าไม่ชักข้อ ยินคืออนุญาตให้นำเอาไปตีพิมพ์เผยแพร่
ได้ตามประสงค์ เพราะประเพณีก็คือวัฒนธรรมของชาติ
เมื่อสำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สภาวัฒนธรรม
แห่งชาติ จะจัดตีพิมพ์ออกเผยแพร่จึงนับว่าสมควรอย่างยิ่ง

ประเพณีคือสิ่งที่ประพฤติสืบ ๆ กันมา จนลงรูปเป็น
แบบเดียวกัน เพราะฉะนั้นประเพณีส่วนใหญ่ จึงมีลักษณะ
เป็นปรัมปรา อย่างที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า tradition จะ
ขอใช้คำนี้ว่าปรัมปราคติ ปรัมปราคก็มีลักษณะเป็นอัตนัย
(Subjective) ก็คืออยู่ในวิถีความคิดและความรู้สึกในตัวเรา
เมื่อคิดหรือรู้สึกอย่างใดก็ตามก็สำแดงออกนอกตัวเราเป็นแบบ
เดียวกันในส่วนรวมแล้วสืบ ๆ กันมา เกิดเป็นประเพณี
(Custom) ขึ้น ซึ่งแยกออกได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ จารีต
ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องผิดกฎหมายหรือที่ชั่วทางจารีตศีลธรรมชนบ
ประเพณี เกี่ยวกับเรื่องวางโดยตรงหรือโดยปริยาย เป็นชนบ

หรือระเบียบแบบแผนขั้นไว้ และธรรมเนียมประเพณี
 เกี่ยวกับเรื่องถือเป็นธรรมเนียมกันมาเท่านั้น ไม่ได้ว่าคิ
 ขั้วทางศีลธรรมหรือวางเป็นชนบชั้นไว้ ประเพณีทั้ง ๓
 ลักษณะนี้ถ้าวิเคราะห์เป็นแนวความรู้ ย่อมมีอยู่ในหนังสือ
 เล่มนี้แต่จะจัดเข้าอยู่ในลักษณะไหน ก็จะต้องเอาปรั
 ปรากติของแต่ละดินเข้าประกอบพิจารณาด้วย เพราะแต่ละ
 ดินมีสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม
 ไม่เหมือนกันทีเดียว

สิ่งใดที่เรารักและหวงแหน ก็เพราะรู้สึกว่ามันมี
 ค่าเป็นคุณมีประโยชน์แก่ตัวเรา จะมีมากมีน้อยเท่าไรก็
 แล้วแต่จะกำหนดให้เป็นค่าให้แก่มันนั้น ยกตัวอย่าง ชาว
 ไทยที่นับถือพุทธศาสนามีศรัทธาอย่างกล้าแข็ง ไม่ยอมให้
 โจรมาลบล้างคุณมัน ก็เพราะพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่น่ายังแก่
 จิตใจและความเป็นปรกิตุของคน ชาวไทยที่นับถือ
 ศาสนาอื่น ก็มีความรู้สึกเห็นคุณค่าอย่างยิ่งในศาสนา
 ของเขาเป็นทำนองเดียวกัน คราวนี้เมื่อมาถึงเรื่องประเพณี
 ก็มีความเป็นไปในลักษณะอย่างนั้น ก็ทุกประเพณีก็มี
 “ค่า” ของแต่ละประเพณีไม่มากก็น้อย แล้วแต่ความรู้สึก

ของคนในส่วนรวม เพราะฉะนั้นในการแก้ไขปรับปรุง
 เรื่องประเพณี ให้มีความเจริญก้าวหน้า จึงอยู่ที่รู้จักว่าอะไร
 เป็นค่า หรือสาระของประเพณีนั้นแล้วปรับปรุงเสริมสร้าง
 โดยถือเอาค่าของประเพณีเป็นรากฐาน เพื่อความมั่นคง
 ถาวรของสิ่งที่ปรับปรุงและสร้างขึ้นใหม่/แต่การที่จะรู้จัก
 ค่าของประเพณีเช่นนี้ ก็ด้วยรู้ที่มาและ การคลี่คลายเป็น
 พัฒนาการของประเพณีจามีเป็นมาได้อย่างไรเพราะฉะนั้น
 หนังสือประเพณีที่ข้าพเจ้าแต่งขึ้นนี้ จึงมีความมุ่งหมายใน
 ข้อที่กล่าวมาข้างต้น และข้อความที่ข้าพเจ้านำมาบรรยาย
 ในส่วนที่บอกพร้อมก็คงมี เพราะข้อความที่นำมากล่าวไว้
 ถ้าสอบสวนได้ความหมดจด ก็มีดูมากกว่าผิด ถ้าได้มาบอก
 ของข้อความที่นำมาบรรยายตลอดจนการวิเคราะห์เรื่อง
 ก็ย่อมระบกว่าพร้อมด้วย ตามส่วนสัมพันธ์ของเรื่องที่สอบสวน
 ได้มา ในที่นี้ข้าพเจ้าขอถือโอกาสขอบคุณท่านโบราณา
 จารณ์ ที่แต่งเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับประเพณีไทยซึ่งข้าพเจ้า
 เป็นแนวทางได้อาศัยตลอดทั้งท่านที่นับถือและ มิตร สหาย
 ซึ่งมีอยู่มากท่าน ที่ให้ความรู้เรื่องเหล่านี้แก่ข้าพเจ้าไม่มาก
 ก็น้อย ขอท่านจงได้รับความขอบคุณอย่างสูงจากข้าพเจ้า
 ไว้ในที่นี้ด้วย

ความรู้ที่ข้าพเจ้าได้มาทั้งในทางหนังสือและทางบอก
 เล่าเท่ากับเป็นมรดกสังคมหรือวัฒนธรรมซึ่งข้าพเจ้าได้รับ
 ไว้และตกเป็นหน้าที่ข้าพเจ้า จะต้องปรับปรุงและเพิ่มเติม
 ของตนลงไปช่วยให้เข้ากับสมัยของตน เพราะฉะนั้นข้อ
 ความใด ๆ ที่มีอยู่ในหนังสือนี้ มีผิดมีบกพร่องอย่างไรบ้าง
 ก็เป็นเรื่องของข้าพเจ้าผู้เดียว และตกเป็นหน้าที่ของนคร
 รุณหวังจะปรับปรุงเพิ่มเติมอย่างไรในสมัยของท่านแล้วแต่
 จะเห็นดี ข้าพเจ้ามีหน้าที่เป็นผู้รับมรดกสังคมไว้ ก็ต้องปรับ
 ปรุงส่งเสริมให้ก้าวหน้าตามที่ข้าพเจ้าคิดเห็นและด้วย ทอด
 ใว์ให้คนรุ่นต่อไปจะรับมรดกนี้ไว้ โดยปรับปรุงแก้ไขให้คิ
 ยิ่งขึ้นและเหมาะแก่สมัยอย่างไร หรือจะทิ้งขว้างมรดกอัน
 เป็นปรัมปราคตินี้เสียก็ทำได้ แต่ปรัมปราคติและวัฒนธรรม
นั้นเป็นสิ่งเดียวกัน ถ้าผู้ใดมีแต่ปัจจุบัน ไม่มีอดีตเป็นราก
 รุณ ผู้นั้นก็เป็นคนเกิดใหม่อยู่ร่ำไป ไม่มีวันเติบโตเป็น
 ผู้ใหญ่ขึ้นได้ และก็นึกไม่เห็นว่ามีขึ้นได้อย่างไร
 ถ้าไม่เกิดจากอดีต และอนาคตจะมีได้อย่างไร ถ้าปัจจุบัน
 ไม่รู้จักเป็นอดีตบ้าง.

หมตอายุ 09/05/2545

เสฐียรโกเศศ

(พระยาอนุমানราชชน)

เทศกาลสงกรานต์

ต้นเหตุ

อัญญา

สงกรานต์เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า ย่าง หรือ
เคลื่อนย้ายเข้าไป ซึ่งในที่นี้หมายถึงพระอาทิตย์ผ่านหรือ
เคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีโคจรหนึ่งก็เรียกว่าสงกรานต์
(จักรราศีคือวงกลมเป็นรูปไข่ในท้องฟ้า ซึ่งสมมติว่าเป็น
ทางที่ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาวพระเคราะห์โคจร
ผ่านเข้าไป) โคจรแปลว่าทางไปของโค แต่ในที่นี้ไม่ได้
แปลว่างัว แต่หมายถึงพระอาทิตย์ และใช้ได้ตลอดถึง
พระจันทร์และดาวพระเคราะห์ด้วย จักรราศีนั้นแบ่งตาม
ขวางออกเป็น ๑๒ ส่วนเท่ากันหรือ ๑๒ ราศี ซึ่งละราศี
ก็มีกลุ่มดาวอยู่ในนั้นเป็นเฉพาะของราศีหนึ่ง ๆ [แต่เดี๋ยว
นี้เคลื่อนที่ไปแล้ว] เหตุนี้ราศีจะแปลว่ากลุ่มดาวก็ได้
เพราะคำว่าราศีก็แปลว่า กอง ว่า หมู เช่น บัญราศี
ก็แปลว่า กองบุญ กลุ่มดาวที่อยู่ในราศีหนึ่ง ๆ มีดวงดาว
โคจรหลายดวงเรียงรายกันเป็นรูปต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน
และปะาสมมตรูปของกลุ่มดาวเหล่านี้ เช่นเป็น กลุ่มดาวเพ
กลุ่มดาวงู และอื่น ๆ เป็นต้นจนครบ ๑๒

พระอาทิตย์เมื่อโคจรเข้าไปในราศีใด และกว่าจะผ่านพ้น
 ราศีนั้นไปสู่อีกราศีหนึ่ง ก็เป็นเวลาเดือนหนึ่ง เมื่อผ่านไป
 ครบ ๑๒ ราศี ก็เป็นเวลาได้ปีหนึ่งโดยประมาณ ราศีนั้น
 ด้แบ่งตามมาตรวัชของจักรราศีก็เป็นราศีละ ๓๐ องศา
 รวมทั้งจักรราศีก็เป็น ๓๖๐ องศา กลุ่มดาวที่อยู่ในราศี
หนึ่ง ๆ ไม่ใช่จะอยู่ภายในราศีที่แบ่งไว้โดยเด็ดขาด เพราะ
มีดวงดาวต่าง^{ดาว}วงในกลุ่มของราศีหนึ่ง คาบเกี่ยวหรือ
เหลื่อมล้ำเข้าไปในราศีอื่นก็มี เหตุนี้การแบ่งเดือนจึงมี
จำนวนวันและเวลาไม่เท่ากันเสมอไป ที่เรากำลังจะเห็นว่า
 เมษายน พฤษภาคม และอื่น ๆ จนถึง มีนาคม ก็ทั้งจาก
 รูปของกลุ่มดาวในจักรราศี เมษายนก็คือ กลุ่มดาวแพะ
 พฤษภาคมก็คือ กลุ่มดาวงัว คำว่า แพะ ในภาษาสันสกฤต
 เรียกว่า เมษ ^{ชื่อของดาว} เขาคำว่า อายน ซึ่งแปลว่าการมาถึงเข้าไป
 ต่อเชื่อมกัน ก็เป็นเมษายน คำว่า งัว ในภาษาสันสกฤต
 เรียกว่า พฤษภาคม เขาคำว่า อากม ซึ่งแปลว่าการมาถึง
 เหมือนกัน เข้าไปต่อเชื่อมก็เป็น พฤษภาคม ที่เราแยกใช้
 คำเชื่อมต่อท้ายว่า อายน บ้าง อากม บ้าง ก็เพื่อแบ่งพวก
 ปีจำนวนวันเป็น ๓๐ วันบ้าง ๓๑ วันบ้าง ให้เป็น

เครื่องส่งเกตได้ง่าย อนึ่ง ที่ว่าพระอาทิตย์โคจรหรือเคลื่อน
 ไปในอากาศนั้น เป็นเรื่องทีคนโบราณเห็นอย่างนั้น ถึง
 เคียวนี้เราก็เห็นว่าเป็นเช่นนั้น แต่ทางวิทยาศาสตร์บอกว่า
 โลกพิภพที่เราอยู่นี้ต่างหากที่เคลื่อนย้าย ไปรอบดวงอาทิตย์
 แต่ถึงจะเป็นโลกพิภพที่เคลื่อนย้ายไปหาใช่ดวงอาทิตย์ไม่ก็ค
 ้นแต่เมื่อว่าในทางคำนวณเกี่ยวกับเวลา ก็ได้ผลลัพธ์เท่ากัน

เมื่อพระอาทิตย์แรกย้ายราศี คือย้ายจากดาวกลุ่มหนึ่ง
และย้ายเข้าไปสู่หมู่ดาวอีกกลุ่มหนึ่ง เรียกเป็นคำของภาษา
โหราว่า ยกลงไปสู่ หรือ ยกขึ้นสู่ ตัวอย่างเช่น "พระอาทิตย์
 ยกขึ้นสู่ราศีเมษ ^๕ ถึงแก่วันอังคารเดือน ๕ แรมค่ำหนึ่ง
 เวลาห้าค่ำ ๒๔ นาที แล้วยกไปสู่ราศีพฤษภ วันจันทร์
 เดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ เวลา ๓ ยาม กับ ๓๖ นาที" ทั้งนี้
 เป็นต้น วันและเวลาที่พระอาทิตย์ย้ายขบวนราศีหนึ่งและยก
 ไปสู่อีกราศีหนึ่ง ท่านเรียกว่า สงกรานต์เดือน เพราะ
 ย้ายไปราศีละเดือน แต่ในวันและเวลาที่พระอาทิตย์ยกขึ้น
 สู่ราศีเมษ คือในเดือนเมษายน เขาเรียกเป็นพิเศษว่า
มหาสงกรานต์ เพราะถือว่าเป็นวันและเวลาที่ถึงกันเป็นปี
 ใหม่ โดยเหตุที่ประชาชนสนใจแก่วันขึ้นปีใหม่ เมื่อศกกว่า

สงกรานต์ก็นึกถึงวันมหาสงกรานต์ ส่วนสงกรานต์ของ
เดือนอื่นไม่เข้าใจและสนใจ คำว่าสงกรานต์ จึงหมายถึง
มหาสงกรานต์เป็นเฉพาะไป ✓

เหตุไรวันขึ้นปีใหม่จึงตั้งกันเอาในวันมหาสงกรานต์
คือ ในบันทึกเขียนวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นเรื่องไม่ใช่ของเรามาแต่เดิม แต่เป็นเรื่องของอินเดียฝ่ายเหนือ ^{North} แผลงดินซึ่ง
อยู่เหนือเขตร้อนขึ้นไป เช่นประเทศอินเดียตอนเหนือ
ประเทศจีนและประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป เป็นต้น มีฤดู
กาลไม่ตรงกับเราทีเดียว ในประเทศที่กล่าวเหล่านี้เขามีฤดู
spring ซึ่งเราแปลว่าฤดูใบไม้ผลิ ภาษาสันสกฤตเรียกฤดูนี้
ว่า วสันต์ ซึ่งในกรุงโบราณเริ่มต้นแต่วันที่พระอาทิตย์ขึ้นสู่
ราศีเมษ ในวันที่ ๑๓ เมษายน ก็คือวันมหาสงกรานต์
แต่ในบันทึกนี้เลื่อนมาเป็นวันที่ ๒๐ มีนาคม เป็นเพราะ
โศกพิภพทุกพระอาทิตย์ถึงจุดเคลื่อนจากที่เดิมไป เรียกใน
ภาษาคณิตศาสตร์ว่า precession ข้าพเจ้าอธิบายมากกว่า
นี้ไม่ได้ เพราะไม่ทราบอะไรในเรื่องนี้ได้มากนัก ต้องการ
ทราบเป็นพิเศษก็สอบถามเอาจากผู้รู้ดีกว่า ในพระราช-
นิพนธ์เรื่องพระราชพิธี ๑๒ เดือน [หน้า ๓๒๕-๖]

กล่าวว่ “เมื่อนานมาวันซึ่งคึกคกตามสุริยาครว่พระอาทิตย์
 ยกนั้ ก็เคลื่อนกลดจากที่พระอาทิตย์ยกจริง ๆ ไป
 เหมือนอย่างในบ้จจุบันนี้ วันสงกรนตก็เคลื่อนกับพระ
 อาทิตย์ยกที่จริงแท้ดง ๒๑ วันล่วงมาแล้ แต่เพราะเคลื่อน
 ที่ละน้อยไม่ดงกับเปลี่ยนฤดูกาลบ้ร้อนเป็นหนาวจึงไม่ใคร่มี
 ผู้ใคร่รู้สึก แต่ถ้านานไปอีกหลายปี ดงจะกลับร้อนเป็น
 หนาวได้” นีคือเรื่องของ precession ซึ่งกล่าวมาแต่กัน
 วันที่เริ่มเข้าฤดูวสันกันั้นเป็นเวลาทีพระอาทิตย์เดินข้คจาก
 ใต้ คือเดินเป็นเส้นโค้งจากใต้จะไปสู่เหนือ มาดงกึ่งกลาง
 พิกพหรือโลกทีเราอยู่น้พอดี กังทีเราเห็นแกคมันย้ายข้
 ในระยะทีว่านเวลาทีเป็นกลางวันแต่ะกลางคืนเท่ากันท่วทุก
 แห่ง เรียกเป็นภาษาไรวว่า มัธยมกาล สันสกฤตเรียกว่
 วสันทวิษุวัต หรือ มหาวิษุวัต อังกฤษเรียกว่
 vernal equinox. แปลว่าเท่ากันในฤดูวสันต

ที่โบราณถือเอา วันสงกรนต หรือวสันทวิษุวัต
 เป็นปีใหม่ เพราะประชาชนที่อยู่เหนือเขตร้อนของโลก
 ถือว่าเป็นระยะเวลาหรือเป็นฤดูกาลทีสุขของเธอ เพราะ
 เมื่ออย่างเข้าฤดูนี้ เขารุสกันคล้ายริดาเหมือนมีชีวิตได้เกิดใหม่

เหตุด้วยฤดูหนาวของเขาได้ผ่านพ้นไปแล้ว แผ่นดินที่อยู่
 ในเขตที่มีอากาศหนาวกว่าของเรา เมื่อถึงฤดูหนาวก็หนาว
 จริง ๆ กันไม้กันหญ้าก็หยุดงอกและใบก็ร่วงลงไปหมด
 สัตว์ต่างชนิดหาอาหารได้ยาก ก็ต้องหยุดพักหากิน เรียกว่า
 hibernate ในภาษาอังกฤษ อย่างที่เราเรียกว่าจำศีล เช่น
 กบจำศีล ก็มันหยุดพักหากินนอนนิ่งอยู่แต่ในรูไม่ออกมา
 มันจะออกมาทำไมเมื่อไม่มีอะไรจะกิน สัตว์ต่างชนิด เช่น
 กระจอก กระแต ก็นอนคุดคู้อยู่ในรูในโพรงเสี้ยวชั่วคราว
 ที่กลางแห่งเมื่อถึงฤดูหนาว ก็มีหิมะตกปกคลุม ทำให้อากาศ
 มี霜กริมไม่เห็นดวงเดือนดวงตะวัน หนาวเฉียบและเฉียบ
 เชียบ อุปสรรคหนึ่งว่า ธรรมชาติกำลังจะตายไป คนและสัตว์
 ซึ่งมีกำลังต้านทานน้อย ^{จึงหยุด} หรือมีเกราะป้องกันให้ความ
 อ่อนไม่เพียงพอ ก็มักตัวแข็งตายเพราะทนความหนาว
 ไม่ไหว

กรณีสิ้นสุดฤดูหนาวแล้ว อากาศคลายความหนาวและ
 แจ่มใสขึ้นโดยลำดับ ไม้ก็ผลิอกออกช่อและแตกใบ
 ใหม่เขียวชอุ่ม ผีเสื้อต่างและนก และแมลงต่าง ก็กลับมาหา
 กินใหม่ อุปสรรคหนึ่งว่า ธรรมชาติกลับฟื้นมีชีวิตอีก เหตุนี้

ที่เราแปลฤดูสปริงหรือวสันต์) ว่าฤดูใบไม้ผลิก็ไม่ผิด
 นักศึกษาชาวไทยคนหนึ่งเขียนจดหมายมาถึงข้าพเจ้าจาก
 มหาวิทยาลัยพาราเนตี เกี่ยวกับฤดูวสันต์ที่นั่นว่า "อากาศ
 สบายดีจริง ๆ รู้สึกชุ่มชื้นเย็นสบายไม่หนาวจัดอย่างเมื่อ
 เดือนมกราคมและไม่ร้อนเลย นอกจากจะไปดูแกะเข้
 ลักษณะที่เด่นที่สุดคือมะม่วงออกช่อ เห็นคอกบานสะพรั่ง
 เต็มหมดทุกต้น และอินทนิลข้างเป็นประเทศที่เต็มไปด้วย
 ต้นมะม่วงอะไรอย่างนี้ก็ไม่ทราบ กลิ่นคอกมะม่วงหอม
 กตะกลึงไปหมด คอกส้มก็ประคังกันออกกอนี้ ฤดูอากาศ
 ช่างชื่นฉ่ำเสียจริง ๆ" ด้วยเหตุนี้เขาจึงถือเอาต้นฤดูวสันต์
 เป็นวันขึ้นปีใหม่ แสดงความยินดีปรีดาเล่นนักชกฤกษ์
 สงกรานต์กัน

ฤดูวสันต์ทางเมืองเราไม่มี เรามีกแต่ฤดูร้อน ฤดูฝน
 และฤดูหนาว ๓ ฤดูเท่านั้น (ฤดูฝนเราเรียกเป็นคำบาลีว่า
 ฤดูวัสสาน์ เสียงใกล้เคียงวสันต์) จึงมีผู้ใช้ฤดูวสันต์ให้หมาย
 ความว่าฤดูวัสสาน์ก็มี เพราะเข้าใจผิดว่าเหมือนกัน ฤดูของเรา
 เรามือพื้นฤดูหนาวแล้วก็ถึงฤดูร้อนที่เกี่ยว การเล่นนัก-
 ชกฤกษ์สงกรานต์ในฤดูวสันต์ของอินเดีย พอจะมาเหมาะ

เรากล่าวถึงความเป็นอยู่ของชาวในสวนรวม ซึ่งมีอาชีพส่วนใหญ่
ทางกสิกรรม ^{กสิกรรม} ระยะตอนนีประชาชนของเราทำล้งว่างจาก
ทำไร่ไถนา [ยกเว้นภาคบักซ์ไต] จึงถือเอาวันสงกรานต์
เป็นวันทำบุญใหญ่แล้วเล่นสนุกกัน เรียกว่าเล่นนักษัตรฤกษ์
สงกรานต์ สืบเป็นประเพณีมาเหมือนกันหมดทั้ง
ประเทศไทย ประเทศพม่า ประเทศเขมร และประเทศลาว
หลวงพระบาง เพราะได้มาจากประเทศอินเดียที่เดียวกัน
จึงอาจกล่าวได้ว่า ชนชาติในประเทเหล่านี้ มีประเพณี
เกี่ยวกับสงกรานต์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เป็น
อันหนึ่งอันเดียวกัน จะต่างกันบ้างก็แต่ที่เป็นส่วนปลีกย่อย
เท่านั้น อันเป็นลักษณะพิเศษ เฉพาะชาติ และเฉพาะ
ท้องถิ่น ตามเงื่อนไขแห่งสิ่งแวดล้อม

วันสงกรานต์

สงกรานต์ของเราตามปกติมี ๓ วัน คือเริ่มแต่
วันที่ ๑๓ ถึงวันที่ ๑๕ เมษายน วันที่ ๑๓ เป็นวันต้น
คือวันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ คือวันกลาง เป็นวันเนา
และวันที่ ๑๕ เมษายนคือวันสุดท้ายเรียกว่าวันเถลิงศก
เมื่อก่อนนี้ดังปีสงกรานต์ก็มี ๔ วัน คือตั้งแต่วันที่ ๑๓ ถึง

วันที่ ๑๖ เมษายน วันอยู่กลางระหว่างวันกัน และวันศุกร์
 ท้ายก็เป็นวันเนาเสีย ๒ วัน ที่เป็นเช่นนี้เกี่ยวกับวิธีนับวัน
 ตามทางคำนวณของโหราศาสตร์ ซึ่งนับเอาเวลาเที่ยงคืน
 ล่วงไปแล้วเป็นวันใหม่อย่างที่เรานับถือกันอยู่ในเวลานี้
 แต่พวกชาวบ้านนับเป็นวันใหม่เริ่มแต่ย่ำรุ่งล่วงไปแล้ว
 เพราะฉะนั้นถ้าปีใดพระอาทิตย์ยกขึ้นสู่วราศีเมษ เป็นเวลา
 ล่วงเที่ยงคืนไปแล้ว สงกรานต์ปีนั้นก็มี ๔ วัน แต่เกี่ยววัน
 ไม่มีแล้ว

วันมหาสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ วันเนาเป็นวัน
 อยู่เฉย ๆ เป็นวันว่างนอกจากเล่นสนุก เนา เป็นคำเขมร
แปลว่า อยู่ เช่น "เนาในป่าพนาสัย" लगतान् चैनवन्
 เนาเป็นวันเนา แปลว่า วันปีใหม่ แท้จริงวันปีใหม่คือ
 วันมหาสงกรานต์ / วันเดลิงศกหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า
พระขวัน คือวันขึ้นศักราชปีใหม่อันเนื่องมาจากเรื่องตั้ง
มหาศักราช มหาศักราชนั้นตั้งกันแต่วันที่พระเจ้าชัยชนะ
 กษัตริย์ชาติศึกเสวยราชย์ ทรงตั้งศักราชขึ้นเพื่อเป็น
 อภิลักขิตกาลที่มีชัยชนะศัตรู ซึ่งตกในวันที่สองถัดจากวัน
 มหาสงกรานต์ [ดู The Cambridge Shorter History
 of India edited by H.H. Dodwell, p. 82] ที่กล่าวไว้

ตรงกับที่กล่าวกันว่า พระเจ้าสาธิตวาหนกษัตริย์อินเดียองค์
 หนึ่ง ทรงตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกที่มีชัยต่อชาติศึก แท้ไฉน
 จึงเรียกว่าศักราชซึ่งแปลว่าราชาแห่งศึกเล่า เพราะคำว่า
 ศักราชเป็นคำที่มาจากคำว่าศักราชสังวัจจร ซึ่งแปลว่ามี
 ของพระราชชาติศึก ที่ถูกต้องจะเป็นของกษัตริย์ชาติศึก
 มากกว่ากษัตริย์อินเดีย คำแปลในคำว่าศักราชมันพ้องอยู่
 ในคำว่า เป็นของพระราชชาติศึก ต่อมาเมื่อเราเปลี่ยนมาใช้
 จุดศักราช วันเถลิงศกหรือยกศกใหม่ก็ยังใช้วันอย่างมหาศก-
 ราชอยู่ ถ้าเราตรวจดูวันสงกรานต์ของไทยเหนือทางภาค
 พายัพจะปรากฏว่าเหลื่อมกับของเรากันนี้ วันมหาสงกรานต์
 ของเราจะเป็วันสังขารล่อง คือ วันสิ้นปีเก่าหรือวันจ่าย
 ของเขา วันเนาของเราก็ตรงกับวันเนาของเขา ซึ่งเป็นวัน
 พักผ่อนอยู่แต่ในบ้านไม่ไปไหน วันเถลิงศกของเราตรงกับ
 วันที่เขาเรียกว่าพระยาวัน และถัดไปเป็นวันปากปี นี่แสดง
 ว่าเขาคงถือเอาวันพระยาวันเป็น วัน เปลี่ยนปี ใหม่ของเขา
 จะกล่าวเรื่องวันทั้ง ๑๒ ในวันสงกรานต์ของพายัพที่เล่านี้
 ในตอนต่อไป

ในประกาศมหาสงกรานต์ ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเรื่องกล่าวไว้
ตอนหนึ่งว่าดังนี้

“บั้นสงครามต้นนามกรอย่างไร ทรงพาหนะอะไร
รักษาหระอะไร จะว่ามากก็ไม่ต้องการ ไกรจะไกร่ทราบก็
มากุรูปที่เขียนแชนไว้ในพระบรมมหาราชวังเทศม”

ทรงพระราชนิพนธ์ข้อความตอนนี้อย่าง รวบ รัด
แล้วมีข้อความอย่างข้างบนนี้เหมือน ๆ กันทุกปี แสดง
ว่าสงครามต้นนี้มีเรื่องราว และเรื่องราวนั้นก็เป็นที่ซิม
ทราบกันดี ในหมู่ราษฎร เพราะมีรูปภาพเขียนแชนไว้ใน
พระบรมมหาราชวังสำหรับให้ดูทุกปี ไม่จำเป็นจะต้องมีพระ
บรมราชาธิบายซ้ำ ๆ ซาก ๆ ซรอยทรงเห็นว่าเป็นเรื่อง
นิยายนิทานมากกว่า แต่ว่าราษฎรยังนิยมและอยากทราบ
กันอยู่ก็ ไม่ทรงขัดต่ออธยาศัยของคนหมู่มากในสมัยนั้น ถ้า
จะทรงคัดทั้งเรื่องอย่างนี้เสียก็เสียที่เสียก็ได้ แต่คงไม่ทำให้
ราษฎรมีความฉลาดหรือเจริญก้าวหน้ายิ่งกว่าเก่า เพราะ
ความรู้และการศึกษาก็ยังเป็นอยู่อย่างสมัยนั้น และเรื่อง
อย่างนี้ก็ถือเป็นปรัมปราประเพณีสืบกันมาช้านาน ไม่เป็น
สิ่งทำให้ถ่วงหรือชักความเจริญอย่างไร ก็ไม่ควรจะเลิก

ทั้งเสียทันที ปล่อยให้วันรมย์เรื่องอย่างนี้ไปก่อน จนกว่า
จะมีใหม่ที่คนส่วนมากหรือ ราษฎรเห็นดีกว่าเข้ามาแทน
แล้วเรื่องนั้นก็หมดไปเอง เป็นทำนองเดียวกับเรื่อง
จักร ๆ วงศ์ ๆ หรือนิยายนิทานสำหรับเด็กซึ่งคนยัง
นิยมยินดีอยากดูอยากฟังกันอยู่ ถ้าต่างว่าเราจะบอกเขา
ว่าเด็กฟังเรื่องอย่างนี้เสียเด็ก เพราะเป็นเรื่องเหลวไหล
ไม่จริง แต่ไม่ใช่ว่าเขาจะไม่รู้เมื่อไรว่าเป็นเรื่องเหลวไหล
ไม่จริง คนละครครคภาพยนตร์ ก็รู้อยู่ด้วยกันทุกคนว่า
เป็นเรื่องไม่จริง แต่ก็ชอบดูกันแน่นโรง ทั้งนี้เพราะใคร ๆ
ก็ชอบสนุกชอบนึกเรื่องอะไรต่ออะไร ที่เดินไปไม่ได้
หรือเป็นเรื่อง พิลึก พิสด อย่าง วัน รมย์ อยู่ คุ้ม กัน ทุกคน
เว้นแต่จะมีมากมีน้อย นึกสูงหรือนึกต่ำ ก็แล้วแต่วัยและ
ชั้นศึกษา จะให้มีเหมือนหรือเท่ากันหมดมิได้ที่ไหน คุ้ม
เทศน์จึงไม่ทรงเลิก แต่โปรดให้ช่างเขียนรูปสงครามค้ำขึ้น
ไว้เป็นภาพประจำปี เพื่อใครจักใครรู้ดีมาๆ แต่ที่ทรง
กล่าวเรื่องอย่างรวบรัด ก็แสดงว่าไม่ใคร่จะทรงเชื่อถือ
หรือทรงอุคหนุนเรื่องอย่างนี้เท่าไรนัก ที่โปรดให้ช่าง
เขียนรูปนางสงครามค้ำ ขึ้นไว้ก็เพื่อจะทรงรักษาประเพณี
ของเดิม ซึ่งราษฎรยังถือเป็นธรรมเนียมกันอยู่ และยัง

ไม่มีข้อเสียหายอะไร สืบเอาไว้อีกก่อน จนกว่าจะเสื่อมไป
 เองดีกว่า ที่กล่าวนี้เป็นกล่าวตามความเห็นและตามความ
 รู้สึกของข้าพเจ้า โดยสังเกตจากข้อความในพระราชนิพนธ์
 เหล่านั้นว่าคงจะมีพระราชดำริเห็นเช่นนั้น แต่อย่างไรก็ดี
 เรื่องนางสงกรานต์ที่เขียนเป็นรูปภาพขึ้นไว้ ก็ยังมีสืบต่อ
 มาถึงสมัยข้าพเจ้า เพิ่งจะเลิกเขียนรูปภาพของหลวงเมื่อ
 ราว ๆ ราว ๒๐ ปีนี้เอง แต่ที่เป็นรูปภาพสงกรานต์ที่เคย
 ศึกษาก็ยังมีอยู่ประปรายในปัจุบันนี้ ยังไม่หมดสิ้นไปที่
 เดียว

ข้าพเจ้าจำได้ว่าเมื่อราว ๒๐ ปีกว่าล่วงมานี้เอง บริษัท
 ยาสุนัข อเมอริกัน เคยทีพิมพ์ปฏิทินบัตร แจกให้
 เป็ด่าเป็นประกาศรายชานุทวีของคน ในปฏิทินบัตรนั้นมี
 รูปภาพเรื่อง นางสงกรานต์ ระบาย สี อย่าง ฉูด ฉาด งดงาม
 เพื่อให้เหมาะกับความรู้สึกทางรสนิยมของประชาชนทั่วไป
 ก็เป็นที่นิยมกันแพร่หลายถึงกับแย่งกันรับแจก ยิ่งเป็น
 พวกชาวบ้านชาวชนบทด้วยแล้วก็ชอบกันมาก เพราะ
 เขาๆเข้าใจเรื่องไม่ค่อยทราบดี ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้รับแจก
 เมื่ออยากจะได้บ้างถึงกับขอซื้อก็มี ที่บริษัททำปฏิทินบัตร

มีรูปภาพนางสงครานที่ลงทุนค่าทำด้วยเงินจำนวนมาก ก็
 เกี่ยวกับนโยบายการค้าของเขา ที่รู้จักเอาเรื่องศิลปะและ
 ปรัมปราประเพณีมาประกอบใช้ ในกิจการของตน โดยเดิน
 ตามแบบปฏิทินบัตรที่เขาทำขายกันอยู่ แต่ทำให้งามดีกว่านั้น
 เอง เพราะรู้จักใจของประชาชนส่วนใหญ่ชอบกันอย่างนั้น
 และที่เขาชอบกันก็ไม่เห็นว่าเป็นที่เสียหายอย่างไร ถ้าไม่
 ชอบเพราะเห็นว่าเหลวไหล ก็ไม่ทำให้เขาเหล่านั้นมีความ
 รู้และความสุขสบายใจขึ้นกว่าเมื่อชอบอย่างไร เหตุนี้จึง
 ไม่มีใครเอาใจใส่ว่า ถ้าไม่เลิกนิยมเรื่องอย่างนี้ก็จะเป็น
 ความเจริญทันเทียมต่างประเทศเขา แท้ที่จริงเรื่องนิยาย
 นิทานอย่างนี้เป็นเรื่องเก่าเล่าสืบกันมาช้านาน มีอยู่ด้วย
 กันทุกชาติทุกภาษา เขาจึงพยายามรักษาไว้ คู่แต่เรื่อง
 นายแม่กับผู้ชายของเธอ มันก็เป็นเรื่องทำนองเดียวกัน
 เรายังอุทิศคำแปลเอามาเป็นภาษาไทยให้เด็กอ่าน ส่วน
 เรื่องของเราเอาอย่างนี้ก็มิถมิไป ถ้าจะเอามาแต่งใหม่ ให้
 อ่านก็ไม่เห็นเสียหายที่ตรงไหน ข้าจะสืบแต่เรื่องปรัมปรา
 ของเราไว้ได้ ไม่ขาดตอนกัน แม้แต่ของเก่าที่หมดความ
 นิยมเลิกใช้แล้ว เขาก็ยังเก็บเอาไว้ใน พิพิธภัณฑ์เพื่อให้คน

รุ่นใหม่ที่โคกู จะได้ว่าชาติของตนได้มีความเจริญคลี่คลาย
มาแล้วอย่างไร เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า "ผู้ใดไม่รู้อดีตของ
ตน ผู้นั้นก็เป็นเด็กอยู่เสมอ" ไม่มีวันโตเป็นผู้ใหญ่

เรื่องนางสงกรานต์ตามที่กล่าวมาข้างต้น ก็เป็น
เรื่องที่ ใคร ๆ แม้ในสมัยนี้ก็ยังไม่รู้จักกันอยู่ เพราะมีผู้นำ
มาเล่ากระจายเสียงวิทยุหรือเขียนเป็นหนังสืออยู่บ่อย ๆ ถ้า
จะว่าไปก็เป็นเรื่องซิมทราน ไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวโดย
พิสดาร ใครอยากรู้จะอ่านก็ได้ ในหนังสือเรื่องจาริกวัค
พระเชตุพน เล่ม ๒ หรือดูในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราช
พิธี ๑๒ เดือน ตอนที่ว่าด้วยพระราชพิธีเดือน ๕ เกี่ยวกับ
สงกรานต์ก็ได้ ในนั้นมีพระบรมราชาธิบายและพระราช
วิจารณ์ไว้พิสดาร อันมีค่าควรแก่ความรู้และความคิดเป็น
อนุเคราะห์แก่ผู้ใฝ่ใจความรู้เรื่องประเพณีเก่าของไทยไม่
ควรจะละเลยไปเสีย ในที่ต่อไปนี้จะเล่าเรื่องราวของ
สงกรานต์แต่ที่ข้องการ เพื่อประกอบข้อวิจารณ์ของ
ข้าพเจ้า

นางสงกรานต์

หมดยอายุ 09/05/2565

สงกรานต์มีเรื่องราวเป็นตำนาน เรียกว่า นาง

สงกรานต์ นางสงกรานต์ที่กล่าวนี้เป็นนางฟ้าบนสวรรค์

ชั้นจากมหาราชา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่ห้าที่สุดของเมืองฟ้า
 และมีด้วยกัน ๗ คน เป็นพี่น้องกันทั้งหมด) ข้าพเจ้าใช้
 เรียกจำนวนนางฟ้าว่า ๗ คน ไม่เรียกว่า ๗ องค์ ก็เรียก
 อย่างที่โบราณท่านเคยใช้ เพราะนาง สงกรานต์ เป็น นางฟ้า
 ชั้นสามัญ ไม่ใช่เป็นเทวี หรือเป็นเทวดาผู้หญิงโดยตรง
 (นางสงกรานต์ทั้ง ๗ นี้เป็นบาทบริจาริกา แปลว่านางบำเรอ
 แทบเทว) ^{คือเทว} คือเป็นเมียน้อยพระอินทร์จอมเทวราช และ
 เป็นธิดาของท้าวมืดพรหม) หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า ท้าว
 มหาสงกรานต์ นางทั้ง ๗ นี้มีชื่อต่าง ๆ กัน และมีวัน
 คอกไม้ เครื่องประดับ อาหาร อาวุธ และสัตว์เป็นพาหนะ
 ประจำแปลก ๆ กัน จะกับบัญชีรายชื่อ นางทั้ง ๗ พร้อม
 ทั้งสิ่งประจำตัวมาให้ทราบไว้เสียก่อน ณ ที่นี้

ทฤษ	วัน	อาทิศย์
	คอกไม้	คอกทับทิม
	เครื่องประดับ	บั้ทมราค
	อาหาร	อุทุมพร
	อาวุธ	จักร—สังข์
	พาหนะ	กรุฑ

โคราก	วัน	จันทร์
	คอกไม้	คอกบับ
	เครื่องประดับ	มุกกาหาร
	อาหาร	น้ำมัน
	อาวุธ	พระขรรค์—ไม้เท้า
	พาหนะ	พยัคฆ์
รากษส	วัน	อังคาร
	คอกไม้	คอกบัวหลวง
	เครื่องประดับ	โมรา
	อาหาร	โลหิต
	อาวุธ	กริชคู่—ธนู
	พาหนะ	วราหะ
มณฑา	วัน	พุธ
	คอกไม้	คอกจำปา
	เครื่องประดับ	ไพฑูรย์
	อาหาร	นมเนย
	อาวุธ	ไม้เท้า—เหล็กแหลม
	พาหนะ	กัศปะ

กิริณี	วัน	พฤษหัตถี
	ดอกไม้	ดอกมณฑา
	เครื่องประดับ	มรกต
	อาหาร	ถั่วงา
	อาวุธ	ขอ—ปิ่น
	พาหนะ	กฤษร
กิมิทา	วัน	ศุกร
	ดอกไม้	ดอกจงกลณี
	เครื่องประดับ	บุษราคัม
	อาหาร	กล้วยน้ำ
	อาวุธ	พระขรรค์—พิณ
	พาหนะ	มहिษฐ์
มโหทร	วัน	เสาร์
	ดอกไม้	ดอกสามหาว
	เครื่องประดับ	นิลรัตน์
	อาหาร	เนื้อทราย
	อาวุธ	จักร—ตรีศูล
	พาหนะ	นกยูง

ชื่อนางสงกรานต์ทั้ง ๗ นี้ นางคำราก็มีชื่อกลาง
 เกื่อนอยู่ข้างนางชื่อ เช่น นางโครากประจำวันจันทร์
 เป็นโคระ โคราก และโคราชก็มี นางมณฑาประจำวัน
 พฤษภเป็นมณฑากมีก็มี นางกิมิทาประจำวันศุกร์
 เป็นนางมิสระก็มี นอกนี้ชื่อของนางเทพธิดาทั้ง ๗ นาง
 ชื่อก็ฟังไม่เพราะ แปลไม่เพราะ เช่นนางราษฏ แปลว่า
 นางยักษ์ร้าย นางกิริณี แปลว่านางช้าง นางมโหธร แปล
 ว่านางมีพุงโต และที่ข้าพเจ้าแปลไม่ออกก็มี ทำไมนาง
 สงกรานต์ต่างคนจึงมีชื่ออย่างนี้ จะเป็นนางฟ้าชนิดไหน
 ก็ยากที่จะทราบได้ซัก เพราะชั้นชื่อ่านางฟ้าตามที่เราดับ
 ภาเห็น ต้องมีรูปร่างอรชรอ่อนแอ่นสะอึกสะอื้น ^{อัน}
 ความงามของนางมนุษย์ แพ้ความงามของนางฟ้าอย่าง
 หลุดลุ่ย ก็จะมีนางฟ้าเป็นยักษ์มารหรือมีพุงโตอย่างชื่อ
 นางมโหธร เป็นมีไม่ได้ ถ้ามีได้ก็ไม่ใช่นางฟ้าตามอุดม
 กคิอย่างที่เรานึกเห็น และพระอินทร์คงไม่ทรงรับไว้เป็น
 บทบริจาริกา หรือสมันั้นจะมีอุดมคคิอย่างสมัใหม่ ที่
 หมดอายุ 09/05/2565 ว่า ความงามอยู่ทุรูปร่างล้วนเห็นกล่อมเนื้อเถะ ๆ มีกา
 ลังประกจข้างสารสามารถพันดินหรือหาบหามของหนัก ๆ

ได้ ว่านั่นแหละคือความงาม ไม่ใช่มีร่างกายแบบบางออรชร
 อ่อนแอ้น ซึ่งเป็นลักษณะของผู้ไม่สามารถจะทำงานหนัก
 อย่างกรรมกรได้ จึงถือว่าไม่เป็นความงาม แต่จะอย่างไร
 ก็ตาม รูปนางสงกรานต์ตามที่ช่างเขาเขียนขึ้นไว้มีรูปร่าง
 ออรชรอ่อนแอ้น และมีหน้าตางดงามทั้งนั้น จะหานางฟ้า
 เป็นรูปยักษ์ หรือเป็นนางมีพุงโตตามชื่อไม่มีเลย เห็นที
 จะเป็นเพราะชื่อนางฟ้าเหล่านี้ ไม่จำเป็นจะต้องตรงกับ
 ลักษณะหน้าตาแห่งผู้เป็นเจ้าของชื่อเสมอไปได้ คู่แต่คน
 ชื่ออย่างหนึ่ง แต่มีรูปร่างและลักษณะหน้าตาเป็นอีกอย่าง
 หนึ่งไม่ตรงหรือไม่สมกับชื่อก็มีอยู่ถมไป แต่รูปร่างและหน้า
 ตาของนางฟ้าที่ทำให้ชองใจก็คือ มีลักษณะงามเหมือนกัน
 หหมด ถ้าไม่ได้คู่ดีเนื้อและอารมณ์เครื่องประดับ ก็จะไม่
 เห็นว่าแตกต่างกันอย่างไร หน้าเป็นรูปไข่เป็นพิมพ์เดียว
 เลยไม่ทราบว่าจะอะไรเป็นความงามบนสวรรค์ เพราะว่างาม
 เหมือนกันหมด ไม่มีที่เปรียบเทียบไว้ เท่ากับไม่มีแปลก
 มีไหม พระอินทร์ ซึ่งมีนางฟ้าเป็นบาทบริจาริกานับ
 จำนวนคู่เหมือน ๔ ไก่หรือจะมากน้อยกว่านี้เท่าไรก็จำไม่
 ได้ และมีความงามเป็นพิมพ์เดียวเหมือนกัน จะไม่ทรง

รู้สึกเบื่อคือความสุรอย่างช้าชากันบ้างหรือ นำสงสารท่าน
จริง ๆ นี่ข้าพเจ้าบังอาจเอาความกิดของข้าพเจ้า ซึ่งเป็น
เพียงมนุษย์ปุถุชน ไปเปรียบเทียบกับเสมอกับความกิดอัน
เป็นอกมกิดของเทวดา มันจะเหมือนกันได้อย่างไร ข้อ
ข้องใจยังมีอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือ นางทั้ง ๗ นี้ เป็นธิดา
ท้าวบิลพรหม หรือกบิลมหาพรหม แต่ในเรื่องว่ามา
จากสวรรค์ชั้นจกุนหาราชิกาซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำที่สุด ก็
ท้าวบิลพรหมในพระนามของท่านก็บอก อยู่แล้วว่า เป็น
พรหม อยู่บนสวรรค์ชั้นพรหมโลกเหนือสวรรค์ของเทวดา
ขึ้นไปหลายชั้น และชั้นชื่อว่าพรหมย่อมประพฤติกพรหม
จรรยไม่มีเมียแต่ไหนท่านจึงมีธิดาถึง ๗ องค์ แล้วก็ตั้ง
ให้ลงไปอยู่ในสวรรค์ชั้นต่ำที่สุดของเทวดา หรือว่าท้าว
กบิลพรหม ไม่ใช่พรหมอย่างที่เข้าใจ อาจเป็นอสุรพรหม
อย่างในเรื่องรามเกียรติ์ก็ได้ ที่ว่าเป็นบาทบริจาพระอินทร์
แต่ก็ไม่ได้อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นที่สถิตของ
พระอินทร์ ษะรอยจะเป็นบาทบริจาที่จะเก็บไว้บนสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ไม่ได้

นางสงกรานต์เมื่อมากไม่ได้มาเลย ๆ แต่ว่ามีสัตว์
เป็นพาหนะทรง มีด้วยกัน ๗ ชนิด แต่ละชนิดประจำ

เป็นพาหนะของใคร ก็ของใคร คือ กรูท พยัคฆ์ วราหะ
 กัสพะ กุญชร มหิงสะ และ นกยูง] เรียกชื่อเป็นคำศัพท์
 ทั้งนี้ แต่ใจจริงไม่เรียกนกยูงว่ามยุร ให้เป็นคำศัพท์
 ไ้ระดับชั้นเสียด้วยกันก็ไม่ทราบ ที่เรียกสัตว์เหล่านี้เป็น
 ศัพท์ ไม่เรียกเป็นภาษาไทย ๆ อย่างที่ชาวบ้านใช้ก็เห็นจะ
 เป็นอย่างที่เราเรียกเนื้อหมูว่าเนื้อสุกร คือยกย่องมันเพื่อ
 ให้หายรังเกียจว่ามันเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและเพื่อให้ขลัง ถ้า
 ใช้คำไทย ๆ ก็ง่ายเกินไปจะหายขลังครั้งยกศัพท์ไปยกศัพท์
 มา ดังชื่อก็อาจทำให้งงได้ เช่น กัสพะ ซึ่งเป็นสัตว์พา
 หนะของนางมัทธา นางสงครานต์ประจำวันพุธ หมาย
 ความว่าสัตว์อะไร โปรดแปลเองเถิด ถ้าบอกให้แล้วท่าน
 อาจเปล่งอุทานว่า “พูดไร่นึกว่าสัตว์อะไร ที่แท้เป็นสัตว์
 ไร ๆ มีชื่อกล่าวอยู่บ่อย ๆ ในนิทานของอิตาลินั้นเอง”
 สัตว์พาหนะเหล่านี้นอกจากกรูทแล้ว ก็เป็นสัตว์ธรรมดา
 อย่างที่มีในเมืองมนุษย์ ไม่ใช่เป็นสัตว์วิเศษวิโสอะไรที่มี
 บนเมืองสวรรค์ แต่เมืองสวรรค์ท่านกล่าวว่าจะมีสัตว์
 เจริญงานขึ้นไปอยู่ไม่ได้ มีก็แต่เทวดานางฟ้าเท่านั้น ถ้า
 มีก็ต้องเป็นเทวดาหรือยักษ์ที่มีฤทธิ์แปลงเป็นสัตว์ชั่วคราว

เช่นพระยาพิชัยชื่อกรุงพาดมแปลงเป็นตัวตุ้ กู้ไปเกาะอยู่ที่
 บานประทุมวิมานของพระอินทร์ เพื่อลอบฟังมนต์ซึ่งพระ
 อินทร์ร้ายเบ็ดประทุมวิมานเป็นทำนองเรด้นกาลสนประแจ
 ประทุเพื่อไม่ให้ใครลอบเบ็ดลวงล้าเจ้าไปทำละลาบละลวง
 เป็นความไม่คี่ทีในนั้น นี่แสดงว่าแม่เมืองสวรรค์ ซึ่งมีแก่
 เทวดาก็ยังไว้ใจใครไม่ได้ทั้งนั้น บัวยการกล่าวไปโยใน
 เมืองมนุษย์ คุกแก่ที่มีอยู่บนเขาไกรลาสของพระอิศวร คง
 มีเรื่องอยู่ในรามเกียรติ์ก็เป็นยักษ์ชื่อสรภ ^{๘๑๐} ปลอมแปลงขึ้น
 ไป เพราะฉะนั้น สัตว์พาหนะของนางสงกรานต์จึงต้อง
 เป็นเทวดาหรือยักษ์ปลอม ไม่ใช่สัตว์จริง ๆ มีแปลกใน
 เรื่องสัตว์สำหรับขี่เหล่านี้อยู่อย่างหนึ่ง คือ สัตว์ที่เหมาะสม
 และ ควรใช้ เป็น พาหนะทรง อย่างยิ่งเหมาะที่สุดกลับไม่มี
 ไพล่ไปขี่เสือขี้หมู ซึ่งไม่น่าจะขี่ สัตว์ที่กล่าวนี้คือสัตว์อะไร
 นึกเอาเองก็ได้

นางสงกรานต์แม้มีสัตว์เป็นพาหนะทรง แต่ก็ไม่
 ได้ทรงมาตามธรรมดาเสมอไป เพราะขี่ตามธรรมดาก็มี
 ยินมาบนหลังก็มี นอนมาบนหลังก็มี ทั้งเมื่อนอนมร ก็มี
 ทั้งล้มคาและหลับคา ที่มีอาการมาบนหลังสัตว์พาหนะ

ต่าง ๆ กันนี้ เกี่ยวกับเวลาที่มา ถ้าเป็นกลางวันตอนเช้า
ก็ยืนมาหลังส้วกพาหนะ ถ้าตอนบ่ายเลยเที่ยงวันไปแล้ว
ก็นั่งหรือขี่ตามธรรมดามา ถ้ามากลางคืนตอนหัวค่ำยังไม่
เลยเที่ยงคืน ก็นอนล้มตามา ถ้ามาตอนดึกเลยเที่ยงคืน
ไปแล้ว ก็นอนหลับตามา ที่กำหนดอาการมาบนหลัง
ส้วกพาหนะเป็น ๔ ท่า ให้ตรงกับเวลาเช้า บ่าย หัวค่ำ
และดึกเช่นนี้ ต้องข่มขู่กลัวมาก เพราะครุรูปปรากฏ
ก็รู้ได้ว่า พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ คือ เริ่มวันมหา
สงกรานต์เวลาไร ๆ คุ้งง่ายและไต่เร็วยิ่งกว่าคุ้วเลขตัว
หนังสือ ซึ่งคนสามัญสมัยโน้นอ่านหนังสือออกได้ไม่กี่คน
อย่างนี้โบราณโง่กว่าเรา หรือว่าเราโง่กว่าโบราณ ทอย
ได้ว่าดังอย่างโบราณโง่กว่าเรา และดังอย่างเราโง่กว่า
โบราณ เรื่องมันเป็นคนละสมัย เามาเปรียบเทียบกัน
ยาก ถ้าเอามาเปรียบเทียบกันทั้งคน ๆ ก็เป็นเขลา นอก
จากทั้งสองสมัยจะมีอะไรเท่า ๆ กัน นั้นแหละจึงจะเปรียบ
เทียบได้ด้วยความเป็นธรรม ถ้าไม่เช่นนั้นเราเองนี่แหละ
ที่โง่กว่าคนโบราณ

นอกนั้นนางสงกรานต์ที่มา ยังหักดอกไม้อะไร สีอะไร
 มีแก้วมณีมีค่าอาภรณ์ เครื่องประดับอย่างไหน ถือสิ่ง
 อะไรเป็นอาวุธ และกินอะไรเป็นโภชนาหาร นี้ก็ว่าไปตาม
 เหตุที่ที่บอกไว้ในตำราคงกล่าวข้างต้น ในบรรดาคอกไม้
 ที่หักหุ้มดอกไม้อยู่นิกหนึ่ง ซึ่งจะแปลกหุคนสามัญ ก็อ
 คอกสามทาว จะเรียกชื่ออย่างชาวบ้านเรียกก็เป็นไม้สุภาพ
 เพราะเป็นชื่ออาการกิริยาอย่างรุนแรงชนิดหนึ่ง ของผู้
 หึงกับผู้หึงชอบใช้เพื่อทะเลาะกัน พุคตรงๆ ไม่ได้เห็น
 จะเสียหาย แก้วหินที่ประดับเป็นอาภรณ์เมื่อเทียบกับสี
 ประจำวันเช่นสีผ้าถุง ส่วนมากนับได้ว่าตรงกัน เป็นแต่สี
 สำหรับวันพุธ และวันจันทร์สืบกันเท่านั้น ดังนี้

อาทิตย

สีประจำวัน

มณีแดง

แก้วมณีประจำนางสงกรานต์

บัทมราค (ทับทิม)

จันทร์

09/05/2565

สีประจำวัน

มุกดาหาร (สีจันทร์)

แก้วมณีประจำนางสงกรานต์

มุกดาหาร

อังคาร

สีประจำวัน	เพทาย (สีหม้อใหม่)
แก้วมน้ำประจำนางสงกรานต์	ไมรา

พุธ

สีประจำวัน	มรกต (เขียว)
แก้วมน้ำประจำนางสงกรานต์	ไพฑูรย์

พฤหัสบดี

สีประจำวัน	ไพฑูรย์ (เขียวเหลือง)
แก้วมน้ำประจำนางสงกรานต์	มรกต

ศุกร์

สีประจำวัน	เพชร
แก้วมน้ำประจำนางสงกรานต์	บุษราคัม (เหลือง)

เสาร์

สีประจำวัน	นิล
แก้วมน้ำประจำนางสงกรานต์	นิล

ส่วนอาวุธที่นางสงกรานต์ถือ มีอยู่อย่างหนึ่งคือปืน
 เคยเห็นรูปภาพที่เขียนไว้เป็นถือปืนไฟก็มี ถ้าเป็นเกี้ยวนี้
 อาจเปลี่ยนเป็นปืนสะเทนหรือทอมสันก็ได้ เห็นจะเปลือ

ไปว่าเป็นที่กล่าวนี้เป็นปืนไฟ ลูกศรและลูกหน้าไม้ก็เป็น
 ปืน ถ้าเป็นลูกอาบด้วยยาพิษก็เป็นปืนยา อาวุธที่ดีมี
 อีกอย่างหนึ่งคือพิณ ซึ่งควรเป็นเครื่องดนตรี มากกว่าเป็น
 เครื่องอาวุธ แต่ไม่เป็นไร เพราะชั้นชื่อวาของวิเศษแล้ว
 ใช้ได้ทุกอย่าง ที่มีอาวุธอยู่มากอย่าง เพราะนางสงกรานต์
 จะถือถือทั้งสองมือ ไม่ให้มีว่าง ทำไมจึงต้องถือสองมือ
 ก็ไม่ทราบ ถือเอาไปสู้รบคมมือกับใคร ยังคิดไม่เห็นและ
 ก็ไม่ใช่หน้าที่ของผู้หญิงจะถือ นอกจากความจำเป็นบังคับ
 ส่วนอาหาร ที่นางสงกรานต์ ถือเอาเป็นภักษา^๗ก็แปลก
 เป็นเทวดานางฟ้าทำไมไม่กินทิพย์ หรือว่าสิ่งเหล่านี้ก็เป็น
 ทิพย์ด้วยเหมือนกัน (จะ^๘ได้รู้ไว้ว่าเจ้ากล้วย^๙น้ำ^{๑๐} และ
 โสฬศก็เป็นอาหารทิพย์ด้วย) ที่แรกนึกว่าเทวดานางฟ้า ถ้า
 รู้สึกหิวก็เอาก็หายหิว แต่ที่ไหนได้ เห็นจะต้องเกี่ยว
 ต้องกินแล้วกลืนเข้าไปเหมือนกัน ไม่เช่นนั้นจะมีปากมีฟัน
 ไว้กินไว้เกี่ยวทำไม ที่เราไม่เห็นพืชนางฟ้าว่าจะงามเหมือน
 ไร่ปลูกสักปานไร ก็เพราะนางฟ้าไม่ข้มแยกเขี้ยวถึงพืชนให้เห็น
 เหมือนนางมนุษย์ในปัจจุบันช่างเขาก็ไม่ทราบว่าจะวากให้
 เห็นได้อย่างไร ถ้าขึ้นวาดรูปนางฟ้าให้ยังพืชนก็ไม่น่าเป็นนางฟ้า

แต่กตายเป็นนางมนุษย์นางฝรั่งชอลลิวีกโป เทเวทานรพ้า
 เมื่อกินอาหารทิพย์เข้าไปแล้วก็ต้องถ่ายกากออกมาเหมือน
 กัน ในไตรภูมิว่า ถ้าตีมด้ายก็จุดหรือคายได้ ไม่ใช่เทเวตา
 เป็นอมกตคายไม่ได้ อาหารที่นางสงครานต์กินนั้น ถ้าปี
 โลกินตัวกินงาอย่างพวกแขกหม้อ สงฆเจ้าได้ฟังจาก
 หลึงชาวชนบทคนหนึ่งบอก ที่แรกก็นิ่งงไม่ทราบว่าแขก
 หม้อเป็นแขกอะไร ภายหลังจึงเข้าใจว่าเป็นชาวฮินดู
 เพราะมีหม้อทองเหลืองสำหรับใช้ตั้ง ๑๐๘ อย่าง (ปีนั้น
 ราษฎรถือว่าดี จะมีแต่ความสุข) เพราะข้าวปลาอาหารจะ
 อุดมสมบูรณ์) นี้ก็ไม่สู้เข้าใจนักกว่า ถ้ากินตัวกินงา ทำไม่
 ข้าวปลาอาหารจึงจะสมบูรณ์ (ถ้าปีไหนนางสงครานต์กิน
 เลือก ปีนั้นจะมีแต่เรื่องหัวร้างข้างแตก เลือดคกยางออก
 ไม่ดี) จะได้ระวังตัวอกปากอกใจ อย่าให้มีเรื่องไม่ดีมีทะเลาะ
 วิวาทกันเกิดขึ้นได้ ดีเหมือนกันถ้าเชื่อและถือตัวกัน
 ทุกคน ถึงไม่ทุกคน ได้ผู้ที่ถือบ้าง ก็ยังคิดว่าไม่มีผู้ถือเสีย
 เลย

อันที่จริงเรื่องอย่างนี้ ถ้าจะและ ได้ หา ข้อ ก่อน ขอ
 กันก็มีมากและยุ่งยาก เพราะเป็นเรื่องเกา บุร ม บ ร า ณ มี
 มือคู่ ด้วย กัน ทุก ชาติ ทุก ภาษา ไม่มีใครเชื่อว่าอะไร เพราะ

เป็นเรื่องความรู้สึกเห็น อย่าก็เสียวว่าเหลวไหล ถ้าคน
 ส่วนมากถือว่าเหลวไหลและเสียหาย เรื่องกงหมกไปเอง
 ไม่พังก้องมีใครบอก แต่ที่ยังเหลือสืบมาจนทุกวันนี้ก็
 เพราะมีผู้ต้องการอยู่ ถ้าไม่มีผู้ต้องการก็เหลืออยู่ไม่ได้ แต่
 คนในหมู่มีมากขึ้นด้วยกัน จะปรับให้มีบัญญัติความกติก
 ความเห็นต่างประการ ให้ราบเสมอเป็นหน้ากองไม่ได้ แม้
 ทำได้ก็มีแต่เสียหายประทุเคียว เรื่องอย่างที่เราไม่ใช้มีแก่
 ของเรา ชาติอื่น ๆ ก็มี เพราะเป็นเรื่องธรรมดา เป็น
 เรื่องของคนแต่ก่อนเป็นอย่างเรื่องของชาวบ้าน พยายาม
 จะอธิบายเรื่องกันเหตุของสงกรานต์ว่า เรื่องมีมาอย่างไร
 ราษฎรจึงต้องทำบุญและเล่นสนุกกัน แม้ในเรื่องของนาง
 พ้าทั้ง ๗ ก็มีกล่าวไว้ว่า ราษฎรกำลังเล่นนักษัตฤกษ์สง-
 กรานที่อยู่ แสดงว่าสงกรานต์ก็มีมาก่อนเรื่องนางทั้ง ๗
 แต่เมื่อลืมหายอันแท้จริงของสงกรานต์ ซึ่งมีมา
 แล้วนานไกล จึงต้องอธิบายเป็นนิยายนิทานกันอย่างนี้
 คนส่วนมากจึงจะเข้าใจ คือ สมมุติเรื่องให้มีตัวกันขึ้น เพื่อ
 ให้เข้าใจง่าย แต่เราจะเข้าใจผิดหรือเข้าใจถูก จะเชื่อหรือ
 ไม่เชื่อแก้ไขไหนเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะถูกของสมัยก่อน

อาจเป็นผิดของสมัยนี้ ถูกของสมัยนี้ อาจเป็นผิดของ
 สมัยหน้า เอาอะไรเป็นแน่กับเรื่องของโลกซึ่งหมุนเวียน
 อยู่เสมอ ถ้าเอาเป็นแน่สมัยนี้ ก็ไม่เป็นแน่ในสมัยหน้า
 แท้จะแน่หรือไม่แน่ โลกก็หมุนเวียนกลับมาหาที่เดิมเสมอ
 เมื่อหมุนไปครบรอบแล้วก็กลับเป็นใหม่ไปอีกเป็นธรรมดา
 ของพวกชาวบ้านย่อมชอบฟังเรื่องสมัยก่อน เพราะ
 กันจึงเข้าใจได้ง่ายและเหมาะกับปัญญาความนึกเห็นของเขา
 ส่วนคนที่มปัญญาความรู้ไม่ใช่อย่างชาวบ้าน แม้ไม่สนใจ
 ฟังหรือไม่เชื่อ ถ้าเป็นผู้ไม่เมาความรู้ใหม่ๆ จนเกิน
 ความพอดีไป ก็ไม่ว่าอะไร แต่ผู้ที่สนใจย่อมอยากรู้ เพราะ
 ถ้าจะเปรียบก็เหมือนได้เหยี่ยวคู่ข้างหลังบ้าง ว่าง่วงมา
 แล้วเป็นอย่างไร ถ้าค้างหลังไม่มีเพราะสูญเสียแล้ว ก็ได้
 แต่ดูกานหน้าด้านเดียว ถ้าดูพลาก็ช่วยเต็มที่

คืนเหตุที่จะเกิดมีนางสงกรานต์ เนื่องจากทำว
 กบิลพรหม หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าทำวมหาสงกรานต์
 เพราะด้วยความเป็นพาลของท่านซึ่งไม่ประพฤติเยี่ยงอย่าง
 พรหม ไปทำและแพ้นันลูกเศรษฐี ชื่อธรรมบาลกุมาร
 จึงต้องตกเตียงตนเองตามสัญญาพັນ ธรรมบาลกุมารที่
 ทำวมหาพรหมไปแพ้นันนั้น เมื่อเกิดมาเศรษฐีผู้บิดา

ปลุกปราสาท ๗ ชั้นให้อยู่ เมื่ออายุ ๘ ขวบก็รู้ไตรเพทจบ
 เพราะฉะนั้นจึงเป็นเด็กพิเศษด้วยเป็นเทวดามาเกิด ทำ
 กบิลพรหมไปพนันตามบัญชา ๓ ข้อ ให้ธรรมาตถกumar
 ทอบ ธรรมาตถกumar ทอบไม่ได้ขอพัก ๗ วัน เมื่อครบ ๗
 วันก็ทอบบัญชานั้นก็ถูกต้อง เพราะไปตั้งตัวมาจากนก
 อินทร์ทุกคนเป็นภาษานก ซึ่งธรรมาตถกumar พึงเข้าใจ หา
 ไข่ว่าทอบจากสติปัญญาของตนเองไม่ (ความข้อนี้นักกบิล
 พรหมแม้เป็นพรหมก็ไม่ล่วงรู้เหตุนี้ จึงตกเคียรของตน
 เองบุชาธรรมบาล) แก่จะตกเองด้วยทำไหน และบุชากัน
 อย่างไม่ในเรื่องไม่กล่าว (เคียรทำกบิลพรหมนี้มีพิษมาก
 ถ้าตั้งไว้บนแผ่นดินก็เป็นไฟไหม้ทั่วโลกธาตุ ถ้าจะโยนขึ้น
 บนอากาศฝนก็จะแล้ง ถ้าจะทิ้งในมหาสมุทรน้ำก็จะแห้ง
 จึงสั่งให้นางทั้ง ๗ ผู้เป็นธิดาเอาพานมารับเคียรไว้ แล้ว
 เชิญเข้าประคิษฐานในมณฑป ณ ดุจันธรี เขาไกรลาส
 ทรงนี้ไม่ปรากฏว่าในด้าจะลุกเป็นไฟ แล้วทำไมจึงไปไว้ที่
 เขาไกรลาส (ซึ่งเป็นทีสถิตของพระอินทร์ทางไสยศาสตร์)
 ไม่ไปไว้บนสวรรค์ของพุทธศาสนา | เมื่อถึงปีใหม่วัน
 สงกรานต์ก็ทุกปีไป นางสงกรานต์คนหนึ่งหนึ่ง ๗ มีหน้าที่
 อดุเชิญเคียรทำวมหาพรหมออกมาหน้าเวียนประทักษิณรอบ

เราพระสุเมร เปลี่ยนเป็นเวรกันทุก ๆ ปี) ทำไมจึงต้อง
 นำออกแท้ในวันสงกรานต์ เพื่อประโยชน์และจำเป็นอะไร
 และทำไมจึงต้องประทักษิณเวียนรอบเขาพระสุเมร ซึ่ง
 เป็นการแสดงเคารพต่อกุเขานั้น ในเรื่องไม่มีกล่าวต่อจาก
 นั้นชาวสวรรค์ก็มีวันเวียงเดียวกันด้วยน้ำเตาธุมนาค ซึ่ง
 ไม่รู้ว่าเป็นเตาอะไร เห็นจะเวียงกันอย่างเวียงเหล็กกระมัง
 เพราะพระอินทร์และเทวดาโปรคน้ำโสม คือเหล็กหมักจาก
 เชื้อไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่าโสม ที่เราสังเวทเทวดาต้องมีเหล็ก
 สังเวทด้วยก็คงมาแต่เหตุนี้ และทำไมจึงต้องแท้เคียรทั่ว
 มหาพรหมแล้วเวียนเวียงเดียวกัน คุณประหนึ่งว่าเทวดานาง
ทำเตียงน้ำเตาธุมนาคกันได้แท้ปีละครึ่งในวันสงกรานต์แท้
นั้น (เตาธุมนาคนั้นก่อนที่เทวดาจะเสวยได้ ต้องลงล้าง
 ในสระอโนดาต ๗ ครั้ง เป็นจำนวน ๗ ทั้งนี้ ปราสาท
 ๗ ชั้น อายุ ๗ ปี นางสงกรานต์ ๗ คน เป็นจำนวนซิม
 ทราบจำพวกเดียวกับจำนวน ๕๐๐ และกระบวนแท้เคียร
 ทั่วมหาพรหมก็มีจำนวนนางฟ้า และเทวดาเข้ากระบวน
 เป็นเทพบรรษัทได้แสนโกฏิ ทำไมไม่เป็นเจ็ดแสนโกฏิให้
 เข้าชุดกัน ๑๐ ข้าพเจ้าเล่าเรื่องสงกรานต์มานี้เป็นเล่าอย่าง
กะแทนกะแทนด้วยต้องการจะวิจารณ์เรื่องเพื่อก่อในที่หลัง

ข้าพเจ้ามีปฏิทินบัตรแบบเก่าของพม่าอยู่แผ่นหนึ่งใน
ปฏิทินบัตรฉบับนี้ก่อนบนมุมซ้ายมีรูปภาพเป็นรูปคน แต่ง
ตัวเป็นอย่างเทวดานางฟ้าหรืออย่างละครอยู่ในท่ายืน สอง
มือประกองพานขึ้นเตี้ย บนพานมีรูปเป็นศิระษะคน
สวมชฎาจะเป็นอื่นไม่ได้ นอกจากเป็นศิระษะท้าวภิด
พรหม ถัดมาข้างหน้าเป็นรูปมนุษย์แต่งตัวเป็นอย่างนาง
ละครในท่าคุกเข่าและกำลังยื่นมือทั้งสองข้างออกไปรับพาน
นี้คงเป็นนางฟ้าธิดาคณไถคณหนึ่งของท้าวภิดพรหม ถัด
ไปทางมุมด้านขวาเป็น รูปภาพมนุษย์ทรงเครื่องทรงชฎา
เห็นจะเป็นเทวดา มือขวาถือทวนมีปลายยื่นเฉียงออกไป
ข้างหน้า มือซ้ายถือขอข้างในท่าประทับบำ นั่งแยงแย
ยกเข่าขวาและคุกเข่าซ้าย อย่างมหाराชตีลาของอินเคีย
อยู่เหนือหลังงูเห่า ซึ่งแลบลิ้นแผ่พังพาน ทิวงูเห่านั้นชูหัว
และชูหางสูงเชิดเป็นรูปอย่างอักษร ป ข้าพเจ้าดูแต่ก็ไม่ได้
เข้าใจได้ตลอดว่า รูปภาพนี้มีความหมายและเรื่องราว
เป็นอย่างไร สอบถามเพื่อนชาวพม่าหลายคน ก็ตอบ
อะไรไม่ได้มากนัก เป็นแต่บอกว่าเป็นเรื่องเก่า เขาไม่
ใคร่ทราบและสนใจ ชักให้ไปตามผู้รู้เรื่องอย่างนี้จึงจะ

ทราบได้ แต่จะพบผู้รู้เรื่องนี้ได้ที่ไหน ก็มานานจึง
 ได้มีโอกาสพบผู้รู้ซึ่งพูดภาษาอังกฤษได้เขาอธิบายว่า ภาพ
 ที่เป็นรูปคนประคองพาน นั้นไม่ใช่เทวดาแต่เป็นนางฟ้า
 ธิดาคนหนึ่งของผู้ซึ่งมีเศียรอยู่ในพาน และนางฟ้าซึ่งทำ
 ทำจะรับพาน ก็เป็นนางฟ้าธิดาคนหนึ่งอีกเหมือนกัน นาง
 ฟ้าธิดาคนแรก ก็นางสงกรานต์บีเก่า กำลังจะมอบพาน
 เศียรท้าวกบิลพรหมให้แก่นางสงกรานต์บีใหม่และเขาบอก
 ต่อไปว่าคนที่เกิดบีโต ถ้าตรงกับวันบีใหม่ซึ่งเป็นวันมอบ
 หมายเศียรท้าวกบิลพรหมก็จะมีความเป็นไปในชีวิต เป็น
 คนมีโชคดีหรือโชคร้าย ก็แล้วแต่ที่มีกำหนดไว้ในตำรา
 ซึ่งเขาจำไม่ได้ เป็นอันได้ความชัดเจนว่าเศียรท้าวกบิล
 พรหมนั้นมีมอบหมายต่อกันทุก ๆ บี ไม่ใช่เอาไปประคอง
 ฐานไว้ในถ้ำกันธูลี เมื่อถึงวันสงกรานต์ก่อกหน้าทีของ
 นางคนใด ก็เป็นผู้ไปรับช่วงเอามาแท้ เขาว่าเศียรของ
 ท้าวกบิลพรหมนั้นร้อนแรงนัก นีตรงกัน ส่วนรูปภาพ
 เทวดาที่ทรงงูเห่านั้นเขาชี้แจงว่าเป็นสักยมันคือพระอินทร์
 ท้าวสักกเทวราช ^{๒๕๖} ในวันขึ้นบีใหม่ท้าวสักกยอมเสด็จลง
 มามนุษย์โลก ๓ วัน ลงปีที่ ๔ วันแล้วแต่การคำนวณ

เสด็จลงมาทำไมสอบถามไม่ได้ความ แต่สัตว์ที่ทรงนั้นมี
 เรืองสำคัญเกี่ยวกับการทำนายทายทัก ถ้าปีโคตรงงูเห่าก็
 ทำนายว่าปีนั้นจะมีงูเห่าชุกชุม ดังปีก็ทรงเหนือหลังโค
 หรือหลังมึงต่า ดังปีก็ประทับมาบนหลังนาค ถ้าเป็น
 เช่นนี้ทำนายว่าปีนั้นจะมีฝนมาก ถ้าประทับมาบนหลังครุฑ
 ปีนั้นจะมีพายุพัดแรง ดังปีก็เสด็จมาด้วยพระบาท หัตถ์
 หนึ่งทรงถือโคมไฟและทรงสวมฉลองพระบาท (ตามปกติ
 เทวคาไม่สวมรองเท้าเพราะบนสวรรค์ไม่มีสิ่งสกปรกเทวคา
 ไปไหนมาไหนก็เหาะไป รองเท้าจึงไม่จำเป็นแก่เทวคา แต่
 คราวนี้ท่านเสด็จโดยพระบาทมายังมนุษย์โลก จึงต้องทรง
 รองเท้า เพราะเมืองมนุษย์สกปรกนัก) ถ้าท้าวสักกเสด็จ
 มาในลักษณะนี้ ปีนั้นอากาศจะร้อนและแห้งแล้งอยู่นาน
 ท้าวสักกนั้นทรงเทพศาสตราทั้งสองพระหัตถ์เสมอ ปีไหน
 ทรงอาวุธอะไร ก็มีเรื่องจะต้องทำนายในปีนั้นเอาจากอาวุธ
 ที่ทรงว่าจะมีเหตุอย่างไรเกิดขึ้นในเมืองมนุษย์ เขาซัก
 ท้าอย่างให้ฟัง แต่เจ็บใจจริง ๆ ที่เอาไปลืมนเสียนี้ก็ไม่ออก
 เป็นอันว่าในวันสงกรานต์พระอินทร์เสด็จลงมาด้วย ก็สม
 ควรแล้วเพราะว่ามีงานใหญ่งานโตทั้งที่ในเมืองสวรรค์แห่ง

เคียรท้าวทมิฬพรหม มีเทวคาเข้ากระบวนแต่ตั้งแสนโกฏิ
 โฉนพระอินทร์ผู้เป็นนายเทวคา จะไม่ทรงร่วมการสมโภช
 กล้วย นางสงกรานต์ของเราก็คืออาวุธทั้งสองมืออย่างพระ
 อินทร์และซีเตือ ซีข้าง ซีครุฑเป็นต้น แต่ของพม่า
 เป็นเรื่องของพระอินทร์ คุณหนักกว่าที่จะให้ผู้หญิงยิงเรือแม่
 เป็นนางฟ้าถืออาวุธและซีสัตว์ไม่ควรซีเป็นอย่างทหารหญิง
 แค่ว่าไม่ได้ เพราะความเจริญแห่งวัฒนธรรมและเป็น
 เรื่องของเมืองสวรรค์กล้วย นางฟ้าอาจทำหน้าที่เป็นอย่าง
 เทวคาได้บ้างกระมังเมื่อจำเป็น วันเริ่มสงกรานต์ของพม่า
 เขามียิงปืนเป็นอาดาศักดิ์สัญญาณ เมื่อวันสิ้นสุดสงกรานต์ก็ยิง
 ปืนเป็นสัญญาณบอกให้รู้อีกครั้งหนึ่งจะได้รู้ว่าเริ่มสงกรานต์
 มีทำบุญสงกรานต์พระและเล่นสาคน้ำกันได้เมื่อไร และสิ้นสุด
 เด็กกันเมื่อไร ก็เมื่อสมัยผู้คนยังไม่มามากเหมือนทุกวันนี้
 และคนที่รู้หนังสืออ่านออกเขียนได้ยังมีน้อยอยู่

* ลำมาถึงตรงนี้ ไปอ่านพบเรื่องท้าวทมิฬสงกรานต์
 ของพม่ากล่าวแต่ย่ออยู่ในหนังสืออังกฤษเรื่องหนึ่ง (Shin
 Ulaung yaw and his tawla by Po Byu, Journal of
 the B.R.S. Vol. VII pt II p. 167) กล่าวท้าวสักก
 ก็คือพระอินทร์และพรหมชื่ออสิ เกิดได้เคียงกันถึงปัญหา

ต่างประการในพุทธศาสนา ท้าวสักกาคือลเป็นยอดของ
 บุญ แต่อสิพรหมแย้งว่า ท่านเป็นยอดของบุญเพียงไม่
 ทกลงกันจึงเสด็จลงมาเมืองมนุษย์ด้วยกัน ไปหาพราหมณ์
 ผู้ทรงความรู้เป็นปราชญ์คนหนึ่ง ชื่อกระลาโมเองให้เป็นผู้
 ตัดสินว่าฝ่ายไหนถูกผิด ตัดสินกันว่าถ้าฝ่ายใดได้รับคำตัก
 สิ้นว่าผิด ฝ่ายนั้นจะถูกตักเคียดระของคนที่สุคอสิพรหมเป็น
 ผู้ผิดจึงถูกตักเคียด แต่ท้าวสักกมาทราบบว่าเคียดอสิพรหม
 นี้ร้ายแรงมาก ถ้าโยนลงไปในมหาสมุทรน้ำในนั้นก็แห้ง
 ถ้าเอาไว้บนบกก็จะแห้งแล้ง ท้าวสักกจึงมอบเคียดนั้นแก่
 นางฟ้า ๗ คนเป็นผู้รักษา มีหน้าที่ถือเคียดอสิพรหมไว้
 ทลอคเป็นเวรผลัดเปลี่ยนกันมีละคน และเปลี่ยนกันใน
 วันมีใหม่ แต่ก่อนจะเปลี่ยนเวรกันต้องเอาเคียดอสิพรหม
 ไปสรงน้ำเสียก่อน จึงได้เกิดมีการสรงน้ำสาคน้ำกันใน
 วันสงกรานต์

พิจารณาเรื่องข้างบนนี้ ก็เป็นเรื่องผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่
 ทะเลาะกัน ไม่ใช่อย่างเรื่องของเราที่ผู้ใหญ่ก็ท้าวภมิล-
 พรหมเป็นพาดรังแกเด็ก ก็ธรรมดา แม้เรื่องของพม่า

จะเป็นเรื่องผู้ใหญ่ทะเลาะกัน และเป็นผู้ใหญ่ชั้นพรหม
ชั้นเทวดาเสียด้วย คุณเรื่องก็ไม่น่าจะเป็นถึงกับต้องทำพินัน
ตกเคียรกัน คุณจะมีทริอย่างหัวชนกำแพงในเรื่องศาสนาไม่มี
ยอมกัน และต้องลงมาให้มนุษย์เป็นผู้ตัดสินด้วย แต่ก็
ช่างเถิด เพราะเป็นเรื่องโบราณมีอย่างนี้ด้วยกัน ทุกชาติ
ทุกภาษาอาจเป็นเรื่องเปรียบเทียบแฝงความจริงอะไรไว้
ในนั้นก็ได้อ

วิจารณ์เรื่องท้าวทนต์พรหม

พิจารณาเรื่องสงครามที่เล่ามา คุณจะเป็นเรื่อง
เปรียบเทียบคล้ายกับว่าเคียร ท้าวทนต์ พรหมเป็นดวงอาทิตย์
จึงตกไม่ได้ในที่ใดเพราะจะตกเป็นไฟ จะต้องลอยอยู่ใน
ท้องฟ้า แต่ในฤดูหนาวอย่างที่เราเรียกกันว่าฤดูหนาว
[Winter] ของฝรั่ง อากาศย่อมมีลมหนาวไม่เห็นดวงอาทิตย์
ที่กล่าวไว้ เขาเคียรท้าวทนต์พรหมไปประดิษฐานไว้ในถ้ำ
กันธลีเมืองสวรรค์เห็นจะเป็นระยะฤดูนี้เอง เรื่องจึงยุ่ง ๆ
พิงยาก และพระอาทิตย์จะปรากฏดวงให้เห็นแจ่มใส
ภายหลังเมื่อต้นฤดูหนาวแล้ว เป็นเวลาอย่างเช้าวันก่อน
นางฟ้าจึงยินดีปรึกษาแก่เคียรท้าวทนต์พรหมเวียนรอบประ-
ทักษิณเขาพระสุเมรุ เป็นทำนองเดียวกับที่กล่าวไว้

พระอาทิตย์เดินเวียนประทักษิณเขาพระสุเมรุ ฉะนั้น
 คำว่า กบิล ^{อินท} ในชื่อของท้าวกบิลพรหม ก็แปลว่า สีแดง
 ในคันเรื่องของคัมภีร์รามายณะของอินเดีย มีเรื่องฤๅษีกบิล
 สิมคาไฟโหม้กุมารโอรสของท้าวสกร ๖๐,๐๐๐ คน ถึงแก่
 ความตายหมด คุณานองจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับดวงอาทิตย์
 นางทั้ง ๗ ธิดาท้าวกบิลพรหมก็เห็นจะเปรียบได้กับ ๗ วัน
 ในสัปดาห์ เหตุนี้ นางทั้ง ๗ จึงมีวันเป็นประจำของตน
 ที่เรียกนางทั้ง ๗ ว่านางสงกรานต์ และเรียกท้าวกบิลพรหม
 ว่าท้าวมหาสงกรานต์ เมื่อนักตั้งคำว่าสงกรานต์ หมายความว่า
 ว่าการเคลื่อนที่ หรือการย้ายของดวงอาทิตย์จากที่หนึ่งไป
 ยังอีกที่หนึ่ง ก็จะต้องเข้าใจว่านางสงกรานต์คือนางอัน
 เนื่องด้วยการเคลื่อนที่ของดวงอาทิตย์ และท้าวมหา-
 สงกรานต์ คือท้าวอันเนื่องด้วยการเคลื่อนที่อย่างใหญ่
 ของดวงอาทิตย์ คือในันตฤควสันต์ เพราะฉะนั้น จึงน่า
 สงสัยว่าเรื่อง ของสงกรานต์จะอยู่ในจำพวกที่ในภาษา
 อังกฤษเรียกว่า Solar Myth ^{ในก.ข.ต.} ซึ่งมีความจริงปนอยู่บ้าง
 แต่เรื่องนั้นมักจะเป็นคำของกวีพูดเล่นแทบทั้งสิ้น เลือกลง
 เช่นเอาเนื้อหาได้น้อยเต็มที ถ้าใครไปหลงกึกกิดตามเพื่อ
 วจนัญมากไป ก็ที่จะเป็นบ้า

ถ้าท่านดูภาพในปฏิทินบัตรอย่างเก่า ซึ่งบอก วัน
เดือน ปี มีทั้งทางสุริยคติและจันทรคติ เทียบไว้ให้ดู
เรียกกันไป นอกจากจะเห็นเป็นรูปภาพนางสงกรานต์
นั่งมาบนหลังสัตว์พาหนะ และมีชบวนแห่งของเทวดาและ
นางฟ้าเชิญเศียรท้าวกบิลพรหม ยังมีผู้ที่แห่ออกหน้า
ชีสต์ัวและถือธงบอกชื่อปีคามชื่อสัตว์ในพวก ๑๒ นักขัต
ที่ขึ้นมา ตอนล่างเขียนเป็นนาคพ่นน้ำหรือให้น้ำ แล้วมี
หนังสือบอกข้อความต่าง ๆ อันเป็นเรื่องทำนองเกี่ยวกับ
ฝนฟ้าและน้ำทำธัญญาหาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“บิลลุเอกศกจุลศักราช ๑๓๐๐ พระพุทธศักราช
๒๔๔๒ ทางจันทรคติเป็นปรกคิมาสวาร ทางสุริยคติเป็น
ปรกคิสุรทินวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์
ตรงกับ ^{๕๕} _{๕๔} ก่ำ เวลาเที่ยงแล้ว ๑๕ นาที ๔ วินาที
นางสงกรานต์ชื่อมณฑาทรงพาหุรัดคัคคอกจำปา อาภรณ์-
ไพฑูรย์ ภักษาหารนมเนย พระหัตถ์ขวาทรงไม้เท้า
ซ้ายทรงเหล็กแหลมเสกจึงนั่งมาเหนือหลังคัสพะเป็นพาหนะ
วันที่ ๑๕ เมษายน เวลาบ่าย ๔ โมงกับ ๓๐ นาที
เปลี่ยนจุลศักราชใหม่เป็น ๑๓๑๑ ปีนี้วันจันทร์ธงชัย
วันเสาร์อธิษฐาน วันอาทิตย์อุบาทว์ วันจันทร์โลกาวินาศ

บั้นพศุหัตสยติเป็นอธิปัตย์น บันกาลให้ตก ๕๐๐ ท่า ตกใน
 เขาจักรวาล ๒๐๐ ท่า ตกในบ้ำทิมพานต์ ๑๕๐ ท่า ตกใน
 มหาสมุทร ๑๐๐ ท่า ตกในมนุษย์โลก ๕๐ ท่า นาค ให้น้ำ
 ๓ ถ้ว เกณฑ์ธัญญาหารได้เศษ ๒ ชื่อวิบัติ ข้าวกล้าใน
 ภุมินาจะไคผลกึ่งเสียกึ่ง เกณฑ์ธรรษิคุณเทกราตีอาไป
 นามาก”

ข้อความข้างบนนี้เป็นตำนานปัจจุบัน จึงรวบรัด
 เป็นอย่างสมัยใหม่ ถ้าเป็นตำนานของเก่าจะผิดกันทีเดียว
 เพราะมีตำนานรวมรวม^๒ แต่ฟังไพอเราะสละสลดย ฐิติกว่า
 ขริมได้ความขดงแก่ผู้ฟังในสมัยนั้น ดีกว่าตำนาน^๑ ๗
 กิ่งข้างบนนี้ จะขอคัดประกาศสงกรานต์เมื่อ ๑๓๖ ปีที่
 ถ่วงมานี้ มาเปรียบเทียบให้ดูคงต่อไปนี้

“หนังสือ เจ้าพระยาอัครมหาเสนาธิบดี อภัยพิริย-
 ปรากรมพาหุ สมุหพระกลาโหม มาถึงพระยาศรีธรรม
 โสกราชชาติ เคะไชโยมหัยสุริยาธิบดีอภัยพิริยปรากรม-
 พาหุ พระยานครศรีธรรมราช ถ้ายทรงพระกรุณาตรัส
 เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งว่าพระยาโหราธิบดีโหรมีชื่อ
 ทำฎีกามหาสงกรานต์ทุกเกล้า ทุกกระหม่อมถวาย ศุภมัสดุ-

วรรณคดีสาสนาสองพันสามร้อยห้าสิบห้าพระวรวงษา กาด
 กำหนดเจตมาศสุกร บัณฑิตเอกทัตต์มีคิตีระวิวาระ ทัตต์ทิวากาล
 เพลาเข้าย่ำรุ่งแล้วสองชั่วโมง บรมเทพทินกรเสด็จจาก
 มีนราชีประเวศสู่เมษราชีทางโคณะวิถีใกล้พระเมรุราช ขณะ
 นั้นมีนางเทพธิดาองค์หนึ่งทรงนามชื่อว่า **ทงษมหา**
 สงกรานต์มาแต่จากุมหาราชิกา กระทำกฤษดาภิรมณ์ ทรง
 พาหุรัตทัตต์คอกทัตต์ทิม ทรงอาภรณ์อันแล้วด้วยแก้วปดม-
 ราช พระทัตต์ชวาทรงตั้งพระทัตต์ช้ายทรงจักร ภักษา
 หารผลอุทุมพร เสด็จโคจรย่นไปเหนือหลังกรุกทพานะ
 เป็นมัจฉนาค นำอมระกะณาเทพคาแสนโกฏี ประชุม
 ชวนกันมารับพระเกียรติ้าวกบิลมहाพรหม อันใส่พานทอง
 ประคิษฐานไว้ในถ้ำกันธูลี ที่**เขาไกรลาสแดนหิมพาน-**
 ะประเทศ ขณะนั้นเทพคาทำอาระวาคุษฏี ชำระสุคนธ-
 วิเลปะนะบุษายากวิธอันควรด้วยดีตาม วิไสยจาริตโบราณ
 แล้ว ก็แห่ทัตต์ชินาวัฏ**เขาพระสุเมรุราช** คำรบหกสิบนาทึ
 แล้ว ก็เชิญเข้าไว้ในถ้ำกันธูลีตั้งเก่า จึงเทพคาเจ้านำมา
 ซึ่งลดาวัลย์ อันชื่อฉมุนาก ใส่สุวรรณภาชนะทองเอาไป
 ฝังในโอโนคาศระเจ็กแถว เถาฉมุนากก็ละลายออกไปคัง

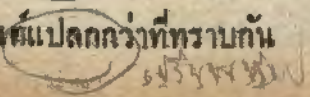
น้ามันเนย แล้วพระเวศนุกรรมเทวะบุตรจึงนฤมิตรโรง
 อันหนึ่งชื่อภักวะคีให้หมู่เทพนิกรอัษร กัณยาเข้านิสิตนา
 การนั่งพร้อมกัน จึงสมาทานรักษาศีล เอน้ำจมนาค
 เป็นทักษิณาทานแจกกันสังเวชทุก ๆ องค์ ก็ชวนกันขึ้น
 ชมสโมสรเสด็จกุศลผลได้กระทำนั้น ก็บันเทาโทษแห่ง
 มหาสงกรานต์ ให้อันตรธานสูญไป ความเจริญที่มายุक्ति
 สมบัติก็มีแก่เทพคาทั้งปวง ระวีวาระเป็นวันมหาสงกรานต์
 จันทวาระเป็นวันเนา ภูมวาระเป็นวันเถลิงศกฤ็พระยววัน
 ตรีวัน ๗ วันเดือนห้าขึ้นสิบสามค่ำเพลาบ่ายสี่โมง สิ้นกระบี่
 สัตว์จักรระ เป็นกุกกุกสัตว์จักรระ จุดศักราชขึ้นเป็นพัน
 ร้อยเจ็ดสิบห้า ปีระกานักษัตรเบญจศก เนาวันหนึ่ง เป็น
 สงกรานต์สามวัน ผลทำนายพลสงกรานต์ อจินตสงกรานต์
 สามัญสงกรานต์ เป็นสามประการอธิบายเป็นสามัญ โลกทั่ว
 ทุกประเทศในสกลชมพูทวีป เกณฑ์พิรุณสารทพระจันทร์
 เป็นอธิบดี นาคราชสี่ทัวบันทาลให้ฝนห้าร้อยห้า อุมภิกคตยัง
 เขาจักรวารสองร้อยห้า อรัญญิกาบปี ทิมพานต์ร้อยห้าสิบห้า
 มหาสมุทรร้อยห้า มนุษยโลกห้าสิบห้า ฝนคันมือมัธยม
 กลางมือปลายมืออุคม เกณฑ์ธาราริคุณลงนระราชมีนอาไป

ซากุ นางามกว่าปีหลังศอกหนึ่ง นาลุ่มก็ นาคอน
 ทรามพอกก็ เกณฑ์ธัญญาหารออกเศษสุกรชื่อลาภะ ข้าวกล้า
 ไนภูมิเนาได้ผลสืบส่วนเสียส่วนหนึ่ง ธัญญาหารผลาหาร
 มัจฉมังสาหารอุกม กรัน ณ วันเดือนห้าขึ้นสิบสามโมง
 ทกบาทเสรีงการพระราชพิธีเผด็จศึก เจ้าพนักงานชำระ
 พระเครื่องต้นจะได้ทั้งเครื่องพระมูรธาภิเศก ชีพ้อพรหมณ์
 จะได้ถวายน้ำกรรน้ำสังข์ ขอเชิญพระบาทสมเด็จพระบรม
 นารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จเข้าที่ทรงสนาม
 เครื่องพระมูรธาภิเศกตามราชประเพณีสมเด็จพระบรมกษัตริย์
 สืบ ๆ มา เพื่อทรงพระจำเริญพระราชศิริ สวัสดิทิพัฒน์
 มงคลเมทนีกลสกลศักรุโกษย และให้มเด็จพระสงฆ์ราชา
 กณะเจ้าอธิการและราชฎรให้รู้จงทั่วความรับสั่งกรันหนังสือ
 นี้มาตั้งวันใด ก็ให้กระทำตามจงทุกประการ หนังสือมา
 ณ วันเสาร์เดือนสี่ แรมสิบเอ็ดค่ำ จุลศักราช ๑๑๗๔
 ปีวอกจัตวาศก" [คัดตามต้นฉบับวชิรญาณรายเดือน
 ๕]

หมดอายุ 09/05/2565

Handwritten signature

ต่อมาได้พบหมายสงกรานต์ของเก่าอีกลฉบับหนึ่ง มี
 กล่าวถึงกัวนางสงกรานต์แปลกว้างที่ทราบกัน ก็เป็น

เทวดาสงกรานต์ หาใช่เป็นนางฟ้าสงกรานต์อย่างนางทั้ง
๗ ไม่ และมีคำทำนายว่า “อาภัสร์สงกรานต์ อาริณ
สงกรานต์ สามัญสงกรานต์ เป็นสามประการ อธิบาย
เป็นสามัญทั่วประเทศสกลชมพูทวีป” นี้เองที่พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำหนด และมีข้อความ
อื่น ๆ อันเกี่ยวกับเรื่องทำนายทายทัก ผิดแปลกไปกว่าที่
กล่าวมาแล้วบ้าง เห็นควรคัดเอามารวมไว้เสียด้วย ถ้าไม่
สนใจก็อ่านข้ามไปได้

“สิริศุภมัตถุ มังกละไชยทิเอกะวาระ พระพุทธ-
ศักราชล่วงแล้ว ๒๓๔๑ พระพรรษา เศษเดือน ๑๑ เดือน
กับ ๕ วัน ครั้น เจตมมาสกาศพบักษ์ ฌมีคติยะศัศราตรี
กาล เพลารุ่งแล้วนาทหนึ่ง สมเด็จพระสุริยเทพนิกร
เสด็จโจรจากมีนราศี ประเวศสู่เมษราษี โดยทางโกนา
วิดีใกล้พระเมรุราช ขณะนั้นเทวดาองค์หนึ่ง ทรงพระนาม
กร ชื่อ มิกสงกรานต์ มาแต่จากุมหาราชิกา ก่อนทำ
กฤษคาพิมล มีกำลัง ๑๑ กษสว ทรงพาหุรัศทัคคอกจำปา
ทรงเครื่องวิบุษาอาภรณ์ มีพรรณอันเหลืออง พระหัตถ์ขวา

ดือตะเกรียว พระหัตถ์เบื้องซ้ายถือเชือก เสวยมังสังคิป
 เป็นภักษาหาร ย่างเหยียบเหนือหลังราชอนุกรมราชเป็น
 พาหนะ มาโดยทิศอาคเนย์ นำอมรคณเทพยดา มีนาง
 ระสาเทวีบริวารแสนโคฏิเป็นมัทนายก ประชุมชวนกันมา
 รับเวศ เคียรทำวกบิลมทาพรหมอันใส่ภาชนะทอง อัน
 ประดิษฐานไว้ในถ้ำคันธูลีที่เขาไกรลาส แคนหิมวันต-
 ประเทศ ขณะนั้นเทพยดา กระทำคารวะบูชาด้วย
 วิธีอันควรด้วยคิตามวิสัยจารีตโบราณ และออกแท่ทักษิณา
 วัฏเขาพระสุเมรุราช มาแต่อาคเนย์ทิศเการบ ๖๐ นาที
 เข้ามาโดยทิศพายัพ แล้วก็เชิญเข้าไปในถ้ำคันธูลีคังเก่า
 เทพยดาเจ้าก็นำเอาซึ่งเถาสดาวัลย์ อันชื่อจมนาค ได้
 สุวรรณภาชนะทอง ไปล้างน้ำในสระอินคาคสระเจ็คกรัง
 เถาจมนาคนั้นก็ละลายออก ประจุคังน้ำมันเนย พระ
 เวศอนุกรมเทวบุตรนิมิตโรงอันหนึ่งชื่อภักวดี ในหมู่เทพ
 นิกรอุปสรกัถยา เข้านิสิตนาการนั่งพร้อมกันสังเวชทุก ๆ
 พระองค์ ก็ชวนกันชื่นชมโสมนัส เชชกุศลผลได้กระทำ
 นั้น ก็บรรเทาโทษแห่งมหาสงกรานต์ก็อันตรธานสูญไป
 ความเจริญที่พายุติวิสมบัตติ ก็มีแก่เทพยดาทั้งปวง พุชวาระ

เกือนห้าแรมสี่ค่ำ เป็นประดมวัน วันทันพระมหาสง-
 กรานต์ออก ครุวาระเกือน ๕ แรม ๕ ค่ำ เป็นวันเนา
 ๖๐ นาที ศุกรวาระเป็นวันเถลิงศกคือพระยววัน ทรัน
 ณ วัน ๖ ๕ ค่ำ เพลาเช้า ๕ นาฬิกา สันกษีสังวัจระ
 เป็นกุกกุกะสังวัจระ ใช้จุลศักราช ๑๒๑๑ ปีระกา เอกศก
 เนา วันหนึ่ง เป็นพระยววันหนึ่ง ผลทำนายอาภักษุ-
 สงกรานต์ อารจินสงกรานต์ สามัญสงกรานต์ เป็นสาม
 ประการ อธิบายเป็นสามัญทั่วทุกประเทศสกลชมพูทวีป
 เกณฑ์พิรุณสาท พระศุกราเป็นอธิปัตติ ฤคกาล พระยานาคี
 เล่นสินธุวารี ๗ คน เทพยูเจ้าเบ็องบน ไชกนกรัตน-
 บัญชรศรี เบ็คประตูลิลา มีจะทะวาระ บรรดาวยุพัคชลนที
 อุทะกะสะตีมีฝน ๔๐๐ ท่า อุบัตติกยงพระมหาสมุทร
 ๑๓๓ ท่า ทกในอรัญญิกาบ่าหิมพานต์ เขาตักกปรภักดิ์
 เขาทั้งหลาย ๑๕๐ ท่า ทกในไรรณาประชารชนคนไปมาถึงกัน
 ๗๖ ท่า เป็นละอองเซนช่านแห่งเสี่ยกลางอากาศ ๑ ท่า
 ตันบีกกลางบี่ฝนน้อย ปลายบี่ฝนมาก น้ำมัธยมชอบนา
 ลิกนาเสทิน นาคอนมัธยม เกณฑ์รัญญูหารออกเศษ ๕
 ชื่อวิบัติ ข้าวกกล้าในภูมินาจะเกิดกิมชาติก้วงแมง จะไค้

ผลถึงเสียถึง เกณฑ์ธัญญาหารผลาหารมัจฉมังสาหาร พอ
มรัชมพระ ๒ ผุ่กกลางเมืองก็ พระ ๖ ตกกลางเมืองก็
ว่าพาดิชลุ่กก้านานาประเทศจะมาสู่เมือง เจ้าเมืองจะมี
ตลก พระ ๒ เฝ้าเมืองว่าเจ้าเมืองอื่นจะเอาลาภมาให้ ถ้า
บมีว่าประเทศต่างเมืองจะมาสู่เจ้าเมืองจะมีตลก แต่กลางบ
ข้าจะแพงน้อยหนึ่ง เขาจันทการเป็นพระยาเขา ปลา
กังกีร์เป็นพระยาปลา งูเท่าปล้องเป็นพระยา งู บัวหลวง
เป็นพระยาไม้ ไม้้อยเป็นขน ไม้หว้าเป็นมาก พรหม
เลือกที่ให้ลูกไม้เสกเป็น [๗] เกณฑ์ธรรมาทศคุณตกราตี
อาไปธาตุน้ำพระจันทรอยู่ราศีธนู เทโชธาต ในบี่ระกา
เอกศกน้าอริกมาสมีไ้ แต่เป็นวิปริตควัยคิตีและสุทิน
ซึ่งผู้ออกไปถึง เถลิ่งศกบี่จอรากอยู่วันหนึ่ง ครั้นเดือน
แปด แรมค่ำหนึ่ง พระบวชชโนรศมทานากจะได้ทำร
ระกิจ ลงอุโบสถกรรมเข้าพระพรชาปวารณาออกพรชา
ตามวินัยบัญญัติ ให้ชอบตามบี่เดือนคืนวันเทศกาลตฤ
กามพระอาทิตย์พระจันทร เป็นประธานแห่งโลกตามชนบ
ธรรมนิยมราชประเพณีสืบ ๆ มา เป็นไมถขบวิสุทธิ
แห่งการพระราชพิธีกรรมิกวรขอโปรด" [วชิรญาณราช
เดือน ๖ เล่ม]

ประกาศสงกรานต์ฉบับหลังนี้ฟังยากเต็มที กอน
 ทั่วยกลาย เป็นเรื่องทำนายอย่างหมอกุ ^{๑๗} ในประกาศสมท
 สงกรานต์บีณดลสุปคก ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาล
 ที่ ๔ แห่งหนึ่งมีพระราชวิจารณ์เรื่องทำนายไว้ดังนี้—

“ฝนจะตกก็ร้อยท่าต่อกร้อยท่า ตกในเขาเท่านั้น
 ในป่าเท่านั้น ในทะเลเท่านั้น ในมนุษย์โลกเท่านั้น แล้ว
 ก็แบ่งฝนเป็นสามมือ คือ ทัพมือ กลางมือ ปลายมือ
 ถ้าในมือใดคำร่าออกว่าฝนมาก ก็ทายว่าฝนงาม ถ้าคำร่า
 ออกว่าฝนน้อย ก็ทายว่าฝนงามพอดิ ไม่มีทายว่ามากเกินไป
 ไปเลย ก็การทายนั้นเป็นแต่ช่วยชี้ให้พรบ้านเมือง ไม่
 ทายจริงตามคำร่า ด้วยกลัวคนจะตกใจ จะกิดอย่างๆ ไป
 หรือจะเป็นอุปมิงกลแก่บ้านเมืองไป ว่าแต่พอรู้ในที่ที่เป็น
 อย่างธรรมเนียมมา แล้วก็ทายน้างามในปีนั้น ๆ ว่า จะ
 มากกว่าปีหลัง คิบหนึ่งบ้าง สอกหนึ่งบ้าง หรือจะน้อย
 กว่าปีหลังคิบหนึ่งบ้าง สอกหนึ่งบ้าง ที่แก้การทายอย่างนี้
 คำร่าก็เหม็นเหม็นไม่น่าเชื่อจึงไคยกเสีย หาได้บอกมาใน
 ประกาศสงกรานต์แต่ก่อน ๆ ไม้”

ที่มีพระบรมราชาธิบายมานี้ แสดงว่าประกาศ
 สงกรานต์ในรัชกาลของพระองค์ทรงคัดเรื่องทำนายของ

เก่าออกเสีย ฆะรอยจะมีผู้บ่นว่าไปตักของเก่าเขาออกจะไม่
พอใจ จึงต้องทรงพระราชนิพนธ์ชี้แจงกึ่งข้างบนนี้ ใน
ประกาศสงกรานต์ทุกปี จะต้องมียกกว่าวันไรเป็นวันธงชัย
วันอธิบดี วันอุบาทว์ วันโลกาวินาศ และวันอธิบดี
ฝนและจะมีนาคให้น้ำก็ตัว วันใน ๔ วันแรก คือ
วันธงชัย วันอธิบดี วันอุบาทว์ และวันโลกาวินาศ
นี้ชากไม่ได้เพราะราษฎรยังต้องกรออยู่ ถึงเที่ยงวันก็ยังมีผู้
ต้องการ ใครจะทำงานการอะไรที่ดีถือว่าเป็นมงคล จะต้อง
เลือกวันที่เป็นวันธงชัย และวันอธิบดี ถ้าไม่เลือกหรือ
ไม่ดี วันงานไปถูกวันอุบาทว์ หรือวันโลกาวินาศเข้า ก็รู้
สึกไม่สบายใจ ถูกชาวบ้านซุบซิบ บอกรอกความเห็น
เป็นต่าง ๆ แล้วเหมาว่าเป็นคนเข้ร้กไม่ดีอะไร คุประ
หนึ่งว่าถือพุทธศาสนาแล้วก็ต้องถือเรื่องเหล่านี้ด้วย ถ้า
ทำไปแล้วมีเหตุอะไรไม่ดีก็เกิดขึ้นก็เหมาเอาว่าที่เกิดเหตุเช่น
นั้น เพราะไปทำงานในวันอุบาทว์หรือวันโลกาวินาศ
กล่าวมากไปกว่านั้นก็จะเป็นที่ขัดใจกัน ไม่พูดก็กว่า

ข้าพเจ้าไม่มีความรู้ว่าเรื่องที่กล่าวมานี้ เขาคำนวณ
กันอย่างไร รู้แต่เรื่องหาวันอธิบดีและจำนวนนาคให้น้ำ
ซึ่งเพื่อนคนหนึ่งเขามีแก่ใจจดส่งมาให้ดังนี้

“สิทธิการิยะ ถ้าจะหาเป็นวันอธิบดี ให้ตั้ง พ.ศ. ที่
ต้องการลง เอา ๗ หารเหลือเศษเท่าใด เศษนั้นเป็นวัน
อธิบดี ถ้าเป็นเศษ ๑ ก็เป็นวันอาทิตย์ ถ้าเป็นเศษ ๖ ก็เป็น
วันศุกร์ ถ้าลงตัวไม่มีเศษก็เป็นวันเสาร์”

รู้แล้วถึงง่ายนึกเคียว เช่นใน พ.ศ. ๒๔๙๒ นี้ เมื่อ
เอา ๗ หารจะลงตัวไม่มีเศษ ก็เป็นวันเสาร์ ถ้าต้องการ
ทราบว่าปีนั้นจะมีนาคให้น้ำกี่ตัว ก็เอาวันอธิบดีตั้ง คูณด้วย
๕ บวกด้วย ๓ และหารด้วย ๗ เหลือเศษเท่าใด ก็เป็น
จำนวนนาคให้น้ำเท่านั้นตัวเช่นใน พ.ศ. ๒๔๙๒ นี้ วันเสาร์
หรือวันที่ ๗ เป็นอธิบดีเอา ๕ คูณและเอา ๓ บวกก็เป็น
๓๘ แล้วเอา ๗ หาร เหลือเศษ ๓ ในปีนี้จึงมีนาคให้น้ำ
๓ ตัว ๆ เมื่อได้ความอย่างนี้ยามใจ พอจะค้นหาให้ทราบ
ถึงวันอื่นได้ จึงค้นหาปฏิทินอย่างเก่ามาพิจารณาทุกหลาย ๆ
ปีด้วยกัน ก็ปรากฏเป็นวันเหล่านี้ผูกขึ้นเป็นลำดับซ้ำกัน
ทุก ๆ ระยะ ๗ วัน ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๙๒	วันอธิบดี	เสาร์
	วันธงชัย	จันทร์
	วันอุบาทว์	อาทิตย์
	วันโสกาวินาศ	จันทร์

	วันอธิบตีฝน	พฤหัตสบติ
	นาคให้น้ำ	๓ ทัว
พ.ศ. ๒๔๘๓	วันอธิบตี	อาทิกย์
	วันธงชัย	พฤหัตสบติ
	วันอุบาทว์	พุธ
	วันโลกาวินาศ	อังคาร
	วันอธิบตีฝน	ศุกร์
	นาคให้น้ำ	๑ ทัว
พ.ศ. ๒๔๘๔	วันอธิบตี	จันทร์
	วันธงชัย	อาทิกย์
	วันอุบาทว์	เสาร์
	วันโลกาวินาศ	พุธ
	วันอธิบตีฝน	เสาร์
	นาคให้น้ำ	๖ ทัว
พ.ศ. ๒๔๘๕	วันอธิบตี	อังคาร
	วันธงชัย	พุธ
หมดอายุ 09/05/2565	วันอุบาทว์	อังคาร
	วันโลกาวินาศ	พฤหัตสบติ

	วันอธิบดีฝน	อาทิตย์
	นาคให้น้ำ	๔ ทัว
พ.ศ. ๒๔๔๖	วันอธิบดี	พุธ
	วันธงชัย	เสาร์
	วันอุษาทวารวดี	ศุกร์
	วันโลกาวินาศ	ศุกร์
	วันอธิบดีฝน	จันทร์
	นาคให้น้ำ	๒ ทัว
พ.ศ. ๒๔๔๗	วันอธิบดี	พฤหัสบดี
	วันธงชัย	อังคาร
	วันอุษาทวารวดี	จันทร์
	วันโลกาวินาศ	เสาร์
	วันอธิบดีฝน	อังคาร
	นาคให้น้ำ	๗ ทัว
พ.ศ. ๒๔๔๘	วันอธิบดี	ศุกร์
	วันธงชัย	ศุกร์
	วันอุษาทวารวดี	พฤหัสบดี
	วันโลกาวินาศ	อาทิตย์

	วันอธิบดีฝน	พุธ
	นาคให้น้ำ	๔ ตัว
พ.ศ. ๒๔๙๙	วันอธิบดี	เสาร์
	วันธงชัย	จันทร์
	วันอุบาทว์	อาทิตย์
	วันโลกาวินาศ	จันทร์
	วันอธิบดีฝน	พฤหัสบดี
	นาคให้น้ำ	๓ ตัว
พ.ศ. ๒๕๐๐	วันอธิบดี	อาทิตย์
	วันธงชัย	พฤหัสบดี
	วันอุบาทว์	พุธ
	วันโลกาวินาศ	อังคาร
	วันอธิบดีฝน	ศุกร์
	นาคให้น้ำ	๑ ตัว

ตามบัญชีข้างบนนี้ จะเห็นได้ว่า วันอธิบดี วันโลกาวินาศ และวันอธิบดีฝน มีวันเรียงกันเป็นลำดับตั้งแต่วันอาทิตย์ถึงวันเสาร์ตามปีที่ตัดไปคงความหมุนของเครื่องจักรเช่น พ.ศ. ๒๔๙๒ วันเสาร์เป็นวันอธิบดี ปีตัดไปก็

เป็นวันอาทิตย์ พอถึงวันศุกร์ครบ ๗ วัน ก็ขึ้นกันเป็น
วันเสาร์ไปใหม่ ส่วนวันโลกาวินาศ และวันอธิบดีฝน
ก็ขึ้นไปในทำนองเดียวกัน จะเลื่อนวันกันกับวันอธิบดี
ระยะ ๒ วัน และ ๔ วัน คือ วันเสาร์เป็นวันอธิบดี วันจันทร์
ก็เป็นวันโลกาวินาศ และวันพฤหัสบดีเป็นวันอธิบดีฝน
ส่วนธงชัย วันอุบาทว์ และจำนวนนาคให้น้ำ ไม่เรียง
ไปตามลำดับวันและกัณฑ์ แต่กระนั้นก็มีชุกของมันเป็น
จำนวน ๗ เมื่อครบ ๗ ปีแล้วก็ตั้งกันไปใหม่ และเหลื่อม
ลำดับกันในระหว่างวันก่อน เป็นจำนวน ๓ และ ๔ สลับกัน
เรื่อยไปเช่นถ้าวันธงชัยหรือวันอุบาทว์เป็นวันจันทร์ ปีถัด
ไปก็เป็นวันพฤหัสบดี วันอาทิตย์และวันพุธ สลับกันไป
และเมื่อเทียบกับวันอธิบดีแล้ว ก็มีวันต่อกันในชุกเหลื่อม
สลับกันไป เป็นระยะ ๒,๒,๔. ตลอดจนจำนวนนาคให้น้ำ

เรื่องพระยานาคให้น้ำ

เรื่องสงกรานต์มีนาคให้น้ำกัณฑ์ มักเป็นที่สนใจของ
ชาวบ้าน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวภคิคร จึงสนใจ
เรื่องน้ำเกี่ยวกับทำนาของเขา นาคนั้นมีตั้งแต่กัณฑ์เกี่ยวจน
ถึง ๗ กัณฑ์เป็นอย่างมาก ถ้าสงกรานต์ปีไหนนาคให้น้ำกัณฑ์

ศึกษาก็เข้าใจอย่างซึ้งทราบว่าเป็นนั้นฝนจะอุดมสมบูรณ์
 เพราะทำงานแก่ตัวเขียวถ้าทำจริง ก็ดีกว่าทำด้วยกันหลาย
 ตัวถ้าทำไม่เต็มที่ เช่นบีโหนดน้ำให้น้ำมากตัว ฝนจะน้อย
 เพราะเกียจกัน ตัวต่างตัวมีเสรีที่จะไม่ทำตามหน้าที่ก็ได้
 เพราะไม่มีอะไรบังคับ เหตุด้วยพระยานาคที่ให้น้ำนั้นอยู่
 ในทะเลสี่พันคร อันอยู่พันพิภพโลกนี้ไปไกลนัก พันน้ำ
 ในทะเลนั้นเล่น น้ำก็ลอยขึ้นไปในอากาศ แล้วลมหอบ
 มาเป็นฝน เป็นเรื่องเล่นน้ำของพระยานาค ไม่ใช่ทำงาน
 ตามหน้าที่ จะเล่นน้ำให้น้ำอย่างไร ก็แล้วแต่พระยานาค
 ซึ่งมนุษย์ก็สามารถเอาได้ อนึ่ง ถ้าจะตามว่ามีโหนดน้ำ
 ทั่วเขียว แต่ฝนกลับแล้งจะว่าอย่างไร ที่ทำนายไว้จะไม่ผิด
 หรือ แก้วว่าไม่ผิด เพราะนาคให้น้ำทั่วเขียว ลางที่ก็เหน้อย
 ไม่เล่นน้ำค่อไป น้ำจึงน้อย เป็นอันทำนายไม่ผิดทั้ง
 สอง ชั้นเชื่อว่าน้ำในทะเลจะเป็นทะเลสี่พันครหรือทะเล
อะไรก็ตาม ตามปรกติก็ต้องเป็นน้ำเค็ม ทำไมน้ำฝนจึงไม่
 เค็ม ข้อนี้ไปให้ความจากกคิร้างจีนว่า ฝนนั้นเกิดจาก
มังกรดำแดงฤทธิ์พันน้ำไปจากทะเล และน้ำทะเลเมื่อถูก
 ฤทธิ์ของมังกรถูกเอาไปและพันออกมา ก็เปลี่ยนสภาพของ

น้ำจากความเค็มมาเป็นความจืด นาคให้น้ำของเราที่จะ
เป็นทำนองเดียวกันกับมังกร ซึ่งถ้าจะว่าไปนาคและมังกร
ก็เป็นพวกเดียวกัน คือเป็นงูมีเขรา จะต่างกันก็แต่ฝ่าย
หนึ่งมีก้น และอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีเท่านั้น

ถ้าว่าทางอินเดีย ผู้ที่ให้น้ำให้ฝนคือพระพิรุณ ซึ่ง
เป็นเทพบดีแห่งน้ำ เหตุนี้คำว่าฝนดวงที่เราก็มักเรียกว่าพิรุณ
คือไปเอานามของท่านมาเรียก การส่งน้ำฝนมาให้โลก
มนุษย์ เห็นที่ท่านจะไม่ได้ลงมือเองเพราะเป็นงานง่าย ๆ
ก็ร้อยท่านคงใช้พระยานาคซึ่งเป็นพาหนะทรงของท่านเป็น
ผู้ทำหน้าที่แทน ถ้าจะเปรียบพระพิรุณทรงนาคเป็นเหมือน
กระทรวงเกษตร พระยานาคก็เท่ากับเป็นกรมชลประทาน
ถ้าพระยานาคทำให้เกิดฝนมากเกินไปหรือเกิดฝนแล้ง เป็น
ที่เดือดร้อนแก่ใคร ๆ พระพิรุณก็ไม่ต้องรับผิดชอบและ
พระยานาคก็ไม่ต้องถูกลงโทษ นี่ข้าพเจ้าเป็นแต่คิดเล่น
ส่วนพวกชาวบ้านชาวนาไม่คิด เพราะ “ที่ใดความไม่รู้
เป็นสุขใจ ถ้าไปคิดเข้าก็เป็นเสลา” สู้อยู่ในหุบเขาแห่ง
ความไม่รู้ดีกว่า ถึงจะอยู่ในที่คับแคบไม่กว้างหน้า เพราะ
ไปไหนไม่ได้ด้วยมีภูเขาใหญ่คือความไม่รู้กั้นไว้ ก็ยังสบาย

ใจไม่มีใครเข้ามารุกราน แต่ในที่สุดก็อยู่ไม่ได้ ความรู้
มันต้องมีแทรกเข้ามาไม่มากนักน้อย ความความเจริญของ
สมัย

คนแต่ก่อนแม้ถึงทุกวันนี้ในท้องดินแดนแห่ง ถ้าบีโศ
ฝนแล้งทำนาไม่ได้ก็ไปโทษเอาพระพิรุณและพระยานาค
เท่าไรนัก แต่ไหลไปโทษเอาที่เจ้าเมือง บีโศฝนตกเป็นอุกม
มัธยม ก็นับถือว่าเจ้าเมืองคนนั้นดี ถ้าบีโศฝนแล้งก็บัน
ดระปอดกระแปด ชักเอาว่าเจ้าเมืองคนนั้นไม่ดี นี่ก็ไปเข้า
คติทางพวกชาวบ้านของจีน แต่ของเขาก็กว่าที่มีเขียนคอย
สอดส่องดูทุกขุขสของราษฎร ถ้าเจ้าเมืองหรือใครคนไร
ทำดี ถึงจะเข้าที่อัปจนเขียนก็ช่วยให้พ้น ถ้าเจ้าเมืองหรือ
ใครทำไม่ดี เมื่อถึงคราวพลาคลั่งชะตากกเมื่อใดเขียนก็
ลงโทษซ้ำเติมให้เป็นอย่างผีซ้ำคำมพลอย เหตุนี้คนจึงกลัว
ไม่กล้าทำชั่ว ที่นิยายนิทานของเก่ามีเรื่องเขียน เรื่องผี
เรื่องเทวดา คอยให้ตีให้ร้ายแก่คนที่ทำดีหรือทำชั่ว ก็เป็น
อุปายที่ดีในแง่หนึ่งที่จะสอน ใจคนซึ่งยังมีระดับการศึกษา
อยู่ในขั้นต่ำ ให้บาเพ็ญแก่คุณงามความดีขึ้นการบุญการ
กุศล และละเว้นประกอบกรรมทำชั่วซึ่งเป็นบาปเป็นอกุศล

เพราะมีผีสาวเทวคาและเขียนคอยสอกล่องคูอยู่และให้ตีหรือให้ร้ายก็ได้ ที่ราษฎรแต่ก่อนโทษเอาแก่เจ้าเมืองตลอดจนกรมการอำเภอด้วยก็ถูกแล้ว เพราะเขานับถือว่าเป็นที่พึ่งของเขา อาจให้ตีให้ร้ายแก่เขาได้โดยตรง ถ้าเขาทำอะไรแก่เจ้าเมืองไม่ได้ ชาวจีนพวกชาวบ้านก็เอาเจว็ดเจ้าผีจะเป็นพระภูมิเจ้าที่หรือเป็นเจ้าผองศ์โคอยู่ในกำบดท้องที่ของเขาไปลงโทษแทน โดยเอาเจว็ดไปทากแคะหรือไปก่นนำสาคันเสียให้เบียดจนทนไม่ไหว ก็จะหมกความคือและต้องบันดาลให้มีฝนตกลงมา หรือกลับกัน ถ้าฝนตกมากเกินไปเกินความต้องการ ก็เอาเจว็ดเข้าขังเสีย เมื่อใดฝนเลิกตกจึงจะไขกุญแจเอาเจว็ดออกจากที่ขัง เขาถือว่าทำอย่างนี้เป็นได้ผลเสมอ

นางท่านที่เกยอ่านคัมภีร์ไตรภูมิอาจแย้งว่า ฝนที่ตกลงมา ไม่ใช่เป็นน้ำมาจากทะเล และไม่ใช่พระพิรุณประทานหรือพระยานาคให้น้ำ แต่ว่าเป็นน้ำในสระอโนดาตป่าหิมพานต์ซึ่งถูกลมพายุหอบเอามา เหตุนี้น้ำฝนจึงจิตสนิทและเย็นกว่าน้ำตามธรรมชาติ เพราะเป็นน้ำในสระทิพย์เรื่องนี้ข้าพเจ้าก็รู้ว่าในคัมภีร์ไตรภูมิกล่าวไว้เช่นนั้น แต่ก็ยัง

มีกันเหตุของฝนอีกเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องของชาวบ้านว่า
 ในฤดูร้อนเทวดาสาธก คือเทวดาเมฆฝนทนความร้อน
 ไม่ไหว ก็บีบวิมานเมฆเสีย ฝนจึงไม่มีตก ครั้นพ้นฤดูร้อน
 แล้วก็บีบวิมานออกมาจึงทำให้มีฝนตก ถ้าจะถามว่าเทพ
 วัสสาธกเอาน้ำฝนมาจากไหน ก็ไม่มีกล่าวไว้ จึงทำให้
 ต้องนึกเอาเองว่า เห็นจะเป็นน้ำที่พระยานาคพ่นขึ้นไป
 หรือถูกลมหอบเอามาจากสระอโนดาต ขึ้นไปเก็บไว้ใน
 วิมานเมฆก่อนเมื่อเทวดาบีบวิมานเมฆเมื่อใดฝนก็ตกลงมา
 ชาวบ้านทางประเทศธิเบตว่า พระยานาคซึ่งเป็นใหญ่ใน
 บาคาล ตั้งให้มังกรหัวเมี้ยวขึ้นไปบนสวรรค์ ขึ้นไปทำไมไม่
 มีกล่าว แล้วมังกรหัวเมี้ยวนั้นก็ไปเกิดลูกบนนั้น (เก็บที่
 ไม่รู้จักที่สูงที่ต่ำ) ก็มีความดีใจเด่นสนุกเด่นโล่งกัน ถ้ามี
 น้ำนมเหลือมาก ก็ให้น้ำนมนั้นไหลลงมาเป็นสายฝน
 เต็มที่กั่งอยู่ ๆ เวลาฝนตกก็เสียงมังกรกันเมฆเดี่ยวโล่งกัน
 (G. A. Combe, A Thibetan on Thibet, p. 42) เรื่องเหล่านี้
 เป็นเรื่องพยายามจะอธิบายถึงกันเหตุของฝน ตามที่คน
 โบราณก็คิดเห็น ท่านจะเชื่อเรื่องไหนก็เลือกเชื่อเอาเถิด
 มิให้ท่านเลือกได้ตามชอบใจ

เกณฑ์น้ำฝนที่วัดกเท่านั้นท่าเท่านั้นท่า ก็ตกในเข-
 จักรวาลเท่านั้นท่า ในป่าหิมพานต์เท่านั้นท่า ในมหาสมุทร
 เท่านั้นท่า และในโลกมนุษย์เท่านั้นท่า ถ้าวันอธิบดีฝนเป็น
 วันอังคาร ฝนที่ตกลงมารวมทั้งหมด ๓๐๐ ท่า ซึ่งเป็น
 จำนวนอย่างน้อยที่สุด ถ้าวันอาทิตย์หรือวันเสาร์ ๔๐๐ ท่า
 ถ้าเป็นวันจันทร์หรือวันพฤหัสบดี ๕๐๐ ท่า ถ้าเป็นวันพุธ
 หรือวันศุกร์ ๖๐๐ ท่า ซึ่งเป็นจำนวนอย่างมากที่สุด ถ้า
 จำนวนรวมเป็นเท่าใดก็เป็นตกในมนุษย์โลกแต่ส่วนเดียว
 ใน ๑๐ ส่วน เช่นจำนวนรวมเป็น ๔๐๐ ท่า ก็เป็นจำนวน
 ที่ตกในมนุษย์โลก ๔๐ ท่า ทวีคูณจำนวนนี้ขึ้นไปเป็น ๘๐
 ท่า ก็เป็นจำนวนที่ตกในมหาสมุทร ถ้าทวีคูณและเจตุคูณ
 จากจำนวน ๔๐ ท่า ก็จะเป็น ๑๒๐ ท่า และ ๑๖๐ ท่า
 ซึ่งเป็นจำนวนที่ตกในป่าหิมพานต์และในเขจักรวาลตามลำดับ
 ในจำนวนรวมจำนวนอื่นก็เป็นเช่นเดียวกันนี้ข้าพเจ้า
 เหาประกาศสงกรานก็มาสอบวิจารณ์ดู ไม่ได้จากตำราโดย
 ตรงจึงอาจผิดก็ได้

พจนานุกรม 09/05/2565

เกณฑ์ธัญญาหาร มี ๔ อย่าง เรียกตามลำดับเศษที่
 คำนวณได้ คือ

เศษ ๑ ชื่อตลก	ได้ ๑๐ เสีย ๑
เศษ ๒ ชื่อวิบัติ	ได้กึ่งเสียกึ่ง
เศษ ๓ ชื่อบ้งฉิม	ได้ ๑ เสีย ๔
เศษ ๔ ชื่อบ้งฉิม	ได้ ๑ เสีย ๔
เศษ ๕ ชื่อวิบัติ	ได้กึ่ง เสียกึ่ง
เศษ ๖ ชื่อตลก	ได้ ๑๐ เสีย ๑
เศษ ๗ ชื่อปาปะ	ได้ ๑ เสีย ๑๐

เกณฑ์ธาราธิคุณ มี ๔ ราศี ซึ่งในที่นี้หมายถึงกอง
ธาตุทั้งสี่ ถั่วตก

ราศีเทโช	น้ำน้อย
ราศีวาโย	น้ำน้อย
ราศีปถวี	น้ำงามพอคิ
ราศีอาโป	น้ำมาก

ปฏิทินบัตรแบบเก่าซึ่งมีบอกข้อความดังกล่าวมาข้าง
ต้นเห็นจะมีเหมือนกันหมดในชาติต่าง ๆ ทางแหลมอิน-
โดจีน แสดงว่าชาติต่าง ๆ เหล่านี้มีส่วนต่าง ๆ ที่
ประกอบกันเป็นวัฒนธรรมหลายอย่างที่ร่วมกับเราได้คิ แต่
ใครจะรุดหน้าไปไกลกว่ากันก็ได้เร็ว ก็อยู่ที่รู้จักปรับปรุง

และฟื้นฟูส่วนแห่งวัฒนธรรมเหล่านี้ มีประเพณีเป็นต้น
 เมื่อนึกถึงราษฎรส่วนใหญ่ของชาติต่าง ๆ ข้างกันเหล่านี้
 ที่เป็นพวกชาวบ้านและชาวชนบทนั้น มีมากกว่าชาวพวก
 อื่น ถ้ามีน้อยกว่าพวกอื่นก็ไม่สมคฤกษ์กับประเทศที่ประกอบ
 กติกรรมเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นเมื่อในสมัยก่อน การ
 ศึกษาอย่างสมัยใหม่ยังไม่แพร่หลาย ความรู้และความคิด
 ของคนเหล่านั้น จึงก้าวช้าเพราะอยู่ในวงจำกัด ไม่เจริญ
 และก้าวเร็วเหมือนชาวกรุงชาวเมือง ราษฎรเหล่านี้อยู่
 ใกล้กับสังฆธรรมชาติ มีทุ่งหญ้าป่าเขาดำเนินไม้เป็นต้น และ
 ก็ขึ้นอยู่กับประเพณีเดิมสืบกันมา จนฝังลึกอยู่ในจิตใจ
 เมื่อเห็นสิ่งใดเป็นของแปลกและของใหม่ ถ้ายังไม่รู้และยัง
 ไม่แน่ใจก็เปลี่ยนได้ช้า ไม่อยากทิ้งของเก่าและกลัวของใหม่
 ถ้าเขารู้และเข้าใจดีที่ว่าของใหม่มีคุณและเป็นประโยชน์แก่
 เขา ทำไมเขาจะไม่รับเอา ด้วยเหตุนี้ จะเอาความกึกความ
 รู้และจิตใจของชาวบ้านของคนแต่ก่อนมาเปรียบเทียบกับ
 คนสมัยนี้ ซึ่งมีการศึกษาคึกว่า จึงไล่กันไม่ทัน ถ้าเร่งให้
 ทันก็เป็น หม่อมชาย 09/05/2565 ทันอย่างล้มลุกคลุกคลาน เพราะความสามารถ
 ความจำเป็นและความต้องการของเขาซึ่งเขาสนใจ ต่างกัน

กับเรา ความกีดกันและความรู้สึกต่างกัน เพราะฉะนั้นจะอักษ
ให้เข้าแม่พิมพ์เดียวกับของชาวกรุงก็ทำไม่ได้ ถึงอักษเข้าไป
จนได้ก็ต้องเขียว ๆ บุค ๆ นิ้วของเราทั้ง ๕ นิ้ว ถ้าเป็นพิมพ์
เขียวเท่ากันหมด ก็จะเป็นนิ้วที่ใช้การอะไรไม่ได้ดี นิ้วทุก
นิ้วก็มีหน้าที่ซึ่งกระทำต่าง ๆ กัน จึงจะเหมือนหรือเท่า
กันไม่ได้ แต่ทุกนิ้วก็ต้องได้รับการบำรุงในลักษณะของ
นิ้วให้สมบูรณ์ จึงจะทำประโยชน์ในการใช้ประสานกันเป็น
อันหนึ่งอันเดียวได้

เหตุไรในปฏิทินบัตรแต่ก่อน จึงไม่บอกวันคืนเดือนปี
ทางสุริยคติเหมือนอย่างปฏิทินสมัยใหม่ แต่ว่าบอกวันทาง
จันทรคติเป็นข้างขึ้นข้างแรม และบอกปีเป็นชื่อตาม
๑๒ นักษัตร คือ ชวด ฉลู ขาล ฉะ เป็นต้น ก็เพราะการ
นับวันทางสุริยคติ กุเหมือนจะมีใช้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒
นี้เอง ก่อนนั้นขึ้นไปเขาใช้นับกัทางจันทรคติ ซึ่งราษฎร
ถึงจะไม่มีปฏิทินกุ ใช้จากดวงจันทร์เป็นเดือนเกิดเดือนกับ
หรือข้างขึ้นข้างแรมพอสังเกตรู้ได้เป็นประมาณ นอกนี้
ทางพุทธศาสนาก็ยังถือวันทางจันทรคติอยู่ การนับวัน
ทางจันทรคติจึงมีความจำเป็นแก่เขา เพราะเกี่ยวกับการ

ทำไว้ไดนามตามฤดูกาลและการทำบุญสุนทานของเขาถ้าเปลี่ยน
 การนับนี้เป็นเต็ชชาติ ถ้ายังทางศาสนาด้วยแล้ว เปลี่ยนจาก
 จันทรคติให้เป็นสุริยคติเป็นแบบสากลก็ยุ่งใหญ่ แม้แต่
 ในศาสนาคริสต์ยังก็ยังไม่ทิ้งการนับทางจันทรคติไปได้เต็ช-
 ชาติ วันพระเยซูถูกทวงบนไม้กางเขนและวันที่พระองค์
 กลับฟื้นพระชีพใหม่ ก็ยังถือวันทางจันทรคติอยู่ เหตุนี้
 ปฏิทินบักตรอย่างใหม่ลงฉบับ จึงมีวันบอกไว้ทั้งสองอย่าง
 คือสุริยคติและจันทรคติ เพราะราษฎรซึ่งรวมทั้งเราด้วย
 ยังต้องการใช้อยู่ในตาราง อีกอย่างหนึ่ง ถ้าเราจะไป
 ตามเขาว่าเกิดวันที่เท่าไร เดือนไร ทางสุริยคติ ก็บอกกัน
 ไม่ได้ทุกคน แม้แต่คนชาวกรุงเอง มีก็คนที่จำวันเกิดของ
 ตนทางสุริยคติได้ นอกจากจะจดหรือจำไว้เป็นพิเศ
 ถึงเรื่องบักก็เหมือนกัน ถ้าบอกเป็นชวต ฉลุ วลา ก็จำได้ง่าย
 เพราะนึกเห็นรูปสัตว์ตามชื่อนั้น ๆ แม้ใช้ได้ไม่ก็เหมือน
 ใช้ในตัวเลข เพราะใช้จำกักอยู่ได้เพียง ๑๒ เลขเท่านั้น
 แม้แต่ถ้าว่าอีกแง่หนึ่ง ก็ดีกว่าจำตัวเลขล้วน ๆ ซึ่งจำยาก
 คนโบราณซึ่งเราเข้าใจว่าจำอะไรเก่ง ว่ากันเป็นปรกติอย่าง
 ทั่วไป เมื่อถึงจำนวนตัวเลขมาก ๆ ก็จำไม่ได้เหมือนกัน

จนเกณฑ์ลบลพุทธศักราชเป็นจุดศักราชเรียกว่า กหฬปายา
คือเปลี่ยนตัวเลขเป็นตัวหนังสือ ให้เป็นคำเพื่อจำได้
มีเรื่องเกิดขึ้นในเมืองฝรั่งเรื่องหนึ่ง ซึ่งผู้ใหญ่นำให้
ข้าพเจ้าฟังว่า คนขึ้นรถไฟผึกกัน เพราะจำตัวเลขประจำ
พลาตเป็นอย่างนี้บ่อย ๆ เขาเห็นไม่ได้เรื่องจึงเขียนเป็นรูป
สัตว์ต่าง ๆ ไว้ที่ข้างรถด้วย คนก็ขึ้นรถไม่ผึกกัน เพราะ
จำได้ง่ายว่ามากับรถรูปสัตว์อะไร เรื่องจำบิชื่อเกิดเป็น
๑๒ นักษัตรก็เข้าทำนองนี้ ท่านผู้ใหญ่นำบอกข้าพเจ้าต่อไปว่า
ญี่ปุ่นนั้นหนักมือใช้ ๑๒ นักษัตรหมายทั้งปีและเดือนตลอด
จนโมงก้วย ที่จริงก็ เพราะเป็นของจำง่ายกว่าเลข

สงกรานต์กำหนดวันทางสุริยคติ แต่ชาษฎรคุ้นอยู่กับวัน
ทางจันทรคติ จึงมีวันสงกรานต์เคลื่อนไม่ตรงกันทุกปีทาง
ราชการแต่ก่อนจึง มี ประกาศ บอก วันสงกรานต์ว่าตรงกับ
วันไรเดือนไรทางจันทรคติ แล้วยังเขียนรูปนางสงกรานต์
แขวนไว้ที่บ้านพระทวารในพระบรมราชวังด้วย เมื่อใคร
ใคร่ดูก็ไปดู แต่ก็ไม่ได้สนับสนุนอะไร ทำอย่างนี้จะเรียกว่า
ก้าวช้าหรือก้าวเร็ว เป็นสมัยเก่าหรือสมัยใหม่ ก็ตามใจเด็ก
แต่ว่าเป็นก้าวเรื่อยไปโดยลำดับไม่มีข้ามก้าว เพราะความ
คิดและความรู้ของคน ย่อมงอกงามและเป็นไปโดยลำดับ

ต้องเป็นเด็กมาก่อนแล้วจึงเป็นหนุ่มเป็นสาวและเป็นผู้ใหญ่
 เป็นผู้ใหญ่เต็มทีแล้วก็แก่ชราไม่มีก้าวหน้าอีก ในที่สุด
 ก็ตายไป คุณรุ่นใหม่ก็สืบต่อ ๆ มา แต่ก็ไม่เหมือนเก่า
 ที่เคย เพราะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสมัย แต่ก็ไม่ถึง
 เก่าของเก่าเสียทีเดียว จึงจะเป็นการสืบต่อจากเก่ามาเป็น
 ใหม่ได้โดยไม่ขาดตอนกัน คนรุ่นเก่าถ้าก้าวหน้าเรื่อยโดย
 ไม่มีหยุดและไม่ตายไปไม่ได้ เพราะคนรุ่นใหม่จะไม่มีโอกาส
 มาเกิดและสืบต่อแทนกัน เมื่อคนรุ่นก่อนแก่ชราและตาย
 แล้ว เขาก็เอาไปเผาหรือฝังหรือจะเอาไปโยนทิ้งน้ำหรือ
 โยนทิ้งไว้ให้แร้งกิน ก็แล้วแต่เรื่อง เพราะมันตายแต่ร่างกาย
 ส่วนชื่อและโคตรไม่ตาย เพราะมีเชื้อสายเป็นผู้สืบต่อ
 รัชชื่อและสกุลเป็นมรดกต่อไป ก็มีทั้งอดีต ปัจจุบัน
 อนาคต สืบเนื่องกันเป็นสังสารวัฏกันมานานแล้ว จนไม่
 ทราบว่าเรากำลังกันแต่เมื่อไร ถ้าไม่มีผู้สืบต่อ ก็เป็นสูญ
 สิ้นชื่อสิ้นชาติอยู่เพียงนั้น นี่มีแก่คนฉันทโค ก็มีแก่
 ประเทศชาติได้ฉันทันนี้ ทั่วทุกวันนี้ ในท้ายประกาศวัน
 มหาสงกรานต์ซึ่งเป็นพระราชพิธีในรัชกาลที่ ๔ จึงบอก
 เป็นเครื่องเตือนสติไว้ในวันขึ้นปีใหม่ ให้อาณาประชารา
 ษฎรของพระองค์ “จงรีบร่นรวยประพฤติกการบุญ

การกุศลเป็นความสุจริตให้มากด้วยกาย วาจา และใจโดย
 เป็นการเร็ว เหมือนอย่างคนที่ศีรษะเพลิงไหม้แล้วรีบร้อน
 จะดับไฟในศีรษะของตน ฉะนั้นสรรพการกุศลทั้งปวง
 หิงต่ำสม ทำให้พร้อมมูลในสันดานด้วยความไม่ประมาท
 ด้วยประการทั้งปวงเทอญ” นี่เป็นพระบรมราชาวาท
 ทรงพระกรุณาพระราชทานแก่ข้าราชการและไพร่ฟ้า
 ข้าแผ่นดินของพระองค์ในวันขึ้นปีใหม่ จนมาเปลี่ยน
 เป็นพระราชทานสมุคปฏิบัติปีใหม่ของหลวง กิ่งที่เป็นอยู่
 ในบัดนี้

กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า สงกรานต์ก็ตามปรกติมี ๓ วัน
 คือวันต้นเป็นวันมหาสงกรานต์ วันถัดมาเป็นวันเนา
 และวันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก วันมหาสงกรานต์คือวัน
 ต้นของปีใหม่จึงถือว่าเป็นวันสำคัญ และมีทำบุญกันทั่วไป
 เป็นงานใหญ่ในวันนั้น วันเถลิงศกเป็นวันเปลี่ยนศักราช
 ใหม่ก็ถือว่าเป็นวันสำคัญ ของวันปีใหม่ได้อีกวันหนึ่ง
 ส่วนวันเนาซึ่งอยู่กลางของวันหัวท้าย ไม่มีเรื่องอะไรที่
 สำคัญนอกจากเล่นนักขัตฤกษ์ สงกรานต์สนุกสนาน จึงถือ
 ว่าเป็นวันอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ทำอะไรที่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ

ในวันเกี่ยวกับขึ้นปีใหม่ ผิดกับวันมหาสงกรานต์แต่ละวัน
 เดลึงศก แต่เผื่อสองวันนี้ไม่พ้องกันเป็นวันเดียวหรือ
 ท่อเนื่องกันทำให้ขาดระยะไป จึงเอาวันเนาเข้ามา
 แทรกกลางเพื่อเชื่อมให้ต่อกันเป็นงานเดียว และก็พอดี
 เป็นงานมีสามวัน อันเป็นจำนวนขิมทราบที่เราดนัก
 อะไร ๆ ก็ต้องเป็นจำนวนสามทั้งนั้น เรื่องก็เหมาะสม
 เท่าที่ข้าพเจ้ากล่าวมานี้ เป็นเรื่องการศึกษาทาง วิพากษ์-
วิจารณ์ เรื่องจึงมีต่อไปว่า คำว่า เนา แม้จะเป็นคำเขมร
 แต่ก็เป็นคำที่รู้จักกันดีในหนังสือ แต่ทำไมจึงต้องเลือก
 ใช้คำนี้ จะใช้เป็น วันอยู่หรือ วันว่าง เป็นคำไทย ๆ
 แทนคำว่า วันเนา ไม่ได้หรือ หรือว่าเรื่องจะติคมาทาง
 ชาติอื่นก็ยังไม่รู้ได้ เมื่อยังไม่รู้ได้ก็ต้องมีความเห็นอยู่
 เพียงแค่นี้ก่อน

ข้าพเจ้าเล่าเรื่องสงกรานต์ที่ที่แล้วมา ออกจะเป็นไปใน
ทางวิพากษ์วิจารณ์ มากไป ยังไม่ได้เริ่มถึงเรื่องประเพณี
 เกี่ยวกับสงกรานต์ที่ชาวเราประพฤติกัน อยู่ทั้งนี้ก็เพราะ
 จำเป็น เพื่อเป็นความสะดวกต่อไป ในการบรรยาย ข้าพเจ้า
 จะแบ่งเรื่องประเพณีเกี่ยวกับสงกรานต์คังต่อไปนี้ :-

ก. วันจ่ายสงกรานต์ ตอนนี้แทรกเรื่องแต่งตัวของชาวไทย อันไม่เกี่ยวกับเรื่องสงกรานต์เท่าไรนัก ถ้าไม่สนใจก็ข้ามไปได้ วดา

ข. เรื่องทำบุญตักบาตร ก่อพระเจดีย์ทราย ปลดอยนก ปลดอยปลา วดา

ค. เรื่องสระน้ำและรถน้ำ วดา

ฆ. เรื่องสาคน้ำเดินสนุกกัน

ง. การเล่นรื่นเริงวันสงกรานต์

จ. วิจารณ์เรื่องกรุขและวันสงกรานต์

การแต่งตัวของชาวไทย

ก่อนถึงวันสงกรานต์วันหนึ่งคือในวันที่ ๑๒ เมษายน เป็นวันเตรียมซื้อหาสิ่งของสำหรับทำบุญวันรุ่งขึ้น ก่อนวันจ่ายนั้นขึ้นไปพวกผู้หญิง โดยเฉพาะพวกสาว ๆ ต่างก็คึกคักจับเขม่ากันไ้เป็นพิเศษไว้ก่อนรับวันสงกรานต์ นี้กล่าวอย่างสมัยก่อน ถ้าเป็นอย่างสมัยนี้ก็เปลี่ยนเป็นคึกคักแทนคึกคัก และไม่ต้องเตรียมการเป็นพิเศษ เพราะผู้หญิงสมัยนี้คึกคักกันบ่อย ๆ ในปีหนึ่งก็หลายครั้งด้วย

มีงานที่จะต้องแข่งทั่วไปวอกกันมีแทบทุกวัน ส่วนผู้หญิง
 สาวแต่ก่อน ดันเป็นสามัญในหมู่พวกชาวบ้าน ไม่มี โอกาส
 จะแข่งได้บ่อย ๆ จะแข่งวอกกันได้กินงานที่บึลละไม่กี่ครั้ง
 เช่นในวันสงกรานต์ก็เป็นต้น ผมมีเขาตัดกันในสมัยก่อน
 ก็เมื่อสมัยต้น ๆ ของรัชกาลที่ ๕ และเหนือนั้นขึ้นไป
 ข้าพเจ้าเกิดไม่เห็น นอกจากเห็นในภาพถ่ายซึ่งท่าน
 ทั้งหลายถึงเคยเห็น และคงจะเคยได้ยินชื่อว่าผมมหาดไทย
 แต่ที่เรียกกันเป็นสามัญอย่างไม่สภาพว่า ผมหลักแจว
 ผมมหาดไทยนั้นมีสองอย่าง คือมหาดไทย โคนและ
 มหาดไทยคัก มหาดไทยโคนเขาโคนผมข้าง ๆ ให้เกลี้ยง
 เหลือไว้แต่ตอนกลางเป็นรูปกลมแผ่แบนคังแปรง ทรงผม
 ชนิดนี้อย่างเก่าที่สุด เคยเห็นภาพเขียนในหนังสือจดหมาย-
 เหตุของลาดูแบร์ และยังมีต่อมาถึงต้นรัชกาลที่ ๕ ภาพ
 จิตรกรรมตามผนังโบสถ์ก็เห็น ส่วนมหาดไทยคัก ก็คัก
 ข้างให้เตียนแทนที่จะโคน ถ้าคักตอนบนให้ยาวเป็นลำดับ
 ขึ้นไปก็เป็นผมรองทรง แต่เขาตอนผมที่อยู่รอบ ๆ
 ตอนบนออกให้เป็นเห็นรอย เรียกว่าไรผม ตอนแล้วยังไม่
 เรียบร้อยคักก็เอามีคโคนกันไรเสียอีกที่ กล่าวมานี้เป็นผม

ของผู้ชาย ถ้าเป็นของผู้หญิงเท่าที่ปรากฏในรูปภาพสมัย
อยุธยาเป็นผมประบ่ามีไร อย่างที่ในบทเห่เรือว่า "ผม
ประบ่าอ่าเอี่ยมไร" ต่อมาจึงตกเป็นผมสั้น ผู้หญิงสาว
สมัยก่อนนอกจากตัดผมจับเขม่ากันไว้คงกล่าวมาแล้ว ยังจะ
ต้องจัดหาแป้ง น้ำหอมมันหอมไว้สำหรับแต่งเตรียม
ให้พร้อม จะได้ผัดและดูบได้ให้หอมหุ้งจรุงกลิ่นไปทั่วกาย
ในวันสงกรานต์

สิ่งสำคัญซึ่งเราจะต้องจัดหาไว้แก่เห็นอีกอย่างหนึ่ง
คือผ้านุ่งห่มใหม่ ๆ อย่างก็สำหรับจะแต่งในวันนั้น
เครื่องนุ่งห่มนี้สมัยก่อนสำหรับอยู่ที่ผ้าห่ม จะต้องเตรียม
ต่างหน้ากันหลาย ๆ วัน เพราะต้องย้อมเป็นสีต่าง ๆ
ตามแก่จะต้องการ ถ้าอย่างก็ยังคงจับให้เป็นริ้ว ๆ
และต้องอบให้หอมด้วย เมื่อใครได้กลิ่นจะได้เป็นสื่อชวน
ให้ชื่นใจ เมื่อรับเจ้าเป็นเด็กอยู่ เคยเห็นพวกผู้หญิงสาว ๆ
เขาย้อมผ้าห่ม เห็นเขาย้อมกันอย่างกลุกๆจ้อ ทำกันเปราะ
กุกๆกุกๆเลอะไปทั้งลานบ้าน สิ่งที่ใช้ย้อมเป็นสี เท่ที่
ได้เห็นและจำได้ มีลูกพุด (สีจำปา) ลูกคำ (สีแดง)
ขมิ้นชัน (สีเหลือง) ก้านคอกกรรณิกา (สีแดง) ใบยอ

(สีเขียว) และใบแค (สีเขียวอ่อน) เขาเอาอย่างไหน
กับอย่างไหนผสมกันจำไม่ได้เพราะไม่ได้ใส่ใจ อันที่จริง
สิ่งที่ใช้ย้อมเป็นสี ยังมีสิ่งอื่นอีกหลายอย่างล้วนเป็นของ
ได้มาจากพรรณไม้แทบทั้งนั้น จะคู่ตัวอย่างสีเหล่านี้
ที่ในหอพิพิธภัณฑน์แห่งชาติได้ตรงห้อง แสดงเครื่องเสื่อผ้า
ยังเห็นเขาใช้สารส้มและน้ำมะกรูดย้อมทับอีกที ว่าเพื่อให้
สีจับผ้าจะได้ไม่ตกง่าย ภายหลังมีสีสวรรค์บรรจุกระป๋อง
แบน ๆ ยาว ๆ นำมาขายจากต่างประเทศ ราษฎรก็ทั้ง
สีย้อมอย่างเก่า มาใช้สีสวรรค์แทน เพราะเป็นของแปลก
ของใหม่และย้อมได้สะดวกและง่ายกว่าของเก่า ไม่ต้อง
โขลกต้องทำให้ลำบากลำบาก ทั้งสีก็สดงามดูฉูดฉาดดูนัยน์ตา
แต่ความสด และความงามดูฉูดฉาดนี้เป็นของงามชั่วแต่่น
เพราะผ้าห่มย้อมด้วยสีสวรรค์ ใช้ไปไม่กี่วันก็สีตก
ไปสวรรค์หมดสมกับชื่อ ผิดกับสีอย่างเก่าซึ่งเป็นสีเรียบ ๆ
ถึงจะไม่เป็นสีฉูดฉาดกระทบตาเท่าไรนัก แต่ก็ทนทาน
อยู่ได้นานไม่ไปสวรรค์เร็ว

ย้อมและคากผ้าสีพอให้แห้งหมากแล้วเอาไปลงเครื่อง
หอม คือลูกช้ก ชะลูด และใบเตย ของ ๓ สิ่งนี้มีกลิ่นหอม

เขาไปต้มกล้วยกันแล้วรินเอาน้ำแล้วปล่อยให้แห้งไว้ให้เย็น จึง
 เติม น้ำคอกไม้เทศและน้ำมันชะมดเช็ก ชะมดเช็กเป็น
 น้ำมันจากอวัยวะของชะมดชนิดหนึ่งซึ่งมันเช็กไว้ตามซีกวง
 เขาไม้ไปชุกมันออกมาและใส่ไว้ในใบพลู แล้วเอาไป
 ย่างไฟให้แห้งและบีบเป็นน้ำมันหยดเก็บไว้ในขวดเล็ก ๆ
 น้ำมันชะมดเช็กมีกลิ่นหอมฉุน ได้กลิ่นก็ชวนใจชอบกล
 กล้ายกกลิ่นน้ำหอมของฝรั่งต่างอย่าง เอาผ้าที่ข้อมจับลงไป
 ในน้ำหอมที่กล่าวนี้ ถ้าไม่รีบเร่งและต้องการให้ผ้ามีกลิ่น
 หอมติดอยู่นาน ก็แช่ทิ้งค้างคืนไว้รุ่งเช้าขึ้นจึงเอาผ้านั้นมา
 มาบีบให้หมดน้ำ ทิ้งบิด แล้วเข้าเครื่องจับซึ่งเขาค่อกล้วย
 ไม้เป็นรางมีร่องลึกยาว มีไม้แผ่นบาง ๆ อย่างไม้บรรทัด
 แค่ว่าแคกว่าราวครึ่งหนึ่งหลายอัน สำหรับกดผ้าให้ลงไปอยู่
 ในร่องพอกหรือ ๆ เป็นชั้น ๆ เวลาสอดไม้ทับลงไป
 หลายชั้น ก็ชักคอนกลางออก ในที่สุดให้เหลือไว้แต่อันล่าง
 กับอันบนเท่านั้น ทิ้งค้างคืนไว้จึงเอาออกผึ่ง ถ้าไม่มีเครื่อง
 จับ ก็ใช้วิธีพับกลับไปกลับมาแล้วเอาเชือกผูกไว้และทับ
 ไว้ให้ชื้นรอยร่ว ทับเอาไว้นานพอสมควร ก็เอาออกมากตี
 และผึ่งแดดให้แห้งสนิท แล้วพับอย่างเดิมและเอาผ้าผูก

ม้วนไว้ บรรจุลงในหีบปักหรือขวดโหลขนาดใหญ่ หรือจะ
บรรจุลงในภาชนะอะไรแล้วแต่เหมาะ และมีอย่างก็ก็มีอบ
ควันเทียน อบกำยานด้วยกะถัน เครื่องหอมและดอกไม้
หอม สุกแต่จะมีดอกไม้ที่ใช้ออบผ้าเอากลิ่น มีดอกไม้กุ
ดกมะลิ ดอกสารภี ดอกตำเจียงเป็นต้น ช้ำ ๆ นาน ๆ
เปิดหีบหรือขวดโหล หยิบเอาผ้านั้นออกมาคลี่ดูชม หรือ
เอาออกมาอวดกัน แล้วบรรจุพับเก็บเอาไว้เข้าที่ตามเดิม
จนกว่าจะถึงเวลาแต่งในวันสงกรานต์

เรื่องยังไม่ใช่เท่านั้น แม้เมื่อเวลาจะข้อมผ้ายังมาสอบ
ถามกันว่าข้อมเป็นสีอะไรดี ข้อมวิธีไรจึงจะได้สีสวยสด
งดงามมาหาและไต่ถามกันจนหัวกระโศกไม่แห้ง ที่ไม่แห้ง
เพราะคนแก่ก่อนไม่ใคร่ชอบสวมรองเท้าและไม่ไถ่นั่งเก้าอี้
เมื่อจะขึ้นบนเรือนจึงต้องล้างเท้าที่หัวกระโศกเรือน ซึ่งเรามี
น้ำใส่ตุ่มไว้ให้ซักล้าง ถ้ามีคนขึ้นบนเรือนบ่อย ๆ กอน
หัวกระโศกจึงเปียกน้ำอยู่เสมอไม่มีแห้งได้ เหตุนี้เมื่อมีคน
มาหาบ่อย ๆ ถึงจะไม่ต้องล้างเท้าเพราะสวมรองเท้ากันมาก
เราก็พูดว่า หัวกระโศกไม่แห้งได้ ที่จริงเรื่องเครื่องนุ่งห่ม
ผู้หญิงสาวสมัยก่อนและผู้หญิงสาวสมัยนี้ ก็มีจิตใจไม่ผิด

อะไรกันมากนัก เดี๋ยวนี้แทนที่จะพูดกันด้วยเรื่องนุ่งห่ม
คืออะไร กลายเป็นรูปร่างแบบเสื้อในหนังสือพิมพ์ ว่าจะตัด
แบบไหนก็ และก็พูดกันว่าเพื่อก้าวเรื่องแต่งตัว
ไม่เหมือนกับสมัยก่อน ซึ่งมักพูดเฉพาะก่อนหน้า
เทศกาลตรุษสารทเท่านั้น เพราะไม่ได้แต่งกันบ่อย ๆ
ฝรั่งว่าครึ่งหนึ่งมนุษย์เขย่นุ่นน้อยห่มน้อย ครึ่งเดี๋ยวนี้
นุ่งมากห่มมากแต่ก็เคือคร้อน เพราะคนอื่นเขานุ่งห่ม
เสื้อผ้าซึ่งมีราคาแพงกว่าของตน ก็อยากจะตะเกียกตะกาย
เอาอย่างบ้างเพื่อไม่น้อยหน้า ครึ่งหนึ่งมนุษย์เขยหัว
เพราะอด แต่เดี๋ยวนี้ในประเทศที่ศิวิไลซ์ทุกประเทศต้อง
ตายกันเป็นจำนวนร้อยจำนวนพันทุกปี เพราะด้วยโรค
เกิดจากกินมากเกินไป (Durant's Mansions of Philosophy)

เครื่องแต่งตัว แต่ก่อนเท่าที่ข้าพเจ้าเคยเห็น สมัยเมื่อ
เป็นเด็ก ถ้าเป็นผู้หญิงก็นุ่งผ้าลายโจงกระเบนและห่มผ้า
สีสไบเฉียง และอาจนุ่งสีกามวันที่กำหนดไว้เป็นธรรมเนียม
นุ่งห่มอย่างนี้เป็นแต่อย่างแบบผู้หญิงชาววัง ซึ่งนิยม
กันว่าสวยเก๋ ตลอดจนกิจกรรมารยาทก็งดงามน่าดู เป็น
อย่างซัดเกล้ามาคิแล้ว เรื่องนุ่งผ้าสี่ประจำวัน คนแต่ก่อน

รู้จักดี ว่าวันไหนควรถวายให้ เพราะถือเป็นประเพณี
สืบกันมา ถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังมิผู้จำกันได้ แต่เห็นจะน้อยกว่าเก่า
ในพวกที่เป็นรุ่นใหม่ เพราะมิได้มุ่งผ้าสีเป็นปรกติแล้ว
เพื่อให้ทราบว่าเป็นวันใด ^{ใช้สีอะไร} จะขอคัดเรื่องนี้จากหนังสือ
สวัสดิรักษา ของสุนทรภู่มากล่าวไว้ดังนี้ :—

อนึ่ง ภูษาทรงตรงกรับ
ให้มีกรับเครื่องเสร็จทั้งเจ็ดสี
วันอาทิตย์สีทึบ โขก โฉลกก็
เอาเครื่องสีแดงทรงเป็นมงคล
เครื่องวันจันทร์นั้นควรสีนวลขาว
จะยืนิยาวชั้นชาตภาพล
อังคารม่วงช่วงงามสีครามปน
เป็นมงคลชัศตียาไม่ราศี
เครื่องวันพุธสีก็กล้วยสีแสด
กับเหลืองปนประคัมสลัปสี
วันพฤหัสบดีเครื่องเขียวเหลืองดี
วันศุกร์สีเมฆหมอกออกสงคราม
วันเสาร์ทรงคำจึงดำเล็ก

แสนประเสริฐเยี่ยมศึกจะนิกราม
 อนึ่ง พาสีรับประทับงาม
 จะต้องคามสี่สนจึงกันภัย

คำกลอนข้างบนนี้เป็นเรื่องสี่เกี่ยวกับ พระภุษา ฟ้า
 ทรงของพระมหากษัตริย์ เมื่อเสด็จออกณรงคราชสงคราม
 แท้ก็นำเอามาใช้เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม คามปรกก็ด้วย
 เพราะถือกันว่าเป็นมงคล ด้วยเป็นสี่ประจำองเทวดา
 สัปทเคราะห์ ถ้าแต่งคามสี่ของท่าน ๆ ก็ช่วยให้เกิดสวัสดิ-
 มงคล แต่คามปรกก็ผู้ที่ใช้ไม่ได้สักอะไร เมื่อถือกันเป็น
 ประเพณีอย่างนั้นก็ทำตาม ๆ กันมาอย่างนั้น เพื่อไม่ให้ชัก
 กับประเพณีเท่านั้น ถึงทำไม่ตามนั้นก็ไม่มีใครว่าอะไร
 เรื่องกำหนดสี่เป็นประจำวันข้าพเจ้าเห็นว่ามิใช่เบียดเบียนก็
 ไม่ถกกันเป็นสี่ต่าง ๆ อย่างสี่ของสมัยนี้

เครื่องแต่งตัวผู้หญิงเขานุ่งลายห่มผ้าสไบเฉียง ถ้าจะ
 เทียบกับเสื้อของผู้หญิงสมัยปัจจุบันลายแบบ ก็ไม่เห็นว่าจะ
 ผิดแปลกกันเท่าไรนัก เพราะใกล้เข้าไปทางเสื้อจำพวกยก
 ทรงหรือเสื้อลายแบบที่ผู้ชายสำหรับเดินว่า ไม่น่ารังเกียจ
 เพราะเป็นของธรรมดาแห่งความเจริญ ที่มันหมุนวนเวียน

กลับไปกลับมาเป็นวงกลม ถ้าเป็นผู้หญิงชาวบ้านแต่ก่อน
 และถึงเกี้ยวนี้ยังมี คือตามปรกติเมื่ออยู่กับบ้านก็ห่มผ้า
 กาคอก ถ้าทำงานกลางแจ้งกลางแดดจึงจะสวมเสื้อกระบอก
 มีแขนสั้น ๆ ยาวถึงข้อมือผาก และมีกระดุมเป็นแถว
 แต่มีรังกระดุมอยู่ทางซ้าย ¹⁵⁰⁰ ไม่ได้อยู่ทางขวาเหมือนเสื้อสมัย
 นี้ซึ่งเราได้แบบอย่างมาจากตะวันตก ดังที่เมื่อทำงานที่
 ต้องยกแขนขึ้นลงเช่นถ้าว้าว ถ้าห่มผ้าเขาก็ใช้คาคอก และ
 เอาสองชายผ้าไขว้กันและผูกไว้ที่คอทางค้านหลัง กาค
 ผ้าห่มอย่างนี้เรียกว่า กาคตะแบงมาน หรือตะแบงมาน
 เสื้อสมัยใหม่สำหรับออกหน้าออกตา กล้ายาคผ้าตะแบง-
 มานเข้าพเจ้าก็เคยเห็น เรียกว่าเสื้ออะไรก็ไม่ทราบ
 ส่วนผ้านุ่งมักเป็นผ้าพื้น ถ้าทำงานก็มักเป็นผ้าสีครามทั้ง
 เสื้อและผ้านุ่ง เพราะถึงเบื่อนนิตหน้อยก็ไม่มีใครสังเกต
 เห็น ถ้าจะนุ่งห่มเป็นสีก็แต่วันทฤษฎวันสงกรานต์ หรือใน
 วันออกหน้าออกตาเท่านั้น ส่วนเสื้อผู้หญิงผู้ใดในสมัยที่
 เข้าพเจ้าเห็น ถ้าไปไหนมาไหนไม่ใช่ไปตลาดงก็ใช้เสื้อแขน
 ยาวแบบฝรั่ง ซึ่งมีโบ่งพองที่ปลายแขนแล้วเลื่อนไปโบ่ง
 ที่กันแขนตอนเหนือข้อศอก ในที่สุดไปจับโบ่งที่กันแขน

ทอนใกล้บ้าง เพื่ออย่างหลังนี้เรียกว่า เตื่อแขนหุ้มแซม เพราะมันเหมือนกันทั่วได้ แต่ยังมีสะพานแพรเป็นอย่าง หุ้มผ้าสไบเฉียงอีกที เพื่อรักษาแก้วของเดิมซึ่งยังเคยชิน อยู่ให้เหลือไว้บ้าง ต่อมาเห็นเขามีผ้าคาดเอวแผ่นใหญ่ ๆ มีรูปร่างเกือบเป็นตะเก ^{กลวง} หรือคอร์เซททำด้วยแพรเยื่อไม้ตี ท่าง ๆ จีบย่น ๆ กันเข้าไป นิยมกันพักหนึ่งจึงเปลี่ยนเป็น คาคผ้าริบบิ้นแถบใหญ่ ๆ เป็นตีท่าง ๆ มีหัวเข็มขัด หัว เข็มขัดนี้สำคัญมากอวด โชกนก็ที่ตรงหัวเข็มขัดนี้ ส่วน รองเท่านั้น ถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ใช้รองเท้า ^{รองเท้า} เพราะเป็นของมี ราคาแพง และไม่สะดวกในการเดินตามปรกติใช้รองเท้า และหุ้มผ้ากำมะหยี่ ถ้าอย่างนี้ก็บักกันเป็นลวดลายต่าง ๆ ไม่ใช่ใช้แต่ผู้หญิงถึงผู้ชายก็ใช้

เรื่องทีกล่าวมานี้คงมีผู้ที่ยังจำได้อยู่มากท่าน ถ้า ข้าพเจ้ากล่าวตรงไหนผิดพลาดไปก็ทรงทราบ และทีกล่าว มานี้ก็กล่าวเท่าที่ทราบและเคยเห็นเท่านั้น ที่ไม่ทราบหรือ จำไม่ได้ก็เป็นธรรมดาจะมีกล่าวอยู่ด้วยไม่ได้ นอกจากจะ เอรูปร่างสมัยก่อน ๆ มาพิจารณาเปรียบเทียบกันดู เทียว นี้ข้าพเจ้าเห็นเสื้อเกิดใหม่อีกชนิดหนึ่ง คือ เสื้อผ้าหลัง

อันที่จริงก็ไม่ใช่เสื้อเกิดใหม่ เพราะเคยเห็นมานานแล้ว
 เขาต้องการให้กำหนดหน้าเรียบจึงผ่าหลัง แต่เสื้ออย่างนี้ฟัง
 คนอื่นให้เขากลักรหลังให้ ตนเองทำไม่ได้ ต่อมาเมื่อ
 ข้าพเจ้าได้ยืมซื้อเสื้อที่เขาเรียกกันก็เข้าใจ คือเขาเรียก
 กันว่า เสื้อออเซาะหรือเสื้อสำออย เรียกกันเป็นสองอย่าง
 แต่ได้ความเท่ากัน ใครเป็นผู้ตั้งชื่อให้ก็ไม่ทราบ เสื้อแบบ
 นี้ถ้าถึงธรรมเนียมเก่าของไทยและจีน ก็ถือว่าเป็นเสื้อ
 คนตายไม่ใช่เสื้อของคนเป็น เพราะการแต่งศพ เขา
 แต่งตรงข้ามกับคนเป็นเสมอ เช่นนุ่งผ้ากลับกตಿಯ่างนี้ชาว
 ชนบทยังถือกันอยู่ เพื่อนข้าพเจ้าคนหนึ่งเคยเล่าให้ฟังว่า
 ไปเจอหญิงเขาใส่ผ่าหลัง โดยความหวังก็คิดว่าใส่เสื้อกลับ
 จะบอกให้เขารู้ตัว เขากลับขี้มไม่ว่าอะไร ทำให้รู้สึกหน้า
 เรียวไปเอง

เสื้อสำหรับหญิงชาวบ้าน แต่ก่อนนี้เคยเห็นสาว
 รุ่น ๆ ใส่เสื้ออกกลมเป็นคอป่าในท้ว ภายหลังเสื้อคอนี้ เมื่อ
 มีผ้าลูกไม้เข้ามาขายจากต่างประเทศกันตกคั้น ก็ใช้ผ้าลูกไม้
 ติกเป็นขอบรอบคอ แล้วร้อยผ้าริบบิ้นสี ติงรุคมาผูกเป็น
 หูกระต่ายไว้ข้างหน้า ภายหลังเปลี่ยนเป็นเสื้อคอพวงมาลัย

มีป่าในแก้ว และจับหน้าให้พองก็สำหรับคนออกพร่อง แต่
 เปลื้องผ้าแล้วจึงดึงเสื้อกอดังหรือหูด้ง คือติดสายคล้องบ่า
 เป็นเสื้อไม่มีคอมมีป่าเหมือนเสื้อกอกลมคอพวงมาลัย กล่าว
 เท่านั้นก็พอเพราะท่านรู้จักดีทุกคน ถ้าจะพูดไปก็เหมือนเรา
 ห่มผ้ากาคอกมีสายรั้งคล้องบ่าที่ผัดกันก็ที่มีลักษณะหลวมๆ
 ไม่รัดแน่นเหมือนคาดผ้า ใสสบายดี เพราะโปร่งไม่ร้อน
 แแต่ก็ไม่ชอบกันเพราะมันไม่รัดทรงให้ดูเด่น เขาจึงแก้โดย
 ใช้เสื้อยกทรงอยู่ข้างใน แล้วใส่เสื้อกอดังคลุมอีกที นี้ก็ไป
 เข้าแบบของเก่าเพราะหัวอกเดียวกัน คือแต่ก่อนเขาใช้เสื้อ
 ห้าตะเข็บแขนสั้นอยู่ชั้นใน แล้วสวมเสื้อกอกลมทับอีกที
 เสื้อห้าตะเข็บนั้นเขาก็คั่นส่วนล่างให้รัดตัวเพื่อเป็นเครื่อง
 ช่วยยกส่วนบน ถ้าไม่ใช้เสื้อกอกลมทับนอกก็ใช้เสื้อห้า
 ตะเข็บแขนยาว ถ้าอย่างนี้ก็คิดดูกระดูกของ รูปเป็นพุ่ม
 หลวม ๆ อย่างคุ้มหู เกียวนี้ผู้หญิงมีอายุชอบใช้เป็นที่เสื้อใน
 ไม่ใช่ต้องการจะใช้เป็นที่เครื่องส่งเสริมเพราะไม่มีจะส่งเสริม
 แล้ว แต่ที่ชอบใช้เพราะเขาเคิมเสื้อนี้ให้มีกระเป๋าสสำหรับใส่
 ธนบัตรได้ เกียวนี้ไม่ได้นุ่งผ้าอย่าเพิ่งตกใจว่าเกียวนี้ทำไม
 ไม่ได้นุ่งผ้า ข้างเจ้ากรรมจะพูดให้เต็มว่านุ่งผ้านุ่ง แต่ก็ไม่สู้

มีใครทุกคนเพราะเย็นเยื่อ จึงไม่มีชายพกสำหรับพกได้
 เหมือนแต่ก่อน ได้อาศัยกระเป๋าสีนี้แทนพก ลืมกล่าว
 ไปอีกหน่อย เสื้อคอพวงมาลัย ถ้าจับตอนหน้าให้ยื่น ๆ
 เข้าไปเมื่อใส่แล้วก็เห็นเป็นหลืบ ๆ พองโต เสื้ออย่างนี้นาง
 ทักก็เรียกว่าเสื้อกระโปรง เป็นเสื้ออย่างดีของผู้หญิงชาวบ้าน
 สมัยก่อน เสื้อกระโปรงนี้ถ้าพันยาวมาถึงเข่า ก็เห็นจะไม่ผิด
 กับเสื้อ เปตทิโกท ^{หรือปอก} เสื้อเหล่านี้เขามักใช้ผ้าคอกสี ที่ใช้ผ้า
 กอกนอกจากจะสวยงามตามที่เห็นกันในสมัยนั้น ยังสะดวกใน
 การซักเพราะเปื้อนก็ไม่เห็นง่าย และไม่ต้องการซักกันทุก
 วันเพราะเห็นเปื้อน กล้วยสมัยนั้นเป็นของหายาก ทาน
 ปรกติเขาใช้น้ำค่างขี้เถ้าแทนสบู่ ทานธรรมดาพวกผู้หญิง
 ชาวบ้านมีเสื้อผ้าไว้ใช้เป็นประจำเพียง ๒ ชุด สำหรับใช้
 ชุดหนึ่งและเก็บไว้ผัดอีกชุดหนึ่ง และมีชุดดีไว้สำหรับ
 แต่งออกหน้าออกตาอีกชุดหนึ่ง ทั้งเนื้อทั้งตัวมี ๓ ชุดเท่า
 นั้นน่าสงสารจริง ๆ คนนี้ตกอนันไม่มีมากชุดเหมือนสมัยนี้
 จะเอาเจริญมาจากไหนเดี๋ยวนี้เสื้อคอตั้งคอพวงมาลัยกลายเป็น
 เป็นเสื้อขุ่นในไป เพราะถือว่าถ้าไม่มีเสื้อนอกอีกชั้นหนึ่งก็
 ไม่เป็นสุภาพ แต่ครั้นแล้วเจ้าเสื้อที่สมัยหนึ่งถือว่าไม่สุภาพ

ก็กลายเป็นเสื้อสภาพจำพวกแ่งราตรีกลับเป็นสภาพอีกดำ
 ใต้แก้วปรับปรงเสียบ้างเล็กน้อย กลับกันไปกลับกันมา
 เหมือนเหตุการณ์ของประวัติศาสตร์ที่เดินเป็นเส้นวงกลม
 ทวนหลักที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อขึ้นสูงแล้วก็ต้องกลับต่ำลง
 มาตามส่วนสัมพันธ์ของมัน ส่วนเสื้อห่ากะเซ็บ ถ้ามันทก
 สั้นเข้าจนเมื่อสวมแล้วแลเห็นสะกือและทอนบนก็ผายออก
 ก็กลายเป็นเสื้อยกทรงไป สนุกดี

เด็กและผู้หญิงสาวแต่ก่อนนี้ มักสวมกำไลมือกำไล
 เท้าจะเป็นกำไลเงินนากหรือทอง ก็แล้วแต่ฐานะความมั่งมี
 กำไลเท่านั้นมีความหมายเป็นประเพณี ว่า หญิงสาวที่สวม
 กำไลเท่านั้นยังไม่มีเรือน แม้มีอายุเป็นสาวแก่หรือคืนทีก็
 ยังสวมกำไลเท้าอยู่ เพราะถ้าไม่สวมกำไลเท้า ก็หมายความว่า
 ว่ามีเรือนแล้ว นางละครสวมกำไลเท้าหรือนางเอกละคร
 และภาพยนตร์ที่เรียกว่านางสาว ก็มีนัยโดยทำนองเดียวกัน
 คือยังไม่มีเรือนจริง ๆ ประเพณีสวมกำไลเท้ายังเหลือและ
 ประพฤติกันอยู่ในหมู่ชาวชนบทกลางแห่งจนทุกวันนี้ ชาว
 กรุงเทพฯ คนหนึ่งไปพบมาก็เห็นเป็นแปลกนำมาเล่าให้
 ข้าพเจ้าฟัง เพราะเขาไม่ทราบว่า เป็นประเพณีเก่าของเรา
 แล้วก็ไม่ทราบคำว่าประเพณีนั้นย่อมนเปลี่ยนแปลงไปตาม

สมัยประเพณีใดไม่มีใครต้องการหรือนิยมต่อไป ประเพณี
นั้นก็หมดค่าในตัวของมัน ต้องหมดไปหรือเปลี่ยนแปลง
ไปเป็นธรรมดา

นอกจากสวมกำไลมือกำไลเท้าแล้ว เครื่องประดับ
อย่างอื่นก็มีบ้าง นีก็แล้วแต่ผู้แต่งอีก ถ้ามีมดมีมามากอย่าง
แต่เขาไม่ได้แต่งกันทั้งหมดทุกวัน ต่อเมื่อมีงานที่จะ
ต้องแต่งเป็นพิเศษ เช่นในวันสงกรานต์เป็นต้น ก็ต้องแต่ง
กันเต็มที่ มีเท่าใดก็เอามาแต่งหมด แต่คงไม่มากเท่ากับ
ของผู้หญิงชาวอินเดียนาดั้งเดิม ซึ่งเขาวางเป็นกำหนดไว้ว่า
ต้องมีให้ครบ ๘ อย่าง คือ กุ่มหู กุ่มหรือแหวนจุมุก
สร้อยคอสร้อยข้อมือ กำไลมือ กำไลแขน (พาดูริค)
แหวนนิ้วมือและแหวนนิ้วแม่เท้า สววยใหญ่ เห็นจะเป็น
อย่างที่สมัยนี้หาได้ยากแล้ว ซึ่งเมื่อก่อนเขาใช้ทำด้วยใบเทียน
คือที่ฝรั่งเรียกว่า honna คิดว่าสมัยโบราณเมื่อยังไม่สวมเสื้อ
คงมีสร้อยประดับกันด้วย อย่างที่เราพูดว่า "แหวนประดับ
ก้อย สร้อยประดับถัน" รูปนางเอกในภาพเขียนก็เห็น
ที่ไม่สวมเสื้อเขาต้องการจะอวดผิวเนื้อกัน ว่าจะเหลือ
เรื่องรองเป็นทองทาหรือไม๊ คนชั้นต่ำหอรอกที่ห่มผ้าได้เสีย

รูปภาพจิตรกรรมจะเห็นว่าตัว นายที่เป็น พระเอกนางเอก
มักเปลือยท่อนบนเหมือนอย่างเทวดานางฟ้า พวกไพร่พล
และสาวใช้จึงจะสวมเสื้อกาบผ้าห่มผ้า ผู้ซึ่งเขาเคยแต่งเมื่อ
ยังเป็นสาวรุ่นอยู่ บอกข้าพเจ้าว่า แต่งไปจนเพียบก็ไม่มี
อันตรายอะไร และยังกล่าวต่อไปว่าถ้าเป็นวันตรุษวันสง-
กรานต์ชาวบ้านเขาไม่หวงลูกสาว ปล่อยให้สนุกรื่นเริงได้
อย่างเสรี แต่เป็นเสรีที่มีขอบเขตจำกัดอยู่ในวงจรรยา
ประเพณี

กล่าวเรื่องแต่งตัวผู้หญิงแล้ว เพื่อความเป็นธรรม
จะต้องกล่าวถึงเครื่องแต่งตัวของผู้ชายด้วย เพราะคนสอง
จำพวกนี้แม้ผิดกันตรงข้าม แต่ว่าอีกนัยหนึ่งก็เหมือนกัน
จึงไปกันได้ดีเหมือนปีกกับขลุ่ย สิ่งใดแม้เป็นปฏิปักษ์กัน
ถ้าเมื่อใดมีประโยชน์ร่วมกัน เมื่อนั้นก็ไปกันได้ดี เหตุนี้
ในวันสงกรานต์ ถ้าขาดเสียแต่ฝ่ายใด ก็หมดสนุกหมด
เรื่องของโลกไปดนตรีโลกจะเจริญหรือเสื่อม ก็อยู่ที่คนสอง
พวกนี้เป็นผู้รับผิดชอบ ขาดเสียแต่ฝ่ายใดโลกก็ไม่เจริญ
งอกงาม การแต่งตัวของผู้ชายคือการนุ่งผ้า ท่อนบนไม่มี
อะไรนอกจากมีผ้าขาวม้าตะเป่าถ้าเป็นวันสงกรานต์ก็นุ่งผ้า

ปลายใหม่เป็นพิเศษ เพราะผ้าลายใหม่เมื่อยังไม่ซุกกัซนง
 งามดี แต่เดินไปมันคงเป็นอย่างผ้าเสียคดีกัน และสีเอา
 ซาอ่อนแสมไปหมด ข้าพเจ้าเคยนั่งจึงพูดถูก ถ้าไม่มีผ้า
 ลายกัซนผ้าพื้นใหม่ ๆ ผ้าขาวม้าที่ตะบ่า ก็มักใช้เป็นผ้าสี
 หรือผ้าไหม ถ้าอยากเป็นเจ้าของก็มักชอบสีแดง อย่างที่
 เด็กร้องเล่นกันเวลาเข้าผ้าว่า "สีชมพูห้อยบ่า" และต้องพาด
 สองไหล่ ถ้าจะให้เก๋ก็ควรถือพัดก้ามจิวด้วย อย่าง
 ทกกัน ^{๕๒}รูแดงเมื่อลงสวนไปเกี่ยวนางสีดา นีติกมาจากที่เขา
 นิยมกันเมื่อก่อน ส่วนกันแก่ ๆ เฒ่า ๆ หรือเป็นคนมีลูกมี
 เมียนแล้ว ก็ไม่สู้พิถีพิถันเรื่องเหล่านี้สัก ถ้าเป็นวัน
 สงกรานต์ ก็เป็นแท่งท่มด้วยเสื้อผ้าใหม่เรียบ ๆ เท่านั้น
 ตามปรกตีสสมัยหลังแม่เมื่อสวมเสื้อ ก็ยังต้องมีผ้าขาวม้า
 หรือผ้าอะไรตะบ่า ผ้านี้เมื่อจะเข้าไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
 เช่นโบสถ์ในวัดหรือในวัง หรือกระทาหน้าที่เกี่ยวข้องกับ
 การบุญการศาสนา เช่น ตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังสวดมนต์
 เสด็จพระ ตลอดจนพบพระสงฆ์องค์เจ้า หรือผู้หลักผู้ใหญ่
 ที่นับถือ ก็ต้องเลื่อนผ้าจากไหล่เอามาถือไว้หรือคาดพุง
 ไว้หรือไม่ก็คล้องเจวียงบ่า จะเป็นบ่าซ้ายหรือบ่าขวาไม่

กำหนดตามแต่จะหนัก โดยมากมักเป็นบ่าซ้าย เพราะคุ้น
 มาแต่เมื่อบวช และก็สะดวกเพราะใช้แขนขวาได้คล่อง
 ข้าราชการหรือผู้ที่สวมเสื้อกรุยเข้าพิธีกรรม ก็สวมแต่แขน
 ข้างเดียว อีกแขนหนึ่งทิ้งไว้ และกลบชั้นเฉวียงบ่าซ้าย
 ธรรมเนียมประเพณีอย่างนี้ ยังประพฤติกันอยู่ในหมู่ชาว
 บ้านทั้งที่เคยเห็นกันอยู่ เมื่อมีผู้นั่งคุกเข่าอาราธนาศีลหรือ
 ฟังเทศน์เป็นต้น ทางประเทศอินเดียตอนใต้ เมื่อชาว
 บ้านของเขาเห็นคนใหญ่คนโตเดินมาแต่ไกล หรือตนเอง
 จะเข้าไปในเทวาลัยสถานศักดิ์สิทธิ์ ถ้าโพกผ้าอยู่ก็ต้อง
 เอาออกมาดีไว้หรือไม่ก็คาดพุง นี้เท่ากับธรรมเนียมเก่า
 ของเราเมื่อกางร่มอยู่ก็ต้องหุบร่ม หรือธรรมเนียมสมัยใหม่
 ก็ต้องเอาหมวกที่สวมอยู่ถอด ถ้ามีเสื้อสวมอยู่ก็ต้องถอด
 เอาออกดีไว้หรือคาดพุง (I.R. Anthro Inst. Vol. XLIX)
 ที่พระสงฆ์ท่านเข้าไปในบริเวณโบสถ์ ก็ต้องห่มเฉวียงบ่า
 หรือห่มคอง นี้ก็เป็นเรื่องแสดงความเคารพท่านเองเดียว
 กัน

หมายเหตุ ๐๐/๐๕/๒๕๖๕
 ข้าพเจ้าเคยซักถามท่านผู้เฒ่าคนหนึ่ง มีอายุแก่กว่า
 ข้าพเจ้ามาก ท่านเล่าให้ฟังว่าสมัยที่ท่านเป็นเด็กอยู่

เครื่องนุ่งห่มของผู้หญิงตัวอย่างก็นุ่งจีบ ตามธรรมเนียม
ผ้าโจงกระเบนผ้านี้ ถ้าเป็นผ้าลายก็นุ่งกันแต่ในพวกผู้
 ที่ส่วนตอนบนตามปรกติแล้วก็คาดอกและห่มผ้าแถบ ถ้า
 สวมเสื้อก็เป็นเสื้อกระบอกรัดตัวแขนยาวคับ มีลูกกระดุม
 เป็นแถว นี่ตรงกันกับที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ข้างต้น สาวที่มัท
 ชอบคาดอกมากกว่าชอบสวมเสื้อ อย่างที่ก็มีผ้าคล้องคอ
 อีกที ถ้ามีลูกแล้วหรือแก่แล้ว ก็ไม่ห่มผ้าเลย ปล่อยให้
 มันเป็นไปตามยถากรรมอย่างสบายใจ ไม่ต้องวิตกว่าใคร
 เขาจะว่า และก็ไม่มีการเอาใจใส่เหมือนเดี๋ยวนี้ ผิดกับผู้
 ฝรั่งซึ่งข้าพเจ้าเห็น เพียงแต่ใส่เสื้อยกทรงตัวเดียวเดิน
 เที่ยง ๆ มาตามถนนเวลากลางวัน เพราะทนความร้อนใน
 กลางแดดเดือนพฤษภาคมไม่ไหว ใครใคร ๆ ที่เห็นก็อศ
 มองคู้ผู้หญิงหม่มกนนั้นไม่ได้ มองคู้เป็นตาเดียวด้วย
 ความสนใจเพราะเห็นแปลก นี่ก็ไม่ผิดอะไรกับของเราที่
 คาดอก แต่ของเราลงคนประพฤติเลยชอบเขตแห่ง
 มารยาทประเพณีของสมัยไป คือไม่ห่อหุ้มอะไรเสียเลย
 อันที่จริงแม้ข้าพเจ้าไม่ใช่ผู้หญิงแต่ก็เห็นอกเขา ร้อนจะ
 ตายคาดแต่ผ้าก็หลุยกบ้อย ๆ ไร้ค่าดู ปล่อยให้เห็นอกกัน

บ้างจะไปอายุใคร เมื่อเป็นกันอย่างนี้ โดยมากความเคยชิน ทำให้ไม่ระคายอาย ไม่ทำให้รู้สึกว่ารุนแรงอะไร จะมารุนแรงเอาเมื่อนุ่งน้อยท่มน้อย นี้เท่ากับมีเจคนาส่งเสริม เพื่อให้เห็นบ้างไม่เห็นบ้าง เป็นอย่างลับ ๆ ล่อ ๆ ก่อให้เกิดความคิดนึก นีร้ายแทบจะปรับได้ว่าเป็นอนาจารย์ยิ่งกว่าปล่อยมันหมกเสียอีก อย่างนี้ใครผิดใครถูก ใครเป็นผู้ว่าผู้ก่อ และเป็นความผิดของใครตอบได้ว่าไม่มีใครผิด เพราะนิยามกันอย่างนั้น ถ้าจะผิดก็คือแต่งตัวอย่างสมัยก่อนที่ปล่อยล่อนจ้อน เพราะเขาไม่นิยามกันว่านี่จึงเป็นผิด

ข้าพเจ้าจำได้ว่าผู้หญิงไทยที่เป็นภรรยาชาวจีน เมื่อก่อนนี้เขานุ่งแต่ผ้าพันผ้าค้ำ ไม่นุ่งผ้าตายเป็นอันขาด เพราะคำว่าตายและคำว่าคอกไม้ ในภาษาจีนเขาใช้สำหรับเรียกผู้หญิงเจ้าชู้ ไม่สมควรจะใช้เรียกภรรยาของเขา นอกนั้นก็ทุก ๆ ตลอดจนเด็กหญิงรุ่น ๆ อายุ ๑๔-๑๕ ปี มักผูกเท้าผูกเข็มซึ่งเป็นผืนผ้ารูปสามเหลี่ยมสำหรับบีบคอก มีสายรังผูกไว้ที่คั่นคอและที่เอว เข็มนี้กับเสื้อสมัยใหม่ชนิดที่มีแต่คั่นหน้าส่วนคั่นหลังไม่มีทุกก็คล้ายคั่นกันแต่ก็เหมือนเข็ม แต่มีปลายเข็มแหลมอย่างหางเต่ายาวลงอย่างผูกตะป่อง

ท่านผู้เฒ่าเล่าให้ฟังต่อไปว่า เครื่องนุ่งของผู้ชายคือ
ผ้าถุง อย่างตักนุ่งปมจับ ปมเป็นผ้าไหมมีลายเป็นสีดอก
โต ๆ แต่มัว ๆ ไม่ใคร่ซัก คนมักเอาลายผ้าปมไปเปรียบ
กับลายงูเหลือมว่าเหมือนกัน แต่ก็เป็นเพียงลายหนึ่ง
เท่านั้น เพราะผ้าปมมีเป็นลายต่าง ๆ ตามธรรมดา
เมื่อนุ่งผ้าก็มีใจกระเบน ส่วนท่อนบนของร่างกายอย่างก็
ก็สวมเสื้อกระบอก แต่ตามปกติแล้วก็ไม่สวมเสื้อ ใช้ผ้า
ขาวม้าตะบ่าหรือไม้กัศาคพุง ถ้าต้องการทะมัดทะแมง
แม้เป็นขุนนางเมื่อเข้าเฝ้า หรือเป็นเจ้าบ้านผ่านเมือง
เมื่อออกว่าราชการก็ไม่สวมเสื้อเหมือนกันตามประเพณีเก่า
ของเรา ผู้ที่เป็นข้าหลวงไปมอบตราแก่กรมการเมือง
ก็ให้ข้าหลวงผู้ถือตราเอาเสื้อเกี้ยวพุง ถือตรานั้นสองมือ
ชูเพียงนม ว่าท่อมือพระหลวงหมั้นผู้รับทรานั้น วางไว้
ที่อื่น (ลักษณะพระธรรมนุญใช้ตราในกฎหมายเก่า) แสดง
ว่าถ้าเป็นการเคารพต้องดอดสิ่งที่สวมอยู่ออก เช่นสวม
หมวกสวมผ้าโพก ตลอดจนผ้าขาวม้าก็ต้องเอาออก
(ธรรมเนียมสวมเสื้อเข้าเฝ้ามีประกาศให้ใช้ในรัชกาลที่ ๕
นี้เอง) ถ้าครูปถ่ายของคนชั้นสูงสมัยกัน ๆ ในรัชกาลที่ ๕
จะปรากฏว่านุ่งผ้าสวมเสื้อสักหลาดเบียดคอและผูกโบ มีสาย

นาฬิกาพกเส้นใหญ่ห้อยโยงมาจากกระเป๋าเสื้อ ไปซัดอยู่กับ
 รั้งกระคม คำว่านาฬิกาพกก็พ้องอยู่ในตัวแล้วว่าเดิมใช้
 ใสในพกผ้าถุงแสดงว่าเดิมไม่ได้สวมเสื้อกันเป็นปกติ แม้
 ต่อมาเมื่อสวมเสื้อแดง ย้ายนาฬิกาขึ้นไปที่ใส่ในกระเป๋าเสื้อ
 ก็ยังเรียกว่านาฬิกาพกอยู่นั่นเอง เดิมนั้นนาฬิกาพกหมดไป
 เพราะเลิกนิยมใช้ เปลี่ยนมาใช้นาฬิกาข้อมือตามแฟชั่น
 ถ้าใครไม่คาดก็เสียไป

เขารู้ว่าแท่งตัวนุ่งผ้าและสวมเสื้อสักหลาดเบ็ดคอกผูกโบ
 นั้นเป็นแบบได้มาจากฝรั่ง ภายหลังเมื่อรัชกาลที่ ๕ เสด็จ
 กลับจากประพาสเมืองสิงคโปร์ ซึ่งสมัยนั้นเขาเรียกกัน
 ว่าเมืองใหม่ เมื่อแรกแท่งตัวกันอย่างนี้ พวกชาวบ้าน
 เกิดปริวิตกว่าจะเข้ารีตฝรั่งกัน เพราะสำคัญว่าโบที่ผูกคอ
 เป็นไม้กางเขนกลางคนอยากให้เป็นคนทันสมัย ก็เอาอย่าง
 แท่งบ้าง แต่รังเกียจเจ้าโบที่ผูกคอมีรูปเหมือนไม้กางเขน
 จึงแก้รูปเสียใหม่ เอาโบลานมาตัดเจียนให้เป็นรูปโค้ง
 อย่างเขาควยแล้วหุ้มด้วยผ้ากำมะหริศ ผูกใช้แทนโบ
 ถ้าจะถามว่าเสื้อสมัยใหม่ที่กล่าวนี้ตัดได้ที่ไหน เพราะ
 กงไม่มีร้านช่างตัดเสื้อกันคอกันเหมือนสมัยนี้ คอบได้
 ไม่ยาก สิ่งใดมีผู้นิยมและต้องการกันมาก สิ่งนั้นก็เป็นที่

ธรรมดาจะต้องมีผู้ตั้งร้านขายขึ้นในเวลาไม่ช้า เหตุนี้จึงมี
 พวกจีนข้างคักเสื่อพากันเข้ามาตั้งร้านตักแถวเสื่อซึ่งข้างคักว่า
 ต่ร้างขึ้นในสมัยนั้น สำหรับเป็นย่านห้องหอที่ชุมชน
 มีบาทวิถีสำหรับคนเดินภายในตักได้ตลอดอย่างแบบตักแถว
 ที่เมืองใหม่ เมื่อแรกสร้างตักแถวนี้ใหม่ ๆ ราษฎรตื่นตา
 ตื่นใจ เพราะไม่เคยเห็น บอกกันว่างามเจริญตากุเรียบ
 ระเบียบเดียวกันหมด ถนนก็กว้างขวางน่าเดินเล่น
 เห็นอย่างไรบ้างเมื่อเทียบกับเดี๋ยวนี้ อย่าติเลยเพราะเป็น
 ละสมัย สมัยของใครก็ของใคร ใครก็ว่าดี ถ้าเราคิดว่า
 โบราณไฉน เราก็คงจะถูกคนรุ่นหลังคิดว่าเราโง่ได้เหมือนกัน

แต่งตัวนุ่งผ้าสวมเสื่อคอกเปิดก็อุ้หрок แต่เสื่อเปิดคอก
 อย่างนั้นเราไม่เคยมีประเพณีมาก่อน จึงดูเป็นครั้ง ๆ
 กลาง ๆ ตอนล่างเป็นไทย ตอนบนเป็นต่างประเทศ
 ก่อมาจึงเปลี่ยนเป็นเสื่อคอกบีก เดินแบบเสื่อกระบอก
 ของไทยกลาย ๆ แขนกว้างแต่ไม่รัดแคบ ใต้แก่เสื่อคอกบีก
 ที่เห็นกันอยู่เรียกกันว่าเสื่อราชปะแตน คือเสื่อแบบของ
 พระราชา มีเสื่อชั้นในเป็นเสื่อคอกบีกตัวช่วยผ้าบาง ๆ
 เช่น ผ้าบ้าน ผ้ามัดดิน เรียกกันว่าเสื่อมัสกร เป็นคำ
 มาจากภาษาใดก็ไม่ทราบ เสื่อมัสกรมีมากไปเมื่อมาใช้
 เสื่อชั้นในคอกแบะ เมื่อเปลี่ยนมานุ่งกางเกงสากล

แก้วรูปอย่างนี้คือเป็นไทย และเข้ากับจิตใจของคนไทย
 เพราะไม่เป็นครึ่ง ๆ กลาง ๆ ถ้าจะแต่งเป็นแบบสากล
 ก็ให้เป็นสากลจริง ถ้าจะแต่งเป็นไทยก็ให้เป็นไทยจริง ๆ
 ตามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไม่เป็นครึ่ง ๆ กลาง ๆ เขาเล่า
 ว่าสมัยเมื่อแต่งตัวกันอย่างสมัยใหม่ข้าราชการผู้น้อยซึ่งไม่มี
 โอกาส ชันแกร์ชันเสียดียง เมื่อแต่งตัวกลับจากเผ้าแล้ว
 ก็ต้องให้บ่าวหิ้วรองเท้าตามหลังกลับบ้าน ตัวเองเดิน
 ทำเปล้ามาสวม รองเท้าเดินไม่ได้เพราะมัน ^{หนัก} บ่นปีหมก
 ค้วยไม่เคยกัน คิดถึงเรื่องเครื่องแต่งตัวของคน
 ที่เจริญเป็นศิวิไลซ์แล้ว ก็รู้สึกเห็นแปลก ยิ่งเจริญ
 มากเท่าใด ก็ยิ่งมองไม่เห็นประโยชน์ที่ต้องเป็นธุระกันมาก
 ในการแต่ง ดูประหนึ่งว่าผู้แต่งต้องเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้
 นั้นแทนที่จะเป็นนายมัน ต้องคอยระวังเพราะกลัวว่ามัน
 จะไปถูกอะไรเปรอะเปื้อน ต้องผูกผ้ารัดคอ ใช้ประโยชน์
 อะไรก็ไม่ได้ นอกจากจะต้องคอยระวังไม่ให้ปลายผ้าไปจุ่ม
 ลงในน้ำแกง ถ้าทะเลาะกันอาจถูกเขาลากดึงรัดคอตาย
 ก็ได้ เสื้อก็มีลูกกระพุ่มที่แขน คิกไว้เฉย ๆ อย่างนั้น
 เพราะมีรังกระคมสำหรับจะรัด เป็นเรื่องครึ่งหนึ่งเมื่อแรก
 มี มันมีเหตุผลเป็นความหมายทั้งนั้น ต่อมาแม้เมื่อมี
 ความเจริญเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่เป็นของเดิมซึ่งยังเหลือ

สืบเป็นประเพณีมาหมกความหมายไป เราจึงมองไม่เห็น
ว่าทำไมจึงเป็นอย่างนั้นทำอย่างนั้น ทั้งนี้เป็นเรื่องต้องการ
จะรักษาประเพณีไว้นั่นเอง

พวกผู้ชายเจ้าชู้สมัยก่อน เขาชอบทักบูหรีและยาคุม
ถ้าเป็นผู้หญิงเจ้าชู้ก็มักทักพลุจีบขนาดยาว แค้กักกิน
ให้แห้วงเสียบ้าง ที่เอาทักหูเพราะสวบเหลือไว้ เหลือกิน
เหลือไว้จะทิ้งก็เสียกาย ไม่ทราบจะไปวางไว้ที่ไหน จึงทักหู
เหมาะแล้วนอกนี้ยังกักจรวีคบีคขมับค้วย ยาคุมทักหูยังมี
ผู้รู้เห็นค้วยเพราะล่วงสมัยมาเพียง ๖๐-๗๐ ปีเท่านั้น
เขาทำไว้ขายคามร้านขายเครื่องแป้งเครื่องหอม ซึ่งปัจจุบัน
นี้เปลี่ยนสภาพเป็นร้านขายเครื่องสำอาง แค้กก็เทียบกันได้
ไม่สนิท เพราะร้านขายเครื่องแป้งเครื่องหอม ก็ขายแค้
แป้งหอมน้ำมันหอม น้ำมันและสัฝงทาปากอย่างไทย ๆ
เท่านั้น ร้านอย่างนี้สมัยนี้ไม่ใคร่พบ เห็นจะเลิกหรือ
เปลี่ยนสภาพไปเพราะขายไม่ดี ยาคุมทักหูนั้น เขาทำเป็น
ห่อกลม ๆ ขนาดสักเท่าหัวแม่มือ ใช้ผ้าโปร่งสีขาวหรือสี
อะไรก็ได้ เป็นเครื่องห่อไว้ ในห่อมีเทียนคำ โพล การบูร
และผิวมะกรูด หรือจะมีสิ่งอื่นเพิ่มเติมอีกก็ตามที มีก้าน
ไม้เล็ก ๆ ยาว ๆ เสียบกลางเป็นต่างก้านห่อยาคมสำหรับ

ทักขุ ก้านไม้ที่พันด้วยกระดาษทองอังกฤษ มีผู้ห้อย
เป็นระย้า ทำด้วยคันเลื่อมสลักกับแข็งพวง ก็อแข็ง
กระแจะหยกบนเส้นก้ายเป็นระยาะ ๆ แข็งพวงนี้ ประเหมาะ
จะได้เอาผักหน้ากลางทางอย่างเดียวกับที่เขาส่งแก้วก่อนหน้า
ธารก้านลงในที่สาธารณะ ปลายไม้ก้านยาคุมเสียมแหลมใช้
สำหรับจิ้มฟัน เพื่อแกะเขื่อหมากที่ติดอยู่ตามซอกฟัน
ถึงบุหรี่ยุบเขาก็มวนให้เป็นปลายแหลมและแข็ง เพราะ
มวนด้วยใบจากใช้สำหรับจิ้มฟันไปในตัว บุหรี่ที่นิยมกัน
เรียกว่าบุหรี่ยันกบเห็นจะเป็นชื่อเจ้าของผู้ออกแบบก็เป็นได้

สิ่งที่ปักขมับนั้น ข้าพเจ้าก็เคยปักแก้ปวดศีรษะเป็น
ชั้นผิวมะกรูดขนาดใหญ่ทึบแคงหรือสีผึ้งสีปากโรยพิมเสน
ที่ใช้ปักขมับเล่นที่จะนึกว่าเป็นแก้ กังมีกล่าวไว้ในบทละคร
พระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ว่า

นักเลงเหล่าเจ้าผู้ดูฉาย

นุ่งลายฉีกบักกักคักผมใหม่

หมายเหตุ 09/05/2565

กักจรีตปักขมับทาไพล

หมั่มแพรหนังไก่สองเฟลอะ

ก่อนนี้เขากินหมากกันแทบทุกคน เมื่อไปไหนมาไหน ก็เอาหมากพลุกถักตัวไปด้วย ถ้าเป็นเจ้านาย ข้าราชการ และผู้มีเกียรติ ก็มีบ่าวถือหีบหมากตามหลังเป็นเกียรติยศ ถ้าเป็นชาวบ้านก็ได้เข้าพกเข้าห่อไป หรือไม่ก็ห่อผ้าเหน็บ พุงหรือถือไป ภายหลังมีกระเป๋าทรงรูปเป็นหีบเล็ก ๆ ก็ใช้กระเป๋าทรงนี้เป็นกระเป๋ามาก จนมาเป็นกระเป๋าสื่อ กระเป๋าทรงในปัจจุบัน แต่เปลี่ยนจากไม้หมากพลุกมาเป็น ไม้เครื่องสำอางและสิ่งอื่น ๆ ทีเดียว (พ.ศ. ๒๔๙๔) กลับมานิยมกระเป๋าทรงหัวรูปเป็นหีบหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้า กันอีก ส่วนที่เอาไว้หมากไว้บุหรี่ยของผู้ชาย ใช้กติกหรือ กระเป๋าคาคาไว้ที่พุง

ข้าพเจ้าเล่าเรื่องแถงตัวมายืคยาว ก็เพราะเป็นเรื่อง ของแฟชั่นที่หมคนิยมแล้วก็เลิกไป ยังไม่ใช้เป็นประเพณี แต่ก็เป็นความรู้อย่างหนึ่งให้เห็น ความเจริญและคติกลาง ของเครื่องแถงกาย ^{๑๖/25} ว่ากลายมาเป็นอย่างไรในปัจจุบันนี้อย่างไร ถ้าไม่จดบันทึกไว้ก็สูญไป บัดนี้จะได้กล่าวถึงเรื่องสงครามที่ โทวันจ่ายต่อไป

✓ วันจ่ายสงกรานต์

ในวันจ่ายของสงกรานต์ นอกจากเตรียมเครื่องเสื้อผ้า
ใหม่ ๆ ไว้แต่ง เขายังทำขนมกวนกันแทบทุกบ้าน สำหรับ
นำไปทำบุญถวายพระและแจกชาวบ้าน ร้านดินในวัน
สงกรานต์ ขนมนี้โดยมาก เป็นขนมเปียกข้าวเหนียวแฉง
และขนมกะละแมเป็นพื้น ถ้าบ้านไหนเจ้าบ้านเป็น
ผู้มั่งคั่ง ไม่ต้องกวนขนมอย่างนี้กันเป็นจำนวนมาก จึงจะ
พอแจกจ่ายให้สมกับฐานะ ที่เขากวนขนมในวันก่อน
สงกรานต์ เพื่อแจกแก่ชาวบ้านเพื่อนบ้าน ก็เพราะสมัยนั้น
หาที่ซื้อได้ยาก จึงต้องทำเองช่วยตัวเอง การแจกนอก
จากเป็นเครื่องแสดงไมตรีจิตในวันขึ้นปีใหม่ ยังเป็น
เรื่องอวดฝีมือด้วยว่าใครกวนขนมได้ดีกว่ากัน เป็นเรื่อง
อย่างเดียวกับการกวนกระยาสารทในพิธีสารท คนแต่ก่อน
ไม่ได้กินขนมกันทุกวัน ถ้าอยากกินก็ต้องกินเองเพราะ
ไม่มีใครขาย และชายก็ไม่มีใครซื้อ เหตุนี้ ในวันสงกรานต์
หรือว่าในงานอะไร จึงต้องกวนขนมกันเป็นงานใหญ่
สำหรับเลี้ยงพระและเลี้ยงคุณ ✓ และสำหรับแจกแก่ผู้
นับถือและเพื่อนบ้าน เป็นการแสดงไมตรีจิต เห็นจะเป็น

เช่นนี้ จึงได้มีการกวณชนมกันในเทศกาลสงกรานต์และ
 ทรุษสารท มีเป็นประเพณีสืบกันมา ที่ประเพณีชาว
 ตะวันตกทำขนมเค้กปีใหม่ไปให้กันหรือกำนัลใคร ที่เรา
 เอาอย่างมาเพราะสะดวก - ก็เป็นเรื่องทำนองเดียวกัน
 ซึ่งแต่เดิมก็คงทำเองเห็นจะไม่ผิด

ข้าวเหนียวแดง กุจะเป็นขนมสำหรับสงกรานต์ของ
 ชาวไทยภาคกลางตามหัวเมือง ขนมกะละแมก็มีบ้าง มัก
 เป็นขนมขายที่ตลาด ซึ่งได้อย่างทำไปจากกรุงเทพ ฯ
 ว่าโดยปกติ พวกชาวบ้านมักกวณกะละแมกันไม่ได้ที่บ้าน
 เพราะกะละแมเป็นขนมของเราได้มาจากต่างประเทศ ชื่อก็
 บอกอยู่ในตัวว่าไม่ใช่คำไทย ขนมนอกจากข้าวเหนียวแดง
 กะละแมอย่างอื่นก็มีทำกันบ้างในวันสงกรานต์ และทำ
 เท่าที่รู้และจำได้และเคยทำ เคี้ยวนี้เราเอาอย่างฝรั่งคือใช้
 ขนมเค้ก เพราะเป็นขนมสากล แต่ว่าชาวจีนเป็นผู้ทำขาย
 เราเองโดยมากไม่มีเวลาทำหรือไม่ก็ทำไม่เป็น เมื่อมีผู้ทำ
 ไว้ขายสะดวกก็ ธุระอะไรจะต้องทำเองให้เสียเวลางานการ
 ทางอื่น เคี้ยวนี้มีความเจริญ งานการต่าง ๆ ก็ต้องแยก

แบ่งกันทำคามหน้าที่จะรวมทำเองอยู่ ในตัวคนเดียวทั้งหมด
 ทำไม่ไหวแน่ เป็นอันว่าชนมอย่างเก่าซึ่งเคยทำเป็นก็ทำ
 ไม่เป็นและหมดนิยม ชนมอย่างใหม่ส่วนมากก็ทำเองไม่ได้
 ในที่สุดก็ไม่มีชนมอะไรหรืออยู่ซึ่งเป็นชนมของชาติและทำ
 เองเป็น รอคักที่พวกชาวบ้านยังถือกว่นข้าวเหนียวแดง
 และกะละแมกันอยู่สืบมา จึงไม่สูญแก่เจ้าชนมข้าวเหนียว
 แดงและชนมกะละแมสองอย่างนี้ พระแก้วไม่ชอบฉัน
 ข้าพเจ้าเองก็ไม่ชอบ เพราะมันดำเหมือกและติดแน่น
 อยู่ในปาก พระหนุ่มก็ไม่สู้ชอบนักเพราะเมื่อชราตะไกร
 ในเมื่อเกี่ยว ถำรับบาตรไว้และได้ชนมอย่างอื่น ๆ ซึ่งดีกว่า
 ก็เลิกฉันข้าวเหนียวแดง ✓

วันสังขารล่อง

ทางภาค.

ทางพายัพเขามีสวนเรียกว่า วันสังขารล่อง คือ วันที่

๑๓ เมษายน ซึ่งเขาถือว่า เป็นวันมหาสงกรานต์ ชาว
 พายัพเขาเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า เวลาเที่ยงคืนวันสิ้นปี
 ทั่วสังขารก็แก่รูปร่างเป็นผิมนขาว แต่งตัวนุ่งห่มด้วย
 เครื่องขาวพร้อมด้วยบริวาร ซึ่งนุ่งห่มเครื่องขาวเหมือนกัน

หอบข้าวของเสื้อผ้าของเก่าทิ้งตัวไปด้วย จะปรากฏตัว
 ในเวลากลางคืน ลอยละล่องไปตามน้ำ ผู้ใหญ่มักหลอก
 ให้เด็กลุกขึ้นแต่เช้าก่อนรุ่งสว่าง เพื่อไปคุ้ยถังขยะล่อง
 ซึ่งเป็นผีบีเก่าและแก่แล้วกำลังจะล่องน้ำผ่านพ้นไป ถ้าคุ้ย
 ไม่เห็น ก็ให้เข้าไปแอบคุ้ยในกองหนามก็จะเห็นแน่ แต่
 เด็กคนไหนจะอยากคุ้ยเมื่อต้องบุกเข้าไป ในกองเช่นนั้นเวลา
 ๕ ชั่วโมง

ในวันสังฆารล่อง เขามักกวาดทำความสะอาดบ้าน
 เรือนให้เรียบร้อย ทำกันเป็นงานใหญ่ ที่จำเป็นต้องทำตาม
 ประเพณีใบไม้เฝ้าผางและอะไรที่เห็นรกสกปรกก็กวาดเอา
 มากองไว้แล้วไฟเผาให้หมดไป เวลาบ่ายวันนั้น จะเห็น
 ควันที่เกิดจากสุ่มไฟเผาใบไม้แห้งกลุ่มจนแทบตา การบัก
 กวาดบ้านเรือนวันสังฆารล่องนี้ ก็เป็นทำนองเกี่ยวกับ
 ประเพณีของชาวตะวันตกที่เรียกว่า Spring cleaning ^{spring} คือ
 การทำความสะอาดฤดูกุวสันต์ สงกรานต์ก็เป็นเรื่องของ
 เริ่มต้นฤดูกุวสันต์ตรงกับงานทำความสะอาดวันสาธารณสุข
 ภิจักร์ได้ว่าเป็นงานคล้ายคลึงกัน แต่ราษฎรไม่ใคร่นิยมทำ

เพราะไม่มีความเชื่อถือเป็นคติของประเพณีหนุ่มหลัง
เหมือนกับงาน ทำความสะอาดวันสิ้นปีเก่าของสงกรานต์ก็
เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่จักขึ้นเป็นของใหม่ ถ้าได้อาศัยสวม
รอยของประเพณีโดยวิธีแปลความเสียใหม่ ย่อมได้ผล
ดีกว่า

อนึ่ง ในวันสังขารต๋องนี้ ราษฎรมักชอบไปชักผ้า
ที่ริมน้ำ หอบเอาไปชักหมกไม่ว่าอะไรตลอดจนกระทั่งมุง
เห็นจะเป็นประเพณีติดมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งในปีหนึ่งจึงจะชัก
กันที ถ้าเป็นที่เชียงใหม่เขามักอุทิศสำหรับพากันไปชักผ้าถึงที่
ห้วยแก้ว เขาในที่นี้ข้าพเจ้าหมายความว่าคนหนุ่มคนสาว
ท่านหลายดูใหม่ทำไมเราจึงชอบชวนกันไปชักผ้าในที่ไกล
เช่นนั้น ✓ ก็เพราะจะได้มีโอกาสเกี่ยวพาราตีกันตามวิสัย
ธรรมเนียมของคนในวัยนั้น อย่าห้ามเลย ถ้าไม่เกินขอบเขต
ของประเพณีก็ ไม่เห็นว่าเสียหายอะไร นอกนั้นก็ยังมีอาบน้
้ำกำหัวเป็นพิธี คือ สระผมด้วยน้ำส้มป่อยและน้ำอบ อาบน้
้ำกำหัวแล้ว ^{9/05} เขาบอกไม้ที่กำหนดว่าเป็น "คอกพระยา"
มาเสียบผม เป็นต้นว่าสงกรานต์มีไหน กำหนดว่าคอก
อะไรเป็นคอกพระยาในปีนั้น ก็ใช้คอกไม้อย่างนั้นเสียบ

ประทับผม จะหมายความว่าอะไร และเพราะเหตุผล
 อย่างไรยังไม่ทราบ เห็นจะเป็นพวกเดียวกับดอกไม้ที่นาง
 สงครามที่หักกระมัง ทางภาคอีสานเขามีพระยาไม้ประจำ
 สงครามที่ "โทรก้านวดว่าปี่นั้นไม้ชนิดนั้นเป็นพระยาไม้
 คือไม้หว้าไม้ยางเป็นต้น และเปลี่ยนกันไปทุก ๆ ปี บาง
 ปีก็ซ้ำกันบ้าง ถ้าปีใดโทรก้านวดว่าไม้ไค้เป็นพระยาไม้
 ราษฎรมักจะไปดากเปลือกหรือหักเอากิ่งไม้ นั้นมาแช่ไว้ใน
 ตุ่มน้ำอาบบ้าง กินบ้าง ถ้วยถือว่าเป็นที่ช่วยให้หายโรกภัย
 ต่าง ๆ ได้" (เรื่องลทธิธรรมนิยมคนชาติลาว ของ หลวง
 ผดุงแคว้นประจักษ์) นางสงครามที่เขาเรียกว่า นางพระยา
 ปี่ใหม่เห็นจะได้เรื่องไปจากใต้ ^{เรื่องพระยาปี่ใหม่} คือ ต่อกตามเรื่องนาง
 สงคราม และข้อแปลก คือเขาไม่ใช้คำว่าสงคราม แต่
 ใช้น้ำสงครามก็ว่า รคน้ำปี่ใหม่

เรื่องชักฟอกเสื่อผ้าและปักกวาดทำความสะอาดบ้าน
 เรือน ตลอดจนอาบน้ำดำหัวเป็นพิธี ก็เพื่อกำจัดสกปรก
 ที่ถือว่าเป็นอัปปริยัติไปของปีเก่าให้หมดไป จะได้ต้อนรับ
 ปี่ใหม่ด้วยมีความบริสุทธิ์ผุดผ่องเป็นมงคล ราษฎรใน
 ภาคกลางครั้งที่ได้ทราบมา ก็มีคติคือเช่นนี้เหมือนกัน ถ้า

หมทอชย 09/05/2565

เราจะสวมรอยกตึกความเชื่อของเกิม ชักชวนราษฎรให้ทำ
 ความสะอาดบ้านช่องในวันสิ้นปีเก่า เห็นจะได้ผลเป็นเพิ่ม
 วันสาธารณสุขขึ้นได้อีกวันหนึ่ง เพื่อชกใช้วันสาธารณสุข
 ซึ่งมีท่าคามที่ชักชวนก็แค่พวกที่รู้เหตุผลว่ามีประโยชน์อย่าง
 ไร ข้าพเจ้าเคยอ่านหนังสือฝรั่งเรื่องหนึ่งซึ่งคนจีนคนหนึ่ง
 เป็นผู้แต่ง (A Chinese Village by Martin Yang)
 ว่าในวันแรม ๘ ค่ำของเดือนปีเก่าก่อนถึงตรุษจีน พวก
 ชาวบ้านทำความสะอาดบ้านช่องเป็นการใหญ่สิ่งใด ๆ ใน
 บ้านทิ้งไว้ที่ไหน ก็เคลื่อนย้ายที่ทำความสะอาด แล้วจึง
 จะเอาเข้าที่เกิมหรือจกตั้งใหม่ เรือนคอนไหนชำรุด
 ตลอดจนเผาไฟก็จกซ่อมให้เรียบร้อย มีหยากไย่ที่ใดก็มัด
 ออก และไม่ทำกันเพียงเท่านั้น ถึงบริเวณบ้านและรวมทั้ง
 คนในครอบครัวด้วยทุกคน ตลอดจนรูปบูชาและแท่น
 บูชาก็ต้องทำความสะอาดด้วย ในวันนี้เขามีพิธีสังเวชเจ้า
 เทาประจำบ้าน เพื่อส่งเจ้าขึ้นสวรรค์ไปกินเลี้ยงบนสวรรค์
 วันตรุษจีน

นอกจากนี้คฤหาสน์บ้านเรือนและอาบนํ้ากำหัว แต่
 ก่อนนี้ทางภาคพายัพยังมึน เป็นอย่างฉะฉานอาณา
 ในพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ทุกปี กล่าวคือครุชไทย

นี่ก็คงเป็นเรื่องซบไล้ใส่ส่งตะเพิดสิ่งอัปรีภัย ไรบีเก่าให้
 เกล็ดหนีไป เพราะคิดว่าตัวจัฏไรเป็นพวกผีร้ายผีเลว ช่าง
 จีนยังรอบคอบกว่านี้ คือเขาจุกประทัดในวันโกเลืองของวัน
ทรุษจีน เชื่อว่ายังมีผีจัฏไรซ่อนเร้นตกค้างอยู่ จะไ้ก่กใจ
 และหนีเกล็ดเบื่กเบื่งไป เหมือนกับผีของเรา เมื่อไ้ก่ยิน
 เสียงบินอาฎานากั้วิ่งหนีกันชุลมุนวุ่นวาย และล้มลุกกุก
 กถานจนหน้าแแรงดลอกปอกเบื่ก ไ้กรเห็น ทอบว่า ถ้าเขา
 ไ้ไม่เคยเห็นเขาจะพุกเป็นกุกเป็นกะอย่างนั้นไ้หรือ ที่กล่าว
 ว่าจุกประทัดไ้ผี ลางท่านอาจแย้งว่าการจุกประทัดเป็น
 เรื่องของมงคล คือจุกเพื่อต้อนรับปีใหม่ นี้ ก็ไม่ผิดเพราะ
 ประทัดของเขาไ้ไ้ก่ทั้งงานมงคลและอัปมงคล กุกแก้เรื่อง
 จุกหลดและคอกไม้ไฟตลอดจนเล่นโขนของเรา ไ้ไ้ก่ทั้ง
 งานสมโภชที่เป็นมงคล และงานศพที่ถือว่าไม่เป็นมงคล
 เรื่องจะเป็นมงคลและไม่เป็นมงคล อยู่ที้นำเอาไปไ้หนัก
 ไปทางไหนก็เป็นไปทางนั้น ทางพม่าเขาอิงปืนในวัันที่
 สงกรานก์มาถึงและวันส่งท้ายสงกรานก์ จะเป็นต้อนรับ
 หรือรับไ้ก่ไ้ก่ทั้งนั้น สุกแล้วจะมุงในแง่ไหน อันที่จริง
 จุกประทัดหรืออิงปืน เพื่อรับไ้ก่ผีหรือเสนียดจัฏไรให้ไป

เสีย เมื่อมันหนีไปแล้วก็เป็นมงคลอยู่ในตัว ไม่เห็น
 แปลกอะไรว่านี่เป็นมงคล หรือไม่เป็นมงคลในสิ่งเดียวกัน
 นอกจากจะถือและนึกไปเอง ซึ่งเราก็ต้องทำตามเพราะหมู่มาก
 เขาทำกันเป็นประเพณี ฝรั่งยังบินสลุกให้เกียรติยศ
 เมื่อเทียบกับยังบินขับไล่ผีหรือจุกประทัดก็เป็นเรื่อง ให้มี
 เสียงกังกกก้อง ฝรัายไต่ย็นก็หนีไป เมื่อไม่มีฝรัายแล้วก็
 เป็นมงคล

เรื่องกะเทปไล่กั้วเสนียกจัญไร กั้วโรกภัยไข้เจ็บ
 หรือเหตุร้ายต่าง ๆ ให้หนีไปเสีย กังเช่นเรื่องจุกประทัด
 ยิงปืนอาภูนา และยิงปืนวันสงกรานต์จะมาถึงของพม่า
 เป็นกัน ~~ย่อม~~เป็นวิธีซึ่งคงมีมาแล้วแต่สมัยศึกคำบรพ
 ชนชาติที่ยังสาหลังก็ยังใช้กันอยู่สืบต่อมา ส่วนชนชาติที่ถือ
 ว่าเจริญแล้วก็ยังมีพิธีชนิดนี้เหลือตกค้างสืบมาในประเพณี
 แต่ว่าเปลี่ยนแปลงและแปลความหมายเสียใหม่ ตามความ
 เจริญของบ้านเมือง อูบายขับไล่ผีหรือสิ่งชั่วร้าย เป็นอัปรีย-
 จัญไรซึ่งดีว่ามีกั้วคนเป็นผีเหมือนกัน อาจแบ่งได้เป็น
 สองชนิด ชนิดหนึ่งสำหรับขับไล่สิ่งร้ายที่เป็นลม ๆ มอง
 ไม่เห็นกั้ว พบคอกาย 09/05/2565 อีกชนิดหนึ่งมีกั้วคนโดยสมมติขึ้นว่าเป็นสิ่ง
 ชั่วร้าย

ในหมู่ชนที่ล้าหลัง ถ้าเกิดเหตุเภทภัยเช่นเจ็บไข้ได้
 ทุกข์ ก็ถือว่าผีร้ายให้แรงคองทำพิธีขับไล่ไสส่งให้มันไปเสีย
 ซึ่งชาติใด ๆ มีวิธีขับไล่เป็นต่าง ๆ กัน เมื่อยอดงก็มักเป็น
 เรื่องมีวิธีใช้ไม้มือหรืออาวุธ ฟาดฟันไปในอากาศตรงที่
 ซึ่งสมมติว่าผีสิงอยู่ ปากก็ร้องเอ็ดอึงว่าเป็นมนต์คาถา
 และก็กลองตีเกราะเคาะไม้หรือสิ่งอื่น ๆ เพื่อขู่ตักบี้ให้ถึง
 สิ้นหัวนไหว ผีหรือสิ่งร้ายตกใจก็จะหนีไป ถ้าเป็นชาว
 อยู่ใกล้น้ำใกล้ทะเล ก็สมมติว่าไล่ก่อนให้ผีหนีลงน้ำไป
 ส่วนพวกที่เป็นชาวคอนก็ใช้วิธีต้อนผีที่เป็นลม ๆ ให้ลง
 หลุมลงหม้อแล้วกลบเสีย (พิธีกลบบัตรสุมเพลิงก็อยู่ใน
 จำพวกนี้) หรือบิณฑกหม้อด้วยคาถาอาคม เอาไปฝัง
 ไปต่างที่เสีย

ชนิดที่สอง ก็สมมติให้มีตัวคน โดยสร้างเป็นรูป
 อย่างตุ๊กตาเสียดบาลเป็นต้น แล้วทำกระตุงบัตรหรือก่อ
 เป็นเรือแพ นำเอาผีร้ายไล่ไปแล้วเอาไปลอยแพ ถ้าอยู่
 คอนก็ไล่เกี่ยวนสมมติหรือไล่ในบัตรเอาไปทิ้งเสียที่ทาง
 สามแพร่งหรือในป่า ลางที่ก็ใช้สัตว์ หรือยิ่งกว่านั้นก็ใช้
 คนซึ่งสมมติว่าเป็นตัวโรค ขับไล่ให้ออกไปเสียจากหมู่

จากถัน หรือยิ่งกว่านั้นเอาไปฆ่าบูชาญ ที่พระเชษฐทรง
รับบาปของมนุษย์และเพื่อถ่ายบาป และถูกทริ่งสิ้นพระ
ชนมชีพบนไม้กางเขน ก็คาดว่าจะเป็นคติทำนองเดียวกัน

การทำพิธีไล่ผีทั้งกล่าวมานี้ ย่อมทำเป็นครั้งคราว
แล้วแต่จะมีเหตุเภทภัย ต่อมาก็คือเดือนมาทำเป็นพิธีประจำปี
ถ้าอยู่ในแคว้นมีอากาศหนาว ก็มักทำเมื่อต้นหรือปลายฤดู
หนาว ถ้าอยู่ในประเทศร้อน ก็มักทำในต้นหรือปลายฤดู
ฝน หรือไม่ก็ทำในฤดูที่กำหนดเป็นระยะเวลาสั้นปี เพราะ
ระยะเวลาหัวต่อเหล่านี้ มักมีโรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีความ
สบาย เพราะเปลี่ยนฤดู จึงต้องทำพิธีขับไล่ผีล่วงหน้า หรือ
ทำภายหลังฤดู ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้เริ่มความเป็นอยู่ใหม่ ให้มี
ความสุขสบายปราศจากผีร้ายมารบกวนต่อแยกก็เป็นมงคล
ในพิธีที่ทำนี้ ประชาชนย่อมแสดงอาการรำเริงและเลี้ยงดู
กันก่อนเวลาจะขับไล่ผีก็มีภายหลังเวลาเมื่อขับไล่ผีไปแล้ว
ก็มี ภายหลังชาติที่เจริญก็เปลี่ยนแปลงการร้องเอ๊กโวยวาย
และตีเกราะเคาะไม้ มาใช้เครื่องอย่างอื่นที่ทำให้เกิดเสียง
ดังก็กว่าของเดิม เป็นต้นจุดประทัดและยิงปืน เท่าที่เคย
อ่านพบในหนังสืออังกฤษ เกี่ยวกับเรื่องยิงปืนในจีนปีใหม่

เพื่อขับไล่ผี ก็มีชาวแคว้นตังเกี๋ย เขมร ไทย พม่า
 และชาวยุโรปต่างชาติ เช่น ชาวโปแลนด์ ชาวเช็กแห่งประเทศ
 เช็กโกสโลวาเกีย ซึ่งใช้ปืนใหญ่ตามนัดแรกยิงเป็นอาณัติ
 ตัญญาณ แล้วก็ยิงปืนกระบอกอื่นที่เตรียมไว้ให้พร้อม ๆ
 กัน อย่างไรก็ดี เรื่องที่กล่าวมานี้ เป็นเวลาด่วงมานาน
 ทลายสืบสืบแล้ว มาบัดนี้เห็นจะเลิกกันหมดก็เป็นได้
 ดูแต่การยิงปืนอาณานิคมเมื่อวันต้นปีตรุษไทย บัดนี้ก็ไม่มี
 เหลือแล้ว ยังมีแต่ชาวจีนซึ่งใช้จุกประทัดสืบต่อเป็น
 ประเพณีมาจนบัดนี้ แต่ก็ทำกันอยู่ในหมู่ชาวจีนสมัย
 เก่าเท่านั้น

ทางภาคพายัพเมื่อพันวันสังฆารล่อง ก็ถึงวันเนา คือ
 วันที่ ๑๔ เมษายน ซึ่งตรงกับวันเนาทางนี้ ภายหลังเมื่อ
 ทำความสะอาดบ้กกวากบ้านเรือนและซักฟอกเสื้อผ้าเป็น
 งานใหญ่ในวันสังฆารล่องแล้ว รุ่งขึ้นเป็นวันเนา เขาก็
 พักผ่อนอยู่แต่ในบ้านไม่ไปไหน เป็นแต่หุงต้มอาหารและ
 จัดสารับกับก้อน เตรียมเอาไปทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษ
 ผู้ซึ่งล่วงลับไป ในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันพระยววัน ตรงกับ
 วันแฉดถึงศกทางนี้ เวลาเย็นเสร็จจากจัดหุงต้มอาหารแล้ว

ก็แจกบันทึกลงไปตามบ้านญาติมิตร และในวันเน่านี้ เขาถือ
 เป็นวันต้องระวังเนื้อระวังตัว อย่าให้เกิดเป็นบาดแผล
 ขึ้นได้ เพราะจะเกิดเน่ารักษาให้หายได้ยาก นี่เขาแปล
 ความหมายคำว่า เน่า เอาตรง ๆ นั่นเอง ในวันเน่านี้ มี
 การขนทรายจากแม่น้ำปิงไปก่อพระเจดีย์ทรายกันที่วัด การ
 เล่นสาคน้ำกันก็เริ่มมีในวันนี้ เขาเล่นสาคกันเองขณะขน
 ทรายเข้าวัด สาคกันเประอะเลอะกันหมดตลอดทางที่ขน
 ทราย แต่ก่อนจะเข้าเขตวัด เขาปิดผ้าถุงที่ถูกสาคน้ำ
 เบียดเสียดให้แห้ง เพราะถือว่าทำให้น้ำที่ผ้าถุงไหลหยกลง
 ในเขตวัดเป็นบาปมาก ถึงเล่นสนุกยังเคารพต่อสถานที่
 ศักดิ์สิทธิ์ ไม่ทำให้รกเลอะเทอะเป็นอย่างไม่เอื้อเฟื้อ

งานวัดก่อนวันสงกรานต์

เรื่องเล่าของชาวบ้านไว้ก่อน ไปจับเรื่องทะเลวัด
 ก่อนหน้าวันสงกรานต์ ท่านทราบอยู่ว่าวัดนั้น ตามธรรมเนียม
 มักเป็นที่วิเวกสงบมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นคร่อมและร่มรื่น และ
 โดยเฉพาะไม่ขาดต้นไม้ เพราะเป็นไม้เืองกัวยพระ-
 พุทธเจ้าคร้ตัวพระสัมโพธิญาณ เวลาลมพัดกระโชกมา

แรง ๆ ไบโพธิ์ก็พริ้วปลิวสะบัด เสียงกังซ่า ๆ กราว ๆ
 เป็นระยะแต่ไม่หนวกหู ถ้าอากาศเงียบฟังแล้ววังเวงใจ
 ไบโพธิ์ ไบโหนดแก่ก็ร่วงหล่น ปลิวลงมากกตามพื้นดินอยู่
 เกือบกลาง ตกกระจายไปทั่วบริเวณเขตแดน ถัดไปมี
 ลานเป็นดินทราย สำหรับเป็นที่ก่อพระเจดีย์ทรายในวัน
 สงกรานต์ และเป็นที่ซึ่งชาวบ้านมาชุมนุมกันเมื่อมีงาน
 ทำบุญ นี้ข้าพเจ้าพรรณนาเรื่องวัด ชนิดที่เป็นอารามซึ่ง
 ใคร ๆ ก็เคยเห็น ว่าเป็นที่ร่มรื่นเย็นตาเย็นใจ ถ้าตาง
 ในวัดตางตอนมีทรายน้อยหญ้าก็ถือโอกาสงอกเป็นหย่อม ๆ
 ถ้าทอดทิ้งไว้ถึงอกงามตามปามจนปราบไม่ไหว ด้วยเป็น
 สิ่งทิ้งอกงามได้เร็ว ถ้าไม่ต้องการมีมันไว้เป็นสนามหญ้า
 ก็ต้องคอยถอนมันเสียแต่ต้นมือ ปล่อยให้ทิ้งไว้ไม่ได้จะรก
 และปราบยาก เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของวัด จะต้อง
 คายจะต้องถอนเสียแต่ต้นมือ และคอยกวาดใบไม้ที่ร่วง
 หล่นลงมาจากต้น ไม่ให้รกรกอยู่เสมอ พระกวาดใบไม้ได้
 แก่ก็ตัดหญ้า ถอนหญ้าไม่ได้เป็นอาบัติคามวินัย ต้องให้
 คนอื่นที่ไม่ใช่พระเป็นผู้ตัดผู้ถอน เหตุนี้วัดจึงเป็นสถานที่
 ทุรารีนไม่รกรก ที่ข้าพเจ้ากล่าวนี้เป็น คำกล่าวถึงวัด

นางวัด ไม่ใช่ทั่วไปทุกแห่งวัดที่รกรกก็มี เป็นเรื่องจะเอา
ใจใส่หรือไม่เท่านั้น

ว่าทั่วไป ตามธรรมดาพระท่านชยัน กอຍกวาค
ไปไม้ทำความสะอาดเทียนให้แก่แก้วอยู่เสมอ ^{๕๖} พระยาเคโซ
เจ้าเมืองขอม คำคินมาตามหาพระร่วงที่กรุงสุโขทัย ก็
มาพบพระร่วงโดยตนเองไม่รู้จักตัว บวชเป็นพระก่าตั้ง
กวาคลานวัดอยู่ ที่โคธามีหญ้างั้น ก็เป็นหน้าของเณร
และเด็ก ๆ พวกลูกศิษย์วัดเป็นผู้สอน สิ่งของที่เขาถวาย
พระเป็นเครื่องอัฐบริวารในงานทอดกฐิน ก็มีไม้กราค
สมทบไปด้วย สำหรับพระท่านจะได้ใช้กราคไปไม้ ในลาน
วัด ท่านจะออกคำสั่งกายกราคหรือไม่กราคเป็นเรื่องของ
ท่าน แต่การกราควัดเป็นกิจวัตรของพระมาแต่โบราณ
ถ้าท่านไม่กราคก็ช่วยไม่ได้ ไม้กราคนั้นคือที่ เขาเคยเห็น
เคยรู้ชี้แจงว่า เขาเอาไม้รวกมีขนากยาวตามสมควร ผ่า
ปากข้างหนึ่งให้แยกเป็นหลายง่ามและเอาไม้จริงขนาดเท่า
กำปั้น กล่อมเกลียดเสียให้ดี เอาไม้นี้รัดเข้าไป ในปากไม้
รวกที่ผ่าไว้เพื่อให้ปากต่างบานออก แล้วเจาะรูผูกหวายเพื่อ
ตรึงให้ติดแน่นอยู่กับไม้รวกจะได้ ไม่เคลื่อนที่หลุดออกมา

แล้วเอาไม้ไผ่จักเป็นอันเล็ก ๆ อย่างไม้เรียว ถ้าจะว่าไม้เรียวที่เกี่ยวก็เห็นจะได้ เพราะเด็กลูกศิษย์คนไหนจนจนเกินก็ ถ้าพระท่านกำลังจักไม้กรากอยู่ที่ ไช้ ไม้นี้เป็นไม้เรียว เพราะมันเรียวดี เหมือนเจ้าเด็กคนนั้นได้ทันที ผู้ที่เขาเคยถูกเหมือนด้วยไม้ไผ่ บอกว่ามันเจ็บซาเนื้อพอใช้ได้ เป็นอย่างทีในหนังสือเรียนมุลบทบรพทิจจกล่าวว่ “ไม้เรียวเจียวเหวย ข้าเคยเจ็บหลายขวับเจียว” เอาไม้อย่างไม้เรียวที่กล่าวนี้ผูก มัดเข้ากับลำไม้รวกตอนที่อ้าอยู่ ก็จะ เป็นไม้กรากที่มีปลายอ้าพองโต ใช้กรากไปไม้ไผ่ได้ดีไม่ติดทราย และกรากเป็นวงกว้างได้ไม่หนักแรงเพราะมีกำมยา

การกรากสถานวัด มักกรากกันเวลาก่อนหน้าจะถึงวันพระ เพราะในวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันพระ ชาวบ้านเขา มาทำบุญและฟังเทศน์กัน เทศน์ในวันโกนหรือในวันก่อนมีงาน เช่นวันก่อนจะถึงวันสงกรานต์ก็เป็นคืน เด็กลูกศิษย์วัดเป็นหยุดเรียนหนังสือ ช่วยอาจารย์กวาดไปไม้ และตอนหน้าเขาไปสูมเผาไฟเสีย ที่ตอนใดทำหรือยังเป็นหลุมเป็นบ่ออยู่ ก็ถมและปราบให้ดูเรียบ เทศน์วัด

ทางแห่งที่ได้รับความเอาใจใส่ถูกรับรื่นสะอาดมาก เพื่อ
ศรัทธาปลงพระแก่ผู้เข้าไป ไม่รกรุงรังเหมือน บ้ำชำที่
ปล่อยทิ้งไว้ไม่ใคร่เอาใจใส่ จนเป็นคำพูดติดปากว่า "รก
เหมือนบ้ำชำ" ซึ่งแต่เดิมก็เป็นบ้ำจริง ๆ แต่เมื่อมาอยู่
ในเขตวัดแล้ว มันก็ยังมาเป็นบ้ำอยู่นั่นเอง ไม่ยอมให้มี
สภาพราบรื่นเหมือนบ้ำชำฝรั่ง

ที่ถนนวัดวันก่อนสงครามนี้ เขาจัดสร้างบ้านมา คือ
สร้างเป็นบ้านนั่งขนาดยาวตามแต่ต้องการ แต่ให้มีขนาด
กว้างอย่างร้านขายของแต่แคบกว่า และมีชาน้ำก้อยอยู่กับดิน
จะยกไปไหนเหมือนบ้านนั่งธรรมดาไม่ได้ / บ้านมานี้ปลูก
สร้างขึ้นชั่วคราว ที่ในวัดด้วยไม้ไผ่หรือไม้จริงแล้วแต่
สะดวกมีขนาด สูงจากพื้นดินราวสองเศษหรือมากกว่านั้น
แล้วแต่เห็นสมควร ส่วนขนาดยาวไม่มีกำหนดแล้วแต่ต้อง
การหรือจะสร้างเป็นหลายที่ก็ได้ บ้านมาใช้เป็นที่พักบวช
วางบาตรเรียงกันเป็นแถวในวันงาน สำหรับชาวบ้าน
พากันมาทำบุญพร้อมกันเป็นจำนวนมาก ๆ สร้างวัดด้วย
กำลัง ก็มักสร้างบ้านมาอีกด้วยอยู่ติดอุปถัมภ์อย่างนี้ก็มิแปลก
เป็นบ้ำกว่าบ้ำหงาย สร้างเป็นของถาวร เพราะจะต้อง

ใช้เป็นประจำปี ไม่ใช่แต่งงานตกบาตรที่วัดในวันสงกรานต์
ถึงในงานอื่นก็ใช้ด้วย ลางวัดสร้างเป็นทำนอง ศาลา
เสาดงกินแต่ไม่ยกพื้น สองข้างยกพื้นสูงขนาดแก้วลด
หลันกันเป็นสองชั้น สำหรับวางบาตรและเครื่องใช้อย่าง
อื่น อย่างนี้ก็เคยเห็น ร้านม้านั้นมีหลายอย่าง ถ้าใช้
สำหรับตกบาตร ก็เรียกว่าร้านม้าตกบาตร ถ้าใช้เป็นที่
บังสกุล ก็เรียกว่าร้านม้าบังสกุล ถ้าใช้เป็นที่สำหรับตั้งศพ
ซึ่งมีขนาดยาว พอดีกับโลงศพ ก็เรียกว่าร้านม้าตั้งศพ

โดยเหตุที่ใช้ร้านม้าตั้งศพกันบ่อย ๆ และเรียกสั้น
ว่าร้านม้าเฉย ๆ จึงทำให้เข้าใจแคบ ^{อัน} ชื่อว่าร้านม้าแล้ว
ก็ใช้เป็นที่ตั้งศพเท่านั้น ในเรื่องชนช้างชนแผน ตอน
ทำศพวันทอง ก็กล่าวถึงร้านม้านั้น ต่อมาที่ตั้งศพสำหรับ
เผาศร่างเป็นรูปสี่เหลี่ยม จะเอาอย่างเผาศพโกศ คำว่า
ร้านม้าก็หายไป ที่ตั้งศพสำหรับเผาก็กลับยาวออกเป็น
อย่างร้านม้าอีก ทั้งที่เห็นกันอยู่ที่วัดมกุฏกษัตริยารามและ
ที่วัดไตรมิตร แต่ก็ไม่เรียกว่าร้านม้า เพราะลืมหันแล้ว
คงเรียกว่า ที่ตั้งเผาศพเท่านั้น

~~ทำบุญ~~
ทำบุญกัณฑ์ขาด

วันที่หลวงสร...

สงกรานต์วันขึ้นหรือวันมหาสงกรานต์ ชาวบ้าน
 ลูกขึ้นแต่ไก่ขัน ชมิขมันหุงข้าวอุ่นแกงแต่งอาหาร เพื่อ
 ๑- เตรียมไปตักบาตรถวายพระ พอรุ่งอรุณเห็นแสงเงินแสง
 ทอง หุงหาอาหารเสร็จ ก็จัดเตรียมอาหารและสิ่งของ
ถวายพระ บรรจลงภาชนะมีถ้วยโถโอชามอย่างดีแล้วแต่
จะมี แล้วเอาวางเรียงลงในถาด โต๊ะโตหรือกระบุง
หรือภาชนะอย่างอื่น ๆ ที่นิยมกันในท้องถิ่น เพื่อนำไป
ทำบุญตักบาตรและเลี้ยงพระ ที่วัดประจำหมู่บ้านของตน
ซึ่งตามปรกติในดินชนบท แต่ละหมู่บ้านมักมีวัดเดียว
หรือถ้ามีมากกว่าวัดหนึ่ง ก็ถือเอาวัดหนึ่งวัดใดเป็นวัด
ประจำตำบลหรือหมู่บ้านของตน และมักเรียกชื่อหมู่บ้าน
หรือตำบลตามชื่อวัด ทางภาคอีสานเรียกกันว่าคุ้ม เมื่อ
มีงานทำบุญก็รวมกันทำที่วัดของตน ไม่แยกย้ายกระจ่าย
กันไปทำบุญเพรีไปเหมือนในกรุง ซึ่งมีวัดเป็นจำนวน
 มาก แม้ในตำบลเดียวกัน เหตุฉะนั้นการทำบุญของเขา
 จึงไม่บกพร่อง

สภาพของวัดเท่าที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นธรรมกา
 ลังแห่งความเป็นอยู่ของหมู่บ้านในสมัยก่อน เพราะรวมกัน
 อยู่เป็นหมู่บ้าน ดัดหมู่บ้านออกไปก็เป็นที่ทุ่งเป็นนาเป็น
 บ้างเป็นเขา ที่ทำเป็นสวนก็มีบ้าง แต่โดยมากเป็นชนิด
 สวนครัว ปลูกพืชพรรณพอใช้สอยสำหรับครอบครัวเท่า
 นั้น และแต่ละหมู่บ้านก็ไม่ได้อยู่ติดต่อกันเป็นหมู่บ้าน
 ใหญ่ เหมือนหมู่บ้านในกรุงในเมือง วัดตามปรกติหมู่บ้าน
 หนึ่งก็มีแต่วัดเดียว แม้มีวัดเดียวแต่กระนั้นในที่ต่าง
 แห่ง ก็มีพระสงฆ์ประจำไม่กี่องค์ ที่มีเพียงองค์เดียวก็มี
 กิ่งที่ข้าพเจ้าเคยเห็นมาแล้ว แต่ตัวอย่างที่น่ามากล่าวเป็น
 อย่างน้อยที่สุด เพราะเป็นวัดของหมู่บ้านอยู่ในป่าคองห่าง
 ไกลจากตัวเมืองออกไปมาก ตามปรกติเมื่อมีหมู่บ้านก็ต้อง
 มีวัดหากไม่ได้ เพราะเป็นสถานย่านกลางของหมู่บ้าน
 สำหรับไปชุมนุมกันทำบุญและเป็นสถานที่เล่าเรียน และ
 อบรมของคนหมู่บ้านนั้น ถ้าไม่มีวัดของหมู่บ้านนั้นก็
 ลำบาก กว่าจะต้องไปทำบุญไกลจากหมู่บ้าน พระสงฆ์ที่
 มีประจำวัดของหมู่บ้าน ก็เป็นชาวบ้านในที่นั้นเป็นส่วน
 มากยกเว้นสมภารเจ้าอาวาส อาจเป็นพระสงฆ์นิมนต์มา

จากนั้นก็ได้อีก วัดเป็นสถานย่านกลางที่ชุมนุมของชาวบ้าน
กึ่งกล่าวมาข้างกัน เพราะชาวบ้านจะได้วิสาสะพบปะกัน
มาก ๆ ได้เป็นคราว ๆ อย่างงานสังคัม ก็ที่วัด ไม่ว่า
ใครในหมู่บ้านจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ เป็นหนุ่มสาวหรือ
แก่เฒ่า ถ้าจะอวดความมั่งมีหรือแข่งท้าวอวดกัน ก็ที่วัด
ตลอดจนแสวงหาภักดีปวืทยาการ และการบุญการกุศลซึ่ง
สงบเย็นใจ หรือจะไปสนุกรื่นเริงกันอย่างมีระเบียบไม่
จู้จี้จ้านเฆมาฆ เพราะเกรงบาปกลัวกรรม ตลอดจนมี
 งานมหรสพ ก็ที่วัด แล้วก็อาจรู้ไม่ได้ว่าท่านได้เห็นเนื้อ
 กู่ของท่านเป็นครั้งแรก ก็ที่วัด มีบุตรเมื่อโตขึ้นจะให้
 วิชาความรู้ และได้รับ อบรมความประพฤติ ทางศีลธรรม
 ตลอดจนบวชเรียน ก็ที่วัด เมื่อตายเขาก็เอาศพของท่าน
 ไปเผาที่วัด กระดูกของท่านเมื่อเผากลายเป็นอัฐิด้านเด้า
 แล้วเอาไปฝังหรือบรรจุไว้ ก็ที่วัด เพราะฉะนั้นเมื่อยก
 เว้นการทำมาหากินแล้ว วัดก็เป็นสถานที่ทุกสิ่งทุกอย่าง
ที่ดี ๆ ในชีวิตของชาวบ้าน ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายไป
ยิ่งกว่านั้นคนมาแต่บ้านอื่น เป็นอาคันตุกะเดินทางมาก
ได้อาศัยวัดเป็นที่พัก นี้เท่ากับเป็นโรงแรมของดินนั้นไป

ด้วยในตัว เกี้ยวนี้ ในดินที่เจริญ เราแยกสิ่งเหล่านี้หมด
 นอกจากการทำบุญเท่านั้น ข้าพเจ้าเล่าสภาพของวัดในสมัย
 ก่อนและในท้องถิ่นที่ห่างไกลจากความเจริญ ก็เพื่อจะให้
 เห็นสภาพเดิมเป็นมาอย่างไร ถึงเกี้ยวนี้ก็ยังมิ เป็นความ
 สะดวกแก่การบรรยายเรื่องของประเพณี ซึ่งคลัดคลายมาโดย
 ลำดับ

ย้อนมาต่อเรื่องทำบุญตักบาตรที่ค้างไว้ เสร็จเตรียม
รถของถวายพระแล้ว กราวนี้ถึงเรื่องแต่งตัวด้วยเสื้อผ้า
เก๋อร่องนุ่งห่มใหม่ ซึ่งเตรียมหาไว้ก่อนหน้าวันสงกรานต์
 หลายวัน ทั้งได้พรรณนาไว้แล้วในตอนก่อน พวกที่กินถิ่น
เรื่องแต่งตัวคือพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ โดยเฉพาะผู้หญิงสาว
เพราะจะได้แต่งตัวให้สวยพริ้ง เพื่อไปอวดกันตามวิสัยของ
คนหนุ่มคนสาวที่รักสวยรักงาม เพราะ "แต่งตัวทั้งใจจะให้
 งาม ชมันใส่ส้มมะขามซักดี แล้วอาบน้ำชำระอินทรีย์ทาแป้ง
 สารภีร่นรอย" นี้เป็นแต่งผิวของเก่า สมัยนี้เลิกใช้ขมนแต่ง
 ผิว เปลี่ยนเป็นพอกแป้ง ทาแก้มทาปากด้วยขมิ้นและลิป
 (สติก) สวายเป็นคนละสมัย ข้าพเจ้าชอบเหมือนกัน ถ้า
 อาบน้ำแต่งตัวเช้าวันสงกรานต์ไม่ทัน หรือไม่อยากอาบ

น้ำก็ไม่เป็นไร เพราะเขาคุยกันที่หน้าและที่เครื่องแต่งตัว
 ภายนอกเท่านั้น ฝรั่งว่าคันเหตุแห่งความสวยความงาม ถ้า
 ต้อนไป ๆ ให้ถึงที่สุด ก็มาแต่เรื่องความรู้สึกอันเป็น
 ธรรมชาติของหนุ่มสาวนั่นเอง ข้าพเจ้าเห็นตัวเต็มประทุนแต่ง
 ตัวเสร็จแล้วก็สวยมาก ผิดกว่าเมื่อยังไม่ได้แต่งเป็นไหน ๆ
 เหตุนี้ โบราณท่านจึงกล่าวว่ายอคน "ผู้ชายให้ดูหน้าหน้า
 คุสาวให้ดูหน้าร้อน" เพราะหน้าหนาว ^{ยอคน} ข้างกำลังทกมัน
 อากาศมาก เพราะอากาศที่มันต้องการเกิดเป็นโรคเส้น
 ประสาทอย่างแรง ส่วนคุสาวให้ดูหน้าร้อนเห็นจะหมาย
 ถึงวันสงกรานต์ เพราะวันสงกรานต์เขาแต่งตัวกันเต็มที่
 วันธรรมดาเขาไม่แต่งให้พริ้วหรือ ชื่นแต่งให้สวยทุกวัน
 ก็ไม่สวย เพราะเห็นบ่อย ๆ ก็จืดจางรู้สึกความลึกลับไป

พวกผู้หญิงสาว ๆ ^{A=} แต่งตัวสวย ๆ เหล่านี้แหละ
เป็นส่วนมาก ^{A=} ที่เป็นคนยกเครื่องไทยธรรมของท่าบุญ
บ้างแบก บ้างหาบ ไม่มีทุนห้อยอย่างแจกอย่างฝรั่ง รวม
กันเป็นหมู่ไปสู่วัก ต่างคนมีหน้ากาเบ็บบานสบายใจ กอน
 นี้ใครมีไม้คานงาม ๆ ปลายงอน ๆ ก็เอามาอวดกัน
 เรื่องไม้คานออกจะเป็นของชั้นหน้าชั้นตาของหญิงสาวชาว

ชนบทในสมัยก่อน ซึ่งเกี่ยวนาดแห่งก็ยังเป็นเช่นนั้นเมื่อ
 มีงานทำบุญทำทาน เมื่อใดเป็นเอาไม้คานออกอวคกันเสมอ
 เพราะไม่มีอะไรจะอวคยิ่งไปกว่าไม้คาน ถึงวัดแล้วได้เวลา
พักบาตร ที่ลานวัดแออัดสำเภาสุตกา ทั้งแก่เฒ่าและ
 หนุ่มสาว และรวมทั้งเด็ก ๆ กัวยศสนกกรีกกรีนมากอยู่
ที่ร้านม้าพักบาตร(ซึ่งได้พรรณนาไว้แล้ว) มีบาตรเบ็ดฝ่า ทั้ง
 เรียงรายกันไปเป็นแถว ฝ่าบาตรนั้นเอววางไว้ข้างบาตร
 ทางซ้ายมือเมื่อหันหน้าออก หรือจะวางไว้ข้างหน้าบาตร
ก็ได้ แล้วแต่สถานที่และความสะดวก แต่ก่อนหัวแถวมี
บาตรขนาดใหญ่กว่าสามัญ จะทำคัวยคินหรือเหล็กก็แล้ว
 อนุที่เรื่อง ตั้งวางไว้หน้าเพื่อนเรียกว่า "บาตรพระพุทธ"

พักข้าวลงในบาตรพระพุทธรก่อน แล้วจึงพักบาตร
 อื่น ๆ ที่อยู่ถัดมา ส่วนของคาวของหวานและส้มตูกตูกไม้
 ใต้ที่ฝ่าบาตร ของพักบาตรมีมากมาย ประเคียวเคียวก็เต็ม
 บาตรเต็มฝ่า ลูกศิษย์ต้องคอยด่ายลงกระบงกันบ่อย ๆ
 ข้าพเจ้าเองเมื่อเป็นเด็กก็เคยอาสาเป็นลูกศิษย์พระ ไม่ใช่
 จะกละอะยากคินขนมของพระ แต่เห็นเป็นสนุกมากกว่า
 และก็รู้สึกสนุกจริง ๆ กัวยตามประสาของเด็กที่นึกเห็น

ตักบาตรกันอย่างนี้เรียกว่าตักบาตรกลางลาน ถ้าจัดทำกัน
 ที่กลางทุ่งนาก็เรียกกันว่า ตักบาตรกลางนา ถ้าจัดทำกัน
 ในตะแวงบ้านก็เรียกว่าตักบาตรกลางบ้าน คือกลางหมู่บ้าน
 ถ้าจัดทำกันที่ท้องสนามหลวงทุ่งพระเมรุ ก็เห็นจะเรียกว่า
 ตักบาตรกลางสนามได้ วัดใดในกรุงเทพฯ ในวันพระ
 มีสัปบุรุษสีกาไปฟังเทศน์กันมาก วันนั้นก็กรึกกรืน มีคน
 ไปตั้งร้านขายอาหารและของอื่น ๆ สำหรับผู้มาฟังเทศน์
 ชื่อ เพื่อตักบาตรถวายพระ หรือเพื่อประโยชน์แก่ความดี
 ของคนบ้าง กลางวัดลูกศิษย์พระจะนำขามเปล่าไปใหญ่
สำหรับใส่ข้าวและสำหรับเปล่า เป็นภาคมีด้วยขามเปล่า ๆ
วางเรียงไว้ราว ๔-๕ โย ยกมาตั้งเรียงไว้เป็นแถวที่ใน
 ศาลา เวลาจวนเพลสัปบุรุษสีกาพากันซื้ออาหารที่เขา
 ตั้งขาย หรือจัดทำเตรียมเอามาจากบ้านก็มี ไปใส่ลงใน
 สำหรับเปล่าที่วางเรียงไว้ในศาลา ไม่ช้าก็เต็มตลอดทุกสำหรับ
 เด็กลูกศิษย์วัดก็ยกเอา ไปถวายพระอาจารย์ของคนที่บ้านกุฎิ
 สำหรับถวายเป็นอาหารเพล ทำอย่างนี้ จะเรียกว่าตักบาตร
 ก็เห็นจะไม่ได้ เพราะไม่มีบาตรสำหรับตัก ขึ้นชื่อว่าการ
ทำบุญแล้ว มีคนศรัทธาเสมอ เพราะฉะนั้นสำหรับที่นำมา

เรียงไว้ที่จะเหลือว่างไม่มีคนใส่เป็นไม่มี ถ้าเห็นที่ใกว้างอยู่
 เป็นท้องมีผู้ศรัทธาใจบุญนำอาหารมาใส่ไม่ยอมให้เหลือว่าง
 อยู่ได้ ศาสนาจะรุ่งเรืองอยู่ที่มีคนศรัทธา ไม่ใช่อยู่ที่
 พระสงฆ์องค์เจ้า ซึ่งรู้หน้าที่ของท่านแต่ฝ่ายเดียว ยังต้อง
 มีประชาชนส่วนใหญ่มีศรัทธารู้ว่าพระท่านทำอะไรเราจึงได้
 หนักถือ ประกอบกันเป็นสองฝ่ายด้วย

กักบาตรเสร็จแล้ว มีเลี้ยงพระฉันเช้าที่ศาลาการ
 เปรียญ หรือปะรำซึ่งสร้างขึ้นเพื่องานนั้น มักนายนเป็น
 ผู้จัดการเรื่องปูเสื่อเสาคอสนะ ของที่เลี้ยงพระนั้นมากมาย
 มีเหลือหลายก่ายกองเยอะแยะ เพียงพระหยิบฉันสำหรับละ
 กำก็อิ่ม เพราะของทำบุญมากกว่าพระ มากจนพระฉันไม่
 หวาดไหวถ้าจะเลี้ยงคู้หมู่พวกชาวบ้านด้วยก็ไม่หมดเปลือก
 โทนเปลือกไปเขาไม่ว่า เพราะเป็นรองทำบุญ คนแก่ก่อนแม้
 ไม่มีเงินทองเหมือนเดี๋ยวนี้ แต่ก็ไม่เคยคร้อนเรื่องอาหาร
 การกิน เพราะมีอุกมเหลือกิน จนมีคนเกียจกร้านอาศัย
 วกกินก็มีเมื่อมีอุกมความตระหนี่ดีเหนียวจึงไม่สู้มี เพราะ
 มีมากก็ไม่ทราบว่าจะเอาไปทำอะไร จะตระหนี่เหนียวแน่น
 เอาไปทำไมเพราะไม่ใช่ตัวเงินที่สะสมได้ แต่ก่อนการ

เข้าไปคอยปฏิบัติพระ คอยดูว่าเครื่องขบฉันอย่างไหน
 บกพร่องจะได้เอามาเพิ่มเติม พระฉันเสร็จ ยดาสัพพี
 อนุโมทนาแล้ว ชาวบ้านก็กลับบ้าน แต่พวกทาส ๆ
 สาว ๆ เมื่อกลับบ้านแล้ว ก็รีบกินข้าวและแต่งตัวด้วย
 เสื้อผ้าสำหรับใหม่ แล้วพากันไปเก็บดอกไม้โนบ่า ซึ่งจะยก
 ไว้กล่าวอีกส่วนหนึ่ง (ส่วนในที่ต่อไปนี้ จะกล่าวถึงเรื่อง
 ก่อพระเจดีย์ทรายในสงกรานต์แทรกไว้เสียก่อน)

ก่อก่อพระเจดีย์ทราย

ไม่มีกำหนดแน่นอนว่าจะต้องก่อก่อในวันสงกรานต์ ถึง
 วันอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกับสงกรานต์ก็มีก่อก่อกัน และไม่
 จำเป็นจะต้องก่อก่อที่ในวัด ลานแห่งที่อยู่ ใกล้แม่น้ำ
 ทอนเหนือ ๆ ก่อก่อพระเจดีย์ทรายที่หาดทรายในแม่น้ำก็มี
 เช่นจังหวัดกำแพงเพชร ในวันก่อก่อเขามีทำบุญเลี้ยงพระที่
 หาดทรายด้วย เรียกกันว่าก่อก่อพระทรายน้ำไหล ~~โปรดดู~~
เรื่องก่อก่อพระเจดีย์ทรายในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชนิพนธ์
๑๒ เดือน หน้า ๑๑๗-๑๒๕ ตอนที่ว่าด้วยพิธีสงกรานต์ด้วย เสร็จแล้วก็มี
เลี้ยงพระและเลี้ยงลูก (ส่วนทางภาคอีสานลานแห่งเขา
 ทำบุญสงกรานต์เป็นสองระยะ ระยะแรกทำบุญต่อกับภคร

กลางลานในวันตรุษ ระยะเวลาทำบุญตักบาตรที่บ้าน
 ในวันสงกรานต์ ทางอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ข้าพเจ้า
 ได้ทราบว่าเขาทำบุญตักบาตรกลางบ้านเหมือนกัน คือ
 เลี้ยงพระกันที่สองข้างถนน จึงเห็นได้ว่าการตักบาตรจะ
 ทำกันที่ไหนก็ได้แล้วแต่สะดวกและนัยกัน ทางจังหวัด
 นครราชสีมาตามที่ทราบมาตรงแห่งเขามีก่อพระเจดีย์ทราย
 เป็นสองตอน ตอนหนึ่งก่อที่ลานวัดในวันตรุษ และ
 อีกตอนหนึ่งก่อที่กลางลานบ้านในวันมหาสงกรานต์ การ
 ก่อพระเจดีย์ทรายที่กลางลานบ้านเขาก็ก่อแต่องค์เดียวเป็น
 ส่วนรวม จะใหญ่เล็กขนาดไหนก็ได้แต่กำลังที่จะไป
 ทาบขนเอาทรายมาได้มากน้อยเท่าไร ที่สำหรับก่อเลือก
 เอาที่นอกบ้าน ก่อก่อปราบดินให้เรียบและมักเลือกที่
 สาธารณะอยู่ริมทางเดิน (ท่านก็ทราบอยู่ว่าถนนหนทางใน
 หมู่บ้านชนบทแต่ก่อนนี้ ไม่มีถนนโรยหิน เป็นแต่ถนน
 ทางเดินขนาดแคบ ๆ พอเกวียนเดินได้ แต่หลีกกันไม่ได้
 ต้องแอบเสียดข้างหนึ่ง ปล่อยให้อีกข้างหนึ่งไปก่อน จึงจะ
 หลีกกันได้) หนทางเช่นนี้มักก่อก่อไปตามละแวกบ้าน
 หน้าฝนต่างคอนมักเป็นหลุมเป็นแอ่ง มีน้ำขังเป็นปลัก

หน้าแล้งมีฝุ่นฟุ้งเพราะถูกล้อเกวียนบด ได้ทรายมาก่อ
 เป็นพระเจดีย์ข้างหนทาง เลิกแล้วพระเจดีย์ทรายที่ก่อไว้
 ก็ตายเอง ถมทางไปไหนก็ นับว่าเป็นกุศลโคบุญแรง
 สำหรับคนและคนอื่นด้วย (เรื่องอย่างนี้ออกปากขอแรง
 กัน ถ้าไม่ใช่เรื่องบุญกุศลอย่างนี้ หรือไม่มีสนุกไม่มีอวด
 กันหรือไม่มีเรื่อง ชาติหน้าทนเป็นความเชื่ออยู่ด้วย ก็
 ยากที่จะหาความพร้อมเพียงกันได้ง่าย ด้วยความสมัครใจ
 ทรายที่ก่อนั้น เอามาจากไหน ก็ไปขนเอามาจากลำห้วยลำ
 ธารหรือกามหากทรายในแม่น้ำแล้วแต่ละสะดวก การขน
 ทรายก็ไม่ต้องจ้างใครที่ไหน พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ และ
 เด็ก ๆ นั้นแหละ เป็นผู้ไปไทยไปขนใส่กระบุง หาม
 กอนกันมาเวลาเย็น ตอนนั้นมีแก่งตัวและประวคไม้คาน
 เหมือนกัน ใครมีขันเงินหรือขันอะไรใหญ่เล็กไม่ว่า ก็
 เขาออกไปประวคกันเวลาตกทราย การไปขนทรายมา
 ก่อเป็นพระเจดีย์ ถือกันว่าโคบุญแรง จึงไม่มีใครรังเกียจ
 ล้วนเต็มใจมีศรัทธากันแก่กล้า เพราะมีสนุกด้วย ที่ไป
 หามขนกันมาก เพราะจะได้แก่งตัวและอวดไม้คานกัน
 นั้นแหละเป็นแม่แรงทำให้เกิดศรัทธากลับแจ้ง ถึงการก่อ

พระเจดีย์ทรายที่วัด ก็ไปชนเอาทรายมาโดยทำนองเดียวกัน จะต่างกันที่ฝ่ายหนึ่งชนทรายเข้าวัด และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นชนทรายเข้าบ้าน ทรายที่ไปชนเอามา ถ้าเป็นทรายหยาบมีสิ่งอื่นปน ก็ต้องเอามาร่อนมาแรงแ่เสียก่อน จึงจะก่อเป็นองค์พระเจดีย์ได้ ทางภาคอีสานต่างแห่งในท้องที่ อยู่ใกล้แม่น้ำโขง เขามักใช้เรือไปชนทรายที่หาดในแม่น้ำนั้น เมื่อบรรทุกเรือมาถึงท่าที่ขึ้นแล้ว พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ และเด็ก ๆ อีกเหมือนกัน ที่ช่วยกันตักกันชนทรายไปวัดในคุ้มหรือตำบลของตน เป็นการชนทรายที่สนุกสนานและด้วยศรัทธา จึงเต็มใจช่วยชนกันด้วยจะเอาบุญ

ตามตำนานของภาคพายัพ
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

ที่ภาคอีสานทำบุญเป็นสองซีก ก็เป็นเรื่องของทรุษไทยระยะหนง และเป็นเรื่องของสงกรานต์อีกกระยะหนึ่ง วันทรุษกำหนดเวลาตามจันทรคติ เริ่มแต่วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ของปีเก่า ไปสิ้นทรุษ ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ของปีใหม่ ส่วนสงกรานต์กำหนดวันตามสุริยคติคงกล่าวมาแล้ว วันทรุษและวันสงกรานต์ต่างปีต่างวันระยะห่างกันมาก ก็มี

ทำบุญเป็นสองชั๊ก ถ้าปีใดวันทຽຽและวันสงกรานต์ที่ต่าง
ระยะกันเพียง ๒-๓ วัน หรือต่อกันพอดีซึ่งมีได้ในบางปี
ก็มีทำบุญแล้วเล่นสนุกทຽຽต่อกันตลอดไปเป็นงานเดียว

เรื่องทຽຽและสงกรานต์ที่ออกจะยุ่ง ๆ ปน ๆ กัน เรา
มักพูดรวมกันไปว่า "วันทຽຽสงกรานต์" "เล่นทຽຽเล่น
สงกรานต์" ลางทีก็พูดว่า "ทຽຽสงกรานต์" ทຽຽก็ทຽຽ
สงกรานต์ก็สงกรานต์ เป็นคนละเรื่อง คำว่าทຽຽ แต่ก่อน
เขียนสะกดด้วย ส ก็มี สะกดด้วย ส ก็มี ^{๑๙๗๐} ภายหลังเปลี่ยน
เป็นสะกดด้วย ข และให้อ่านว่า ทะรุษะ เมื่อควมเข้าข้าง
หน้าคำสงกรานต์ อ่านว่า ทะรุษะสงกรานต์ ถ้าเป็นคำอยู่
ตามลำพังหรือควมเข้าข้างหน้ากับคำไทย เช่น ทຽຽไทย
ทຽຽจีน ก็อ่านว่า ตຽຽ ไม่อ่านว่า ทะรุษะ ในนิตราศเดือน
เมื่อเริ่มต้นก็ว่าสนุกกันในวันสงกรานต์ ส่วนวันทຽຽไทย
ไม่กล่าวถึง คือ กล่าวถึง "ไอ้ฤดูเดือน ๕ หน้าคิมหันต์
พวกมนุษย์สุขสุสนุกครัน ได้คຽຽกันพิศวงเมื่อสงกรานต์"
คังน

หมตอายุ 09/05/2565

เรื่องมันยุ่ง ๆ แยกกันยากว่า ทຽຽไทยหรือทຽຽ
สงกรานต์อย่างไหนเป็นปีใหม่อย่างเก่าของไทย ข้าเรา

นับเดือนตั้งกันเอาเดือนอ้าย มาตั้งเอาเดือน ๕ ทาง
จันทรคติ แต่ไปเล่นสนุกบีใหม่และเปลี่ยนศักราชเป็นเก่า
เอาวันสงกรานต์ ซึ่งเป็นวันทางสุริยคติ จะยกไว้กล่าว
วิพากษ์วิจารณ์ทีหลัง

ทางพายัพในวันพระยววัน ซึ่งตรงกับวันเดลิงศก
ของเรา เชนำภัตตาหารไปถวายพระที่วัด เรียกว่าทาน
ขันจ้าว คือนำสารับคาวหวานพร้อมถ้วยส้มสุกสุกไม้ และ
หมากเมียง เพื่อบูชเป็นกถปนาทักษิณานุปทานแก่ญาติที่
ล่วงไปแล้ว เมื่อพระสงฆ์รับประเคนแล้ว ก็ทำพิธีกรวด
น้ำอนุโมทนาจากชวค หรือภาชนะที่เขาจักเตรียมไปถวาย
ขอให้เทียบการทำบุญนี้กับเรื่องบังสุกุลในวันสงกรานต์ซึ่ง
จะกล่าวต่อไป จะเห็นว่ามี ความมุ่งหมายลงรอยเดียวกัน
เสร็จทำบุญทานขันจ้าว ก็คือโอกาสฟังเทศน์ที่วัดภายหลัง
เมื่อพระสงฆ์เสร็จฉันอาหารเข้าแล้ว ฟังเทศน์จบจะกลับ
บ้าน มักทิ้งกิ่งเอาค้ายสายสิญจน์ที่วงรอบพระเจดีย์ทราย
ติดตัวไปถวายเท่าที่จะแย่งเอามาได้ เพราะสายสิญจน์มี
น้อยกวาคคนที่ต้องกรวด ค้ายสายสิญจน์นี้เขาเก็บเอาไว้ใช้
เกี่ยวกับเรื่องผูกขวัญ ซึ่งจะเล่าเป็นอีกเรื่องหนึ่งของหาก

(ดูเรื่องทำขวัญผูกขวัญ) กลับจากวัดแล้ว ก็มีการรอน้ำ
 ผู้ใหญ่ ขอรพทานเพื่อเป็นสิริมงคลและมีสร้งนำพระพุทธร
 รูปและพระสงฆ์ผู้ใหญ่ นอกนั้นก็ปลี่ยนกปล่อยปลาถ้วย
 เรื่องเหล่านี้จะทำกัน ในวันสงกรานต์วันไหนก็ได้

ปลี่ยนกปล่อยปลา

กลับมากล่าวถึง สงกรานต์ภาคกลาง ระหว่าง
 สงกรานต์ทั้ง ๓ วัน นอกจากรื่นเริงเล่นสนุกและสาคน้ำกัน
 ในหมู่พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ และเด็ก ๆ ผู้ใหญ่ก็มีบ้างเป็น
 ลางคน ก็มีทำกันทุกวัน แล้วแต่ใครจะศรัทธา ทอด
 จนปลี่ยนกปล่อยปลา ส่วนทำบุญก็มีทำกันทุกวัน
ถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังเป็นเช่นนั้น พระรับบิดบาทกตนั้นบุตร
 ถึงกับต้องถ่ายลงในกระป๋องสังกะสี ให้ลูกศิษย์ถ่ายขนไป
 วัดก็เคยมี ฉางแห้งก็มีแห่ข้าวแซ่ไปถวายพระที่วัด แต่
 อย่างนี้ไม่มีทั่วไป เข้าใจว่าเป็นประเพณีของชาวไทยผู้ที่
 มีเชื่อมอญเขาจักทำกัน ทำอย่างนี้ก็เหมือนกัน เพราะได้
 ทั้งบุญและการสนุกรื่นเริงไปในตัว

หมดอายุ 09/05/2565

เรื่องปลี่ยนกปล่อยปลา ที่ทำกันมากคือปล่อยปลา
 เพราะในกรุงเทพฯ ถ้ามีเงินก็ซื้อหาเอาไปปล่อยได้สะดวก

เมื่อก่อนพอใกล้จะทรุษใกล้สงกรานต์ จะไคยินเจ็กร้อง
 ขายปลาปล่อยไปตามระแวกบ้าน ปลาปล่อยนั้น ไคยมาก
เป็นปลาชนิดที่เข่าไม่กินกัน เพราะเป็นลูกปลาตัวเล็ก ๆ
จับเอามาก ๆ ไค้สะดวกเพราะมันตกกลัก จับเอามาไค้
 ก็รวมเอามาขายส่ง ไคยมากเป็นลูกปลาหมอเพราะมันอก
ท่นไม่ตายง่ายเหมือนปลาชนิดอื่น พวกเจ็กรหาบเร่ไปรับ
 เอามาขายอีกต่อหนึ่ง เมื่อก่อนซื้อขายกันร้อยตัวเป็น
 ราคา ๑๐ สตางค์เป็นอย่งนี้ แต่เดี๋ยวนี (พ.ศ. ๒๔๔๒)
 ขายตัวละ ๒๕ สตางค์ ผิดกับราคาขายเมื่อก่อนอย่าง
 ดิบดิบ แม้มีราคาแพงขึ้นก็ยังมีขายน้อยเจ้า ไม่ไค้ไคยิน
 เสียงร้องขายว่า "ป้าบ้อยโว" เจ้าหูมากเหมือนเมื่อก่อน
 เพราะผู้ซื้อก็มักเอาไปกิน ไม่ได้ซื้อเอาไปปล่อยกันทุกคน
 ปลาอย่างนี้มีราคาเพิ่มขึ้นหลายเท่าตัว เพราะไม่มีพอกับ
 จำนวนคนกิน ปลาเล็กปลาน้อยเดี๋ยวนีกินไค้ทั้งนั้น เมื่อไม่
 ไค้ซื้อลูกปลาเอาไปปล่อยแต่เอาไปกินอย่างนี้ก็แน่ อีกไม่
 ข้ำปลา ก็จะมีจำนวนลดน้อยลง ในที่สุดก็จะไม่มีปลากิน
 นอกจากจะไค้ต้องช่วยมันไค้ช่วยมันก็คือช่วยตัวเรานั่นเอง

หมดอายุ 02/05/1565

การปล่อยปลาในหมู่บ้านที่มีคนไทยเชื่อมอญ

รวมแม่

ปลาไปปล่อยกันอย่างสนุกสนาน ดึงกับหนังสือพิมพ์หน้า
 เรื่องเอาไปโฆษณาว่าแห่ปลาบีนี่ทีนี้ทีนั้น มีผู้หญิงสาว ๆ
 แต่งตัวสวย ๆ เข้ากระบวนแห่กันมาก นี่เห็นใหม่ ถ้ามี
 แต้ขายแก่ไปแห่ ก็คงไม่มีใครอยากไปดู เขาคุยกันก็เมื่อ
 สาวเมื่อหนุ่มที่ยังกระชุ่มกระชวยอยู่ต่างหาก ทั้งต้องการดู
 แปลดดูใหม่ มากกว่าดูเก่าที่ซ้ำซากน่าเบื่อ ข้าพเจ้าจะ
 พรรณนาเรื่องแห่ปลาก็พิศพิศ เพราะยังไม่เคยเห็นด้วยตา
 สักครั้งเดียว อยู่แก่จุมุกก็ว่าได้ แต่ไม่มีโอกาสจะไปดู
 เพราะถึงสงกรานต์วันเนาที่เขาแห่ปลาก็ติดธุระอยู่ร่ำไป ก
 รูปภาพที่เขาถ่ายมาในหนังสือพิมพ์ ดูแล้วก็นึกอยากจะ
 ไปดู เพราะดูแต่รูปภาพ ก็เท่ากับกวีกล่าวว่ "ได้ชื่นจิต
 นึกหนึ่งแต่เพียงฝัน" เท่านั้น

มีผู้เล่าให้ฟังว่าการแห่ปลา พวกผู้ชายไม่แห่ปลาใน
ตำบลของตน แต่มีประเพณีว่าชายตำบลนี้ต้องไปร่วมแห่
ปลาดำบลโน้น เพื่อเชื่อมสามัคคีกัน ที่จะเข้าร่วมแห่ใน
 ตำบลของตนไม่มีใครมี เมื่อเสร็จแห่ปลาและเสร็จเล่น
 รัชฤกษ์สงกรานต์แล้ว ไม่ช้าจะปรากฏมีแต่งงานกันมาก
 แสดงว่าสงกรานต์เป็นฤกษ์เลือกคู่ด้วย ทั้งจะกล่าวในตอน
 หลัง

กระทำให้ปลาเล็กปลาน้อยที่ตกค้างตกกัลกรอกตาย มี
 โอกาสสืบพันธุ์ ไปได้ไป เท่ากับได้ช่วยตนเองในทาง
 เศรษฐกิจของคนคือสงวนพันธุ์ปลา ซึ่งตนเองไม่รู้สีกตัว
 ฆ่าพเจ้ามีโอกาไปเที่ยว อำเภอ ศรีราชา เมื่อ วัน สงกรานต์
 (พ.ศ. ๒๔๘๔) ได้ซักถามชาวบ้านนางคนหนึ่งว่า มีทำบุญ
 ปล่อยปลาบ้างหรือเปล่า เขาตอบว่าไม่มี ที่ไม่มีก็เห็นเหตุ
 เพราะประชาชนที่อยู่ริมทะเลย่อมมีอาชีพ ทาง ประมง เป็น
 ส่วนใหญ่ มีแต่จับมากกว่าปล่อยปลา และการจับปลาใน
 ทะเล ไม่มีเหตุจำเป็นอย่างไรจะต้องกลัวปลาที่จะหมด
 จับได้มากเท่าไรก็ยังดี เพราะเป็นจับในทะเลซึ่งไม่มีเขต
 สุก ผิดกับห้วยหนองคลองบึงซึ่งเป็นที่จำกัด ถ้าจับปลา
 กันเสียหมดก็ไม่ว่าปลาเล็กปลาน้อยก็อาจหมดได้ เพราะไม่
 มีโอกาสสืบพันธุ์ ส่วนผู้ที่อยู่คอนและทำไร่ เรื่องทำ
 บุญปล่อยปลาคงไม่มีเพราะไม่มีที่จะ ปล่อยและไม่มีมากจน
 ถึงจะปล่อยได้

บังสุกุลอัฐิ

นอกจากปล่อยนกปล่อยปลาในวันสงกรานต์ ยังมี

หมุดอายุ 09/05/2565

✓ ประเพณีบังสุกุลอัฐิญาติผู้ใหญ่ การบังสุกุลนั้นท่านที่กริ่ง
 เทียว จะทำในวันสงกรานต์วันไหนแล้วแต่จะสมัครและนัด

หมายกัน ^{*} โดยมากมักทำในวันสงกรานต์ หรือไม่ก็ทำใน
วันท้ายของสงกรานต์ | ถ้าจะทำกันในวันแรกของสงกรานต์

เมื่อพระฉันทเพลแล้ว ให้เสร็จธุระกันไปก็ได้ ตามประเพณี

แต่ก่อนเขาไม่เอาอัฐิเข้าบ้าน ถ้าเป็นชาวบ้านมักฝังญาติผู้
ใหญ่ไว้ใต้โคนต้นโพไฉนไว้ ฝังไว้ตรงเหลี่ยมโหนดรากโหนด

ของต้นโพเขาจำเอาไว้ และนิมนต์พระไปบังสกุลที่ทรงนั้น

ถ้าเป็นคนมั่งมี ~~ที่นอก~~ ซึ่งโดยมากเป็นชาวเมือง มักก่อเป็น
พระเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ในนั้น) ผู้ที่ไปบังสกุลมักเป็นคน

แก่ ๆ เฒ่า ๆ ซึ่งพันวิชัยชอบสนุกเขฮาแล้ว | ทราบว่าทาง

บักซ์ใต้ เขาเก็บอัฐิไว้ที่วัดจะบรรจุโกศเล็ก ๆ บรรจุห่อ
หรือภาชนะอะไรก็ได้แล้วแต่จะมีและเก็บรวม ๆ ไว้ที่เดียวกัน

(แบบเดียวกันที่ในวัดมังกรกมลาวาสของจีน) ถึงวัน

กำหนดเวลาจะบังสกุล ต่างก็ไปนำอัฐิญาติผู้ใหญ่ของตน
มาตั้งรวมกันไว้ที่โรงพิธี แล้วนิมนต์พระมาบังสกุล ใคร

จะออกเงินช่วยในการทำบุญมากน้อยเท่าไรแล้ว แต่ศรัทธา
บาทหนึ่งสองบาทหรือมากกว่านั้นก็ได้ เขามารวมกันแบ่ง

เฉลี่ยถวายพระบังสกุลเท่า ๆ กัน แต่การบังสกุลของเขา
นี้ ไม่ได้ทำในวันสงกรานต์ หากไปทำกันเป็นงาน

หมดอายุ 09/05/2565

ประจำปีในเดือน ๑๐ เทศกาลสารท นี้ไม่มีที่สงสัย คง
 เป็นเรื่องพิธีสารทของอินเดีย ซึ่งเขาทำบุญอุทิศส่วนกุศล
 เป็นปกติให้แก่ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไป ประเพณีนำอัฐิ
 ไปบังสุกุลที่วัดพร้อม ๆ กัน ได้ความว่าทางภาคกลางบาง
 จังหวัดก็ยังประพฤติกันอยู่ ^{อยู่} ที่เรานำอัฐิมาเก็บไว้ที่บ้าน
 *เป็นประเพณีเกิดขึ้นเมื่อต้นสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง ^{นี้} คงจะ
 เห็นได้จากพระราชกำหนดใหม่ จุลศักราช ๑๑๖๗ เมื่อ
 ๑๔๖ ปีล่วงมานี้ ในพระราชบัญญัตินั้นกล่าวว่า "กรั้นปลง
 ศพญาติ เป็นอันว่ามิถามารดาเสร็จแล้ว เก็บอัฐิใส่หม้อ
 ห่อผ้าไปไว้ในกุฎีวิหารการเปรียญ ใต้ธรรมาสน์ และ
 อุปลารพระพุทธปฏิมากรพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ์ กระทำ
 ให้เป็นที่รังเกียจเกลียดกลัวแก่พระสงฆ์ สามเณรและ
 สัปบุรุษชายหญิงปวง" และต่อไปในพระราชกำหนดคนั้น
 แนะนำว่า อย่าเก็บเอาอัฐิทิ้งไว้ในที่ซึ่งกล่าวควรจะเอาไว้
 ที่บ้านของคน หรือจะฝังในที่ควรจะฝัง ถ้าใครฝ่าฝืนไม่
 ทำตามนี้ยอมมีโทษเป็นความผิด เมื่อเก็บอัฐิไว้ในบ้าน
 ถ้าเป็นผู้มีอันจะกิน ^{สม} ก็มีกนิมนต์พระมาบังสุกุลในวัน
 สงกรานต์ ถ้าเป็นคนชนสามัญ ก็นำอัฐิไปบังสุกุลรวม

กันที่วัด ซึ่งสมภารเจ้าวัดเป็นผู้ทำนาย ~~ที่~~ ~~ถ้า~~ ~~ไม่มี~~ ~~อัฐิ~~
ก็เขียนชื่อผู้ตายลงในแผ่นกระดาษแล้วบังสุกุลก็มี บังสุกุล
แล้วเผากระดาษที่มีชื่อผู้ตาย ให้ไหม้ไปเหมือนเผาศพ

เรื่องบังสุกุลอัฐิวินสกรานท์ ถ้าว่าถึงประเพณีชาว
จีนก็ไม่มี เพราะเมื่อเขาเผาศพแล้ว ทามปรกติกทั้งอัฐิ
และदानเต้าลงในแม่น้ำ โดยเฉพาะแม่น้ำคงคา เป็น
อย่างลอยอังคาร เพราะฉะนั้นเรื่องบังสุกุลที่กล่าวนี้ คง
เป็นประเพณีเดิมของเรา ไม่ใช่ได้มาจากอินเดีย นอก
จากอนโสมให้เข้าเรื่องทางพิธีของพุทธศาสนา ก็การบัง-
สุกุลเท่านั้น ตามประเพณีจีน เมื่อถึงวันที่ ๕ เมษายน
เรียกว่าวันเซ่งเหมงแปลว่าวันบริสุทธ์แจ่มใส เพราะเป็น
วันที่อากาศที่เมืองเขาปลอดโปร่งแจ่มใสในฤดูวสันต์ ชาว
จีนพากันไปเยี่ยมหลุมฝังศพญาติผู้ใหญ่ของเขา ไปทำความ
สะอาดบักกวาดและถอนหญ้าที่ขึ้นมา ถ้าหลุมฝังศพก่อน
โคข่ารุดก็จัดแจงบูรณะ เขาจัดตั้งเตล่านี่สว่างหน้า เมื่อ
ถึงวันเซ่งเหมงก็นำเครื่องเซ่นเครื่องบูชาไปเซ่นไหว้ที่ นั้น
ถ้าที่ฝังศพเป็นขวงซ้อยู่ไกลออกไป ในนาป่าเขาก็ชักชวน
กันไปเซ่นไหว้แล้วก็เลี้ยงดูกัน และเที่ยวป่าเขาเป็นอย่าง

ไปเที่ยวบิณฑิก ถ้าเป็นคนสามัญไม่มีหตุมฝั่งศพเป็นขวงชู้ย
ก็นำกระดูกญาติผู้ใหญ่ที่ชุกชันเผาเป็นอัฐิแล้ว บรรจุ
ภาชนะไปฝากไว้ที่วัด ก็จะเห็นได้เป็นทิวอย่างที่วัดมังกร-
กมลาวาศ เมื่อถึงวันเซ่งเหมงก็นำเครื่องเซ่นไปเซ่นไหว้
อัฐิพร้อม ๆ กัน เป็นทำนองเดียวกับบังสกุลรวมของชาว
บ้านในวันสงกรานต์ก็ตั้งกล่าวมาข้างต้น ชาวไทยแต่เดิมมา
เห็นจะมีการเซ่นไหว้เป็นอย่างเดียวกับจีน เมื่อมีการเผา
ศพและนับถือพุทธศาสนาแล้ว จึงเปลี่ยนมาเป็นบังสกุล
หรือทานขันข้าวทางภาคพายัพในวันสงกรานต์ **คิดเห็น**
อย่างนี้จะผิดถูกอย่างไรก็ไม่ทราบ 4

ในท้องถิ่นของเราต่างแห่ง เมื่อถึงวันสงกรานต์ เขา
มีพิธีบวงสรวงผีปู่ตาชายประจำหมู่บ้าน ซึ่งทางภาค
อีสานเรียกว่า ผีปู่ตา และภาคพายัพเรียกว่า ผีปู่ย่า
ภาคอื่นๆ ใ้เรียกว่า ผีตาชาย และผีประจำเมือง ก็ผี
หลักเมืองและผีเสื้อเมืองด้วย จะทำพิธีกันวันไหนก็แล้ว
แต่จะนัดหมายบ่าวร้องให้รู้กัน ใครมีอาหารอะไรก็เอาไป
เซ่นสังเวกกันที่ศาลหรือหอผี ต่างกริ้วต่างไป และมีการ
บูรณะศาลเป็นประจำด้วย ที่เขาทำเช่นสังเวกนี้ ก็เพื่อ

ขอความคุ้มครองและความอยู่เย็นเป็นสุขในวันขึ้นปีใหม่
 จากผีซึ่งเป็นผู้ดูแลเมืองนั้นบ้านนั้น นอกนั้นก็ยังมีผีพ่อ
 แม่ปู่ย่าตายาย ซึ่งเป็นกิจเฉพาะของครอบครัวเรือนอีก
 ส่วนหนึ่ง ตลอดจนสังเวทพระภูมิเจ้าที่ ที่จักทำกันอย่าง
 นี้ เห็นจะสืบมาจากประเพณีดั้งเดิม ๓ ๆ ก็คล้ายกับ
 การเซ่นไหว้เจ้า ไหว้ผีของชาวจีน ในวันตรุษจีนขึ้นปีใหม่
 ทราบว่าที่อำเภอศรีราชา ในวันสงกรานต์พวกชาวบ้าน
 นำเอาข้าวและอาหารไปเซ่นที่ชายหาดในทะเลเวลาเย็น จะ
 ไปเซ่นวันไหนกันก็หมายกัน และไปที่ชายหาดเป็นแห่ง ๆ
 แล้วแต่ความสะดวก เรียกการเซ่นอย่างนี้ว่า "กองข้าว"
 เมื่อจุกฐปเทียนบูชาเซ่นไหว้ตามธรรมเนียมแล้ว ก็นำ
 เครื่องเซ่นนั้นมาเลี้ยงกันอย่างไปบิณฑิก ทำนองเดียวกับ
 การเซ่นไหว้วันเซ่งเหมงของจีน เรื่องก็จะเป็นคติเดียวกัน
 คงเป็นพิธีประจำปีของชาวอยู่ชายทะเลซึ่งเป็นเชื้อจีน เช่น
 ไหว้ผืนน้ำผืนบรรพบุรุษที่ตายไปในทะเล เท่ากับ
 ทะเล เป็นกึ่งที่ฝังศพหรือดวงซุ้ยของเขา เกมเห็นจะเอา
 ข้าวและกับไปวางกองไว้ที่ชายหาดริมทะเล จึงได้เรียกว่า
 พิธีกองข้าว ภายหลังไม่ได้กองแล้ว แต่คำซึ่งมีความหมาย
 เกมยังติดมา

ทามที่เล่ามาจะเห็นได้ว่าการนับถือผีต่างเทวดา ยังมี
 กกค้างอยู่ในพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับความเชื่อของเดิม พอดี
 ได้อ่านพบเรื่องการนับถือผีต่างเทวดาในแคว้นเค็งตุง ซึ่ง
 ฝรั่งเศสหนึ่งแห่งไว้ (Animism in Kengtung State by J.H.
 Telfoad : J. Burma Research Society Vol. XXVII pt.
 II) และกล่าวว่า ได้พยายามศึกษาให้เข้าถึงความเชื่อ
 ดือทางศาสนาและของโบราณ กัวยมีจิตอันเอื้อเฟื้อและ
 ปราศจากความลำเอียงเพื่อค้นหาว่ามีอะไรดีและน่าสรรเสริญ
 บ้าง ในหนังสือชิ้นหนึ่ง (หน้า ๘๘-๘๙) กล่าว
 ถึงพวกจีนและไทยใหญ่ว่า "ชาวไทยนั้นมีความเจริญเป็น
 อารยธรรมเป็นแบบของตนเอง เป็นชาติที่ชอบอยู่กันเป็น
 บ้านเป็นเมืองพ้นจากลักษณะเป็นชาติเร่ร่อนไม่ติดอยู่กับที่
 อันเป็นระยะแห่งความเจริญของมนุษย์ในขั้นนั้นมาแล้วแท้
 ทีเดียว กระนั้นก็ยังอาจกล่าวได้ว่า การเที่ยวเร่ร่อนไปอันเป็น
 สัญชาตญาณยังไม่มียู่เป็นผิว ๆ ลางครึ่งลางคราว กล่าว
 คือเมื่อต้นหน้านานแล้ว ก็เอาสินค้าบรรทุกจวต่างและล่อ
 ฝรั่งไปค้าทางไกล (ล่อคือสัตว์เกิดจากม้ากับลาผสมกัน)
 และมักไปกันเป็นเวลานาน ๆ เป็นระยะเวลาตั้ง ๓-๔

เดือน ก็เคยมีอยู่บ่อย ๆ ว่าทางศาสนา ชาวไทยก็เป็น
 ผู้นับถือศาสนาพุทธและวรรณคดี ของชาวไทยก็เป็น เรื่อง
 เกี่ยวกับศาสนา ถึงไม่ใช่ทั้งหมดแต่ก็กล่าวได้ว่าแทบทั้ง
 หมก ตามหมู่บ้านตลอดไป ในแคว้นเชียงตุง ย่อมมีวัด
 ประจำแทบทุกหมู่บ้าน พระสงฆ์เป็นผู้นำทางศาสนาของ
 ชาวบ้านในหมู่บ้าน และทั้งเป็นผู้อบรมสั่งสอนเด็กชาย ซึ่ง
 ต้องไปเรียนที่วัด วัดเหล่านี้ต่างวัดก็ตกแต่งประดับประดา
 กันงดงาม สถาปัตยกรรมของวัดแม้จะผิด ๆ ก็ยังเห็นได้
 ว่ามีอิทธิพลจีนปนอยู่ด้วย วัดเหล่านี้มีมากวัดทั้งาม และ
 สมควรเป็นเครื่องแสดงความรู้สึทางศาสนาและความเชื่อ
 ของประชาชน ชาวไทยรักวัดของตนเพราะเป็นสถานที่
 สำหรับไปเคารพบูชา นอกจากอุทิศเวลาแรงกำลัง และ
 เงินทองเพื่อวัดแล้ว วัดยังเป็นทั้งเรือนที่อยู่แห่งใจของ
 เขาคด้วย”

“เมื่อชาวไทยเป็นผู้นับถือพุทธศาสนา ก็ไม่จำเป็นต้องกล่าวอะไรมากซึ่งเกี่ยวกับศาสนานี้ เป็นอย่างไรก็ค
 วิจารณ์ได้ใจไว้ว่า ชาวไทยแม้เป็นที่ประจักษ์อยู่ว่าเป็นผู้ละ
 จากคติความเชื่อผีตาง เทวดา มา นับถือ พุทธศาสนาแล้วก็

ที่ และแม้ว่าจะนับถือพุทธศาสนาหลายร้อยปีแล้วก็ตาม
 แต่มรดกจากการถือผีสงเทวดายังปรากฏอยู่ในชนชาติไทย
 เป็นพยานอยู่มากที่จะตัดจากความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวไม่ได้
 เพราะชาวไทยเห็นว่า ถึงจะมีความเชื่อดั้งสองอย่างก็
 ไม่ขัดหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกันแต่อย่างใด เพราะถึงทุกวันนี้
 ชาวไทยเป็นผู้ถือศาสนาพุทธก็เมื่ออยู่เป็นสุขสบาย และ
 เป็นผู้นับถือผีสงเทวดา ก็เมื่อเจ็บไข้ได้ทุกข์

ข้อความที่นำมากล่าวข้างต้นนี้ ทักกล่าวถึงชาวไทย
 หมายความว่าชาวไทยใหญ่และไทยเขินเป็นเฉพาะ แต่ก็
 อาจกล่าวได้ว่าเป็นความจริงแก่ชาวไทยอื่น ๆ ด้วยไม่มาก
 ก็น้อย

อีกแห่งหนึ่งในหนังสือเล่มนั้นกล่าวว่า "ชาวไทย
 เป็นชาติที่มีอยู่ในประเทศพม่าเป็นส่วน มากใน แคว้นฉาน
 และแคว้นเชียงคอง และเป็นชาติที่เป็นใหญ่ปกครองแคว้น
 เหล่านั้น นอกนั้นก็ยังมีชาวไทยอยู่อีกเป็นจำนวนมากใน
 แคว้นยูนนานประเทศจีน โดยเฉพาะทางตอนตะวันตก
 เฉียงใต้แห่งแคว้นนั้น และมีในแคว้นกว้างซีทัวย ทาง
 แคว้นสิบสองจุไทยซึ่งเป็นของฝรั่งเศส ประชาชนส่วน
 ใหญ่ก็เป็นชาติไทยและในคอนเหนือของประเทศสยามก็เป็น
 ชาวมุสลิมเชื่อชาติไทยแทบทั้งนั้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นชาติที่

อยู่กระจัดกระจายทั่วไป แต่ไม่มีประเทศที่เรียกว่าเป็น
 ของตนเอง (นอกจากประเทศสยามหรือที่เรียกกันว่า
 ประเทศไทย) จึงไม่น่าแปลกใจอะไรที่ไทยเหล่านี้ ไม่มี
 ความรู้สึกความรวมกัน เป็น อันหนึ่ง อัน เกี่ยวแห่งประเทศ
 ชาติ

ทางภาคกลางมีประเพณีอันเนื่อง ค่าย สงกรานต์ อีก
 อย่างหนึ่งคือ ห้ามตักน้ำคำข้าวเก็บผักหัดผืน อันเป็น
 งานประจำวันของครัวเรือนและเป็นงานอยู่ใน หน้าที่ ของ
 ผู้หญิง สิ่งที่จะทำเหล่านี้ ต้องเตรียมหาสำรองเอาไว้ให้
 พร้อม ก่อนถึงวันสงกรานต์จะได้ไม่กังวล ทางภาคพายัพ
 ในวันปาก ปี คือสงกรานต์วันที่ ๔ ตักจากวันเถลิงศก
 หรือพระยววัน นอกจากห้ามจับจ่ายใช้เงินทองในวันนั้น
 ยังมีสิ่งใดซึ่งกำหนดให้ทำในวันสงกรานต์ แต่ไม่มี
 โอกาสจะทำได้ในวันทัน ๆ ของสงกรานต์เช่นพิธีอาบน้ำ
 คำหัวลอยสังฆารเป็นต้น ก็ต้องมาทำในวันปากปีให้เสร็จ
 กันไป วันปากปีนั้น เขาถือเป็นวันห้าม วันตำรวจจะ
 จับจ่ายใช้เงินในวันนั้นไม่ได้ มีก็แต่ตั้งจิตอธิษฐานขอความ
 สุขความสวัสดิ์ในวันขึ้นปีใหม่ นี้คล้ายประเพณี New
 Year's Resolution ของฝรั่ง ซึ่งเขาคือตั้งจิตอธิษฐานใน

วันขึ้นปีใหม่ของเขา เรื่องก็งมาแต่เป็น วันขึ้นปีใหม่
 เท่ากับมีชีวิตใหม่อีกกระยะหนึ่งในขวบปี ใครจะคิดจะทำ
 อะไรในปีใหม่ต่อไป ก็ควรตั้งใจแต่ที่เป็นเรื่องดีงามเป็น
 สวัสดิ์มงคล ส่วนที่เคยคิดเคยทำเมื่อปีเก่า ก็ผ่านพ้นไป
 แล้ว สิ้นได้ เพราะเป็นเรื่องที่เราไม่มีอำนาจอะไรกับสิ่ง
 ที่ล่วงมาแล้ว ส่วนปีใหม่อยู่ในอำนาจของเรา เราจะตั้งใจ
 และปรารถนาจะทำอย่างไรก็ได้ จะทำดีหรือทำชั่วก็อยู่ที่
 ใจของเรา สิ่งใดรู้ว่าชั่วมักจะได้พยายามทิ้งมันเสีย ตั้งใจจะ
 ประพฤติและปฏิบัติแต่ส่วนที่เป็น คุณ งาม ความ ดี เท่านั้น
 เพราะท่านว่า “แล้วจงพยายามเรียนรู้ไว้และลืมมันเสีย
 แต่อย่าลืมให้มากนัก ความรู้นั้นคือ ปัญญานั้นคือ การศึกษา
 นั้นคือ และเงินทองเป็นรองจำเป็นยิ่งแก่เหนือสิ่งเหล่านี้ยังมี
 คือความนับถือตนเองในทางที่ชอบ ความกล้าหาญ ความ
 หวังในสิ่งที่ดี และความมีใจเข้มแข็ง” เพราะฉะนั้นถ้า
 เราจะยังทะนงตัวอยู่ว่าเป็นไทยเป็นชาติของคน ก็ควรให้
 เป็นเช่นนี้หน่อยตลอดไป เพราะนี่แหละเป็นรากฐานรอง
 สิ่งทั้งหมด หมดอายุ 09/05/2565 ถ้าเราต้องการให้คนอื่นเขา นับถือเรา เรา
 ต้องนับถือตนเองก่อน

เล่าเรื่องประเพณีเกี่ยวกับสงคราม (ถ้ายกเว้นเรื่อง
 สรงน้ำหน้าและสาธนา ซึ่งจะกล่าวต่อไป) เมื่อว่าเป็นส่วน
 ใหญ่เท่าที่ข้าพเจ้าทราบ ก็มีอยู่เพียงเท่านั้น ถ้าที่อื่นจะมีแตก
 ท่างออกไปอีก ก็เป็นเรื่องปลีกเป็นเอกเทศของที่นั้น
 ดินนั้นขึ้นชื่อว่าประเพณีเกี่ยวกับสงคราม ถ้าว่าในหมู่
 พวกชาวบ้านก็ยังถือและประพฤติกันอยู่อย่าง พร้อมเพรียง
 เขาถือว่าถ้าละเลยเสีย ไม่ทำตามประเพณีก็เป็นอัปรีชัญไร
 เมื่อเขายังถือกันอยู่อย่างนี้ ก็หมายความว่าประเพณีที่
 ยังเป็นความต้องการและจำเป็นของเขาอยู่ เหตุนี้ท่าน
 จึงว่า "ประเพณีนั้นตายยาก" เพราะยังฝังอยู่ในความ
 รู้สึกและจิตใจของเขาอยู่ลึกซึ้งเป็นประเพณีมาช้านาน ถ้า
 เราจะปรับปรุงแก้ไขเหล่านี้ ให้เหมือนกันหมดไม่มีกระดิก
 ทัวทั้งประเทศ ก็จะไม่เป็นผลมีวัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้า
 เพียงแต่คนก็ยังมึนหน้าตาไม่เหมือนกัน กล่าวไปไยถึงเรื่อง
 ประเพณีซึ่งอยู่ในอำนาจ ของสิ่งแวดล้อมและประเพณีที่
 สืบต่อกันมานมนาน ความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าของ
 ประเพณีอยู่ด้วยการศึกษา ถ้าประชาชนมีการศึกษาสูงขึ้น
 สิ่งอื่นก็สูญตามเป็นสัมพันธกัน

มีเรื่องหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าทราบมาว่า นายอำเภอคนหนึ่ง
มีความหวังคืออยากให้ประชาชน ในอำเภอที่ตนปกครอง
อยู่ได้มีความเจริญทางศาสนาและศีลธรรม เมื่อได้เห็น
พระสงฆ์ ในท้องถิ่นนั้นเทศน์ สั่งสอน ประชาชนเป็นเรื่อง
พระรามชาคกซึ่งเป็นนิยายนิทานพิลึกพิลั่น มีเนื้อหาใน
หลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนานิกเดียว นอกนั้นเป็นเรื่อง
เกี่ยวกับผีสิงเทวดาอะไร ๆ เทอะ ๆ อันเป็นไปไม่ได้
ถ้าขึ้นฟังเอาบุญกันอย่างนี้ ก็ไม่ทำความก้าวหน้าแก่ปัญญา
ความรู้ เพราะด้วยมีความภราดรและหวังดี เหมือนตั้ง
ข้าหลวงใหญ่คั่งที่เอาเครื่องใดสมัยใหม่ ไปให้พวกชาวเขา
คั่งเล่าไว้ที่อื่นแล้ว จึงออกคำสั่งไม่ให้เทศน์เป็นเรื่องนิยาย
นิทานที่ชาวบ้านเขานิยมฟังกัน ควรเทศน์ให้มีหลักธรรม
เหมือนที่ทำการอยู่ในท้องถิ่นที่เจริญแล้ว แต่ที่ลึมนึกไปว่า
จะได้พระสงฆ์ที่ทรงความรู้สูงเช่นนั้นก็ไหนเพียงพอแม้ได้
มา ชาวบ้านก็จะเข้าใจซึมทราบเรื่องที่เทศน์ได้แค่นั้น
ถ้าใช้พระสงฆ์ที่มีอยู่ในหมู่บ้านนั้น ท่านก็มีความรู้ไม่ยิ่ง
หย่อนกับชาวบ้านแค่นั้น เป็นอย่างเดียวกับการคุศการ
ถ้าให้ชาวบ้านเขาคุศการพูด เขาก็ไม่เข้าใจและไม่ซาบซึ้ง
เท่ากับคุศิก เรื่องที่นายอำเภอสั่งห้ามไปนี้ ทราบถึงพระ

เดระองค์หนึ่งซึ่งเป็นทีนับถือของชาวบ้าน ท่านจึงเชิญ
 นายอำเภอไปพบแล้วชี้แจงว่า คนที่อยู่ในตำบลนี้เปรียบ-
 เหมือนคนนุ่งผ้าสกปรกนุ่งรังเกียจ ถ้าสั่งเขาให้เอาออก
 อย่างนุ่งผ้าสกปรกอย่างนี้ และยังไม่สามารถมีผ้าใหม่มาให้เขา
 นุ่งแทน คนเหล่านั้นก็ต้องแก้ผ้า จะมีร้ายไปกว่านุ่งผ้าที่
 ที่สกปรกเสียอีกหรือ เรื่องที่เล่านี้ข้าพเจ้าได้มาจากสมเด็จพระ
 พระเดระองค์นั้นท่านเองให้ข้าพเจ้าฟัง

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาเท่านั้น ที่จะช่วย
 ให้มีความเจริญก้าวหน้าได้ การศึกษาคืออะไร ก็คือการ
 สอนคนให้รู้จักทำมาหากิน สอนคนให้มีปัญญาความรู้
 กระทำหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของประชา-
 ชาติในระบอบประชาธิปไตย สอนให้คนมีความเจริญ
 งอกงามในความสามารถของคนที่เราได้อยู่ภายในตน และได้
 รับความสุขมีชีวิตอยู่ด้วยดี

ตรงนำและรคนำ

ประเพณีที่ทำกันในวันสงกรานต์ นอกจากเรื่องที่
 กล่าวมาแล้ว /05/250 ก็คือเรื่องตรงนำพระพุทธรูป ตรงนำ
 พระสงฆ์ และรคนำผู้ใหญ่

พระพุทธรูปนั้น ตามปรกติแต่ก่อนเขาไม่เอาไว้บูชา
 ในเรือนเดียวกันกับที่คนอยู่ คตินี้ยังประพฤติกินอยู่
ท้องดินในภาคกลาง เห็นจะเกรงเรื่องสูงต่ำแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์
ที่นับถือ สถานที่สำหรับ ประกิจฐาน พระพุทธรูปตามปรกติ
คือที่วัดซึ่งเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ ถ้าจำเป็นจะมีไว้กับบ้านก็
 สร้างเป็นหอพระต่างหากไม่ให้อยู่กับตัวเรือน ถ้าอยู่ใน
เรือนหลังเดียวกัน ก็บ้านไว้เป็นส่วนสักไม่ให้ประปนกัน
 หรือทำของลงมาก็สร้างเป็นตู้พระ สลักเป็นลวดลายและ
 ลงรักปิดทองอย่างงดงาม นึกกลัวแต่ผู้มีอันจะกิน ถ้าเป็น
 คนธรรมดาที่มีห้องไว้เหนือหัวนอน เคยมองจะไม่มีพระพุทธรูป
ไว้ที่บ้านคดคั่นเหมือนเดี๋ยวนี้ ชาวบ้านจึงพากันไป
ตรงนำพระพุทธรูปกันที่วัดในวันสงกรานต์ เป็นการแสดงความ
พร้อมเพรียง ทั้งวัดที่อยู่ใกล้ ๆ ในหมู่บ้านตำบล
 ของตน

เรื่องมีหอพระไว้ในบ้าน เคยมีพระราชปวงษาใน
 รัชกาลที่ ๓ เชิญออกไปเผด็จกามสมเด็จพระสังฆราชและ
 พระราชาคณะว่า "พระมหากษัตริราชเจ้าและเสวยรัฐ
 กฤหบดีมีพระคุณที่มีจิตกินอยู่ด้วยกุศล ประกอบด้วย

ศรัทธาปสาทะ เลื่อมใสผูกพันอยู่ในพระพุทธคุณอยู่เป็น
 เป็นนิจ เพื่อประโยชน์จะให้เป็นที่อาศัยกุศลแล้วเห็นผลใน
 ทัศนานุกตริยธรรม ว่าเป็นมหามงคลอันใหญ่ยิ่ง จึงสร้าง
 หอพระขึ้นเชิญพระบรมธาตุ สร้างพระพุทธรูปพระสถูป
 เจดีย์ มาประดิษฐานไว้กระทำสักการบูชา จึงสร้างหอพระ
 ในที่คามเขตและเป็นทีนิเวศน์วัง กิ่งนี้จะกวรหรือมิได้
 กวร" นี้แสดงว่าแต่ก่อนนั้น มีผู้สร้างหอพระประดิษฐาน
 พระพุทธรูปไว้ในเขตบ้านกันบ้างแล้ว และจะต้องเข้าใจ
 ด้วยว่า ที่จะเชิญพระพุทธรูปไปไว้บูชาในเรือน หรือเอา
 กิ่งไว้เป็นอย่างเครื่องประดับแต่งเรือนเหมือนलगแห่งทุก
 วันนั้น คงจะยังไม่มี ยิ่งกว่านี้ อย่าว่าแต่พระพุทธรูป แม้
 ผ้าเหลืองหรือบาตรกลอดจนหัวไซน เขาก็ถือกันไม่ให้
 เขยไ้ไว้ในบ้านว่าร้อน ด้วยถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่บัง
 กวรเอาไว้ในเรือน)

✓ การไปตรงนำพระพุทธรูป ก็มีดอกไม้รูปเทียนไป
บูชา แล้วเอาน้ำอบไปประพรมที่องค์พระ ทำเป็นสังเขป
พอเป็นพิธีว่าได้แสดงความเคารพบูชาและตรงนำท่านแล้ว
ในวันขึ้นปีใหม่ लगแห่งเขาเชิญพระพุทธรูปออกมาตั้ง

เพื่อได้สร้งน้ำ ในที่ซึ่งจกชั้นไว้เป็นพิเศษมีประรำเป็นต้น
ตางที่เมื่อเชิญมา ก็มีแท่นกันอย่างสนกสนาน ถ้าวิกโค
 ไม่ได้เชิญพระพุทธรูปออกมาตั้งสำหรับสร้งน้ำโดยเฉพาะ
 ชาวบ้านก็เข้าไปสร้งน้ำพระพุทธรูปที่ในโบสถ์หรือในวิหาร
 ซึ่งอาจเกิดเปรอะเปื้อนแก่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ถ้าไม่ระวัง เพราะ
 ลางคนเข้าไปถึงองค์พระไม่ได้สะดวก เพราะเบียดกัน
 ก็มักง่ายใช้สากน้ำเข้าไป เสร็จสร้งแล้ว ก็นั่งของ ๆ พนม
มืออธิษฐานขอพรเพื่อความสุขสวัสดิ์ปีใหม่ จะอธิษฐาน
ขอพรอะไรบ้าง บอกกันไม่ได้ด้วยเป็นเรื่องในใจ และที่
 ไม่ต้องการจะบอกใคร

การสร้งน้ำพระพุทธรูปลงท้องดินเขาจกเป็นรางท่อ
น้ำหน้าสร้งลงไปในรางให้ไหลตกไปเบียดพระพุทธรูป
ตางที่ก็พระธาตุ ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่ตรงปากท่อ อย่างนี้
 สร้งกันมากคนก็สะดวก ไม่ต้องเสียเวลาแย่งกันสร้ง ซึ่ง
 อาจไม่เป็นความสะดวกและเลอะเทอะมากก็ได้ ทางภาค
 อีสานตามที่หลวงนกลงแคว้นประจันต์กล่าวไว้ว่า วันสง-
 กรานต์พระภิกษุสามเณรเชิญพระพุทธรูปออกจากโบสถ์
 ไปตั้งที่หอสร้งซึ่งชาวบ้านปลูกสร้างขึ้น เพื่อสร้งน้ำในวัน

สงกรานต์ เป็นทอขนากเล็ก ๆ พอจุพระพุทธรูปขนาก
 เล็กไต่อย่างมากรเพียง ๑๐ องค์ เวลาบ่าย ๒ โมง หรือ ๑๔
 นาฬิกา ชาวบ้านซึ่งส่วนมากเป็นผู้หญิงทั้งแก่และสาว
 ทำงานน้ำอบและน้ำหอมตามมีตามเกิด ที่สุดนับเป็นน้ำทำ
 เปลา ๆ ก็ใช้ได้ พวกกันไปสร่งน้ำพระพุทธรูปทุกวันไป
 ได้ ๑๕ วันจึงเลิกการสร่งน้ำพระพุทธรูปใช้เครื่องสร่งเรียก
 ว่ากงพัก ชาวเจ้าไม่มีโอกาสเห็นกงพักที่กล่าวนั้น แต่ได้
 ความตามที่หลวงผดุงแคว้นประจันต์พรรณนาไว้เป็นดังนี้
 “กงพักนี้ เขาทำด้วยไม้ไผ่สี่สูกปล้องเดียว ทะลวงข้อข้าง
 หนึ่ง กงไว้ข้างหนึ่ง แต่เจาะช่องรอบปล้องไม้ไผ่นั้นให้
 ได้ ๖ ช่อง และเอาไม้ไผ่ที่เล็กปล้องเดียวทำท่อธารน้ำ
 แลท่อเด็กนั้นก็เจาะเป็นช่อง ให้น้ำไหลพุ่งออกได้ด้วย
 และเอาไม้ไผ่ขทเป็นกงโค้งคล้ายกงโนบั้นฝ้าย และเอา
 กระจุกยารอบนอกให้มีคชัคคี รูปที่สำเนาแล้วคล้ายกับตุ้ม
 ที่เขาตุ้มปลา และมีรางรองน้ำอีกอันหนึ่ง ยาวประมาณ
 ๖ คอกเศษ คล้ายรางรองน้ำฝนที่ใช้รองน้ำตามชายคา
 เรือนเรา นี้ เมื่อเวลาสร่งน้ำพระ เขาให้เทน้ำอบน้ำหอม
 รวมกัน ลงในรางให้ไหลลงไปถึงกงพัก พอ น้ำตกถึง

กงพักและไหลออกตามท่อ และกงพักก็หมุนได้คงจักรเรือ
 กำป็น จะเรียกว่าจักรน้ำก็ได้" น้ำจะพุ่งดีก็ไหลออกจาก
 ท่อเป็นฝอย เหมือนน้ำที่ออกมาจากท่อมีฝักบัว ลงไป
 ท้องพระพุทธรูป เสร็จตรงน้ำพระพุทธรูปแล้ว ก็พากัน
 ไปเก็บดอกไม้ที่ในป่าไปบูชาพระ ซึ่งจะเล่าเป็นอีกส่วน
 หนึ่ง ที่อำเภอศรีราชามีศาลเจ้าอยู่ศาลหนึ่ง ซึ่งผู้ที่เคยผ่าน
 ไปก็เห็น ค่ายตั้งเด่นอยู่ริมถนนใหญ่ ชาวบ้านเขาเรียก
 เจ้าที่ศาลนี้ว่า เจ้าพ่อสมุทรรักษ์ เมื่อถึงวันสงกรานต์เขาจะ
 เชิญเจว็ดรูปของท่านซึ่งทำด้วยไม้ ออกแห่ไปตามถนน
 เมื่อผ่านไปก็ใดก็มีราษฎรเอนำออกไปพรม เป็นอย่างตรง
 นำท่าน แล้วแห่เจว็ดนั้นไปก่นน้ำในทะเล สมมติว่าอาบ
 นำท่าน นี้คงเป็นเรื่องเกี่ยวกับอากาศร้อนจัด ถ้าเอาเจ้า
 อาบน้ำเสียให้เปียกโชก ก็เอาท่านก่นน้ำเสีย ฝนอาจเท
 ลงมาก็ได้ เป็นเรื่องที่ฝรั่งเรียกว่า *magic* ผสมเข้ากับ
 ประเพณีสงกรานต์ *eng*

✓ นอกจากสงกรานต์พระพุทธรูป ก็มีการสงกรานต์พระสงฆ์
ที่เคารพนับถือ ตลอดจนไปรคนำญาติผู้ใหญ่ หรือผู้ซึ่ง
เป็นที่เคารพนับถือ เพื่อขอศีลขอพรจากท่านตามประเพณี
ท่านผู้ใหญ่เมตตาอธิบายให้ฟังถึงเรื่องอาบนำรคน้ำว่า

“อาบน้ำสงกรานต์ ท่านผู้ใหญ่ก็ขึ้นเตียงตั้งขึ้น
 ท่านตักน้ำอาบ ลูกหลานก็เข้าช่วย แล้วมีน้ำหอมไปช่วย
 ทำให้ท่าน เพียงอายุฉันทยังเคยทำให้ท่านผู้ใหญ่ การรด
 น้ำแต่งงานสมรสก็ถือรคน้ำมนต์ เมื่อพระสวคมนตรีจบก
 ยคน้ำมนต์มาญาติพี่น้องช่วยกันรด โคนงูกก็ขึ้นเตียงรดน้ำ
 ชำระกายเมื่อโกนผมแล้ว ศพก็ชำระให้สะอาด ล้วนแต่
 ญาติพี่น้องทำให้กันทั้งนั้น การสาดน้ำสงกรานต์เห็นจะ
 มาแต่ลงทำอาบน้ำ เขาว่าประเพณีในเชียงใหม่ เจ้าผู้
 ครองเมืองลงมาแล้วขึ้นเสด็จกลับคุ้มทั้งเบียดๆ ตามทาง
 มีราษฎรสาดน้ำกัน ตลอดกระทั่งถึงคุ้ม ท่านจงดูพิธี
 ลกแจกในกฎมณเฑียรบาล มีคำว่า ชำระการลงน้ำตาม
 มาที่เดียว ดูเป็นที่ว่ามาเบียดๆ เหมือนเชียงใหม่ แต่ไม่
 ใ้กล้าไปถึงมีราษฎรสาดน้ำซ้ำ เข้าใจว่าจะจะเป็นประเพณี
 เดียวกัน”

ว่าเฉพาะ เรื่องรดน้ำผู้ใหญ่ ถ้าว่าถึงที่ทำการในส่วน
 ของภูมิภาค ชาวบ้านมักนัดหมาย ให้ไปประชุมกันที่
 วัด ณ ที่ซึ่งจักไว้เป็นที่อาบน้ำ เมื่อนิมิตพระในวันนั้น
มาให้ศีลแล้วก็เริ่มพิธีรดน้ำ รดอาบให้ทีเดียว อาบแล้ว

ผู้รณรงค์นำผ้าไหมมาให้ผลิตภัณฑ์ผ้าหนึ่งผ้าหนึ่งผืนหนึ่ง พร้อม
 ทั้งมีดอกไม้รูปเทียนเป็นสักการบูชา นี่คือกันเทศที่เรามี
 ผ้าหนึ่งผ้าไหมไปในงานรณรงค์ผู้ใหญ่ ทั้งที่ประพฤติกันอยู่
 เป็นเรื่องอาบน้ำร้อนน้ำจริง ๆ จึงต้องหาผ้าไหมให้ผลิตภัณฑ์
 สำหรับวันสงกรานต์ที่ขึ้นปีใหม่ ข้าพเจ้าเคยชักตามเพื่อน
 ชาวอินทโยทหลายคน ซึ่งเป็นชาวแคว้นต่าง ๆ มีแคว้น
 เบงกอล แคว้นปัญจาปเป็นต้น ได้ความร่วมมือกันว่า วัน
 ก่อนหน้าวันมหาสงกรานต์ หรือในวันมหาสงกรานต์และ
 วันต่อ ๆ ไปอีกสองวัน ประชาชนมีพิธีส่นานกาย คือ
 อาบน้ำเพื่อชำระมลทิน ถ้าอยู่ใกล้แม่น้ำคงคา ก็ไปส่นาน
 กายที่แม่น้ำนั้น ในแม่น้ำต่างแห่งนั้นชนคไปด้วยคน
 ส่นานกาย นับจำนวนเป็นแสน ๆ ตลอดเทศกาลสงกรานต์
 ถ้าเป็นคนแก่ ๆ เฒ่า ๆ หรือผู้มีศรัทธา ค่างไปทำพิธีบูชา
 ตามลัทธิในเทวดาย เสร็จแล้วแจกเสื้อผ้าและของขวัญแก่
 พวกเด็ก ๆ ลูกหลานและคนใช้ แล้วนำอาหารไปเลี้ยงกุ
 กัน ณ ที่ต่างแห่งเป็นอย่างไรบ้างทุกแห่งที่ซึ่งไปประชุม
 กันมาก คือ พวกกันไปเล่นนักรัตติกษสงกรานต์รวม
 กัน ณ ที่ซึ่งจักไว้เฉพาะและต่างแห่งก็มีงานออกร้านไปด้วย

คำท้ว

เครื่องคำท้วของภาคพายัพ ที่เขานำไปปรคน้ำผู้ใหญ่
 ในวันพระยววัน นอกจากคอกไม้รูปเทียนและผ้าไหม
 สำหรับผลัด เขายังมีหมากพลูไปด้วย เพราะหมากพลู
 เป็นเครื่องแสดงความเคารพนับถือ และเป็นเครื่องแสดง
 โมทวจิตด้วยอีกโสคหนึ่ง แล้วยังมีน้ำส้มบ้อยและน้ำอบ
น้ำส้มบ้อยเป็นของใช้แทนสบู่ เมื่อยังไม่มีสิ่งนี้ สำหรับ
 สระผมและชำระร่างกายผู้ใหญ่เมื่อรับเครื่องคำท้วแล้ว ก็
 เอาน้ำส้มบ้อยและน้ำอบประพรมบนศีรษะพอเป็นกิริยา ว่า
 ใ้ค่าน้ำสระหัวแล้ว ต่อจากนั้นก็ให้ศีลให้พรกันตามประ
เพณี

อนึ่ง ในวันนี้लगคนยังนำเสื้อผ้าของเขาสำรับหนึ่ง
 กางคนเอาบรรจุดงในชั้นของตน พร้อมด้วยเครื่องบริวาร
 มีกล้วยอ้อยใบขนุนใบแก้ว เป็นต้น นำไปตั้งที่ลานวัดภายใน
 นมณฑลวงก้วยสายสิญจ์ แล้วพระสงฆ์จะประพรมเสื้อผ้า
 เหล่านั้นด้วยน้ำมนต์ เพื่อความบริสุทธิ์ของเสื้อผ้าสำหรับ
 ใช้ในปีใหม่ เสร็จแล้วนำกลับมาเก็บไว้อย่างนั้นหลาย ๆ
 วัน

สร้างน้ำพระสงฆ์

ส่วนการสร้างน้ำพระสงฆ์ โดยมากมักเป็นสมภารเจ้า
 วัดก็เป็นสร้างจริง ๆ เหมือนกัน ถ้ามีชาวบ้านหรือลูก
 ศึกษ์ลุดหาไปรดกันมากก็ต้องนัดหมายกำหนดวันและเวลา
 เพื่อได้ไปชุมนุมรดน้ำไว้พร้อมเพียงกัน มิฉะนั้นพระ
 ท่านก็แย้ เพียงรดท่านคนละขันพร้อม ๆ กัน ไม่ต้องมา
 กันคนละที ท่านก็แย้อยู่แล้ว เพราะท่านเป็นผู้มีอายุ
 แล้ว ถ้าต้องทนอาบน้ำอยู่นาน ๆ แม้จะเป็นหน้าร้อนก็
 เข้มหมื่น เหตุนี้ต่างวัดจึงจัดสร้างมีท่อมี่รางอย่างเดียวกับ
 สร้างน้ำพระพุทธรูป หรือไม่เช่นนั้นก็ทำเป็นสังเขปคือ
 เทรคดงที่มีมือท่าน ให้น้ำอบน้ำหอมที่รดไหลจากมือลงไป
 สู่ขันซึ่งรองรับไว้ แล้วท่านก็เอาน้ำทำเจอปนสำหรับสง
 ของท่านเอง สร้างเสร็จกรองไทรจิ๋วใหม่ซึ่งต้ปบุษสีกา
 นำมาถวาย ท่านก็ขึ้นชรรมาสน์เทศน์อำนวยการบิใหม่ให้
 แก่ผู้ที่ไปรดน้ำ ทำอย่างนี้ต่างวัดก็ไม่สะดวก เพราะตาง
 คนมาไม่ทันหรือเมื่อสร้างเสร็จแล้ว ต่างคนจะรีบกลับ
 เพราะมีธุระ ท่านก็เปลี่ยนเป็นมีเทศน์ก่อนสร้างน้ำก็มีเป็น
 ทัศนแปลงของเดิม ให้เข้ากับความต้องการของอีกสมัยหนึ่ง

*

๑๕๘

▼ บัดนี้เราเปลี่ยนวันปีใหม่ เป็นวันที่ ๑ มกราคมให้เข้ากับ
 แบบสากล เรื่องการรทน้ำผู้ใหญ่ที่เปลี่ยนมาเป็นวันนี้
 ก็มีแต่ที่คงถือแบบเดิมอยู่ก็มียังดักลันกันอยู่ ถ้าต่อไป
 เปลี่ยนเป็นรทน้ำในวันปีใหม่แบบสากล เมื่อนานเวลา
 เราก็มองไม่เห็นความหมายเดิม เพราะตกอยู่ในฤ
 ทหนาว นอกนั้นก็ยังมีส่งบัตรปีใหม่เอาแบบอย่างมาจากตะวัน
 ตก ก็เป็นการดีเหมือนกันเพราะเป็นเครื่องแสดงไมตรีจิต
 ไม่เสียหายอะไร นอกจากจะส่งกันจนเป็นการหมกเปลือง
 ไปโดยใช่เหตุ แต่การส่งบัตรปีใหม่นี้เป็นอยู่ในหมู่ศึกษา
 สมัยใหม่เท่านั้น

การสงฆ์พระสงฆ์ในถิ่นชนบท เขามักทำกันวัน
 ท้ายสงกรานต์ แต่ก็ไม่นั่นนัก ลางแห่งจะทำในวัน
 สงกรานต์วันไหนก็ได้ สุกแล้วแต่ความสะดวกและนัก
 หมายถึงว่าจะสงฆ์วันใดเมื่อไร เป็นเรื่องของแม่สาว ๆ
 มากกว่าผู้ใหญ่ เรื่องอย่างนี้ผู้ใหญ่เป็นตามใจไม่ขัด
 เพราะเป็นการบุญกุศล เหตุไรพวกสาว ๆ จึงเป็นเจ้าของ
 เจ้าการมากกว่าผู้ใหญ่ ก็เพราะเมื่อเสร็จสงฆ์สมภารเจ้า
 วัดและท่านให้ศีลให้พรแล้ว จะได้มีโอกาสเล่นสาคน้ำ

หมดอายุ 09/05/2565

และมอมหน้ากันให้สนุก ถ้าใครมีหลวงพี่ซึ่งชอบพอกัน
 เกยกัน พอเสร็จสงฆ์นำสมาจารแล้วก็ถือขันน้ำเวชชุกฎิ
 เพื่อสงฆ์นำหลวงพี่ด้วย ประเหมาะหลวงพี่ไม่ทันรู้ตัวได้
 ยืนเดียวโครมครามเหมือนมีโจรขึ้นปล้น ยังไม่ทันรู้ว่า
 เรื่องอะไร ก็พอดีกุสาคหน้าเข้าโครมใหญ่ ก็มีก๊ากัน
 หมอนมุ้งถูกน้ำสาดเปียกหมด ไม่ว่าอะไรเพราะใจท่านก็
 กอนันไม่ใส่ใจสงฆ์นำพระ แต่เป็นเรื่องสาคหน้าพระ สนุก
 กันอย่างนี้ ทำไมจะไม่เป็นเจ้าก็เจ้าคารนัคหมายกัน

เรื่องบุกรุกขึ้นไปสงฆ์นำพระ หรือที่ถูกสาคหน้าพระ
 ถึงบนกุฎิอย่างนี้ ผู้ที่เคยไปอยู่ภาคอีสานในสมัยก่อนเล่า
 ให้ฟังว่าเขาในการเล่นสนุกกันอย่างนี้ ถ้าเป็นพระหนุ่ม ๆ สีกา
 ก็ชอบสาค และก๊ากเหมือนพระหนุ่ม ก็ชอบให้สาคด้วย
 เพราะถือกันว่าถวายน้ำพระได้บุญแรง ถ้าเป็นพระผู้ใหญ่
 พวกชาวบ้านก็เข้าไป ขอรกหรือรดถึงบนกุฎิเหมือนกัน
 หรือไม่ก็ที่บนหอนั้น เพราะท่านรู้ตัวว่าอย่างไรเสียเป็น
 ต้องมีผู้มาขอรกน้ำท่าน ถ้าขึ้นอยู่แต่ในกุฎิอาจโดนรด
 หรือโดนสาคก็ได้ เวลาที่เขาจะมารคมักเป็นเวลาบ่าย ๆ
 เวลา ก่อนเพลไม่มา ก็ไม่กล้าบุกรุกเข้ามารบกวนเวลา

พระจะฉันทเพล น้ำที่มารกไม่ใช่ชั้นหนึ่งหรือสองชั้น ตก
 ขนเอามาทั้งหาบ ๆ ทีเดียว ถ้าที่โศกาน้ำยาก เขาก็
 ออกสำหไปตักตามหนองอยู่ไกลเท่าไกลก็ไปตักเอามา ถึง
 น้ำจะขุ่นก็ไม่เป็นไร เพราะพระดินอย่างนั้นก็เคยชินกับ
 น้ำอย่างนั้น และการสาคน้ำก็ไม่มียกเว้นไครหมก ถ้าพบ
 เป็นไม่เล็ดกว่าพระสงฆ์องค์เจ้าหรือเป็นใคร สาคน้ำไม่
 ไว้หน้า ถ้าไปสาคน้ำไปจากกรุงเทพ พอดีหนี
 เลียงไปได้ท่านก็หนี ข้าพเจ้าถามท่านว่าต้องหนีทำไม
 ท่านทำกาตฤกวาบบอกว่าไม่หนีได้หรือ เพราะน้ำที่เอามา
 สาคน้ำนั้นเป็นน้ำกะทิตีเดียว เพียงสาคน้ำขุ่นก็พอทำ
 เนา ถ้าถึงกับเลือกน้ำที่ใช้สาคน้ำ เช่นเอาน้ำครำน้ำโคลน
 เสนที่สกปรกมาสาคน้ำ เหมือนที่หลวงผดุงแคว้นประจันต์
 กล่าวไว้ ก็ออกจะเกินดีไป

✓ ส่วนการรคน้ำผู้ใหญ่ เขาก็ทำเป็นทำนองเดียวกับ
รคน้ำพระ แต่รคน้ำเฉย ๆ ไม่มีน้ำอบน้ำหอมเพราะท
ยาก ถ้าเป็นผู้ที่เขาคุ้นเคยและเป็นที่นับถือของเขา เขา
 ก็ไปขอรค ถ้าไม่คุ้นเคยก็ไม่กล้า ผู้ที่ถูกรคมากคือเจ้า
เมือง เมื่อเขามาขอรคหรือสาคน้ำให้แล้ว ก็ให้ศีลให้พร

แก่เขาคามธรรมเนียม เป็นอย่างให้ความสุขขีใหม่ ณผู้
ที่เขาไปรคนำมีกว้างขวางก็ให้พรกันด้วยเกล้า เขาถือว่า
ตัวไปรคนใหญ่คนโตก็เป็นเกียรติยศแก่เขา แสดงว่ามี
 ความคุ้นเคยเป็นที่สนิทชิดชอบกับเจ้าบ้านผ่านเมือง ท่าน
 ที่เป็นผู้เล่าเรื่องนี้ให้ข้าพเจ้าฟังกล่าวต่อไปว่า เรื่องชนบ
 ธรรมเนียมเก่า ๆ ทางภาคอีสาน เดี๋ยวนี้จะสอบถามใคร
 โดยมากก็ไม่ใคร่มีใครรู้เรื่อง เพราะความเจริญมักทำให้
 ของเก่าเสื่อมมาก ทั้งที่คึกและไม้คึก ผิดกับดินที่อยู่ฟากแม่
 น้ำโขงทางโน้น คนที่นั่นยังรักษาประเพณีเก่าไว้ได้เป็น
 ส่วนมาก ที่กล่าวเช่นนั้นก็เป็นความจริง เมื่อสมัยเก่า
 เปลี่ยน ประเพณีเก่าก็ต้องเปลี่ยนตามให้เข้ากับสมัยเป็น
 เช่นนี้ไม่ว่าที่ไหน ข้อสำคัญที่รู้จักรักษาและแก้ไขปรับ
 ปรุงเท่านั้น

๒ ดาวจังหวัดทางภาคตะวันออก เขามีแห่งชักพระสงฆ์
 ไปตรงน้ำที่ประรำ ซึ่งเขาปลูกสร้างขึ้นกลางนาเป็นเฉพาะ
 เขาเล่าว่า สงกรานต์วันต้นตอนบ่าย ชาวบ้านช่วยกันคก
 แก่งเกวียน ภาคผ้าสีแพรเป็นเพดานหลังคา และประดับ
 ประคาค้วยสิ่งต่าง ๆ ตามแต่จะเห็นงาม มีม่านมีพู่และ

เฟื่องแล้วแต่เรื่อง แล้วนิมนต์สมภารเจ้าวัดหรือพระสงฆ์
 ที่นับถือ ขึ้นนั่งบนเกวียน มีขบวนแห่อย่างครึกครื้น
 เวียนประทักษิณอุโบสถสามรอบ แล้วก็ชักเกวียนไปยังที่
 ซึ่งจัดไว้ แต่ว่าไม่ได้ชักอย่างตรงไปตรงมา เขาเล่นชักเย่อ
 กันด้วย โดยแบ่งพวกชาวบ้านออกเป็นพรรคบ้าน
 เหนือและพรรคบ้านใต้ หรือตลาดบ้านเหนือและตลาด
 บ้านใต้ พวกที่ชักล้วนเป็นคนหนุ่มคนสาวกำลังฉกรรจ์
 ทั้งนั้น ชักเย่อดันไปชักเย่อกันมา ไม่ไปถึงไหนลงที่
 นานทั้งชั่วโมงก็ไม่มีแพ้ไม่มีชนะกัน ถ้านานถึงเช่นนั้นก็
 ต้องหยุดพักเอาแรงกันเสียพักหนึ่ง แล้วจึงลงมือชักเย่อ
 กันใหม่ต่อไป จนกว่าใครจะแพ้ลงข้างหนึ่ง ฝ่ายที่ชนะ
 ก็เต้นรำทำเพลงเขาเย้าฝ่ายที่แพ้อย่างสนุกสนาน ในฐาน
 กันเอง ได้ตามผู้เล่าว่าพระสงฆ์ที่ตกหน้าที่นั่งอยู่บนเกวียน
 ให้เขาเล่นสนุกชักเย่อกันอย่างแฉ่งศพนมอญจะไม่เคียดกร้อน
 บ้างหรือ จะคือนั่งยกเอาตัวคลอน^{ฟัก}ไปพักมาไปทาง
 โนนที่มาจาก^{นี้} ²⁵ถ้าผลอตัวไม่ระวังให้คืออาจกระแทกเข้า
 กับเกวียนถึงเจ็บได้ ถ้าเป็นพระสงฆ์มีอายุมาก ถูก
 ทรมาณเพื่อให้เขาเล่นสนุกเอาบุญกันอย่างนี้ ฉวยพลาด

พลังเกิดเป็นลมตายจะว่าอย่างไร อากาศหรือก็กำลัง
 ร้อนจัด มันจะมิกลายเป็นสกุจนตายได้บ้างหรือ เขา
 ตอบว่าไม่เป็นไร เพราะข้างๆ เภวียนเขาเอาฟางยัด
 เป็นลูกๆ อย่างกรุก้วยหมอนรอบตัว ถูกกระแทก
 เข้ากับเภาวียนก็ไม่กระไรนัก และพระที่นั่งไปบนเภาวียน
 ก็ไม่ใช่พระแก่จนเกินไปไม่เป็นไร เพราะสกุก็
 ทำหนึ่งตัวกลอนไปกลอนมาในขณะที่เขาชักเย่อกัน ถ้า
 มันนานทั้งชั่วโมง มีอะไรเช่นน้ำเย็นน้ำจืดไว้ให้ท่าน
 บ้างไหม ตอบว่าไม่มี ถึงมีก็ไม่มีโอกาสจะฉันได้
 เพราะน้ำจะกระดกไม่เข้าปากท่าน ต่อหยุดพักลงจาก
 เภาวียนแล้ว เขาจึงจะถวายน้ำให้ท่านฉัน คราวกับให้น้ำ
 ใก้ เมื่อชักเย่อถึงแพ้ชนะแล้ว ก็ช่วยกันชักเภาวียนชักพระ
 ไปยังที่ตรงซึ่งยกพื้นเป็นแท่น คราวนี้ก็ลงมือสรงน้ำกัน
 ตามธรรมเนียม

เสร็จสรงน้ำพระแล้ว ก็ชวนกันเล่นสนุกสาคน้ำ
 และเลี้ยงกันที่ลานวัด ของที่เลี้ยงมีขนมปลากริมไข่เต่า
 และลูกแมงลักน้ำกะทิ ซึ่งชาวบ้านเรียโรอกเงินและจัก
 ทำเอามาเลี้ยงกันด้วยความสามัคคี กินได้ทั้งคนที่ออกเงิน

และไม่ออกเงิน เป็นอย่างเลียงให้กินเปล่า ตามว่า
 ถ้าเป็นอย่างนั้นคนที่ออกเงินก็แย่งเท่าไรจึงจะพอกัน ตอบ
 ว่าไม่แย่งไม่ต้องกลัวกินเท่าไรกินได้ก็กินไป ของเขาทำไว้
 ไม่แพ้คนกิน เพราะมีจำนวนมาก และราคาค่าซื้อของ
 มาทำก็ถูกมาก ลูกแมงลักราคา ๒ ไพ (ราว ๖ สตางค์)
 หรือเฟืองหนึ่ง (๑๒ สตางค์ครึ่ง) ก็ได้ลูกแมงลักเมื่อเช้า
 น้ำบานแล้วทิ้งโอ่งมังกร ละลายกับน้ำอ้อยลูกหนึ่ง หรือ
 กระสอบหนึ่ง ราคาก็ราว ๔ บาทเท่านั้น มะพร้าวห้าตัว
 ลูกละไพ (ราว ๓ สตางค์) ของสมัยนั้นมันถูกอย่างนี้
 จะไปกลัวหมกกลัวเปลืองเอาอะไร ชักตามเขาว่า ชัก
 พระแบบนี้มีที่จังหวัดไหน เขาตอบว่ามีที่อำเภอขลุ้ง
 จังหวัดจันทบุรี และที่อำเภอกระบินทร์บุรี จังหวัด
 ปราจีนบุรี แต่จะมีที่อื่นที่ไหนอีกเขาไม่ทราบ เพราะเคย
 เห็นนานมาแล้ว เมื่อเขายังเป็นเด็กอยู่

✓ คิดว่าเรื่องที่เขาล่าให้ฟังนี้ บัคนึกงไม่มีแล้ว ถ้า
 เป็นเช่นนั้นก็น่าเสียใจที่ไม่ใคร่มีผู้เอาใจใส่ ประเพณีเก่า
 ของพื้นเมือง ซึ่งเป็นทั้งเอกสารหรือชั้นโบราณคดี ที่ให้
 เราสามารถรู้เรื่องความคลี่คลายของชาติ ประเพณีเหล่านี้

นับวันมีแต่จะสูญหรือกลายเป็นธรรมคา ตามความ
 เจริญและเหตุการณ์ของบ้านเมืองทางประวัติศาสตร์ ครั้น
 ได้สำนักต้องการรู้เพื่อฟื้นฟูประเพณีเดิม ซึ่งเป็นมรดก
 ร่วมกันของชาวไทย ก็ต้องสอบถามกันให้รู้แน่ แท้ก็ซ้ำ
 เสียแล้ว เพราะประเพณีเล่างอย่างชาคตอนไม่ต่อกัน ผู้ที่
 รู้ก็ล้มหายตายจากไปหมด กวี่ยเหตุนี้ นานาชาติที่เจริญ
 จึงพยายามรวบรวมเรื่องประเพณี และความเชื่อดิอของเก่า
 ไว้ เพราะกลัวจะสูญก่อนที่จะจกเป็นเรื่องราวไว้และจัก
 ตั้งเป็นองค์การระหว่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนเรื่อง
 เหล่านี้ เพื่อประโยชน์อันเกี่ยวกับการศึกษาวิชาการ
 เพราะเขารู้ว่าชาติต่าง ๆ เป็นชาติขึ้นไค้อย่างมั่นคง ก็
 เพราะชาติเหล่านั้นยืนอยู่บนรากฐานแห่งกองมรดก ซึ่ง
 คนแต่ก่อน สร้างสมขึ้นไว้แล้วคน ภายหลังก็เสริม ต่อและ
 แก้ไขให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม สืบคกทอดก่อ ๆ กันมาช้านาน
 นับเวลาดังพัน ๆ ปีขึ้นไป ท่านกล่าวว่าประชาชนไม่จำ
 เป็นจะเป็นประเทศชาติขึ้นไค้ ถ้าชาคความรู้สึกร่วมกันถึง
 ความหลัง ซึ่งบรรพบุรุษชาติของตนได้บากบั้นพันฝ่า
 ความยากลำบากมา เพื่อประโยชน์ของตนเองในปัจจุบัน
 ครั้งนั้น และเพื่อประโยชน์ของลูกหลานคน ในอนาคตกัวย

คนที่มีประเทศชาติร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว คือผู้ที่ไม่
 ลืมอดีตชาติของคน สามารถระลึกได้ถึงการทำงานที่บรรพบุรุษ
 ของคนได้ทำมาแล้ว ทั้งที่เป็นความสุขสนุกสนาน และ
 ความทุกข์ยากที่ฉิบพลาคมาแล้ว ระลึกถึงคุณงามความดี
 และความกล้าหาญ อันมีอยู่ในประวัติศาสตร์ชาติของคน
 แล้วอาจชี้ได้ว่า นี่ก็อประเพณี นี่ก็ศีลป และวรรณคดี
 หรือร่ายยอก นี่ก็วัฒนธรรมที่ท่านแต่ก่อนสร้างไว้ให้
 แก่เรา นี่ก็แผ่นดินที่ท่านได้สละเลือดเนื้อเพื่อให้ลูก
 หลานได้อยู่เป็นสุขสบาย เพราะฉะนั้น เราจะไม่ใช่ผู้
 บำรุงส่งเสริมและสืบต่อสิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของ
 เรามั้งหรือ ประเทศชาติถ้าจะเปรียบก็เหมือนมีกฎ
 วิทยุณยานของคน ก็ที่สำแดงออกเป็นวัฒนธรรม อัน
 ประกอบขึ้นด้วย จิตใจของประชาชนในชาติทุกคนรวมกัน
 ซึ่งระลึกอยู่เสมอถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตแห่งชาติ
 ของคน ว่าต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จริงอยู่เรา
 ภาควมองไปข้างหน้าคืออนาคต และสนใจที่อยู่เฉพาะหน้า
 คือปัจจุบัน แต่ก็ควรเหลียวดูหลังคืออดีตบ้าง ไม่ให้มัน
 ขาดตอนกัน อันที่จริงคุณหลังก็เพื่อจะคุณหน้านั่นเอง

อาบน้ำในพิธีต่าง ๆ

จะเล่าเรื่องของสงกรานต์ก็ต่อไป ถัดจากสงกรานต์พระ
แล้ว ชาวบ้านที่เป็นหนุ่ม ๆ สาว ๆ ก็เล่นสนุกกัน ซึ่ง
จะยกไว้กล่าวตอนหลัง ในที่นี้จะพิจารณาถึงเหตุที่มีสรง
น้ำและรดน้ำอาบน้ำ ในวันสงกรานต์เสียก่อน สรงน้ำ
รดน้ำ อาบน้ำ ถ้าแปลกันตรง ๆ ก็ได้แก่ชำระมลทิน
ของร่างกายด้วยน้ำ อาบน้ำที่ทำในพิธีประจำชีพของชาว
ไทยแต่ก่อน ท่านผู้ใหญ่ออกให้ว่า "มีเป็น ๔ กาละ คือ

๑. อาบเมื่อปลงศพไฟ เพื่อล้างมลทินที่ติดตัว
๒. อาบเมื่อโกนจุก เพื่อล้างมลทินที่ติดตัวเหมือนกัน
๓. อาบเมื่อแต่งงานสมรส เพื่อนำตัวให้สะอาด
เตรียมเข้าหอ
๔. อาบเมื่อตาย เพื่อทำศพให้สะอาด เตรียม
ขึ้นไปไหว้พระจุฬามณีเจดีย์

ในกาลที่กล่าวมานี้ บรรดาญาติมิตรมาประชุมต่าง
ช่วยกันรดน้ำอาบน้ำให้ด้วยความเอื้อเฟื้อ เว้นแต่อาบน้ำ
โกนศพเท่านั้น ที่ญาติมิตรมิได้ช่วยรดเพราะเด็กยัง
อ่อนอาบน้ำมากไม่ได้

อาบน้ำประจำปี เกิดขึ้นแก่การช่วยกันอาบน้ำคั่ง
กล่าวมาแล้วนั่นเอง เลยลามไปถึงกาลปรกติ ในเวลา
เข้าฤดูร้อนคือสงกรานต์ ลูกหลานช่วยกันอาบน้ำให้ พ่อ
แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และสัปบุรุษสีกาช่วยกันซักน้ำ
ถวายสมภารเจ้าวัดตรงที่สุกเลยสากกันเอง เป็นการเล่น
สนุก กลายเป็นพิธีประจำปีขึ้นอีกอย่างหนึ่ง

อาบน้ำในพิธีจร เพื่อทำตัวให้สะอาดเมื่อจะเข้าพิธี
ฝ่ายพราหมณ์มีตำราพึงปฏิบัติในการชำระกาย เรียกว่า
อัทมสูตร ส่วนพระมหากษัตริย์เรียกว่า อภิเชก เช่น
ราชาภิเชก สงครามภิเชก เป็นต้น

อาบน้ำเพื่อล้างจัญไรโรคร้ายให้เปลื้อง อย่างนี้ต้อง
การนํ้ามนต์ หากผู้ศรัทธาดีให้ทำนํ้ามนต์อาบ การอาบ
นํ้ามนต์ เป็นเครื่องบำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้นด้วยอีกโสภหนึ่ง
เพราะฉะนั้น นํ้ามนต์จึงเลยใช้ไปในการอาบน้ำเกือบทุก
อย่าง ถ้าเป็นโอกาสอันพึงจะทำได้ ก็แถมให้มีผู้ศรัทธา
รดให้ด้วย

หมดอายุ 09/05/2565

ก่อนมาภายหลัง การอาบน้ำเห็นเป็นประโยชน์พยายาม
อันยากเกินไป จึงทำย่อลง เพียงให้ผู้ศรัทธาหรือ

ญาณิมิตรหยอด หรือพรมน้ำลงเหนือหัว หรือที่ตัวที่มี
แล้วแต่ควรแก่เหตุ สมมติว่าได้รคน้ำอาบน้ำไทแล้ว”
ดังนี้

น้ำเป็นเครื่องชำระล้างมลทิน และถือกันว่าเป็น
เครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ เพราะเมื่อน้ำมีการ
เพาะปลูกทำไร่ไถนา ก็ได้ผล เหตุนี้จึงเป็นสิ่งไว้ในพิธี
การอาบน้ำในพิธีก็มีทำกันอยู่มากชาติ อย่างที่แต่อาบน้ำ
ในพิธีเลย แม้แต่กิจที่ต้องทำกันเป็นธรรมดา ก็ยังต้อง
อาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดเสียก่อน ในลัทธิพราหมณ์
ก่อนเริ่มทำพิธีใดก็ต้องมีพิธีส่นานคืออาบน้ำเสียก่อน เพื่อ
จะได้เข้าพิธีด้วยมีความบริสุทธิ์ / ประเพณีของเรา เมื่อ
บวชนาค ก็อาบน้ำเจ้านาคในวันสุกคิบบัวยน้ำส้มบ้อย
และทาขมิ้นเสียดเหลืองจ้อย เพื่อให้ร่างกายบริสุทธิ์ เมื่อ
เข้าพิธีบวชในวันรุ่งขึ้น การรช่น้ำรคน้ำบ่าวสาวก็เป็น
เรื่องทำให้ร่างกายบริสุทธิ์ เพื่อเตรียมตัวเข้าพิธีขึ้นหอ
บ่าวสาว ไปเผาศพกลับมาก็ต้องอาบน้ำหัว เพื่อล้าง
มลทินที่ติดมา เพราะฉะนั้น สรงน้ำ รคน้ำ หรืออาบ
น้ำวันสงกรานต์ ก็เพื่อชำระล้างมลทินของปีเก่าที่ถือว่ามี

อยู่กับเราให้หมดไป เพื่อให้มีความบริสุทธิ์สะอาดและ
สดใสนิววันนี้ใหม่

การสร้งน้ำพระพุทธรูป เทียบกันได้กับการส่นาน
เทวรูปของลัทธิศาสนาอื่น ๆ คือเช่นเชิญเทวรูปมาวางลง
กลางภาชนะแล้วร่นน้ำด้วยสังข์ หรือจะร่นด้วยเขาง้วหรือ
ด้วยภาชนะอะไรที่มีพวยก็ได้ ถ้าเป็นพิธีส่นานอย่างใหญ่
ก็เรียกว่าวิเศษอารมยะ ถ้าเป็นการส่นานปรกติประจำก็
เรียกว่า สามัญอารมยะ ถ้าเทวรูปที่ส่นานเป็นพระเป็น
เจ้าหรือพระมหะดีพระเป็นเจ้า เช่น พระอิศวร พระ
นารายณ์ พระอุมา พระลักษมี เป็นต้น ก็มีดอกไม้
ประจำองค์พระเป็นเจ้าหรือพระมหะดี ลอยลงไปในน้ำ
ส่นาน และมีหญ้าแพรกและใบมะกุ่มซึ่งถือว่าเป็นสิ่ง
มงคลผสมอยู่ด้วย เช่น พระอิศวรใช้ดอกตำโพง พระ
นารายณ์ใช้ดอกมะลิ พระอุมาปางเป็นพระกาลใช้ดอกชบา
พระลักษมีใช้ดอกบัว เป็นต้น

หมดอายุ 09/15/2565

ส่วนเรื่องสาค่น้ำวันสงกรานต์ นอกจากเล่นส่นกัน
ก็คิดว่าชั้นเคิมอาจมีความหมายแต่สึมกันแล้ว เห็นจะ

หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ของฟ้าฝนอย่างนาคให้น้ำเล่น
น้ำ เพื่อประโยชน์การทำไร่ไถนาด้วยก็ได้

ทำไมข้าพเจ้าจึงกึกกั้นเช่นนั้น ก็เพราะเคยอ่านพบ
เรื่อง สาคุน้ำเป็นประเพณีของชาวบ้านชาติต่างๆ อยู่ใน
หนังสือฝรั่งบ่อยๆ เช่นในประเทศเยอรมนี แม้พิธีสาค
น้ำที่ทำกันจะไม่ตรงกับเรื่องสาคน้ำสงกรานต์ที่เกี่ยว แต่มี
หลักอย่างเดียวกัน คือต้องสาคให้เปียก เพื่อจะได้มี
ความงอกงาม (The Garden of Adonis in Frazers's The
Golden Bough Vol. 1 p. 10) ประเพณีเก่าของเราถ้าฝน
แล้ง เมื่อดึงฤดูฝนฝนก็ยังไม่ตกลงมา นางดินเขาก็เอา
พระพุทธรูปซึ่งนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ และมักเรียกชื่อว่า
หลวงพ่อนั้นหลวงพ่อนี้ ออกมาแห่แล้วมีเดินสาคน้ำรด
กัน นางแห่งก็มีแห่นางแมว

แห่นางแมว

การแห่นางแมว เขาเอาแมวใส่กรงแห่กันไปตาม
ตะแวงบ้าน พวกชาวบ้านก็ออกมาสาคุนางแมว (เทียบ
สาคุน้ำเจ้าเว้กเจ้าพ่อสมุทรคำที่อำเภอศรีราชา) ว่าทำอย่างนี้

ฝนจะตก แมวเป็นสัตว์ไม่ชอบน้ำ เห็นจะถือว่าแอมว
 เป็นตัวแดงกระมัง เมื่อถูกสาคน้ำก็หายเป็นตัวแดง คง
 จะเอาเกตุที่ทรงหนักได้ ที่เกาะสุมাত্রาวางแห่ง ถ้าฝน
 แดง พวกผู้หญิงชาวบ้านต้องนั่งน้อยห่มน้อย พากันลงไป
 ไปลุยน้ำในแม่น้ำแล้วเล่นสาคน้ำรอกัน และจับเอาแอมว
 คำกัวหนึ่งโยนลงไปในน้ำ ปล่อยให้มันว่ายตะเกียกตะกาย
 ขึ้นหนีขึ้นตลิ่ง พอมันขึ้นตลิ่งได้ พวกผู้หญิงก็ไล่ตาม
 และสาคน้ำพอเป็นพิธีว่าทำอย่างนั้นฝนจะตก ทางเกาะชวา
 งามมีแม่แอมวคำกัวหนึ่งและแอมวคำเมียคำกัวหนึ่ง ไปอาบน้ำ
 คำกัว เสร็จแล้วก็ปล่อยให้ไป ว่าไม่เข้าฝนก็จะตก ใน
 ประเทศรัสเซียทางภาคใต้และภาคตะวันตก ถ้าฝนแดง
 และต้องการให้ฝนตก ชาวบ้านจะไปรออยู่หน้าโบสถ์พอ
 บาคหลวงกระทำกิจพิธีทางลัทธิศาสนาเสร็จแล้ว เดินออก
 มาก็ช่วยกันจับบาคหลวงให้นอนลงกับพื้น แล้วเอาน้ำสาค
 ให้เปียกทั้งตัว ตรงแห่งมีชายแปลกหน้าผ่านมา พวกผู้หญิง
 จะจับชายคนนั้นโยนน้ำ หรือไม่ก็จับคนน้ำให้เปียกโรก
 ทั้งตัว

ตัวอย่างที่จะนำมาเล่าอีกมาก ตางชาติก็ทำแปลก ๆ
 ถึงเห็นขบขัน เช่นในแคว้นเสฉวนประเทศจีน เขาจับ
 เอาสุนัขมาแต่งตัวสมมติว่าเป็นเจ้าสาว แล้วแห่แหนเยาะ
 เย้ยกันไปเป็นเรื่องแห่งหมาไม่ใช่แห่งแมว อย่างนี้
 ก็มี แต่ที่เป็นเรื่องสาคน้ำรอกัน มากกว่ามีเป็นวิธีอื่น
 เห็นจะคิดว่า ถ้าทำเสียอย่างใดก็จะได้ผลอย่างนั้น ถ้า
 ต้องการให้ฝนตกเปียกก็ต้องร่อนน้ำสาคน้ำให้เปียก จะได้
 ผลให้ฝนตกลงมาเปียก ทำนองเดียวกัน ทำอย่างนี้ภาษา
 อังกฤษเรียกว่า Sympathetic magic เรื่องพิธีบูท่อนอก
 เป็นหลักเดียวกัน เพราะฉะนั้น เรื่องสาคน้ำรอกันและ
 เล่นสนุกวันสงกรานต์ นอกจากสนุกวันปีใหม่
 อาจเกี่ยวกับเรื่องเพื่อความอุดมสมบูรณ์ คุ้มฝนสำหรับทำ
 นา ซึ่งจะมาถึงในเร็ววัน ภายหลังสงกรานต์จะได้บ้าง
 กระจ่าง เมื่อกล่าวมาถึงเพียงนี้ พอที่อ่านพบในลัทธิ
 ธรรมเนียมลาวของหลวงผดุงแคว้นประจันต์ กล่าวไว้
 "การเล่นสาคน้ำนี้เป็นธรรมเนียมต่อมาแต่โบราณ คุ้ม
 เข้าใจว่าถ้าปีใดผู้เฒ่าผู้แก่และหนุ่มสาวไม่เล่นสาคน้ำ ปี
 นั้นน้ำฝนมักจะน้อยไป เขาถือว่าการเล่นสาคน้ำ

เหมือนกัฏฐิยาพระยานาคน้ำในสระโอคาคา การ
เป็นกัฏฐิ จึงได้นิยมในการเล่นสาคน้ำกันนักด้วย ถือว่า
จะทำให้ฝนฟ้าตกบริบูรณ์ในฤดูใบไม้ผลิน” นี้ก็เข้าเรื่องที
ภาคไว้ว่า การเล่นสาคน้ำวันสงกรานต์ เกี่ยวกับเรื่อง
ความอุดมสมบูรณ์ของฟ้าฝน

สาคน้ำเล่นสนุกกัน

ข้าพเจ้านึกถอยหลังขึ้นไปในวันสงกรานต์ สมัย
เมื่อล่วงมาแล้วได้ ๕๐ ปีกว่าก็จำได้เป็นเหตุเป็นผลว่า ครั้ง
กระโน้น เมื่อเข้าฤดูร้อนวันสงกรานต์ ชาวบ้านที่ใจ
บุญจัดหม้อกระนนหรือโอ่งมังกร บรรจุน้ำเย็นหรืออย่างที
ก็น้ำยาอุทัย ตั้งไว้บนร้านน้ำที่หน้าบ้าน เพื่อผู้ระหายน้ำ
จะได้ตักและดื่มกิน ที่ทำอย่างนี้ก็เหมาะแก่สภาพของท้องถิ่น
สมัยนั้น เพราะครั้งโน้นเมื่อยังไม่มีน้ำประปา ร้าน
ขายเครื่องดื่มและร้านกาแฟ ซึ่งมีอยู่คั่นทั่วทุกระแหง
ทุกวันนี้ ๐๙/ ข้าพเจ้านึกไม่ออกว่ามี ถ้าจะมีบ้างก็แต่ในที่
ชุมชนคนแถวโรงบ่อนเบี้ย และคงมีไม่มากร้าน ถ้ามี
ขายอยู่มากร้านก็ขายไม่ได้ ไม่มีใครซื้อด้วย ไม่เคยกิน

ทั้งเงินทองที่จะซื้อก็ไม่มีมาก หรือหาจ่ายเหมือนทุกวันนี้
 สมัยโน้นถ้าไปไหนมาไหนในระยะทางไกล เวลากลางวัน
 แคนร่อนจืด ก็ได้อาศัยน้ำเขาใส่หม้อตังไว้ให้เป็นทาน
 เป็นเครื่องดื่มกินแก้ความระหาย กินก็เย็นก็เหมือนกัน
 เพราะความร้อนเป็นเครื่องช่วยให้หน้า ที่ไม่เย็นก็มากนัก
 ให้รู้สึกว่ามีความเย็นยิ่งขึ้น ถ้าเป็นสมัยนี้ก็ต้องแช่น้ำ
 แข็ง ~~๕~~ แต่สมัยนั้นน้ำแข็งแม้มีแล้วแต่ก็ยังไม่แพร่หลาย
 ได้ทราบว่าเมื่อยังไม่มีโรงทำน้ำแข็ง ฝรั่งเศสเคยกินน้ำแข็ง
 ต้องส่งน้ำแข็งบรรทุกมากับเรือกำปั่นไฟจากเมืองใหม่หรือ
 สิงคโปร์ เมื่อมาที่แรกๆ ราษฎรยังไม่เคยเห็น และ
 ก็มีมากคนที่ไม่เชื่อว่าจะป็นน้ำให้เป็นตัวได้ ถึงกับต้อง
 นำเอาน้ำแข็งใส่ตาไปทิ้งให้ราษฎรดูที่ในมิวเซียม หรือ
 หอพิพิธภัณฑ์ในพระบรมมหาราชวัง ลางคนไม่แน่ใจ
 ต้องขอเอามือแตะดู และขอน้ำแข็งก้อนเล็กๆ ที่เจ้าหน้าที่
 แจก นำเอาไปอวดคนทางบ้าน แต่เอาไปไม่ถึง
 โหนดเจ้าก้อนน้ำแข็งก็ละลายหายไปหมด ต่อมาเมื่อมีโรงน้ำ
 แข็งแล้ว ทั้งอยู่ที่ในครอกข้างที่ทำการโทรศัพท์ที่กลาง
 เกียวนี้ น้ำแข็งซึ่งแต่เดิมมีราคาแพง มีผู้กินมันได้ก็แต่

ผู้กินมังมี ท่อมาก็มีราคาพอคนสามัญจะซื้อกินได้ จึง
 เกิดมีร้านจีนขายน้ำหวานล่อยก่อนน้ำแข็ง ขายแก้วละอัฐ
 หรือเท่ากับสตางค์ครึ่งเท่านั้น กินเข้าไปเมื่อถูกก่อนน้ำ
 แข็งก็รู้สึกเย็น ถ้าไม่ถูกน้ำแข็งก็ไม่เย็น ภายหลังใช้วิธี
 เอน้ำราดลงไปบนก้อนน้ำแข็ง กรอกเทไปมาหลาย ๆ
 ครั้ง แล้วเทิมลงในด้วยน้ำหวาน ก็มีความเย็นดีกว่าวิธี
 เติม แต่วิธีกรอกน้ำเทไปเทมาบนก้อนน้ำแข็งอย่างนั้น
 ฆ่าเสียเวลา จึงเกิดคนเจ้าปัญญาใช้กบใส่น้ำแข็งให้เป็น
 ฝอย ค้างที่เห็นกันอยู่เวลานี้

ในวันสงกรานต์ต่างบ้านที่มีอันจะกิน ทั้งโองลุด
 แมงลัดน้ำกะทิไว้ให้กินเปล่าเป็นพิเศษ ต่างแห่งก็มีลุด
 ช้องน้ำกะทิถ้วย สมัยนั้นซันตั้งไว้ให้กินเปล่า ปรียบเดียวกับ
 กินเกลี้ยง แต่สมัยโน้นตั้งไว้ก็ไม่ใคร่มีใครแล เพราะ
 ของลุด ๆ เกษกินกันบ่อย ๆ คนจึงไม่สู้ชอบกิน จึงมีคน
 กินก็แต่พวกเด็กเสียโดยมาก แต่ทั้งไว้ตั้งครั้งก่อนวันจึง
 จะหมด ดูเหมือนแมลงวันตอมก็ไม่มี ถึงมีก็เพียงตัว
 หนึ่งสองตัว ไม่มีมากถึงตอมทั้งเหมือนเดี๋ยวนี้ และไม่มี
 ใ้ใครเอาใจใส่รู้สึกกลัวว่ามันร้ายกาจอย่างไร ส่วนน้ำกิน

น้ำใช้ของชาวบ้านก็คักจากบ่อจากคลอง เอามาใส่กุ่มใส่
 โองและแกว่งสารส้มแล้วก็ใส่ใช้ก็ได้ ไม่เห็นใครวิตกกัว
 เชื้อโรค เพราะความไม่รู้ทำให้สบายใจและไม่กลัวที่
 สบายใจไม่กลัว เพราะไม่ใคร่ปรากฏมีโรคร้ายถึงระบาท
 คนมีน้อยความสกปรกก็มีน้อยตามส่วน และอาจเกิด
 เชื้อโรคเข้าไปที่ละน้อยไม่ถึงตาย ก็เกิดความต้านทานขึ้น
 ในตัว ท่อนาน ๆ จึงจะเกิดเป็นโรคระบาทขึ้นสักครั้ง
 หนึ่ง และก็ไม่เข้าใจว่ามันมาจากกินน้ำซึ่งมีเชื้อโรค เมื่อ
 ไม่รู้และหาเหตุไม่ได้ว่าเกิดโรคระบาทขึ้น เพราะเหตุไร
 ก็เป็นธรรมดาของคนเราต้องหาเอาจากสิ่งที่ตนลำเอียง
 เชื่ออยู่แล้ว คือ ชักให้แก้ผีทำว่ามันเป็นตัวการจะเอาคน
 ไปใช้ในเมืองผี ที่หน้าบ้านข้าพเจ้าเป็นคลอง มีคนมา
 จอกเรืออยู่ แล้วคนในเรือคนหนึ่งเป็นโรคลงรอกตาย
 ข้าพเจ้าเป็นเด็ก เวลานั้นก็ลงอาบน้ำคำว้ายเล่นใน
 คลองนั้นอย่างสบายใจ ไม่ได้นึกสะกึ่งกลัวสักนึกเดียว
 แล้วก็ไม่มีใครห้ามปราม เพราะไม่รู้จึงไม่กลัวและไม่
 ใดห้าม กลับไประวังและกลัวผีทำมากกว่า ถึงกับไม่

กล้าออกนอกเขตบ้าน ที่แท้ถูกเขาหลอกไม่ให้ไปเที่ยว
ชุกชน ไร่เต็มทีเมื่อนึกถึงความหลังในบั้นนี้ก็รู้สึกแสบ
ชอบกล แผลงใจว่าทำไมจึงรอดมาได้ ทอบไ้เมื่อทอบ
อย่างอื่นไม่ได้แล้ว ว่าเคราะห์ยังดีมีคุ้มอยู่ ฝัที่คุ้มนี้เป็น
ฝัเทวคา ไม่ใช่ฝัท่าหรือฝัร้ายที่กล่าวมาข้างต้น เพราะฝัท่า
มันไม่คุ้มครองใคร และถ้ามีโอกาสก็ไม่ไว้หน้าให้แก่ใคร
นอกจากมันจะกลัวเท่านั้น

✓ เวลาบ่ายแตกทกวันสงกรานต์ เห็นเขาเล่นสาคน้ำ
รทกันหรือไม่ก็เล่นปล้ำมอมหน้ากันอย่างสนุกสนาน เป็น
การเล่นสนุกระหว่างพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ ตลอดจนคนแก่
แม่ร้างและสาวที่^{ม. ๒๖/๒๗}กตกตางคนที่ยงสนุกอยู่ ก็เข้าร่วมเล่น
สนุกด้วย เขาเล่นสนุกในหมู่ผู้รู้จักกัน ไม่เกี่ยวไปถึงผู้
อื่นที่ไม่รู้จักกันและเล่นด้วยความยินดีสมัครใจ การเล่น
สาคน้ำ และเล่นมอมหน้ากัน เขามักเริ่มเล่นเมื่อสร้งน้ำพระ
แล้ว กังไ้ได้เล่าพรรณนาไว้ในคอนว่าด้วยสร้งน้ำรคนน้ำ
วันสงกรานต์นั้นแล้ว ✓ การเล่นสนุกของหนุ่มสาวพวกชาว
บ้าน ตลอดจนชาวชนบทในสมัยก่อน เป็นเรื่องเล่น

ค. ๖๖๖

สนุกนานที่บีหน ไม่มีสนุกกันพว้าเพือ จึงรู้สึกว่อก
 รสและสนุกจริง เป็นความสนุกอย่างง่าย ๆ เพราะ
 ฉะนั้นจะเอาความสนุกของสมัยนี้ที่เจริญแล้ว เข้าไปเป็น
 มาตรฐานเปรียบเทียบกันไม่ได้ เกิดมาก็ต้องมีสนุกบ้างเป็น
 ครั้งคราว และความสุขจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ก็ต้อง
 มาจากทำงานเป็นบัจจัย เพราะทำงานคร่ำเคร่งมานาน ก็
 ต้องมีเวลาพักผ่อนเล่นสนุกบ้าง ทำแต่งงานอย่างเดียวหรือ
 เล่นสนุกอย่างเดียวไม่ได้จะเบื่อกร้อน หากความสุขไม่พบ
 เพราะฉะนั้น จะหลีกเดียว หรือกลัวความสนุกเสียทีเดียว
 หากควรไม่ ถ้าห้ามไม่ให้เด็กและหนุ่มสาวมีเวลาเล่นสนุก
 บ้างเป็นครั้งคราว ก็หมกความเจริญงอกงามในชีวิตของ
 พวกเหล่านั้น * และความสุขก็ต้องเป็นไปตามสมัย ตาม
วัยและตามสภาพของท้องถิ่นและสังคม ให้เล่นสนุกด้วย
 กันหรือไม่สนุกด้วยกัน ให้เหมือนกันหมด มันก็ไม่สนุก
 เท่านั้น จะให้เด็กสนุกเหมือนผู้ใหญ่ ให้ชาวชนบทสนุก
 เหมือนชาวกรุงชาวเมือง มันจะสนุกได้อย่างไร * เพราะ
ระดับวัฒนธรรมมีไม่เท่ากัน และทำให้เท่ากันก็ไม่ได้

หมัดอายุ 09/05/2565

นึกสงสัยเพราะจำไม่ได้ว่า ผู้หญิงชาวบ้านแต่ก่อน
 ถ้าเป็นสาวเต็มตัวก็ห่มผ้า จะสวมเสื้อก็แต่เป็นสาวรุ่น
 เป็นเสื้อจำพวก กอกลม กอพวงมาลัยและกอดัง เมื่อ
 เล่นปล้ำมอมหน้ากัน ผ้าห่มจะไม่หลุดบ้างหรือ พอดี
 ยายแก่คนหนึ่งซึ่งข้าพเจ้า^{ไว้}รู้จักก็ เพราะเคยอยู่บ้านข้าพเจ้า
 มาแก่สาวมาหาข้าพเจ้า จึงสอบถามแต่ถึงเรื่องนี้ ด้วย
 ข้าพเจ้าจำได้ว่า แก่คนหนึ่งเคยเป็นท้าวการเมื่อครั้งยังสาว
 อยู่ แก่ตอบเสียงกังวานหน้าเฉยว่า "มันหลุดก็ช่างมัน
 กลัวอะไร" ข้าพเจ้าแย้งว่า "ไม่ใช่เช่นนั้น ต้องการรู้ว่า
 ถ้าเป็นสาวทั้งแท่ง ช่างมันได้หรือ" แก่หัวเราะเป็น
 อย่างไค่สำนึกท้าวว่า "อ้อ (ลากเสียงและเบาหน่อย) ถ้า
 กลัวอย่างนั้นก็สวมเสื้อเสียซี แ่สวมเสื้อนะไม่รัดกุม สู้
 คุกอกให้แน่นไม่ไค่ มันจะหลุดไม่ไค่ง่ายหรือถ้าไม่แน่
 ใจคาคะแบ่งมาเป็นประกันทับอีกที ก็ไม่ไค่กลัว"
 ที่ไม่ไค่กลัว คือ ไม่กลัวคนมือไวไม่มีวัฒนธรรมแล้วแถม
 ว่า "ถุงผ้าถุงก็เหมือนกัน นุ่งเหน็บชายพกไขว้คอไค่เสีย
 ก็ไม่มีหลุด" นุ่งผ้าไขว้คอไค่คือควักชายพกข้างหนึ่งไขว้

อีกข้างหนึ่งให้รอบแล้วเห็น นุ่งอย่างนี้ไม่ต้องคาด
เข็มขัดก็ได้ สมัยก่อนผู้หญิงชาวบ้านจะไปหาเข็มที่ไหน
 เอมามาก

การเล่นสนุกมีมอมหน้ากันด้วยกินหม้อ มักแบ่ง
 เป็นชายหนุ่มพวกหนึ่ง หญิงสาวพวกหนึ่ง ในจำนวน
 หลังนี้มีผู้หญิง ที่จักเข้าอยู่ในพวกกันแกวอยู่หลายคน
 พวกนี้มักออกหน้าเพื่อน พวกผู้ชายจะ ใช้กลวิธีปล้ำมอม
หน้าอย่างไม่กลัวทั้งนั้น ข้าพเจ้าจำได้ว่าผู้ที่ เป็นหัวโจก
 ฝ่ายหญิง แกชื่อเขียว แก่เราเด็ก ๆ เรียกแกว่า ยายเขียว
 ทั้ง ๆ ที่แกยังไม่แก่ เดี๋ยวนี้ แกคงตายไปนานแล้ว
 ข้าพเจ้าจึงออกขานพานชื่อแกได้ เมื่อข้าพเจ้า เอ่ยถึงยาย
 เขียว ยายแก่คนที่ ข้าพเจ้ากล่าวมาข้างต้นก็หัวเราะ เห็น
จะนึกถึงความหลัง แล้วถามข้าพเจ้าว่า "นี่ยังจำได้หรือ"
เวลาปล้ำมอมหน้ากัน ถ้าชายหนุ่มคนใด เกราะห้ร้าย
ถูกพวกผู้หญิง รมปล้ำจับตัวไปได้ ถ้าเป็นชายหนุ่ม ทั้งแห่ง
 ก็ไม่ต้องสงสัยว่า ยายเขียวจะ ไม่เป็นคนหัวเรียวหัวแรง
 ในการจับ แต่อย่างงี้ จับได้แล้วก็ มกตัวไว้ รวมกัน
มอมหน้าเสีย สะใจ แล้วจึง ปล่อยตัวไป ข้าพเจ้า ชักหญิงสาว

ชาวชนบทคนหนึ่งเมื่อล่วงมาไม่กี่วัน^{นี้}เอง ถึงการเล่น
 มอมหน้าในถิ่นชนบท ก็เล่าให้ฟังเหมือนกับที่ข้าพเจ้า
 พรรณามา แต่กล่าวเพิ่มเติมว่าไม่ใช่แค่จับเอามอม
 หน้าเฉย ๆ ยังฉีกเสื่อที่ใส่ให้ขาคุ้งรีงไปหมกคั่วย ตาม
 ว่าทำอย่างนั้นเขาจะไม่โกรธหรือ ทอบว่าเขาไม่โกรธกัน
 ถึงชายบ้านอื่นพลัดเข้ามาก็ไม่เว้น เพราะอยาก^{จะ}เสื่อ
 เข้ามาเองโกรธไม่ได้ กราวนี้ถ้าฝ่ายชายจับฝ่ายหญิงได้
 ผู้หญิงก็จะถูกมอมหน้า และถูกมัดเท้ามัดมือไว้ไม่ให้หนี
 จนกว่าจะยอม ปล่อยกัวไปที่หลัง ข้าพเจ้าถามว่าเล่นสนุก
 กันถึงอย่างนี้ทีเดียวหรือ ได้รับตอบว่าอย่างนี้เขาไม่ถือ
 กัน ได้สนุกกันเต็มที่ก็มีครั้งเท่านั้น ข้าพเจ้าทราบว่
 ลางแห่งเล่นสนุกปล้ำกันรุนแรงยิ่งกว่านี้ก็มี เรื่องก็เพราะ
 ไม่ถือกัน “สิ่งทั้งหลายไม่มีก็มีชั่วนอกจากจะหนีกันไปเอง”
 เมื่อไม่ถือกันมันก็ไม่มีความ คนสมัยเก่าเห็นคนสมัยใหม่
 เห็นรำก็บอกว่าดูไม่ได้ให้แสบใจ ก็เล่นปล้ำมอมหน้ากัน
 ของพวกชาวบ้านชาวชนบท นั่นก็ไม่เห็นว่าจะผิดแปลก
 อกันกับเต้นรำที่ทรงไหน นอกจากจะเป็นอย่างง่าย ๆ
 หรือประณีตขึ้นตามสมัยและชั้นของสังคมเท่านั้น ที่แท้

มันก็มีมาทะเลาะเกี่ยวกับ ก็การเล่นสนุกของสังคมอันเป็น
 ความจำเป็นแก่ชีวิตที่ต้องการ ปลดปล่อยความรู้สึกทางประกรร
 ให้ออกมา มิฉะนั้นต่างคนอาจกลดกันตายก็ได้ ถ้าไม่มี
 ทางระบายออกมาเสียบ้าง ให้พอเหมาะพอควรแก่
 ประเพณีนิยม การเล่นสนุกวันสงกรานต์อย่างนี้ ก็คิดว่า
 เป็นจำพวกเกี่ยวกับเล่นสนุกตลอดกัน ของฝรั่งในวัน
 April Fool's Day ^{Evil} และงานโหลี่สาคน้ำแดงของชาว
 อินเดียนตอนเหนือ เป็นเรื่องตลกมาแต่ดึกดำบรรพ์ คือ
 เทศกาลรื่นเริงอย่างหัวทกกันชีวิตแห่งฤดูวสันต์ ของคน
 โบราณ ซึ่งกล่าวไว้ในวิจารณ์เรื่องครูและสงกรานต์
 ส่วนหนึ่งแล้ว

๒ เล่นปล้ำมอมหน้ากัน พวกเด็ก ๆ ไม่มีโอกาสจะ
เข้าผสมโรงกับเขาได้ ขึ้นเล่นเขาพวกด้วยก็เสียเปรียบเขา
ถูกเขามอมข้างเดียว เพราะเป็นเด็กและไม่สนุกกันทั้งสอง
 ฝ่ายด้วย ผิดชั้นผิดวัยกัน ถึงจะลอบไปมอมหน้าเขาก็ไม่
 สู้สำเร็จ อาจถูกเขกถูกลองเอา เพราะเขาไม่สนุกด้วย
 จึงได้แตกออกก็สาคนาพวกผู้หญิงที่เขาผ่านมา รู้จักหรือ
 ไม่รู้จักไม่เข้าใจด้วย พบเขาได้โอกาสเป็น สาคนะบัน

เลือกสาวแก่ที่สาว ๆ ถ้าเป็นชายแก่ก็ไม่สาว เพราะปากแก่
 ร้ายนักและไปสาวแก่ทำไม ที่ซึ่งมีโอกาสสาวได้มาก คือ
 ปากแพรงหรือทางแยกซึ่งคนเขากลั้บจากคุดกร^{๕๐๖} ในงานก่อ
 พระเจดีย์ทรายที่วัดจะก่อผ่านมา พวกเด็ก ๆ ไปออกัน
 อยู่ที่ทางแยกมากคนด้วยกัน พอเห็นเดินมาเป็นแถวแต่
 ไกลก็บอกกันให้เตรียมตัว “มาแต่ระวังคักสาวให้ดี”
 นี้เป็นคำที่พวกเด็กมันบอกกัน คนที่จะผ่านมาก็รู้ว่าจะถูก
 สาวน้ำ แต่จะหลบหลีกไปเสียทางอื่นก็ไม่ได้ เพราะมัน
 คอยคักอยู่ที่ปากแพรงทางจึงต้องยอมให้มันสาว ลงที่
 คนที่ผ่านมามากคนเดียวมีท่าทางชอบมาพาด เจ้าพวกเด็กก็
 ครันคร้าม ไม่กล้าสาวก็มี รู้จักลดลาวศอกมีการระ
 เหมือนกัน ถ้าเห็นว่าท่าไม้ดี ถ้าเป็นเวลาละครเล็ก คน
 เขากลั้บมามาก ๆ ก็เลือกสาวแก่ที่สาว ๆ แต่งตัวสวย ๆ
 คือแต่งเกือบสวมเสื้อราตรีแบบ “เกกอดเก” ในปัจจุบัน
 นี้ สาวก็ไม่สาวเปล่ายังมีฮาอย่างผิควัฒนธรรม คือฮาป่า
ให้ควย พอสาวโครมก็ฮา ตอนนี้อาจโมโหเกิดได้ง่าย
 สาวถึงเบียดก็ไม่ว่า เพราะจะกลั้บบ้านอยู่แล้ว แต่มีฮา
 ทั่วเหลือออก ถ้าเห็นมันมีมากคนถึงไม่หยากอกโมโหก็จำ

สุนัขมันหัวเราะไม่เป็น และไม่เห็นสนุกด้วย ใต้ก็แก่
 ร้องเองในทีแรกเมื่อถูกตบแล้ว มีเสียงแหย่ตามมา แปลว่า
 โกรธเหลือเกิน เรื่องสาคน้ำที่มักเกิดเรื่อง ก็ที่ไปสาคน
 ผู้ที่เขาจะไปธุระไม่โชกลับจากวัดในงาน ถ้ารู้จักกันก็ไม่
 ฆงแค่ขอตัวกันได้ ถึงกระนั้นอาจต้องเสียเงินเป็นค่าถ่าย
 เป็นของขวัญวันปีใหม่

ข้าพเจ้าจำได้ว่าสาคน้ำด้วยขัน ถ้าเป็นขันขนาดใหญ่
 ก็สาคนไม่ถนัด สาคนถูกบ้างไม่ถูกบ้าง เพราะสาคนไม่ได้ไกล
 ทั้งขันก็หายาก เพราะถูกพวกสาว ๆ แย่งเอาไปใช้เสียหมด
 จะใช้สาคนด้วยกะตาก็ไม่ได้เพราะเขาถือ สิ่งที่เหมาะสมคือ
 กระบองเล็ก ๆ แค่นั้นนั้นก็เพียงพอได้ไม่ถนัดนัก เกิด
 คนเจ้าปัญญาเอาไม้ไผ่ขนาดเล็กหรือไม้รวกมาทำเป็นกระ-
 บองฉีก ใช้ได้ดีกว่าสาคนด้วยขันเพราะกะตาดูกที่หมายได้
 แม่นยำและฉีกได้ไกลภายหลังร้านเจ๊กบักกรีทำกระบองฉีก
 วิชาชาย ใ้อัฐคือสทวงค์ในสมัยนั้นก็เอาไปซื้อมาใช้ฉีก
 ดีกว่ากระบองฉีกไม้ไผ่มาก ตรงที่โชคนี่ก็ฉีกพลาด หรือ
 จะจงใจฉีกก็ตามที จำเพาะฉีกดุกที่ซึ่งเขาไม่ต้องการให้เป็ยก
 เขาทำตาเขียวก็ต้องเตรียมวังหนัทันที ถ้าหนีไม่ทันเป็น

โคนดุกเขกดุกทุบถ้าผู้ที่เขาไปธุระมีร่มมาด้วย สมัยนั้นเขา
 นิยมกางร่มสปริงก็เป็น ดุกฟาดด้วยร่ม หนีไม่ใคร่พ้น
 เพราะค้ำร่มมันยาวฟาดได้ไกล ต่างที่ไล่ตามติด ๆ มาจน
 ถึงบ้านก็มายืนต่อว่าเอ๊กคะโรอยู่หน้าบ้าน ถ้าไม่รู้จักกันก็
 ไม่กล้าตามเข้าไป ได้ยินเสียงเอ๊กคะ "เอ๊กคะไร บอกแล้ว
 ว่า อย่าสาต จะไปธุระยังขึ้นสาต กูหรือเสื่อผ้าเประไป
 หมก" ถ้าเป็นอย่างนี้ผู้ใหญ่ในบ้านก็เดือดร้อน ต้องออก
 มาขอโทษขอโพย เรื่องจึงเลิกกันไป ข้าพเจ้าเล่าเรื่องตอน
 นี้ได้ถ้วน เพราะได้เห็นแก่ตาตนเอง สาคน้ำก้นด้วยชั้น
 ภายหลังใช้กระบอกฉีกน้ำแทน ค็นับได้ว่าเป็นความเจริญ
 ทางวัตถุได้อย่างหนึ่ง แต่ความสำคัญที่เป็นเจตนารมณ์
ของการสาคน้ำกลายไป อย่างนี้เป็นความเจริญหรือเป็น
ความเสื่อมของประเพณีและจิตใจ ถ้าไปสาตดุกหญิงแม่
 แปรกเข้าด้วย เป็นได้ฟังเสียงเอ๊กอิงไม่เป็นมงคลแก่หูด้วย
 ก็ได้ เพราะเป็นคนที่พูดไม่กระตาคปาก นึกจะพูดออกมา
 อย่างใดก็พูดออกไปอย่างนั้น มันเหลือฟังที่เดียวท่านเอ๊ย
 แต่ถ้าได้ยินได้ฟังเสียจนกุ่น ก็รู้สึกเฉยค่านไปไม่เห็นเป็น
 หนายาบ ถ้าลองแปลความดูจะเห็นหนายาบร้ายแรงที่เดียว อ่าน
 เรื่องเล่นสาคน้ำในวันสงกรานต์เมืองพม่าตามที่ฝรั่งเล่าไว้

ในหนังสือว่าพวกเด็ก ๆ พม่าใช้กระบอกลูกกระบอกไม้และ
 กระบอกเหล็กวิลาศอย่างเดียวกับของเด็ก ๆ ไทยเหมือน
 กันเป็นเรื่องมีวัฒนธรรมถึงกัน และเชื่อว่าเจ้าเด็ก ๆ เหล่า
 นี้มีความชำนาญรู้เทคนิคการฉีดได้อย่างดี มันกะแก่งว่าอยู่
 ในระยะไหนจึงจะฉีดถึง และก็ฉีดไปถูกเป้าที่หมายได้อย่าง
 แม่นยำเสียด้วย เด็กพม่าและเด็กไทยตลอดจนเด็กฝรั่งมัน
 ก็เด็กนั่นเอง ไม่มีอะไรจะต้องกล่าวอีก

ข้าพเจ้ามีอายุพอเห็นการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ในกรุง-
 เทพาเพราะด้วยความเจริญ มีผู้คนมากขึ้นทุกที มีมากชาติ
 หลายภาษา และตามถนนก็มีรถแล่นกันพลุกพล่าน การ
 สาศน้าเล่นสนุกกันวันสงกรานต์ใน หมู่ พวก ชาวบ้าน หรือ
 ในหมู่พวกกันเอง ก็ขยายตัวกลายเป็นมีคนอื่นเข้ามาแทรก
 แขงร่วมสนุกด้วย ไม่รู้อิโหน่อิเหน่ สาศน้าไม่เลือกว่าใคร
 ข้าเจ้าพวกเด็ก ๆ ก็เล่นแผลง ๆ ใช้น้ำลูกแมงลักที่เขาตั้ง
 ไว้ให้กินเป็นทาน หรือร้ายยิ่งกว่านั้น ใช้น้ำสกปรกโสมนม
 หรือน้ำที่ทำให้เกิดผื่นคัน สากรกไม่เลือก ทำให้เสียผ้าดี ๆ
 และรีดไวกาม ๆ ก็กลูกแมงลักเปราะเปื้อนเสียหายหมด
 เกิดอันตรายรดทับเด็กก็มี เพราะมุ่งแต่จะเล่นสาศไม่ระวัง

รถให้ตี ลางที่สวทโครมเข้าไปในรถยนต์ คนจับตกใจไม่
 ทันรู้ตัว ก็เบนรถในทันทีทันใด เกิดอันตรายถึงรถคว่ำ
 หรือถล่มไถลไปทับใครทำอะไรก็ได้ มันเกิดเรื่องเสียหาย
 มากกว่า เรื่องสนุกอย่างนี้ในที่สุดจึงต้องห้ามปราม ไม่
 ห้ามไม่ได้จะเคียดกร้อนและเสียหาย เพราะผู้ที่สวทส่วนใหญ่
 เป็นพวกเด็ก ๆ และหนุ่ม ๆ รุ่นตะกอล คนสองพวกนี้
 กำลังอยู่ในวัยกระนอง เป็นพวกกำลังเล่นสนุกสนาน ถ้าไม่
 ระวังไว้บ้าง ก็มักเล่นเกินขอบเขตไปเมื่อเข้าพวกกัน เรื่อง
 สวทน้ำในกรุงเทพฯ จึงหมดไป เพราะเหตุการณ์และสิ่ง
 แวกล้อมไม่เหมาะสมแล้ว แต่แล้วก็กลับมีขึ้นอีกประปราย
 ถ้าปล่อยมากไปไม่มีขอบเขต เมื่อเกิดเสียหายมากขึ้นก็เห็น
 จะต้องห้ามอีก แต่ห้ามเกิดซาดก็เป็นมาอยู่ให้เล่นสวท
 กันเองในละแวกบ้านเดียวกันเพื่อความสนุกรื่นเริงไม่ได้
 เพราะในที่ซึ่งไม่พลุกพล่านด้วยรถยนต์และไม่ไปสวทคนอื่น
 อย่างไม่เลือก หรือสวทเกินขอบเขตไป ก็เห็นว่าไม่เสีย
 หายอะไร ซ้ำจะเป็นเล่นสนุกในหมู่กันเองด้วย ถึงเล่นมอม
 หน้ากัน ถ้ามอมกันด้วยกินหม้อหรือโคลนก็พอทำเนา
 ากันเล่นแผลงเอาคันทม้อคตุกกับน้ำมันยางมอมกันก็มี นี้
 เล่นเกินขอบเขตแสดงว่าเล่นมอมหน้า และสวทน้ำกันใน

วันสงกรานต์ เมื่อก่อนก็มีคนอุบาทว์เล่นแสดงอยู่เหมือนกัน ไม่จำเป็นจะต้องเป็นคนในสมัยปัจจุบัน เพราะเป็นธรรมชาติของคนมันต้องมี ทั้งคนดีและคน ด้อย อยู่ด้วยกัน แม้แต่ในตัวคน ๆ ก็ยกอีกก็มีทั้งดีและระยำอยู่ในตัวได้เหมือนกัน อย่างไหนจะปรากฏออกมาให้เห็น ก็แล้วแต่เหตุการณ์สิ่งแวดล้อม เว้นแต่จะได้รับการอบรมมีสติข่มใจ ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

หม่อมส่วยโย คือ เซอร์ยอชตก็อตเล่าไว้ในหนังสือเรื่องชาวพม่าว่า "ในเมืองพม่าเมื่อวันสงกรานต์มีสาคน้ำกันชาวต่างชาติก็ไม่ซัดซ้องอะไร เว้นแต่ชาวอินเดียที่ถือว่าเป็นผู้ดีชั้นสูงนั้นแหละซัดซ้องไม่เห็นสนุกด้วย แต่พวกจีนตรงกันข้าม พลอยสนุกสาคน้ำไปกับเขาด้วย ถึงกับลงทุนจ้างเขากันน้ำไว้ให้สาคกัน นี่ก็คล้ายกับที่กรุงเทพฯ เมื่อก่อนพวกเขาเด็กพอเห็นผู้หญิงแก่ตัวสวย ๆ เดินมาแต่ไกลเห็นได้ง่ายเพราะหมิ่น ก็เตรียมหน้าเป็นจ้ำระหวานหน้าไม่ทันก็ได้ฟังน้ำที่ชาวจีนเอื้อเฟื้อทักไว้ให้ นางที่ชาวจีนก็สนุกเข้าผสมโรงเล่นสาคน้ำกับเขาค้วย ตามปรกติเมื่อผู้หญิงเดินมาเป็นแถว ๆ เห็นมีเจ้าพวกเด็กอุบาทว์คอยกัก

สาคน้ำกันอยู่หัวสตอนผู้หญิงเขาก็ไม่ผ่านไปทางนั้น มักลัก
 แดงแฝงเข้าครอกไปทางอื่น แต่ไม่สู้รอกพันไปได้นัก
 เพราะอาจไปถูกเด็กอุบาทว์อีกฝูงหนึ่ง คอยกักสาคอยู่ทาง
 นั้น ส่วนชาวจีนที่เล่นสาคน้ำสงกรานต์ในเมืองพม่า
 ตามที่หม่อมส่วยโยกล่าไว้ไม่ใช่เช่นนั้น ก็ไปลากเอาสบ
 น้ำที่ขายอยู่ในร้านออกมาสูบน้ำที่เกี้ยว ข้างคนจีนประจำ
 สำหรับสูบน้ำกันวันยังค่ำ น้ำพุ่งออกจากสบพอจะใช้กับ
 ไฟไหม้ได้อย่างเกีย ๆ ท่านทราบไหมว่าเด้าแก่แก่สามารถ
 เล่นสนุกสาคน้ำสงกรานต์ ทำให้ใคร ๆ ถึงเบียดไซกได้
 นั้น ก็เพื่อประกาศแจ้งความขายสบน้ำของแกไปในทั่ว
 ทั่ว ถึงจะสนุกก็ไม่ลืมเรื่องเศรษฐกิจของเขา

จีนสนุกยังไม่เท่าฝรั่งสนุก ฝรั่งข้าราชการคนหนึ่งอยู่
 ที่เมืองแปร วันนั้นเป็นวันสงกรานต์ กำลังกินข้าวอยู่ใน
 เรือนพร้อมกับเพื่อนฝรั่งอีกสองคน ขณะนั้นมีเพื่อนบ้าน
 ฝรั่งคนหนึ่งเขียนจดหมายมาบอกให้รู้ล่วงหน้าว่า พวกผู้หญิง
 สาวชาวพม่ากำลังจะมาแสดงความนับถือให้เกียรติยศสาค
 น้ำ อีกประเดี๋ยวคงจะมาถึงบ้าน ฝรั่งคนนั้นก็เตรียมการ
 ทันที สั่งให้บ๋อยแขกเอาถังใส่น้ำมาตั้งไว้ที่ระเบียงเรือน

มีกระป๋องสำหรับทักตากลเตรียมไว้เสร็จ แล้วก็นั่งกินข้าว
 ท้อไปเผื่อญูเคราะห์ร้ายไม่ได้สั่งให้ใครเป็นยามคอยระวังไว้
 พอรุ้ท่วติ พวกแม่สาว ๆ ก็มาถึงท้าวเสียแล้ว เอน้ำตากล
 เสียจนค้ใจ ถูกฝรั่งคนที่อยู่ใกล้หน้าอกเช้กเบ้ยกหมก
 ฝรั่งลุกขึ้นทันทีตรงไปที่ดังไ่หน้า แต่ที่ไหนได้ ถูกพวกแม่
 สาว ๆ ยึดเอาเป็นที่มันเสียแล้ว แทนที่จะเตรียมเอาไว้
 สาคสาว แต่สาวกับเอาขันเงินทักตากลฝรั่ง ทักตากลเอาตากล
 เอาไม่ระวังรอ ฝรั่งทั้งสามไปยังไม่ทันถึงดังน้ำก็เบ้ยกหมก
 แต่ฝรั่งคนหนึ่งไม่ยอมแพ้ ฝ่าเข้าไปตามสายน้ำที่ถูกตากลมา
 ตรงเข้าจับหญิงสาวคนหนึ่งกลงไปในดังน้ำ ไม่ใช่ครั้ง
 เดียวคนน้ำเสียหลายครั้งเบ้ยกไป หมกผู้หญิงคนหนึ่งเห็น
 ฝรั่งเล่นแผลง ๆ เช่นนั้นก็ตกตะลึงและตกใจกลัว พวกกัน
 วึ่งหนีโครม ๆ ออกจากบ้านไป มีแม่สาวผู้เคราะห์ร้ายเอา
 มือกุมเสื้อผ้าที่เปียก วึ่งหนีทามกิด ๆ กันไป กรวานี้พวก
 พม่าก็โกรธ เพราะผู้หญิงสาวเหล่านั้นเป็นลูกผู้ดีชาวพม่า
 ทั้งนั้น เพียงแต่โครมมาจับมือถือแขนหญิงสาว แม้จะเป็น
 การเล่นสนุก ก็ผิดประเพณีจรรยาอยู่แล้ว นึ่งกว่านั้น
 ยังจับผู้หญิงสาวคนน้ำเสียด้วย ผมเผ้าเบ้ยกหมก เรื่องมัน

ยิ่งร้ายไปกว่าจับฉ้อแขน ฝรั่งหนุ่มเจ้าของบ้านคนนั้นใน
วันสงกรานต์ที่บีท้อมา ก็ไม่มีหญิงสาวชาวพม่ามาสาคน้ำ
เป็นการเคารพปีใหม่ ต้องเสียใจโอดครวญชวรสุนไป

นี่เป็นเรื่องฝรั่งรู้จักประเพณีสาคน้ำสงกรานต์ ของ
พม่าและแต่งตัวเตรียมดูสาคน้ำ คือ สวมแต่เสื้อเชิ้ตและ
กางเกงขาสั้น ถ้าเป็นฝรั่งมาใหม่ ยังไม่รู้วิธีไหนอันไหน
เรื่องอย่างนั้นมาถึงเมืองพม่าเวลาเดือนเมษายน ฝรั่งทวย
กันก็ต้องบอกให้รู้กันไว้ แต่ฝรั่งคนหนึ่งไม่รู้เรื่อง แต่ง
ตัวเต็มภูมิไม่ได้เปลี่ยนเป็นใส่เชิ้ตและกางเกงขาสั้น แต่
เขาเจ้าเล่ห์ยาวสวมหมวกทึบแฮ็ค ^{พม่า} ซึ่งมีรูปทรงเป็น
ปล่องไฟ ขึ้นรถม้าไปยังบ้านที่กิจการจะไป พอถึงที่
ขึ้นบันไดไปบนระเบียงชั้นบนพบหญิงสาว ๓-๔ คนคอย
กั๊กอยู่บนนั้น และขอ ^{ภ.พ.ว.} อนุมัติสาคน้ำตามธรรมเนียมประ
เพณี ฝรั่งคนนั้นไม่รู้จักภาษาของพม่า เข้าใจว่าเห็นจะถาม
ว่ามาหาฝรั่งเจ้าของบ้านกระมัง ก็พยักพเยิกเป็นทีบอก
ว่า "เช่นนั้น" พยักหน้าเสร็จทันใดนั้นก็ถูกแม่สาว ๆ
เหน็บในชั้นรถฝรั่งเสียฉันทักใจ เบียดจนกระทั่งปล่องไฟ
ที่สวมอยู่บนหัว ฝรั่งตกตะลึงงัน นึกว่านี่เห็นจะเป็น

ประเพณีของพม่า ที่จะให้ชาวต่างประเทศหายร้อนเพราะ
 ทากแคงมากระมัง ไม่ว่าจะอะไรหอก แต่ที่รคเบียด
 ปล่องไฟด้วย นี้ก็ไม่จำเป็นเลย ขณะนั้นฝรั่งเจ้า
 ของบ้านออกมาจากห้อง เพราะเข้าไปหยิบเงินมาให้หญิง
 สาว ๆ เหล่านั้น เป็นของขวัญวันปีใหม่ เพื่อดำยตัว
 ไม่ให้ถูกสาคน้ำ เมื่อมาเห็นเพื่อนถูกสาคน้ำ ก็ขบ
 ขันหัวเราะร่วนงอไปงอมา แต่เพื่อนที่ถูกสาคน้ำ ^{หัว}เชอ
 ไม่เห็นขบขัน ^{หัว}ข้าระณ ^{หัว}เอาด้วย คงเสียดายเจ้า
 ปล่องไฟไม่น้อย ต่อเมื่อชี้แจงบอกเล่าเก้าสิบเป็นที่เข้าใจ
 กันแล้วก็หายโกรธเป็นขบขันและหัวเราะได้ เสื้อผ้าที่
 เบียดถูกเจ้าความโกรธลุกเป็นไฟในที่แรก เผาเสียจน
 แห้งหมาดไม่สู้เดือดร้อนอะไรนัก

^{หัว}พันโท ^{หัว}ไซมัส ซึ่งเป็นทูตอังกฤษไปกรุงอังวะ เมื่อ
 พ.ศ. ๒๓๓๘ เล่าเรื่องสาคน้ำสงกรานต์ของพม่า (Syms'
 An Account of An Embassy to the Kingdom of Ava, p.
 220-221) ไว้ว่า เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ได้รับเชิญไปร่วม
 สนุกกับเจ้าเมืองพม่าในวันสิ้นปีเก่า เพื่อชำระล้างมลทิน
 ปีเก่าให้หมดไป และเริ่มปีใหม่ด้วยความบริสุทธิ์ผ่องใส

ในวันนั้นพวกผู้หญิงดำพอบผู้ชายก็เอาน้ำสาก และผู้ชายก็สาคน้ำคอบแทนได้ เป็นการสนุกที่ไม่เสียหายอะไร และไม่มีเล่นสาคน้ำที่หยาบโตน น้ำที่สากก็ไม่ใช้น้ำสกปรก ผู้ชายจะจับต้องผู้หญิงไม่ได้ แต่จะสาครกให้มากเท่าไรไม่ห้ามถ้าผู้หญิงเขามาสาครกก่อน เมื่อเขาชอกตัว ก็เป็นที่เข้าใจว่าหญิงคนนั้น มีกรรม ผู้ชายก็ยอมให้ผ่านไปไม่สาคน้ำให้ เวลาเย็นก่อนจะมีค้ำสักชั่วโมง พันโท ไชมสกับคณะไปถึงบ้านเจ้าเมืองเขา เตรียมน้ำใส่คุ่มไว้และมีขันสำหรับจ้วงคัก พันโทไชมสกับพวกมีน้ำคอกไม้เทศไปถวายคนละครวค และเทน้ำคอกไม้เทศลงบนฝ่ามือเจ้าเมืองคนละนิก เจ้าเมืองก็เอาประพรมตามเสื้อผ้าของตน แล้วมีเด็กหญิงเล็ก ๆ เป็นบุตรสาวเจ้าเมืองเทน้ำคอกไม้เทศปนกับผงไม้จันทน์ลงบนฝ่ามือของเจ้าเมือง แล้วก็หยอกเทบนฝ่ามือฝรั่งทุกคน เสร็จแล้วก็เล่นสาคน้ำกันอย่างสนุกสนานเบียดโขกไปหมดจนเหนื่อยจึงเลิกกัน

นี่เป็นเรื่องสาคน้ำวันสงกรานต์ในประเทศพม่า เมื่อ
หมตอายุ 09/05/2565
 สมัย ๑๕๐ ปี ถ่วงมาแล้ว ข้อความที่เล่าก็เล่าอย่างที
 ฝรั่งสังเกตเห็น รู้สึกไม่สู้ผิดอะไรกับเรื่องรดน้ำสงกรานต์

ของเราเมื่อสมัยก่อน เล่นสากน้ำกันอย่างนี้สนุกเต็มที่
ไม่มีข้อเสียหายอะไร ที่เทน้ำคอกไม้เทศลงในมือเจ้าเมือง
ก็คงเป็นเรื่องรคน้ำผู้ใหญ่นั้นเอง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ^{เกิดเหตุ} ข้าพเจ้ากับคณะมีโอกาสไป
กรุงย่างกุ้งพอดีได้เห็นเขาเล่น สากน้ำกันในวันสงกรานต์
เห็นพวกหนุ่ม ๆ รวมทั้งเด็กด้วย นั่งรถยนต์กะบะรวม
กันไป ในรถคันหนึ่งหลาย ๆ คน ในรถมีน้ำบรรจุไป
ด้วย เมื่อแล่นไปตามถนน ก็ร้องรำทำเพลงไปตลอดทาง
ตามวิสัยของคนหนุ่มที่กะนองและสนุกรำเริง เมื่อมีรถอื่น
ผ่านมา ตลอดจนคนเดินถนน ก็ถูกพวกหนุ่ม ๆ เหล่านี้
เอาน้ำสากอย่างไม่ปราณีสากกันชั้นใหญ่ ๆ เราไปรถยนต์
เก๋ง เมื่อเห็นรถสากน้ำมาแต่ไกลก็รีบหมุนกระจกข้าง ๆ
รถชั้นกันเสียงมิครึกสากมาอย่างไรก็ไม่เข้าไปในรถได้สังเกต
รถที่พวกเล่นสากน้ำนั่งมาดูเหมือนโดยมากจะผ่านไปแต่ตาม
ถนนที่ไม่ใช่เป็นท่าเดกตาครุมนุมชนคงผ่านไปแต่ถนนที่มี
ชาวพื้นเมืองอยู่ ตามท่อน้ำประปาข้างถนนกลางแจ้ง ก็มี
พวกหนุ่ม ๆ และเด็กผู้ชายใช้น้ำเป็นประจำวันยังค่ำ รถ
หรือใครผ่านมาเป็นอุกสาก เห็นพวกที่มารถกะบะ หยุด

รถทำสงครามสาคน้ำกันกับพวกที่อยู่ประจำหอประปาสาคร
 รกกันอย่างสนุกสนาน จนน้ำนองถนนเประเลอะไป
 หมด ส่วนในที่ต่าง ๆ ก็มีผู้คอยชักตาดเป็นรายบุคคล
 โดยมากเป็นผู้หญิงสาวและเด็ก เผลอไม่ได้เป็นตุกตาค
 เบียดหมก แต่พวกเราไม่กลัว เพราะเวลาใดไม่ได้ไป
 ชูระ ก็แต่งตัวนุ่งโสร่งอย่างพม่า ซึ่งเพื่อนพม่าเขาเอื้อเฟื้อ
 จักทามาให้ ถ้าหลบหลีกไม่ทันถึงตุกตาคจนเบียดก็ไม่
 เกิดอะไร เมื่อรู้ตัวและเกรียมตัวกันอย่างนี้ เราก็
 พลอยสนุกไปกับเขาด้วย ที่บนลานพระธาตุเจดีย์สวยกะเงง
 มีคนพากันขึ้นไปนมัสการเนื่องกันไม่ขาดสาย แม้ที่บนลาน
 ชั้นทักษิณจะไม่มีสาคน้ำแต่ก็เประเลอะไปหมด เพราะคน
 ที่ขึ้นไปนมัสการบางคนก็โดนสาคน้ำไปแล้วจึงทำให้สถานที่
 ลางตอนแฉะ นอกนั้นในวันนั้นค่อนข้าง เรามีประกวด
 แต่งรถ เมื่อรถผ่านมาถึงประจำที่กรรมการตัดสินนั่งอยู่
 รถที่แต่งก็หยุด คนบนรถส่วนมากเป็นพวกหนุ่ม ๆ
 สาว ๆ แต่งตัวสวย ๆ ที่แต่งตัวเป็นอย่างละครก็มี
 ก็ร้องรำทำเพลงต่าง ๆ ให้เข้ากับลักษณะของขบวนรถที่
 แต่ง ที่ลงมาร้องรำอยู่ข้างล่างเพื่อให้กรรมการดูก็มี การ

ว่า การร้องเป็นอย่างแบบและทำนองเดิมของพม่า แต่ที่
 เป็นอย่างปัจจุบันสมัยใหม่อย่างเราก็มี นี้กว่าจะมีตกกัน
 แก่ของเรา ของพม่าก็มี เพราะด้วยอำนาจแห่งวัฒนธรรม
 อย่างใหม่มีแรงมากกว่า แต่ก็เคราะห์ดีที่นักหนาที่ชา
 ไม่นิ่งของเก่าเสียทีเดียว ยังเหลือไว้ให้เราเห็นว่าพม่าแท้แท้
 เดิมนั้นเป็นอย่างไร หมายความว่าเขายังรักษาวัฒนธรรมดั้ง
 เดิม อันมีรากหยั่งลึกมานานและเป็นบุคลิกลักษณะของ
 ชาติของเขาไว้ได้ จะงอกงามและเปลี่ยนแปลงแตกออกไป
 ไป เป็นความจริงก็แต่ส่วนที่เป็นกิ่งก้านสาขา ส่วนลำต้น
 เดิมยังอยู่มั่นไม่ถอนรากหรือเป็นใหม่อีกคันหนึ่งซึ่งผิดกว่า
 ต้นเดิม

มีเรื่องเกี่ยวกับวันสงกรานต์ในแคว้นเชียงตุงอยู่เรื่อง
 หนึ่ง ซึ่งสมควรจะนำมาเล่าไว้เสียด้วย ในวันสงกรานต์
 เจ้าฟ้าเชียงตุงมีออกขุนนาง ฝ่ายที่มีโอกาสไปเฝ้าในวัน
 นั้นด้วยเล่าว่า เจ้าฟ้าเชียงตุงประทับนั่งขัดสมาธินั่งคล้าย
 พระพุทธรูปอยู่บนอาสนะ ทรงเครื่องต้นเป็นอย่างของ
 พม่า คือทรงชฎาเป็นต้น พวกเข้าเฝ้าเข้าไปบังคมกันโดย
 ลำดับเสร็จแล้วเจ้าฟ้าก็อวยพรปีใหม่เป็นภาษาบาลี ขณะ
 นั้นประคูก้านหลังที่นั่ง ก็ค่อยแย้มเบื่อกออก เจ้าฟ้า
 เสด็จหายลับเข้าไปในประตุนั้นทันที

ทันใดนั้น พวกข้าราชการซึ่งเฝ้าอยู่อย่างสงบเสงี่ยม
 ต่างลุกขึ้นอย่างซึบซัน แย่งกันหนีออกจากที่เฝ้าอย่าง
 ลับสนอหล่มา้น เหตุที่พวกเข้าเฝ้ามีกิริยาอาการตกตะลึงจะ
 หนีไปเป็นเพราะขณะนั้นเอง มีพวกราษฎรพากันยกพวก
 แห่กันมา เพื่อสาคน้ำสงกรานต์พวกเข้าเฝ้า ที่ต้องหนีกัน
 ไครมครามไม่มีร่อง ก็เพราะลั่วนแก่งตัวดี ๆ เป็นเครื่อง
 เต็มยศทั้งนั้นอยู่ได้หรือ ชินชุกเข้าเป็นลูกสาคน้ำ และผู้
 สาคน้ำก็สาคน้ำอย่างเต็มรักไม่มีปรานี ถ้าหนีไม่ทัน ก็อย่านึก
 หวังเลยว่าจะรอดพ้นไปได้ ฝรั่งคนแรกที่เล่า ว่าตกตะลึงย็น
 เก้ ๆ กัง ๆ เพราะไม่รู้เรื่อง จนเจ้าฟ้าออกมาแล้วหัวเราะ
 ถ้วยขบขันที่เห็นฝรั่งคนนั้นทำหน้าตื่น เจ้าฟ้าแนะให้
 ฝรั่งคนนั้นรีบหนีลอบออกไปทางซ้ายหอคำ คือปราสาท
 ทองของเจ้าฟ้า ฝรั่งคนนั้นออกจากหอคำได้ก็วิ่งหนี
 สุกแรงเกิด เพราะถ้าจีนรี ๆ รอ ๆ ซ้ำอยู่อีกเป็นลูกน้ำ
 ด้งด้ง ๆ สาคน้ำเบียดปอนหมกเป็นของแน่ ธรรมเนียม
 อย่างที่ฝรั่งเล่ามานี้ จะคงมีอยู่หรือเลิกแล้วก็ไม่ทราบ ถ้า
 ที่เฝ้าเป็นอย่างสมัยใหม่ปุ่พรมเจียมและแก้ว ก็เห็นจะไม่
 ไทวนั้น

ท่านอ่านเรื่องสาคน้ำในวันสงกรานต์ คังได้
พรรณนามาข้างต้น จะไม่พบเรื่องสาคน้ำว่ามีต้นเหตุ
และความหมายเดิมคืออะไร และชาวไทยภาคอื่นเขาสนุก
กันอย่างไร ที่ไม่มีกล่าว เพราะได้เล่าต้นนิชฐานวินิจฉัย
ไว้ส่วนหนึ่ง ข้าพเจ้าเลือกเอาตอนที่มาตีพิมพ์ไว้ก่อน ก็
เพื่อเล่าเป็นความหลัง เรื่องสาคน้ำของชาวบ้านที่ประพุกติ
เป็นการเล่นนักรักฤกษ์ส่วนหนึ่งของวัน สงกรานต์ที่ในกรุง-
เทพ ฯ มีอย่างไรในสมัยเมื่อข้าพเจ้าเป็นเด็ก แล้วกลึกลาย
มาเป็นอยู่บัดนี้อย่างไร เพราะอดีต ปัจจุบันอนาคต
แม้เป็นระยะเวลาต่างกัน แต่ก็ต่อเนื่องถึงกันเป็นอันเกี่ยว
นั่นเอง

การเล่นรื่นเริงวันสงกรานต์

ครั้นชาวบ้านทำบุญตักบาตรที่ลานวัดในวันแรกของ
สงกรานต์ คังได้เล่ามาแล้ว พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ ต่างถือ
โอกาสรีบกลับบ้าน จัดแจงกินข้าวเช้าอย่างรีบเร่ง เสร็จ
แล้วแข่งตัวใหม่พากันไปเก็บดอกไม้ที่ ในป่า มีดอกคูณ
หรือดอกราชพฤกษ์และดอกประดู่เป็นต้น ซึ่งบานรับ
ตรุษและสงกรานต์เห็นเหลืองอร่ามเป็นกลุ่ม ๆ และสด้าง

ไปทั้งป่า ทำนอย่านึกว่าป่าอยู่ไกลบ้านเหมือนในกรุง-
เทพฯ ถ้าพูดถึงชนบท แม้แต่ที่เป็นตัวเมือง พอพ้นบ้าน
ก็ถึงป่า ป่าในที่นี้หมายความว่าป่าไม้ ก็เป็นที่รกร้างว่าง
เปล่าไม่มี ใครอยู่หรือทำการเพาะปลูกเป็นปรกติ มีก็แต่
โคกตะเมาะไซกเนินและคันไม้เส็งเกร็ง ทั้งใหญ่และเล็ก
หลายอย่างต่างพรรณขึ้นกันสะพรั่ง สุกแล้วแต่จะแย่งกัน
ขึ้น เป็นเรื่องแข่งกันเพื่ออยู่ ถ้าคันโคพรรณโคสุ้เขาไม่ได้
ก็ต้องซังกะตายเป็นไปไม่มีความเจริญงอกงาม ในที่สุดก็
ต้องตายไปและสูญพันธุ์ คงเหลือแต่ไม้ที่สามารถต่อสู้
จึงจะอยู่และสืบพันธุ์ต่อไปได้ นี่เป็นธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ
ที่มีชีวิตในธรรมชาติ ไม่มีแต่คันไม้ ถึงคนและสัตว์ตลอด
จนสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมที่คนสร้างขึ้น ก็มีลักษณะเป็นอย่าง
เดียวกัน

การไปเก็บ ดอกไม้ในป่าของคนหนุ่มคนสาว วัน
สงกรานต์เขาพากันไปเป็นหมู่ ๆ หมู่ละ ๕ คน หรือมาก
กว่านั้นก็มี ปะปนกันไปทั้งหญิงและชาย เมื่อเวลาเขา
พากันไปเก็บดอกไม้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวว่าเรามีความสนุก
เบิกบานใจกันเพียงไร ลองเอาใจของท่านนึกย้อนขึ้นไป
เมื่อหนุ่มเมื่อสาว กราวที่ยังไม่มีห้วงบ่วงโย ยังขาดความ

จักเจนนานาญรูเรื่องอันแท้จริงของชีวิต ก็ย่อมเห็นโลก
 สดชื่นหน้าวันรมย์อยู่เสมอ ผิดกับผู้ที่จักเจนนเรื่องชีวิต รู
 เรื่องพรกรันมาดีแล้ว ก็หมกความริเริ่มที่จะก้าวหน้า
 เชื่องช้าไปเพราะหมกกำลังความแรงกัน ส่วนคนหนุ่ม
 คนสาวสมัยก่อน เมื่อมีโอกาสดะสนุก ได้อย่างนี้ก็นานที่
 มีหนไม่พว้าเพรื่อจนเลอะเทอะ ท่านจะให้พวกหนุ่มอยู่กับ
 เท้าเผ้ากับเรือนเหมือนแมวคราวอย่างไรได้ เพราะผิด
 วิสัยของแมวหนุ่มและรวมทั้งแมวสาวด้วยธรรมชาติจักรสร
 ไว้ดีแล้ว ต้องการให้ผู้ซึ่งมีกำลังและความกึกอันแรงกล้า
 ได้มีโอกาสรีบสืบเชื้อต่อชาติไม่ให้ขาดสูญไป ถ้าพึงพึง
 คนแก่ให้รับหน้าที่เป็นผู้สร้างห้วงบ่วงโยคะพิศกะต่อไปไม่
 ไหวแน่ เพราะหมกความเจริญงอกงามในชีวิตแล้ว ถ้าขึ้น
 ก็เป็นฝัน เพราะเป็นตัวละครอยู่บนเวทีของโลกนานพอ
 แล้วและเบื่อแล้ว ถึงลางท่านจะไม่เบื่อก็ ช่างท่านเกิด
 เพราะเป็นเรื่องของท่าน แต่อย่างไรก็ตามความจำเป็น
 มีบังคับอยู่ คือในที่สุดตัวละครที่อยู่บนเวทีนาน ก็ต้อง
 เข้าโรงเป็นของแน่ เพื่อละครตัวใหม่ซึ่งยังไม่เคยออกมา
 แสดคง ได้มีโอกาสมาเห็นมาร้องมารำ ละครนั้นจึงเล่น
 ต่อไปได้

ข้าพเจ้าคิดว่าพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ ที่พากันไปเก็บ
 ดอกไม้ ก็เป็นเหมือนตัวละครเมื่อแรกออกโรง ย่อมแสดง
 ได้แข็งขันกระฉับกระเฉง เพราะยังไม่เบื่อในการแสดง
 เห็นจะเป็นเช่นนั้น คนแต่ก่อนท่านรู้ดีจึงตามใจ งานวันเรียง
 อย่างนี้จึงไม่มีห้ามปราม นอกจากเรื่องทะเลาะวิวาทกัน
 ซึ่งตามปรกติก็ไม่ปรากฏมี จะเกี่ยวพาราตีหยอดล้อกัน
 ก็ได้ ให้อภัยช่วยเป็นพวกเดียวกัน ขออย่างเดียวแต่อย่า
 ล้วงเกินจนผิดจารีตประเพณีของท้องถิ่น หรือกล่าวอย่าง
 สมัยนี้คืออย่าผิดมารยาทและศีลธรรมแห่งสังคมการพากันไป
 เก็บดอกไม้ลงดินพระหนุ่มก็ ไปสนุกกับเขาด้วย เพราะจะ
 เอาบุญ และเขาเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ท่านเกี่ยวสีกาแก่ง
 เหมือนกัน ท่านอย่าเพิ่งนึกไปคำหนิท่านนัก เพราะถ้า
 จะมีบ้างก็ลงองค์และลงท้องถิ่นเท่านั้น เป็นเรื่องของ
 หญิงสาวชายหนุ่ม ที่เคยชอบพอหรือติดพันรักใคร่กัน
 มาก่อน เมื่อฝ่ายชายไปบวชตามประเพณี ยังไม่มีโอกาส
 จะสึกออกมาเพราะด้วยอะไรก็ตามที เมื่อมีโอกาสนี้
 จะให้ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์เป็นพระแก้ว หรือเป็นพระ
 ที่เคร่งไค้อย่างไร อีกไม่ก็เคื่อนถ้ามี โอกาสก็จะสึกหา
 ออกมาครองเรือนเป็นฆราวาส เมื่อมีคนชอบพอกันอยู่

ใกล้ ๆ ก็เป็นธรรมดาจะต้องมีช้อยกเว้นบ้าง ข้าพเจ้า
 ชักถามผู้ที่เล่าให้ฟังก็ ได้ความว่าเป็นเช่นนั้นข้าพเจ้าก็คิดเลย
 ท่อไปว่าประเพณีเรื่องไปเก็บคอกไม้ที่โน่นบ้านสงครานันท์
 ดำมีกับหมู่ชนที่เจริญแล้ว และเป็นคนฝึกชั้นดีพวกเขา
 และไม่มีจารีตประเพณี เป็นเครื่องคุ้มครองเหมือนคน
 แท่ก่อน ก็เห็นจะต้องถึงห้ามเป็นแน่ คือธรรมเนียมจรรยา
 ไม่ใช่มีแต่หมู่ชนในบ้านในเมือง ในชนบทซึ่งอยู่ห่างไกล
 ต่อความเจริญ ก็มีเหมือนกัน จะมีคิมี่เลวก็จะเป็นไปตามส่วน
 ของสังคมซึ่งเป็นของเปรียบเทียบคู่กันไป ^(๔) ทลวงผดุง
 แก้ววันประจันต์ ต่ลาวถึงราษฎรทางภาคอีสานไว้ว่า เมื่อเขา
 มีชุมนุมเล่นสนุกกัน ถึงจะพุกจาโฉบฉาบตลกคะนองก็ค
 เมามายจนครองสติไว้ไม่ได้ก็ค แต่การที่จะเกิดชกค
 วิวาทกันเพราะเมามายหรือความหึงหวงผู้หญิง ในระหว่าง
 ชายหนุ่มต่อชายหนุ่มไม่ใคร่มีเลย การปกครองของเจ้า
 เมืองกรมการหรืออำเภอท่านั้น ก็ไม่ใคร่จะเข้มงวดกวดขัน
 อย่งใด หากเป็นธรรมดาประเพณีของคนชาตินั้นซึ่งไม่
 ใคร่ชอบ ใช้การ ประพฤติคน เป็นคนเกะกะแต่โบราณมา
 การที่จะเกิดตีรันฟันแทงกัน ในการประชุมใหญ่เช่นนั้น

นาน ๆ ปีหนึ่งหรือสองปีจะมีสักคู่หนึ่ง บางทีถึงสี่ห้าปีไม่มีเลยก็มี นับว่าเป็นความเรียบร้อยในภริยาที่ประพฤติกองเขาได้ส่วนหนึ่ง คั้งนี้ก็เป็นเรื่องทีล่วงมาแล้วทั้ง ๓๐-๔๐ ปี ซึ่งสมัยนั้นยังไม่มีควมเจริญเหมือนเดีวนี้ก็เป็นได้

เมื่อถึงเก็บดอกไม้ได้แล้ว ก็พากันนำดอกไม้ไปวัด ^{วัด} ตำบลหมู่บ้านของตน ไปที่บริเวณโบสถ์หรือเจดีย์ ^{พระสงฆ์} คราวนี้ ^{พระสงฆ์} แยกกันเป็นสองพวก ^{พระสงฆ์} หญิงพวกหนึ่ง ^{พระสงฆ์} ชายพวกหนึ่ง ^{พระสงฆ์} ต่างฝ่ายหนึ่งอง ๆ ^{พระสงฆ์} พนมมือถือดอกไม้ ^{พระสงฆ์} กล่าวอธิษฐาน ^{พระสงฆ์} ซึ่งต่างฝ่ายจะมีผู้เป็นต้นบทกล่าวนำ ชายเป็นฝ่ายเริ่มก่อน ^{พระสงฆ์} ขึ้นต้นว่า "พิชฐานเอย มือหนึ่งถือพาน พานแก่่คอก..." ^{พระสงฆ์} ครงนี้ไม่จำเป็นต้องออกชื่อดอกไม้ทีถืออยู่ในมือ จะออกชื่อดอกไม้อะไรทีนึกขึ้นทีได้ ^{พระสงฆ์} ขอให้เป็นชื่อได้สัมผัสกับชื่อ ^{พระสงฆ์} ของหญิงทีเจาะจงไว้ ^{พระสงฆ์} ซึ่งอยู่ในหมู่ฝ่ายนั้น ^{พระสงฆ์} ต่างว่าในที่นี้ ^{พระสงฆ์} สมมกว่าเป็นคอกอ้อก็จะเป็นกลอนว่าคั้งนี้ "พิชฐานเอย ^{พระสงฆ์} มือหนึ่งถือพาน ^{พระสงฆ์} พานแก่่คอกอ้อ ^{พระสงฆ์} เกิดในชาติโคแสนโค ^{พระสงฆ์} ขอให้ได้คนชื่อละอ" ^{พระสงฆ์} ก่อไป ^{พระสงฆ์} พวกลูกคู่ฝ่ายของตนก็ร้อง ^{พระสงฆ์} รับว่า "พิชฐานวานไหว ^{พระสงฆ์} ขอให้ได้คั้งพิชฐานเอย" ^{พระสงฆ์} หรือถ้าจะไม่เจาะจงออกชื่อจะกล่าวเป็นอื่นก็ได้ ^{พระสงฆ์} เช่น ^{พระสงฆ์} "พิชฐานเอย มือหนึ่งถือพาน ^{พระสงฆ์} พานแก่่คอกแล้ว ^{พระสงฆ์} เกิดชาติโค

๐๙/๐๕/๒๕๖๕

แสนโค ขอให้ไ้แม่คนห่มแพร" แล้วรับพร้อม ๆ กันว่า
 "พิษฐานวานไหว ขอให้ไ้คั้งใจเราก็คิด พิษฐานเอย
 พิษฐานตง ขอให้ครงคังพิษฐานเอย" ถ้องรับแล้วหยก
ดักกรู เพื่อให้ฝ่ายหญิงมีเวลาร้องกอบ ซึ่งชั้นต้นมี
ข้อความเป็นอย่างเดียวกัน จะต่างกันก็แต่ที่ชื่อของกอก
ไม้และคำปฏิเสศเสมอ เช่น "พิษฐานเอย มือหนึ่งถือ
 พาน พานแ่ก่กอรัก เกิดชาติโคแสนโค อย่าให้ไ้
 กับชายชื่อภักทร" (ถ้าผู้ชายคนที่ร้องก่อนมีชื่อนั้น)
 แล้วลูกคู่ฝ่ายหญิงก็รับ มีข้อความแบบเดียวกับลูกคู่
 ฝ่ายชาย การร้องนั้นถ้าคนใดร้องไม่เป็นก็ฝึกหัดเป็นลูกคู่
 เราไปก่อน หรือถ้าชอบพอติดพันอยู่กับผู้ใด ก็วาน
 คนอื่นในพวกที่เขาร้องเป็น ให้ร้องแทนตัว ลางที่เกิด
 สนุกเกินขอบเขต อาจจะพิษฐานเอาชื่อกอกไม้ให้สัมผัส
 กับชื่ออื่นที่ไม่ใช่ชื่อก็ได้ เช่นผู้ชายพิษฐานว่า
 "พิษฐานเอย มือหนึ่งถือพาน พานแ่ก่กอบบัว เกิดชาติโค
 แสนโค ขอให้ไ้เป็นผัวคนชื่อ.... (ออกชื่อหญิง) อย่างนี้
 เป็นต้น กล่าวคือพิษฐานกันถึงขั้นอย่างนี้ ฝ่ายหญิง
 อาจจะตอบว่า "พิษฐานเอย มือหนึ่งถือพาน พานแ่
 กอกแเก่ เกิดชาติโคแสนโคขอให้ไ้เป็นแม่คนชื่อ...

(ออกชื่อชายคนนั้น) ถ้าได้คอบรุนแรงถึงขั้นนี้ ผู้ใหญ่
 รู้เรื่อง เป็นห้ามไม่ให้เล่นต่อไป ความสนุกของเรื่อง
 ว่าเพลงพิชฐานอยู่ที่มีปฏิภาณไว หาซื้อคอกไม้มาสัมผัสกับ
 กำที่ตองการได้ทันกัน ในที่นี้ควรสังเกตว่าการบูชาไม้แค
 คอกไม้ ส่วนรูปเทียนไม่มีเพราะเป็นของหายาก

เสร็จบูชาแล้ว ก็พากันมาเล่นสนุกที่ลานวัด หรือ
 จะเล่นที่ลานหมู่บ้านก็ได้ ถ้ามีลานเล่นได้สะดวก การเล่น
 มีพวงมาลัย ช่วงชัย ชักเย่อ มอญซ่อนผ้า เป็นต้น ซึ่ง
 เป็นการเล่นมีทั่วไปในภาคกลาง ส่วนภาคอื่นก็มีการเล่น
 ประจำพื้นเมืองของภาคนั้น เล่นกันจนเพลก็เลิกกลับบ้าน
 ถึงตอนบ่ายก็พากันมาเล่นรื่นเริงอีก เล่นกันอย่างนี้
 จนบ่ายมากแล้ว ก็เลิกและกลับบ้าน หุงข้าวหุงปลากิน
 ข้าวเย็นแล้วเป็นเวลาแคดคร่าวบ่าย ๕ โมง ก็ออกไป
 เล่นสนุกที่ลานหลังบ้านหรือหน้าบ้าน แล้วแต่ละมีที่เล่น
 ใต้โพ ลานนี้เป็นลานส่วนรวมของหมู่บ้าน และเป็นการ
 เล่นรวมใหญ่ เล่นกันสนุกสนานยิ่งกว่าตอนอื่น การตั้ง
 วงเล่น มักมีหัวใจผู้หญิงคนหนึ่ง ในหมู่บ้านนั้นเป็นผู้จัด
 การตั้งวงให้เล่น และเป็นผู้ที่เคยผ่านการเล่นมาแล้วจน

ขำนาญ รู้จักสอนลูกหลานให้เล่นเป็น เมื่อจะลงมือเล่น
 ดางแห่งเช่นภาคอีสาน ใช้ตีโชนบอกให้พวกผู้ชายมา และ
 ตามธรรมดาผู้ชายบ้านนี้มักไปเล่นบ้านโน้น บ้านโน้นมาเล่น
 บ้านนี้ บ้านโน้นที่หมายถึงหมู่บ้าน เรียกกันว่าเล่นนัก
 ขัตฤกษ์สงกรานต์ เล่นอยู่อย่างนั้นจนมีศึกดัดกัน หรือถ้า
 ยังสนุกอยู่ที่เล่นกันต่อไป มีค้ำก้ำจุกได้ไฟกันตามมีตาม
 เกิด แล้วแต่ใครจะหามา ใช้ได้จุก ๒-๓ ดวง ก็สว่าง
 เป็นวงได้ก็เหมือนกัน การเล่นตอนนี้ ผู้ชายดางกัน
 หน้าเมา น้ำชาวมามาก่อนแล้ว แต่เป็นเมากันอย่างสนุก
 สนาน ไม่ใช่เมาอะอะจนเกือบรื้อรำคาญ เพราะถ้าจีน
 ประพฤติกิริยา เช่นนั้นก็จะถูกลงโทษ เล่นสนุกกับเขา
 ไม่ได้ ตอนนี้มักเล่นรำหมู่ หรือถ้ามีฝนกันก็หมายตกลง
 เล่นมอมกันด้วย ส่วนการเล่นตอนกลางคืน มีเล่นเพลง
 ดงลำโยแกกัน หรือเล่นระบำบ้านไร่ ไม่เช่นนั้นก็เล่น
 เข้าแม่ศรี หนูผี ลิงลม นางกิ้ง หรือเล่นรำหมู่ สุกแล้ว
 จะเลือกกันในหมู่บ้านไหน

การเล่นนักขัตฤกษ์สงกรานต์นี้ ดางที่มีเล่นกัน

เพียง ๓ วัน ดางที่ถึง ๗ วัน ถ้าฝนไม่ตกทำนายัง

ไม่ได้ ก็เล่นกันต่อไปถึง ๑๕ วันก็เคยมี ด้านเล่นนักชกตฤกษ์
สงกรานต์กันหลาย ๆ วัน การเล่นจะต้องซ้ำซาก เขา
 จึงมักแบ่งการเล่นแปลก ๆ เปลี่ยนไปไม่ให้ซ้ำกัน การ
 เล่นมีมากหลายอย่าง ถ้าต้องการวิธีเล่นเหล่านี้ จะอ่าน
 คุ้ได้จากหนังสือกีฬาพื้นเมือง ซึ่งกรมพลศึกษาเป็นผู้รวบรวม
 (หรือดูการเล่นต่างอย่างในหนังสือชุดวัฒนธรรมไทย
 เรื่องการเล่นพื้นเมือง และเรื่องเล่นเพลงในหนังสือสถิติ
 ธรรมเนียมต่าง ๆ ภาค ๒๕) ในที่นี้จะกล่าวแต่การเล่น
ต่างอย่าง ซึ่งข้าพเจ้าได้มาจากพระเทวาทินิมิต (ฉาย
 เทวาทินิมิต) และนายธนิศ อยู่โพธิ์ แม้ข้อความที่
 พรรณนามาแล้วแต่คั้นนี้ ก็ได้มาจากท่านทั้งสองที่กล่าว
 มาเป็นส่วนมาก ขอขอบคุณไว้ในที่นี้ด้วย นอกจากการ
เล่นที่กล่าวอาจะมีแข่งม้าแข่งวัว หรือเล่นอย่างอื่น ๆ อัน
เป็นเอกเทศของท้องถิ่น ถ้าได้รวบรวมไว้ ก็จะทราบได้
 ว่าท้องถิ่นไหน เขามีการเล่นนักชกตฤกษ์สงกรานต์ ผิดแผก
 กันออกไปอย่างไรบ้าง เป็นประโยชน์แก่การค้นคว้า เรื่อง
 ความรู้เกี่ยวกับชาติได้ส่วนหนึ่ง อนึ่งหากจะสงสัยว่าถ้า
 ม้าเล่นนักชกตฤกษ์สงกรานต์ จนเลยวันสงกรานต์ไปแล้ว

ทั้งหลาย ๆ วัน ไม่เป็นอันทำมาหากินกัน ทำไม่จึงทน
 เล่นอยู่ได้ทั้งนี้ เพราะอาชีพสำคัญของชาวไทยอยู่ที่ทำนา
 ถ้าฝนยังไม่ตกก็เริ่มทำนาไม่ได้ อยู่เฉย ๆ ทำไม่ เล่น
 สนุกกันก่อนเดือนมีนาที่ปีนั้น จะต้องมีแก่ใจทำนาซึ่งเป็น
 งานหนักกันต่อไป อันที่จริงสนุกกันหลาย ๆ วันก็แค่
 หมู่ ๆ สาว ๆ ส่วนคนแก่ก็เหนื่อยสนุกอย่างนี้กับเขา
 ไม่ได้ ก็ต้องอยู่กับเหี้ยเผืออยู่กับเรือนเข็นเข็นเขวคราว
 นิ่ง ๆ นอน ๆ พักผ่อนไปตามเรื่อง ได้แต่ร้องบ่นเฮ้อ ๆ
 ไปตามภาษาของคนแก่ ไม่ไหวแล้ว

ต่อไปนี้จะเล่าถึงการรำ ซึ่งมีเล่นกันในภาคกลาง
บางจังหวัด การเล่นแข่งพวกเป็นชายฝ่ายหนึ่งหญิงฝ่าย
 หนึ่ง มีเส้นริบบิ้นแทนกันไว้ที่กลางลาน การรำนั้นจะรำ
 กันอย่างไรก็ตามใจ รำได้ไม่ได้ก็ต้องรำ และรำอยู่ในเขต
 ภายในเส้นของตน เป็นจำพวกช่วงรำ ตามปรกติผู้เป็น
 หัวหน้ารำมักเป็นพ่อหม้ายหรือแม่หม้าย หรือเป็นคน
 ผู้ใหญ่หน่อย พวกหนุ่มสาวอยู่ข้างหลัง ถ้าใครรำได้เส้น
 เขตแดนออกไปอาจถูกอีกฝ่ายจับตัวไว้ ซึ่งเป็นธรรมเนียม
 คงมีผู้สมัครให้ถูกจับ ไม่เช่นนั้นก็ไม่สนุก จับไปไว้แล้ว

จะถูกบังคับให้แก่งตัวเข้าพวกผู้ที่อยู่ตรงกันข้าม เป็นกัน
 ฝ่ายหญิงจับฝ่ายชายไปได้ ก็ถูกบังคับให้ชายนั้นแก่งตัว
 เป็นหญิง หรือให้ร้องเพลงเป็นกราว ๆ หรือให้รำ หรือ
 ให้ทำอะไรที่เห็นว่าขัน ๆ และต้องมีคนคอยคุมตัวระหว่าง
 เล่น มิฉะนั้นอาจหนีกลับไป แยกตามธรรมชาติก็มีการถ่าย
 ทั่วกันได้ เป็นราคาดึงหนึ่งหรือสองสติง ถ้าไม่เป็นเงินก็
 เป็นเหล้าและของกิน เลิกเล่นแล้วก็เอาเงินไปจับจ่ายซื้อ
 ของมาทำเลี้ยงกัน ผู้เล่นทั้งหมดต้องเป็นคนบ้านเดียวกัน
 ถ้ามีคนบ้านอื่นมาเข้าพวกเล่นด้วย ก็ต้องเป็นผู้เกี่ยวข้อง
 กับใครที่เล่นกันอยู่ในหมู่บ้านนั้น แปลว่า เป็นการเล่นสนุก
 ในหมู่บ้านเดียวกัน การแก่งตัวผู้ชายนั่งผ้ามีผ้าแถบผ้า
 ขาวม้าคาทง ผู้หญิงนั่งผ้าสวมเสื้อ แยกแล้วก็คาคอกด้วย
 ผ้าแถบ ชีวิตของหนุ่มสาว ย่อมมีเวลาสนุกรื่นเริงร่วมกัน
 เป็นกราว ๆ เรื่องนี้ถ้าห้ามหรือกักกันไว้ ไม่มี โอกาสพบปะ
 กันบ้าง ก็อาจเกิดเสียหายได้ ข้าพเจ้าคิดว่าการเล่นแบ่งพวก
 ว่าเป็นฝ่ายหญิงฝ่ายชาย และใครดำเขตกถูกจับเอาตัวไป
 กุจะเป็นการเลือกคู่ของสมัยที่ตก้าบบรรพ์ ที่เหลือสืบมาเป็น
 ชนิดที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า folk dance เกี่ยวกับ sexual

หน้า ๐๙/๐๕/๒๕๖๕

SAP

sexual
 Eng

selection and attraction ^{bank} คือเล่นรำพันเมืองของพวกชาว
บ้าน เกี่ยวกับการเลิอกคู่และเป็นสื่อให้กติกต่อกัน เป็น
ทำนองเกี่ยวกับเรื่องแห่ปลาของมอญกึ่งกล่าวมาข้างต้น

การเล่นอีกอย่างหนึ่งคือชิงช้า ซึ่งเล่นกันในตอน
บ่าย ชิงช้านั้นผูกด้วยเชือกพวน ^{เชือก} คือเชือกดัดด้วยหวาย
ถ้าไม่เช่นนั้นก็ใช้เชือกหนัง ส่วนที่รองนั่งเป็นไม้ไผ่
การชักทำชิงช้าเป็นหน้าที่ของผู้ชาย แบ่งพวกเล่นเป็น
ฝ่ายหญิงฝ่ายชาย และผลัดกันไกวเป็นพวกๆ ชิงช้านั้น
นั่งได้พอคีสองคน และจะนั่งคู่กันไกวแต่ที่เป็นเพศเดียว
กัน ผิดเพศกันนั่งไม่ได้ เขาห้าม ถ้าฝ่ายชายนั่ง ฝ่าย
หญิงก็เป็นผู้ไกว ถ้าฝ่ายหญิงนั่ง ฝ่ายชายก็เป็นผู้ไกว
เวลาไกวมักร้องเพลงชิงช้าเป็นอย่างกลม่อมต่อไปนี้ ก็อบบ
ร้องโยนชิงช้าหรือไกวชิงช้าบทหนึ่ง

คันทหญิงร้อง "ช้า เจ้าพระยาหงส์เอ๋ย บิกหงส์
หัก ไครเขาผลัดหงส์ลงเข้าในกอง
เกย ไม่ทันมีทุกข์มียาก ที่มาจาก
น้องไปเฉยๆ

รับ

เอ๋ยช้าเจ้าเอ๋ย กินนะรินกินนะร่อย

เจ้าสร้อยสนเอย เจ้าสร้อยสังวาล
มณฑล เจ้างามเดิคนเอย
ระเนระนาคเอย เอาผ้าไปพาทที่
กันมะขามโพรง พี่ไปไหนมาคูนุง
แต่ผ้ากาโอง

รับ

สูงเอย ไร่ระเนระนาคเอน หนักรัก
หน้าชม หน้าสมคะเน เพศลาภ
อ่อนเอย

ต้นบทชายร้อง

ข้าเจ้าหงส์เอย มีกพี่ไม่หัก ไกร
เขาไม่ผลักพิลง พี่อยู่ในคองนางแย้ม
พี่ขอฝากจุมุกก้วยเหนอ จะได้ไป
เป็นเกลือกั้นกับแก้ว

รับ

เอี้ยข้าเจ้าเอย กินนะรินกินนะร่อย
เจ้าสร้อยสนเอย เจ้าสร้อยสังวาล
มณฑล เจ้างามเดิคนเอย

หญิง 09/05/2565

ระเนระนาคเอย เอาผ้าไปพาทที่
กันพิกุด พี่ไปไหนมา หรือมาหา
หมาไต้ดุน

รับ

สูงเอย วิจารณ์ระเนระนาดเอย หน้ารัก
หน้าชมคะเน เพศลาคอ่อนเอย"
กั้งนี้

(นายชนิด อยู่โพธิ์ จดมาให้)

เห็นจะสนุกก็ที่มีแก่นในบทกล่อม ข้าพเจ้านึกว่า
ถ้าหนุ่มคนใดชักคักผมขึ้นไปนั่งบนเปลชิงช้า อาจโดนบท
กล่อมว่าลักข้าวเฝ้าเขามากินก็ไ้ ตามตัวอย่างการเล่นที่
เล่ามานี้ เป็นการเล่นเพื่อความสนุกรื่นเริงของชาวบ้านใน
ชนบทแท้ๆ เป็นการเล่นง่ายๆ ไม่เจือปนของปลอม ซึ่ง
อาจทำให้แตกร้าง ผู้เล่นเป็นผู้สนุกเอง ไม่ใช่สนุกที่ดู
คนอื่นเขาเล่น คนแต่ก่อนเห็นจะร้องรำเป็นมาแต่คักทุก
คน ไม่ต้องเสียเงินให้เขมาร้องมารำให้ฟัง เราดู
ตะพิทตะทือไป

กล่าวเรื่องหนุ่มสาวพากันไปเก็บดอกไม้ ที่โนบ่ามา
บูชาพระ เมื่อเขาไปและเมื่อเขากลับมา เขาร้องรำทำ
เพลงด้วยเหมือนกัน ๐๐๐๐๐/๐๕/๖๕ ต่อไปเป็นเพลงร้องแห่ดอกไม้
เริ่มด้วยคำร้องของฝ่ายหญิงกั้งนี้

หน้าห้องงาม หน้าเจ้านกกระเหว่าเสียงหวาน ถ้าพี่

เรียกขานน้องก็ร้องซาพ้อเนื้อเย็นเขามาเจรจา ข้าเจ้าจะ
แข็งใจร้องลงใจว่าน้อง มิได้ข้าเลยเอ๋ย

เอ๋ยเอ๋ยนะพ้อ เปรียบเหมือนกระต่ายตื่นตัว ลงมา
กินน้ำที่ปลายน้ำ ทั่วที่เป็นหงส์ ที่จะมาหลงก้วยหุ่น
มันไม่สมตฤคคอกนะพี่ชา ทั่วที่เป็นหงส์มาหลงก้วยกา ไร
ว่าจะว่าเลยเอ๋ย

หน้าเจ้าโฉมยง น้องเป็นวิหคทนกน้ำ มากินแก่ลูก
ทวารลูกหง อยู่ตามภูเขาเนาไม้ ไม่มีใครเขาต้องประสงค์
ไถยินดำเนินข้อมอง เสียงพี่มาร้องถึงในทอง ที่เป็นนกค้อจะ
มาล่อให้หลง พ่อนิมองนงค่านางเอ๋ย

ค้อไปนี้เป็นคำร้องของชาย

“เอ๋ยเอ๋ยแม่เฒ่าบาง พี่เอาพะเนียดน้องเอ๋ยมาพิงเอา
ไว้ที่กิ่งฝรั่งใจอกใจก ใจทกโก ถ้าแม่น้องไม่โผลงมาหา
พี่บ้าง หรือมาทักตาชายใจหวังจะพาน้องเข้าวังนอน เอ๋ย”

โฉมเอ๋ยแม่โฉมยง พี่เป็นนกค้อ พี่ไม่ล่อให้หลง
แม่ นิมองนงค่านางเอ๋ย

หมายเหตุอายุ 09/05/2565

โฉมเอ๋ยแม่โฉมจิน ถ้าพี่เป็นนกเป็นกา พี่จะพา
น้องบิน ไม่ให้ตกคินเลยเอ๋ย ;

พึ่งคุยกันนำมาเป็นตัวอย่างข้างบนนี้ แม้จะมีด้วย
 กำไม่สู้จะแก่นัก แต่ก็ยังไม่ถึงเค้าว่าเป็นบทร้องเล่นของ
 ชาวบ้านในภาคพื้นชนบทปัจจุบันประเทศ ซึ่งเป็นผู้อยู่
 โกลีตจริตธรรมชาติ โกลีตบ้า โกลีตเขา ล่าเนาไม้ ไถยีนแต่
 เสียงนกการ้องระงมวังเวงใจ ผู้ที่อยู่ในกรุงจะไม่ใคร่ไถยีน
 เสียงอย่างนี้ นอกจากเสียงเอ้กอิงจ้อแจ แลไปข้างไหนก็
 ไม่ได้ไกลเพราะติดตึกกรมบังไว้หมด เต้นไปก็ไม่ไต่บน
 พื้นดิน แต่เป็นพื้นซีเมนต์และพื้นลาคยาง ยิ่งกว่านั้นก็
 มักไม่ได้เดิน เพราะนั่งรถยนต์กันโดยมาก ก็ไปคนละทาง
 เมื่อเบื่อก็จ้อแจ มีโอกาสออกนอกเมืองไปเห็นธรรมชาติ
 บ้าง แต่เจ้ากรรมประกาศแจ้งความบอกขายของ มักถูกล
 ลามออกไปอยู่เป็นป้ายรัคจัก จังหระ ทำลาย ความงามของ
 ธรรมชาติ เพราะด้วยความเจริญ แต่ไม่เป็นไร เห็นบ่อย ๆ
 ก็ชินตาเห็นก็ไปเอง จะฟังเสียงนกวิหคร้องก็มีแต่เสียง
 กากเป็นส่วนมาก ลางทีก็ต้องชอบใจมัน ที่ช่วยทำความ
 สะอาดแก่สิ่งเนาบุคที่มนุษย์ทำเอาไว้ แม้ลางตุก็ไถยีนเสียง
 นกกระเหว่าร้องเวลาเข้ามีคบ้าง แต่ก็ทหนักหูเหลือ
 ประมาณ มันคังหนวกหูเสียหมดคคิ ถ้ามันร้องอยู่ใกล้บ้านก็
 เกือคร้อนเต็มทน มันมาอยู่กรุงเทพ วกก็ไม่เป็นนกกระเหว่า

เสียงหวานเหมือนเมื่อมันอยู่ป่า เพราะทั้งหวีหวัดถึงแก้ว
หู แต่ก็ยังดีกว่าเสียงจากเครื่องขยวมเสียงและเสียงแตร
รถยนต์ ถ้าท่านแต่งกลอนหรือร้องเพลงชมนกกกระเหว่า
ที่มีมันจับอยู่บนต้นไม้ ใกล้ห้องนอนท่าน ว่ามันร้องเสียงดัง
หวาน ข้าพเจ้าคนหนึ่งจะต้องวิพากษ์วิจารณ์กลอนของ
ท่าน ว่าไม่หวานเพราะจับใจ ถ้ามันไปร้องก้องอยู่ในถ
อกานไค้ยีนแก่ไกล นั้นแหละจึงฟังเป็นเสียงหวานวังเวงใจ
นกตัวเดียวกันร้องอย่างเดียวกัน ร้องไม่เหมือนกันก็ได้
แล้วแต่เราและสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เรามีความรู้สึก

หลวงผดุงแคว้นประจักษ์พรรณนาเรื่อง เก็บคอก
ไม้ไปบูชาพระทางภาคอีสาน ไว้ในหนังสือลัทธิธรรมนิยม
ต่าง ๆ ภาคที่ ๑ ซึ่งแปลถอดไปจากที่เล่ามาข้างต้น
ขอขอบคุณท่านผู้แต่ง ที่อุทิศสำเนาเรียบเรียงประเพณีต่าง ๆ
ของภาคอีสานไว้ให้หลายเรื่อง คนรุ่นหลังอย่างข้าพเจ้า
ขอขอบคุณ เพราะได้อาศัยความเอื้อเฟื้อของท่าน ให้ความ
รู้และความบันเทิงกรุขทางไว้ให้ มิฉะนั้น จะต้องเสียเวลา
สอบถามและค้นหานานอยู่ และต่างอย่างในบันทึกก็คงสูญ
ไปแล้ว จะมีผู้รู้และจำได้คงน้อยคน ประเพณีเก็บคอกไม้
ในป่าไปบูชาพระของภาคอีสานมีดังต่อไปนี้

เวลาบ่าย ๒ โมง เสร็จตรงนำพระพุทธรูปแล้ว หญิงสาวรายหนุ่มและรวมทั้งภิกษุสามเณรด้วย ก็พากันไปเก็บคอกไม้ตามป่า มีเครื่องสำหรับปักคอกไม้ทำด้วยเหล็ก มีคอกไม้เป็นกำไ้ ๓ เปลาะ แล้วมีคอกไม้ที่ทำเป็นสามขาสำหรับปักคอกไม้ให้ล้ม เมื่อจะไปเก็บคอกไม้ พระแจ่มมีคอกไม้แก่หญิงสาวรายหนุ่มคือไปคนละมีคอกไม้ ครั้นถึงป่าหรือโคกที่มีคอกไม้ ก็หยุดพักตามร่มไม้แล้วต่างคนไปปักหรือเคาะคอกไม้มาปักเข้ากับมีคอกไม้ ประคับประคองตามสี่ของคอกไม้ให้เป็นพุ่มพวงงดงาม ตามประสาของชาวบ้านปัจจุบันประเทศไทยนั้นเป็นเวลาเย็นแสดก่อน ๓ ทุ่มชายสงรอน ๆ เริ่มจะลับขอบฟ้าอยู่เรื่อย ๆ แลคุณภิกษุของป่าไม้ขณะนั้นเจริญตาเจริญใจ เหลียวแต่ไปทางไหนล้วนเห็นแก่พุ่มไม้ใบเขียวไปทั้งโคกกลางแห่งก็มีคอกคอกช่อสดับสี มองดูตามพื้นดิน ก็มีพรรณหญ้าต่าง ๆ เขียวสดกาดเป็นทางไปตามร่มเงาไม้ ดูตระการตา นับว่าเป็นความรื่นเริงสบายใจ ^{๗/256} ตามประสาของชนบทบ้านนอก สภาพแห่งธรรมชาติอย่างนี้ มีน้อยครั้งนักที่ชาวกรุงจะเคยเห็นใช้แต่เท่านั้น ย่อมมีกนกริชของชาวบ้านตามไปประโคมใน

การนี้ด้วย คนกรีนนั้นก็กลองตบมีรูปคล้ายกลองเด็กเท็ง
 แต่มีสองหน้า ใบ • หม่องหมุย • ฉาบ • ตามสิ่งนี้เป็น
 คนกรีนตามไปประโคมเมื่อเก็บดอกไม้แล้ว ก็พากันแห่กลับ
 มาถึงแล้วก็นำดอกไม้นั้น ไปวางตั้งไว้ที่หอสงฆ์ รอบองค์
 พระพุทธรูป ถึงเวลากลางคืนราวทุ่มหนึ่ง ก็ตีกลองใหญ่
 ขึ้น ๒-๓ ทุ่ม ราษฎรชาวบ้านหนุ่มสาวชายหญิง ก็ไป
 ประชุมกันที่ลานวัด พวกผู้หญิงมีหน้าที่จัดหมากพลุบุหรี
 ถวายแก่พระสงฆ์ ส่วนพวกหนุ่ม ๆ ก็แอ้วบ้าง ชับแค้น
 บ้าง เป็นการสนุกกรีกกรีนของชาวบ้าน การประชุมเช่นนี้
 อยู่ตีประมาณ ๔ ทุ่ม หรือ ๕ ทุ่ม จึงเลิกแล้วกลับไปบ้าน
 ส่วนเจ้าหนุ่ม ๆ ก็ถามหญิงสาวไปส่งถึงเรือนของหญิง
 พุคเกี่ยวพากันไปถามประเพณีของชนชาวภาคนี้ อนึ่ง
 การเก็บดอกไม้ตามโคกนี้ นางที่ก็ไปประจวบกันเข้ากับ
 บ้านอื่นหรือวัดอื่น ก็ตีกลองตบแข่งกัน เพื่ออวดว่าข้าง
 ไทจะเสียงดังกว่ากัน ถ้าข้างไทเสียงดังกว่า ข้างนั้นก็
 ชนะ แต่การชนะนี้ มิใช่เกี่ยวข้องแก่การพนันเสียเงิน
 เสียทองแต่อย่างใด เพียงแต่ทำให้เกิดสนุกกรีกกรีนเท่านั้น
 ฝ่ายไทชนะก็ได้หน้าได้ตาเอิกเกริกกันไป

ท่านฟังเรื่องที่เล่ามานี้ แล้วลองหลับตานึกดูถึงสภาพความเป็นอยู่ ของ ชาว บ้าน บัจจุบัน ประเทศ ว่า เป็นอย่างไร ก็ จะ เห็น ว่า ถึง เวลา สุนทริน เริง ก็ สุนทริน เริง ด้วย กัน ไม่ ว่า หญิง หรือ ชาย เด็ก และ ผู้ โหญ่ ทอดกจน พระ เณร ก็ ร่วม สุนทริน เป็น กัน เอง ไป หมก ไม่มี แบ่ง ชั้น วรรณะ เป็น ชาติ เป็น ตระกูล เป็น ชีวิต อย่าง ง่าย ๆ การ พัน เา เงิน ทอง กัน ไม่มี มาก นึก เพราะ เงิน ใน ดิน เช่น นั้น และ ใน สมัย นั้น ยัง ไม่ เป็น แก้ว สาร พัก นึก เหมือน เนี้ยวัน และ ไม่มี มาก พอ จะ ให้ เป็น เป็น แก้ว สาร พัก นึก ด้วย ถ้า เป็น แก้ว สาร พัก นึก ขึ้น มา เมื่อ ไค เมือ นั้น ก็ เป็น ความ เจริญ มี ทั้ง ก้าว หน้า และ ดอย หลง มา คู่ กัน ไป ตาม ส่วน ของ มัน และ จะ กลับ ไป เป็น ตาม สภาพ ภูมิ ไม่ ไค อีก การ เมา มา ย หรือ วิ วา ท หิง หวง กัน ก็ มี น้อย เติม ที เพราะ ถ้า ผัก กระจ รยา ประ เพล ก็ จะ ถูก พวก เนี้ย วัน บัง คับ รับ ใส เป็น กำ รว ากัน ไป ใน ทั่ว การ แข่ง ขัน คี ดิ ก ดอง เา ระ นะ กัน ว่า ไคร คี ไค กัง และ เร็ว กว่า นี้ ก็ เป็น ลัก ษณะ ชั้น ัน ของ คี ดิ ป อย่าง เนี้ย วัน กับ เรื่อง สีสัน ก็ ต้อง ัน ัน ด้วย สี่ ฉู ค ฉาก มา ก่อน สภาพ ความเป็น อยู่ อย่าง ง่าย ๆ เช่น นี้ ทุก ๆ ชาติ ไม่ ว่า ชาติ ไโร ก็ ต้อง ผ่าน มา ก่อน ทั้ง นั้น แล้ว จึง จะ เจริญ ต่อ ไป เป็น ชีวิต อัน รับ รัอน และ ยู่ ่ง ยาก ไค ย ลำ คับ

ข้าพเจ้าเคยกล่าวมาแล้วว่า ออกนอกบ้านไปไม่ไกลก็เข้าป่า ที่แรกก็เป็นป่าสุ่มทุมพุ่มไม้เป็นหย่อม ๆ เป็นป่าละเมาะก่อน แล้วยังป่าไม้ยืนต้นและป่าคงป่าสูง ที่อย่างนี้ต่างแห่งเกี่ยวนี้ไม่เป็นเช่นนั้นเสียแล้ว ผู้ที่เขาเคยเห็นมาเมื่อเป็นเด็กกลับไปใหม่เมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้ว ก็เห็นผิดตาไปมาก ที่ซึ่งเคยเป็นป่าส่วนมากกลายเป็นไร่เป็นนาไปหมด ถ้าจะไปให้ถึงป่าจริง ๆ ก็ต้องเดินไปไกลกว่าเดิม จึงถึงการสนุกเหมือนแต่ก่อนคุณเลื่อมซาไป เพราะมีการพนันเข้ามาแทนที่ ผู้ที่สนุกก็ไปสนุกแต่เรื่องฮบายมุข แม้แต่เด็กเด็กมีอัฐมีพสบ้าง ๒-๓ อัฐก็เอาไปเล่น เพราะเจ้าขลุกรดิกน้ำเต้าปูปลา มีคนต่างชาติพาเข้าไปสอน ถ้าเป็นวันไปเก็บดอกไม้วันสงกรานต์ ก็มีก็มีคนไปยุเสื่อเล่นการพนัน ก็อยู่ปากทางที่จะไปเก็บดอกไม้พวกเหล่านั้นต่างคนก็อกไม้ได้ ต้องแหวะเล่นกันเสียก่อน การเก็บดอกไม้ที่เคยสนุกสนานพร้อมเพรียงกันแต่ก่อน ก็ลดความครึกครื้นลงไป ตามผู้ที่เขาเล่าให้ฟังว่า เล่นการพนันไม่กลัวถูกจับหรือ ทอมว่าจะกลัวใคร วันตรุษวันสงกรานต์เขาอนุญาตให้เล่น เจ้าภาษีไม่กล้าห้าม แม้เวลาอื่นถ้าจะเล่นก็เล่นได้ พวกเดียวกันทั้งนั้น เพราะหัตถ์ที่ต่อมากต้องห้ามเพราะผิด

กฎหมาย มิฉะนั้นจะหนักมือยิ่งกว่านั้น ข้าพเจ้าเองเมื่อ
 เด็ก ก็เคยเห็นเคยเล่นขลุ่ยขลุ่ยหน้าเต้าปูลาในวันสงกรานต์
 พวกจีนมาตั้งเต้าให้คนอยู่ข้างถนนที่ในกรุงเทพฯ ฯ นี้เอง
 เด็ก ๆ ก็ใ้ไอ้จุมาก็เอาไปเล่นเสียหมดแทบทุกคราว แต่ก็
 ชอบเล่นเพราะเห็นเป็นสนุก และหวังจะได้ถ่ายเดี่ยว ฝ่าย
 เสียไม่คิดถึงจึงชอบเล่น พวกผู้หญิงก็ล้อมวงกันเล่นไฟ
 ก่อนนั้นขึ้นไป ก็เล่นเบี้ยก็การพนันตัวไปกันได้เป็นพิเศษ
 ในวันทศวันสงกรานต์

วิจารณ์เรื่องตรุษและสงกรานต์

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธี ๑๒ เดือน แห่ง
 หนึ่ง (หน้า ๓๕๐ ฉบับตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๓) กล่าวว่า
 ๑๓๓) เมื่อกล่าวถึงพระราชพิธีเดือน ๔ ว่า "จะแยกเดือน
 กันให้เกิดชากฎยาก จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึง
 พิธีสัมพัจฉรฉินท์หรือตรุษนี้เลยไป จนกระทั่งถึงเดือน ๕
 ก่อนหน้าสงกรานต์บ้าง"

ในหนังสือแสดงกิจการกิจ ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
 (ข้า บุนนาค) เป็นผู้แต่ง หนึ่งกล่าวว่า "ตรุษนี้

(สะกดคำเกือบเหมือนกับปัจจุบัน) นั้นบอกว่ากำหนดต้นปี
จึงเรียกว่า ทรุขณ ก็ควรที่จะทำบุญให้ทานเป็นการระลึก
ถึงสังขารว่าล่วงมาได้สิ้นศกปีแล้ว"

ความข้อความที่ยกมาอย่างข้างต้นนี้ แสดงว่า ทรุข
หมายความว่ากำหนดต้นปี แต่เดิมเขียนทรุข สะกดด้วย ศ
กัมิ สะกดด้วย ช มี น การันต์ด้วยกัมิ แปลไม่ได้ ใน
ปีทานุกรมของกระทรวงศึกษาธิการจึงกล่าวว่า "ทรุคหน้า
จะมาจากคำ ทรุฎิ หรือ ทรุฎุ ซึ่งแปลว่า ตัด" ถูกเข้าใจ
กันได้กับความหมายของคำว่าสัมพัจฉรฉินท์ หรือคำว่า
เผด็จศกของเก่า ซึ่งเป็นชื่อพระราชพิธีทรุค แปลว่าตัดปี
และยังมีเป็นอาณานาซึ่งชาวบ้านเข้าใจว่ายังได้มีเก่าให้หนีไป
ก็เชื่อได้ว่า ทรุขเป็นเรื่องต้นปีเก่า มาในรัชกาลที่ ๖
เปลี่ยนเขียน ทรุค เป็นทรุข คือเปลี่ยนจากสะกด ศ
เป็น ช และให้อ่านว่า ทะรุชะ แปลว่าอินทรี (ต้นสกฤต ทุษ)
และเรียกพระราชพิธีหลวงในวันสงกรานต์ว่า พระราชพิธี
ทรุขสงกรานต์เป็นอันว่าทรุข มีสองคำ ทรุค อย่างเก่า
เป็นเรื่องของการตัดปี อ่านว่า ทรุค อย่างใหม่ ทรุข
เป็นเรื่องของสงกรานต์ แปลว่า อินทรี อ่านว่า ทะรุชะ

วันตรุษหรือที่เรียกกันว่าตรุษไทย เริ่มตั้งแต่วันที่
 แรม ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ซึ่งถือว่าเป็นวันสิ้นปี
 เก่า และวันขึ้นค่ำเดือน ๕ ซึ่งถือว่าเป็นวันต้นของปีใหม่
 ถ้าตรุษเป็นวันปีใหม่ ทำไมจึงเอาวันปีเก่ามาคาบเกี่ยว
 ไปด้วย ๒ วัน ถ้าตรุษหมายความว่าตัดปีเก่า ก็ควรอยู่
 ในปลายเดือน ๔ โฉนจึงเอาวันปีใหม่คือวันแรกในเดือน ๕
 เข้ามาคาบเกี่ยวด้วย ถ้าตรุษเป็นเรื่องของปีใหม่ เหตุไร
 จึงไปสนุกรื่นเริงและเปลี่ยนจุดศักราชใหม่ในวันสงกรานต์
 ยิ่งกว่านั้น ทรุษนับเดือนทางจันทรคติ ส่วนสงกรานต์นับ
 วันทางสุริยคติ เรื่องยุ่งอย่างนี้ แท้ก่อนจึงมีผู้พูดตามกัน
 เล่นว่า “ตรุษมาก่อนสงกรานต์หรือว่าสงกรานต์มาก่อน
 ตรุษ” ที่ตามเช่นนั้น เพราะพูดกันว่า “เล่นตรุษเดือน ๔”
 ก็คือปีเก่า และ “เล่นสงกรานต์เดือน ๕” ก็คือปีใหม่ ด้วย
 เหตุดังนี้ ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธี ๑๒ เดือน
 จึงกล่าวว่ “จะแยกเดือนให้เด็ดขาดก็ยาก” เพราะไม่ทราบ
 ว่า ตรุษหรือสงกรานต์เป็นเดือนขึ้นปีใหม่กันที่ตรงไหน
 ในพระราชนิพนธ์ พระราชกริยานุสรณ์ (หน้า ๘) กล่าว
 ว่า ในการที่เกี่ยวอยู่ในเดือนห้าขึ้นค่างนั้นนั้น ไม่เป็น

การพระราชพิธีมาแต่โบราณ เพราะเพิ่งเกิดในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นี้แสดงว่า ทรุษ
ไทยเห็นจะเกิดขึ้นในเร็ว ๆ นี้เอง ที่ร้ายจะได้คึกคิกมาจาก
ลังกา มีเค้าให้เห็นอยู่ในประกาศพิธีทรุษ

ก็เหตุการณ์แบ่งเวลาเป็นวันคืนเดือนปี และกำหนด
เอาเวลาตอนไหนเป็นวันเดือนปีใหม่ เป็นเรื่องของมนุษย์
กำหนดขึ้นเองเพื่อความสะดวกของตน หาใช้ธรรมชาติ
กำหนดขึ้นเองไม่ โลกหมุนรอบตัวเองได้รอบหนึ่ง ก็เป็น
วันกับคืนหนึ่ง แต่ยังมีหมุนรอบดวงอาทิตย์ครบรอบหนึ่ง
ก็กว่าปีหนึ่ง จะขึ้นต้นลงท้ายในรอบหนึ่งที่ตรงไหน ก็
ทราบไม่ได้ มนุษย์จึงต้องสมมติกำหนดขึ้นเอง แล้วแต่
เหตุการณ์ที่เห็นเหมาะ หรือเพื่อสะดวกแก่ความเป็นอยู่
และการครองชีพของตน เหตุนี้วันขึ้นปีใหม่ของชาติ
ต่าง ๆ แต่โบราณจึงมีต่าง ๆ กัน และก็เปลี่ยนย้ายได้
แม้ทุกวันนี้วันขึ้นปีใหม่ของชาวอินเดีย ในส่วนภูมิภาค
ต่าง ๆ ก็ยังไม่ตรงกัน ส่วนวันปีที่มาตรงกันมากชาติ
ในปัจจุบันเป็นเรื่องเกิดทีหลัง เมื่อวัฒนธรรมของชาติที่
เจริญกว่าแผ่มาถึง แล้วเอาอย่างกันเพราะเป็นความสะดวก

แก่การคบค้าติดต่อกัน การก่อกำเนิดใหม่ในเคื่อนไร กงมา
จากเหตุที่มนุษย์สังเกตเห็น ความเปลี่ยนแปลงของโลกธาตุ
คือ ดินฟ้าอากาศ มีฤดูกาลบอกให้รู้ จึงกำหนดเอาฤดูใด
ฤดูหนึ่งที่เห็นว่าเหมาะเป็นต้นปีของตน

วันขึ้นปีใหม่ของไทย แท้เดิมมาคงเป็นเคื่อนอ้าย
เพราะชื่อบอกอยู่ว่าเป็นเคื่อนต้นของปี แต่ไทยดินอื่น ๆ
เท่าที่สอบได้ เรียกเคื่อนต้นปีว่าเคื่อนเจียง นี่ตรงกับชื่อ
เคื่อนต้นของจีนซึ่งเรียกว่าเคื่อนเจ็ง (แต่จีวเป็นเคื่อนเจีย
หรือเจียงว้ย เจียเป็นคำเดียวกับกันกับ เจ็ง แปลว่าเคื่อน
กำหนดเป็นเคื่อนปีใหม่) การเรียกชื่อเคื่อนอย่างเก่าของ
เรา ก็เหมือนกับของจีนคือให้ชื่อเคื่อนเป็นจำนวน ๑, ๒, ๓
ทางอินเดียเรียกชื่อเคื่อนตามชื่อดาวฤกษ์ ส่วนของฝรั่ง
ให้ชื่อเคื่อนปนเปกันเลอะเทอะเป็นชื่อจำนวนก็มี เป็นชื่อ
เทวดาก็มี เป็นชื่ออย่างอื่นก็มี วันปีใหม่ของจีนเวลานี้
ถือเอาวันที่ ๑ มกราคม อย่างฝรั่ง แต่ราชฎรชาวจีนยัง
นิยมวันขึ้นปีใหม่อย่างเก่าอยู่ และถือเป็นวันทำบุญและ
สนุกรื่นเริงกัน จะชักชวนให้เล่นตรุษอย่างใหม่ก็ไม่สำเร็จ
เพราะยังไม่เข้าถึงจิตใจเหมือนอย่างเก่า ซึ่งถือสืบเป็น

ประเพณีกันมานานเป็นบัจจยัตนุหลัง จะเปลี่ยนอย่างใหม่
กลับไปเป็นอย่างเก่าก็ไม่ได้ เพราะจะเป็นดอยหลังเข้า
คลอง ทางราชการของเขาจึงต้องเปลี่ยนชื่อตรุษจีนอย่าง
เก่า ว่าเป็นนักษัตรฤกษ์วันตฤกษ์ไป เพื่อไม่ให้ชกกับวัน
ขึ้นปีใหม่ของทางราชการที่วันที่ ๑ มกราคม

วันขึ้นปีใหม่ออย่างเก่าของจีนหรือครุชจีน ตกใน
ราวเดือน ๓ ถ้าเราถือว่าเดือนอ้ายเป็นเดือนต้นของเรา
เดือนต้นของเราก็แก่กว่าเขา ๒ เดือน ถ้าเราถือเอาเดือน ๕
เป็นเดือนต้นของเรา เดือนต้นของเขาก็เร็วกว่าเรา ๒
เดือน การนับเดือนของไทยทางภาคพายัพเร็วกว่าของเรา
๒ เดือน เดือน ๕ ของเราก็เป็นเดือน ๗ ของเขา เพราะ
ฉะนั้นเดือนเจียงหรือเดือนต้นของเขา จึงตกในเดือน ๓
ของเรา แต่เดือนเจียงของไทยใหญ่ตกในเดือนธันวาคมคือ
ในเดือนอ้าย ตรงกับเดือนต้นของเรา แต่เขาไปเล่นสนุก
ปีใหม่เอาในวันสงกรานต์ เห็นจะมีที่หลังโดยเอาอย่างหมา
หรือจะกล่าวให้ตรงคือเอาอย่างอินเดียด้วยกัน ของเราก็
เป็นลักษณะเดียวกัน ^{๑๖๕} ตลอดจนไทยภาคอีสานและภาค
บักซ์ไต ก็ถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ หาได้ถือ

เอาเดือนเจียงหรือเดือนอ้ายเดือนขึ้นปีใหม่ไม่ เรื่องมัน
ยุ่ง ๆ กันอย่างนี้

เหตุไรแต่เดิมเราจึงถือเอาเดือน^{๕๖๓}อ้ายเป็นต้นปี ข้อนี
มีพระบรมราชาธิบาย ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวว่า “โบราณคิดเห็นว่าฤดูหนาวเป็นเวลาพ้น
จากมีคฝนสว่างขึ้น เปรียบเหมือนเวลาเช้า คนโบราณ
จึงได้คิดนับเอาฤดูหนาวเป็นต้นปี ฤดูร้อนเป็นเวลาสว่าง
ร้อนเหมือนกลางวันจึงได้คิดว่าเป็นกลางปี เวลาฝน
เป็นเวลามืดกลุ้มโศกมาก และฝนพราเทียวไปไหนไม่ได้
จึงได้คิดเห็นว่าเป็นเหมือนกลางคืน” ตามกระแสพระราช
ดำริน ประกอบกับเดือนเจียงของไทยใหญ่ก็ตกอยู่ในเดือน
อ้าย แสดงว่าเราแต่เดิมคงถือเอาเดือนอ้ายเป็นต้นปี
คือถือเอาฤดูที่เป็นทักษิณายันสงกรานต์เมื่อพระอาทิตย์
สู่ทิศใต้เป็นหลัก ที่เดือนเจียงของพม่าเร็วไป ๒ เดือน
คือ ตกในเดือน ๑๑ เป็นเพราะเหตุไรยังไม่ทราบชัด
ก็วันเมื่อเราอพยพย้ายถิ่นมาอยู่ในแหลมอินโดจีนแล้ว เรา
ได้รับวัฒนธรรมจากอินเดียผ่านทางเขมร จึงถือเอาวัน
สงกรานต์เป็นวันรื่นเริงขึ้นปีใหม่ เพราะเหมาะกับความ

เป็นอยู่ของเราด้วยเป็นเวลาว่างจากการทำไร่ไถนาทั้งกล่าวไว้ในตอนอื่นแล้วผิดกับเดือนอ้ายซึ่งยังเป็นระยะเริ่มเก็บเกี่ยวข้าวอยู่ ไม่เหมาะแก่จะสนุกรื่นเริงฉลองปีใหม่แก่ชื่อเดือนอ้ายยังคงตกค้างมา ซึ่งหมกความหมายเป็นปีใหม่แล้ว

เมื่อถือเอาสงกรานต์เป็นวันรื่นเริงปีใหม่ เหตุไรเราจึงเริ่มต้นของปีเอาที่กรุงไทย ซึ่งตกอยู่ในต้นฤดูวสันต์อันเป็นปีใหม่ของชาวอินเดียกลางภาค ชื่อนี้ข้าพเจ้ายังนึกเห็นไปไม่ไค้ตลอด ทราบแต่ว่าในพงศาวดารเหนือกล่าว ว่า พระยาจักรคำแห่งเมืองตักกีสลามมหานคร โปรดให้ตั้งจุดศักราชขึ้นเอาเดือน ๕ เป็นเดือนขึ้นปีใหม่ แต่ด้ววันสงกรานต์ยังไม่ไปยังเอาเป็นปีใหม่ไม่ได้ ทั้งนี้ เหตุไรจึงเอาเดือน ๕ เป็นต้นปีก็ไม่มีการกล่าวไว้ นอกจากจะเชื่อเอาตามพงศาวดารเหนือเพียงข้อที่ว่าเอาเดือน ๕ ขึ้นปีใหม่เท่านั้นเอง และคงมีเหตุการณ์อะไรอย่างหนึ่งเกิดขึ้นจึงได้ตั้งปีใหม่เอาเดือน ๕ - แต่ที่ให้เปลี่ยนศักราชปีใหม่วันเดิลงศกสงกรานต์ ก็คงเนื่องมาจากเดิมเมื่อยังใช้มหาศักราชของอินเดีย ซึ่งคำนวณเดือนเอาตามสุริยคติ ก็ถึงต้นปีในวันเมื่อพระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษแล้ว ๒ วัน

เมื่อเปลี่ยนมาเป็นจุลศักราช ซึ่งคำนวณเดือนเอาตาม
 จันทรคติ จึงคงการคำนวณทางสุริยคติไว้ต่อมาด้วย
 สมเด็จพระยาคักราชราชานุภาพทรงอธิบายไว้ในหนังสือ
 สำหรับสอบศักราชว่า จุลศักราชเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน
 พม่าองค์หนึ่ง ทรงบัญญัติทั้งขึ้นเนื่องในตำราโหรา-
 ศาสตร์ ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กิ่งศักราชใหม่
 เป็นรัตนโกสินทร์ศกยกเอาวันที่ ๑ เมษายน ตามสุริยคติ
 เป็นวันขึ้นปีใหม่ แล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทรงเปลี่ยนเป็นใช้พุทธศักราช เอาวันที่ ๑ เมษายน
 เป็นวันขึ้นปีใหม่เช่นเดียวกับวันขึ้นปีใหม่ของรัตน โกสิน-
 ทรศก หากได้ใช้วันพระปรีดิพพานซึ่งคำนวณทางจันทรคติ
 เป็นวันขึ้นปีใหม่ไม่ เพราะไม่อยู่ที่ตรงกัน ต่อมาเปลี่ยน
 ปีใหม่ในวันที่ ๑ มกราคม ให้เข้ากับแบบสากล แต่ที่ยัง
 ใช้พุทธศักราชตามเดิมอยู่ วันเดือนขึ้นปีใหม่จึงกลาด
 เคลื่อนเพราะเปลี่ยนกันมาเป็นทอด ๆ และก็ยังรักษา
 ประเพณีเดิมลงประการไว้ด้วย เรื่องจึงยุ่งสาวหาต้นเดิม
 ได้ยาก ถ้าเหตุการณ์นั้นล่วงเวลาเลยมาแล้วทั้งปีนี้ เรื่อง
 วันเดือนขึ้นปีใหม่ของฝรั่ง ซึ่งกลายมาเป็นแบบสากล

ก็เปลี่ยนแปลงกันมาเป็นทอด ๆ เหมือนกันจนกว่าจะยุติ
มาเป็นวันที่ ๑ มกราคม

เราแบ่งฤดูกาลของเราเป็น ๓ ฤดู เหมือนกับของ
อินเดียนภาคใต้ แต่ทางภาคเหนือของประเทศนั้น ซึ่งอยู่
ในเขตของโลกที่มีอากาศหนาวกว่าประเทศของเรา เขาแบ่ง
ระยะเวลาออกเป็น ๖ ฤดู และเขามีฤดูวสันต์และฤดูสารท
เป็นอย่างดีเกี่ยวกับของประเทศจีนและประเทศในยุโรป แต่
ฤดูทั้งสองนี้ซึ่งเราแปลว่า ฤดูใบไม้ร่วง ทางของเราไม่มี
ตรงกันในฤดูใบไม้ผลิหรือฤดูวสันต์ เป็นฤดูที่คึกและสบาย
ที่สุดของเขา คงได้บรรยายไว้ข้างต้นแล้ว

คนโบราณแต่สมัยคึกคักบรรพ์ ว่าเฉพาะที่อยู่ใน
ดินแดนที่มีฤดูวสันต์ เมื่อสังเกตเห็นสภาพของสิ่งแวดล้อม
ตัวเขาในฤดูหนาว ก็ประหนึ่งว่ากำลังจะตายไป และก็
กลับฟื้นขึ้นใหม่ ในฤดูวสันต์ ก็เกิดความพิศวงในอาการ
ปรากฏของธรรมชาติที่วสันต์ เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวแก่สิ่ง
แวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยเรื่องหากินเพื่อความเป็นอยู่ของเรา
พวกที่หากินทางจับสัตว์ล่าสัตว์เป็นอาหารเลี้ยงชีพ เมื่อเข้า
ฤดูหนาว ถ้าไม่มีสัตว์จะให้จับให้ล่าได้ตนก็จะต้องออกตาย
ถ้าหากินทางเลี้ยงสัตว์หรือทางเพาะปลูก ซึ่งเรียกเป็นคำ

รวมเวลานี้ว่าเกษตรกรรม เมื่อเข้าฤดูหนาวถ้าสัตว์ที่เลี้ยง
ต้องตายเพราะความหนาว หรือพืชพรรณธัญญาหารที่ปลูก
ไว้จนไปหรือไม่งอก ทนก็จะต้องเดือดร้อนเช่นเดียวกัน
เพราะฉะนั้นคนโบราณ จึงตกอยู่ในอำนาจของธรรมชาติ
และนึกว่าอาการปรากฏของธรรมชาติซึ่งให้ดีและให้ร้ายแก่
ตนได้นี้ เกิดจากผีดวงเทวดาซึ่งมีอำนาจอยู่เหนือตนและ
แฝงอยู่ในสิ่งเหล่านั้น เป็นผู้บันดาลให้เป็นไป

เพื่อจะให้สิ่งที่มีอำนาจอยู่เหนือตนได้ช่วยเหลือ คน
สมัยนั้นจึงหาอุปเท่ห์ที่ช่วยอุบายวิธีต่าง ๆ ที่คนนึกเห็นว่าจะ
เป็นผลสมความปรารถนา โดยหลักที่ว่า ถ้าทำอย่างไร
ก็จะได้ผลอย่างนั้น คนและสัตว์สี่พันธุ์และงอแงมาได้ด้วย
วิธีใดก็เห็นว่าธรรมชาติก็คงเป็นเช่นเดียวกัน ถ้าทำเป็นตัว
อย่างให้ธรรมชาติเห็น ก็จะได้ผลเป็นปัจจัยกระตุ้นเตือน
ธรรมชาติเร่งให้ทำหน้าที่สี่พันธุ์เช่นนั้นด้วยเมื่อธรรมชาติ
งอแงเพื่อสี่พันธุ์ไม่มีตาย ตนเองก็จะไม่อดตายด้วย
เหตุนี้เมื่อพ้นฤดูหนาวและย่างเข้าฤดูร้อนก็แล้ว ตนก็ยินดี
ปรีดา แต่ยังไม่แน่ใจว่าธรรมชาติจะฟื้นตัวจริง ๆ และสี่
พันธุ์ได้ตลอดไปหรือไม่ คนสมัยคึกคักบรรพบุรุษ จึงเข้าช่วย

เร่ร่อนรรมชาติด้วยโดยร้องว่าทำเพลงด้วย ลักษณะอาการ
ซึ่งเมื่อเทียบกันสมัยนี้ก็อาจกล่าวได้ว่าหายากยิ่งอุลามก
อนาจารที่เกี่ยว ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ส่งเสริมธรรมชาติ
ให้ตื่นตัว จะได้ไม่ลืมการสืบพันธุ์ หรือเกิดความ
กระตือรือร้นกระตือรือร้นต่อการทำอย่างนั้น เหตุนี้ชนชาติซึ่ง
อยู่ในเขตหนาวของโลก จึงถือเอาฤดูวสันต์ในวิษุวัต
เป็นต้นปีใหม่ หรือเป็นปีของเขาสืบเป็นประเพณีมา

วันวิษุวัตทั้งได้กล่าวไว้แล้ว เป็นวันที่พระอาทิตย์
อยู่กึ่งกลางพิภพหรือโลกของเรา มีวันและคืนวันนั้นเท่ากัน
พอดิบพอดีหนึ่งมีสองครั้ง คือในฤดูวสันต์และฤดูสารทเรียกว่า
วสันตวิษุวัต และสารทวิษุวัต วันวสันตวิษุวัตเวลานี้ตก
วันที่ ๒๑ มีนาคม แต่สมัยโบราณกำหนดวันนี้เอาตาม
จันทรคติ จึงไม่อยู่ที่เหมือนกำหนดวันทางสุริยคติ แม้
เมื่อกำหนดเอาตามสุริยคติแล้ว เมื่อล่วงมานานถึงพันปี
ก็เคลื่อนที่ไปที่ละนิตทุกปี วันวิษุวัตที่ กำหนดไว้ก็คลาด
ที่ได้หลาย ^{๐๙/๐๖/๒๓} วัน เป็นเพราะอำนาจของพระอาทิตย์
พระจันทร์และดาวเคราะห์ถึงศูนย์กลางของโลกที่อยู่
แก่น กระทบทำให้แกนของโลกเพล่เคลื่อนที่ไปทางทิศตะวันตก

ทีละนิกทุกปี จุดที่เป็นวิษุวัตก็เคลื่อนไปด้วยตามส่วน
 เหตุนี้วันวิษุวัตซึ่งกำหนดและสืบมาแต่เดิมจึงเป็นต่าง ๆ
 กัน ครั้งที่มีพระบรมราชาธิบายไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง
 พระราชพิธี ๑๒ เดือน ซึ่งได้ยกมาอ้างไว้ที่อื่นแล้ว

ท่านผู้รู้ผู้หนึ่งบอกข้าพเจ้าว่า วันมหาสงกรานต์คือ
 วันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันวสันตวิษุวัตนั่นเอง ซึ่งคำนวณ
 วันอย่างเก่า วันที่ ๑ เมษายน ซึ่งฝรั่งถือเป็นวัน
 April Fool's Day ของเขา และเล่นสนุกล้อหลอกกันก็
 วัน ^{สง} Easter ซึ่งประชาชนคริสตังมีความยินดีปรีดา เพราะ
 นับถือว่าเป็นวันพระเยซูคืนพระชนมชีพ ภายหลังเมื่อถูก
 ครึงบนไม้กางเขนสิ้นพระชนมชีพไปแล้ว ซึ่งตกในวันเพ็ญ
 เดือนมีนาคม ภายหลังวันที่ ๒๑ ของเดือนนั้นก็ถึง และ
 วันเซงเหมงของจีนซึ่งตกในวันที่ ๕ เมษายน เหล่านี้เป็น
 วันวิษุวัตทั้งนั้น ที่กลาดเคลื่อนไม่ตรงกันก็โดยนัยที่กล่าว
 มาข้างต้น พิธีโหดของชาวฮินดูซึ่งมีสาคน้ำแคงกัน ก็เป็น
 วันเล่นนักษัตฤกษ์สงกรานต์ที่วันวสันตฤกษ์ ซึ่งเดิมเรา
 ถือเอาวันกลางเดือน จิตรมาส (เดือน ๕ ของเรา) โดด

นานมาแล้ว เมื่อพระยงราชกุมารรัชกาลที่ ๑ ใน
 พวกปาดทพ กรุงกรงหัดคินาปุระเกิดโรคบ่วงใหญ่เป็น
 ระบาดคนตายมาก พระยงราชกุมารทรงปรึกษาพระกฤษณ์
 ผู้พระญาติ และเป็นพระวิษณุনারายณ์เอวการปางที่ ๘
 พระกฤษณ์ตรัสว่าโรคระบาดที่เกิดขึ้นนี้ เป็นเพราะนาง
 ยักษ์ชื่อโหลติกา เป็นผู้มาสังหารคนเมื่อเวลานอนหลับ
 กวกรทำพิธีสุมไฟให้เป็นกองเบ่งงานประจำปี เรียกว่าไฟ
 โหลติ ก็จะสามารถขับไล่นางยักษ์ให้หนีไป ด้วยเหตุนี้
 ประชาชนจึงแสดงการร้องรำทำเพลงที่หยาบโตนเป็นอุตมก
 อนาจาร เพื่อเร่งให้นางยักษ์หนีไป อย่างไรก็ดี นางยักษ์
 แม้จะร้ายแต่ก็ยังมีบางอายุจึงต้องหนีไป นี่เป็นพยายาม
 อธิบายต้นเหตุของพิธี โหลติอย่างอธิบายเป็นปริศนาธรรม
 ของเราขอไปที เมื่อไม่ทราบต้นเหตุซึ่งเป็นที่มาเสียแล้ว
 ที่กองไฟ ใน วันโหลติเป็นการดีเพราะ จะได้เผาสิ่งปฏิกูลให้
 หมกไปเป็นประโยชน์ทางอนามัยเหมือนอย่างเผาขยะ มูล-
 ฝอยในวันจะถึงวันสงกรานต์

อีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า นางโหลติกาหรือโหลติ เป็นน้อง
 สาวสัมผัส (แปลว่าบี) ครั้งหนึ่งสมัยแรกเริ่มเดิมที สัมผัส

ตายไป นางโหดเสียใจยิ่งนัก จะขอเข้ากองฟอนของสัมพัค
เพื่อกายคาม ค่ายอำนาจแห่งความภักดี สัมพัคก็คืน
ชีพมาใหม่ เหตุนี้จึงได้สมไฟทุกปีในวันโหด เพื่อเป็นที่
ระลึกแห่งเหตุการณ์นี้ นี่ก็เป็นพยายามอธิบายกันเหตุ
ของพิธี โหดอีกเรื่องหนึ่ง เพื่อให้เห็นว่าเป็นเรื่องบีเก่า
กับบีใหม่ชานาบคาบเกี่ยวกับ ก็มีทายมีเกิดต่อเนื่องกัน

หนังสือที่ข้าพเจ้าคัดเอา เรื่องพิธี โหดมากล่าวนี้ได้
เล่าเรื่องโหด ซึ่งประชาชนจักมีขึ้นที่เมืองลโยแคว้น
บัญชาป(เมืองหลวงของพวกซีกเกียวนี้อยู่ใน ประเทศ
ปากีสถาน) ว่า ตั้งแต่เข้ากรุงในฤดูกาล แห่งวสันตวิษุ
วัตชาวอินเกีย ทั้งหญิงชายนับจำนวนเป็นร้อย ๆ ท่าง
พาทยอยกันมา ล้วนมีสีแคงเปรอะเลอะที่หน้าและที่เสื้อ
ผ้า เล่นสนุกสากน้ำแคงกันอย่างหัวทกกันซวิกไม่มียางอาย
เสียงหัวเราะเขฮาร่าเวิง และกล่าวคำทยาบกายอันเป็น
อุลามกอนาจาร ซึ่งไม่ใช่เป็นคำกล่าวที่มุ่งร้ายหมายขวัญแก่
ใคร และไม่ปรากฏว่ามีใครจะถือสาถัน แม้คำที่กล่าว
ออกมาั้นจะหยาบโดนเสียดุคคิ เป็นอย่างนี้ทุกมุมชอก
กรอกถนนตลอดไปทุกวันของพิธี โหด บนหลังคาตากฟ้า

ทีก ข่องหน้าท่างหรือทีไค ๆ ซึงพอจะกูเขาเล่นสนุกกัน
 อย่างนี้ไค ก็มิกนคอยคูกันสลอนทั้งโพรและคูคิ ไม่วา
 สาวเฒ่าแก และคูกันอย่างพอใจคูกัวยชบวนแห่พวกสาค
 น้าแกงผ่านมา ลางชบวนก็ใช้ผู้ชายแก่งเป็นคูหญิง ท่าง
 ว่าเป็นเจ้าสาวรึม้า แล้วก็ร้องรำทำเพลงและออกท่า
 ออกทางเป็นอย่างหมคยงอาย อันไมสามารถนำมา
 พรรณนาไค ลางชบวนหาชายหนุ่มมาแก่งตัวเป็นพระ
 กฤษณ์และมีหญิง ๔-๕ คน แก่งตัวเป็นนางโคบีหรือ
 นางเลี้ยงโค ซึงเป็นเหล่านางอันเป็นที่รักของพระกฤษณ์
 สักครู่เห็นคนเซและคากันเข้าไปที่แห่ กล้ายกับว่ามีอุบคิ
 เหตุอะไรเกิดขึ้นแต่เปล่าเขาพากันวิ่งไปคูกนแห่ แสดง
 ท่าทางอย่างหลอก ๆ อันเป็นอุลามาจนอาจารย์เกี่ยวกับการ
 เกิดการสืบพันธุ์ ตำรวจสองคนก็อยู่ที่นั่น ไมเห็นห้าม
 ปราม เข้าใจว่าจะเป็นผู้แนะนำส่งเสริมให้แสดงอย่างนั้น
 เสียคัวข้า ผู้บรรยายกล่าวเสริมว่าคูกู ๆ ก็เหมือนว่าคน
 เหล่านั้นกำลังคดงและมัวเมาอยู่กับซึงเป็นอนาจารย์ จะร้อง
 จะรำกนอย่างไร คูกูเหมือนจะหุผังหังและจ้องตาคูกู ไม่วา
 หญิงสาวหรือเด็ก คูกูไม่มีละอายแก่ใจอย่างไรเลย

หนังสือเล่มที่ข้าพเจ้าเก็บความมาเล่านี้ เล่าถึงขบวน
แห่ แห่เป็นอย่างอื่นอีกหลายอย่าง แห่ก็เป็นเรื่องหยาบ
กายทำนองเดียวกันทั้งนั้น และไม่มีใครรู้สึกว่าจะอะไร
ในวันโหด เห็นจะเป็นเพราะคุ้นกันกันอย่างนี้มาทุกปีตั้งแต่
เล็ก เข้าอิหฺรอบเกี่ยวกับคำค่าพล้อย ๆ ปากของเรา ถ้า
ไม่นึกแปลกก็ไม่รู้สึกว่ายาบกายร้ายอะไร เพราะคุ้นหฺมา
แต่เด็ก นึกเจตยวถึงเรื่องแห่รถประกวดในวันสงกรานต์
ของพม่ากรุงยํ่ากุง ซึ่งได้เล่ามาแล้ว ตรงที่จะมีเค้า
เหมือนแห่โหดของอินเดยบ้างกระมัง ถ้าเป็นเช่นนั้น
ก็ต้องชม ว่ารู้จักแก่ของเก่าให้เป็นเรื่องสนุกกรีกครันไป
โดยไมทังของเกิม

ข้าพเจ้าเคยสอบถามเพื่อนชาวอินเดย เขาบอกว่า
พิธีโหดนั้นยังทำกันอยู่อย่างกรีกครัน แต่เรื่องร้องรำ
ทำเพลงและเล่นหยาบกายไม่มีแล้ว ถ้าจะมีก็พวกซันคํ่า ๆ
เล่นกันไน ในหมู่บ้านชนบท ซึ่งอยู่ห่างไกลจากที่ชุมนุมชน
ออกไป เล่นในเมืองไม่ได้เขาห้าม ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเรื่อง
แห่โหดคงกล่าวมาข้างกัน เห็นจะเป็นเรื่องเมื่อก่อนนี้
ล่วงมาหลายสิบปีแล้วเพราะ หนังสือเล่มที่ข้าพเจ้ายกเอามา

พรรณนาก็มีอายุเกือบได้ ๕๐ ปีแล้ว ข้าพเจ้าอยากทราบ
 กำเนิดบทร้องของชาวฮินดูสาคน่าแคงวันโหลี่ ว่ามีข้อ
 ความอย่างไรบ้าง ตามเพื่อนชาวฮินดูหลายคนก็บอกว่าจำ
 ไม่ได้ มีคนหนึ่งบอกว่าทราบแต่ก็อธิบายแปลกลับเป็นไทย
 ไม่ได้ เพราะไม่ทราบภาษาไทยก็ หรือไม่ก็ไม่อยากบอก
 เพราะกระดากอาย อันที่จริงก็เห็นจะถ่ายกลับด้อยคำจำ
 พวกนี้จากภาษาหนึ่งมาเป็นอีกภาษาหนึ่ง เห็นจะยากเต็มที
 เรื่องใช้น้ำแคงสาคกันหมายความว่าอะไร ก็ไม่ปรากฏว่ามี
 อธิบายไว้ที่ใด ตามชาวฮินดูเองก็ไม่ได้ความ เมื่อโหลี่เป็น
 เรื่องเกี่ยวกับวสันตฤดูเนื่องด้วยการเกิดใหม่ของธรรมชาติ
 น้ำแคงที่เล่นสาคกัน จะเป็นเครื่องหมายมงคลแห่งการเกิด
 เหมือนกับระดูประจำเดือนบ้างไม่ได้หรือ หรือว่าคน
 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตามที่กล่าวสันนิษฐานไว้ว่า ชอบ
 เอาดินแคงทาตัว และที่เราแต่ก่อนทามันและปูนแคง
 ให้แก่เด็ก นอกจากเรื่องรักษาผิวจะสืบมาแต่เรื่องเดียว
 กันบ้างจะไม่ได้หรือ นี่เป็นเคาเอาตามเรื่องที่คิดเห็น
 แต่มาเข้าคำกั้นติดกับเรื่องสาคน่าในวันสงกรานต์ ซึ่งข้าพ-
 เจ้าเห็นว่าเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของฟ้าฝน เพื่อประ-
 โยชน์แห่งความงอกงามของพืชพรรณดังกล่าวมาแล้ว แล้ว
 ยังนึกเห็นเลยชอบเขคออกไปอีกว่า พิธีโหลี่ของอินเดียที่

ทำกันแต่ก่อน อาจเป็นบั้งจัญส่งเสริมการเกิดด้วยอีกโสด
หนึ่งก็ไ้ อินเดียจึงมีพลเมืองมาก

ความจริงก็เป็นที่ทราบกันว่า การสนุกรื่นเริงประจำ
ปีของประชาชนไม่ว่าที่ใด มักเนื่องกับเวลาที่จะเริ่มเพาะ
ปลูกหรือเวลาเมื่อเก็บเกี่ยวพืชผลแล้ว ก็ในวันวสันต-
วิษุวัตและวันสารทวิษุวัต แทบทั้งนั้น ที่เป็นอย่างนี้ไม่
แปลกอะไร เพราะเกิดจากอาการที่ปรากฏจากธรรมชาติอัน
เนื่องด้วยฤดูกาล ทำให้คนโบราณรู้สึกพิศวงต่อการแตก
พืชพรรณ และงอกงามของสิ่งมีชีวิต แล้วก็เกิดอารมณ์
เป็นปีติยินดี ชาวชาติมีความรู้สึกเรื่องอารมณ์อย่างนี้แรง
กล้า ก็ปลื้มความดีใจว่าแรงงานไม่เหนียวรังสติ ชาวกรีก
และชาติโรมัน ก็มีพิธีเกี่ยวกับรื่นเริงถึงขนาดเกินขอบเขต
อย่างของอินเดียเหมือนกัน เช่น เทศกาลแบกชนะนาเดีย
(Bacchanalia) และเทศกาลสะเทือนนาเดีย (Saturnalia) ซึ่งมี
การเล่นรื่นเริงเมามายกันอย่างเลอะเทอะ จนคำชื่อพิธีทั้ง
สองนี้เข้าสู่ภาษาฝรั่งเป็นคำปรกติมีความหมายว่า หนุ่ม ๆ
สาว ๆ เขาสนุกเมามายกันอย่างเลอะเทอะ เทศกาลการ-
นิวัต (Carnival) ซึ่งต่างแห่งมีแต่งรตแท้และรว่างปากัน

ด้วยดอกไม้ ซึ่งเรียกกันว่าสงครามบุปผชาติ ก็ว่าเป็น
เรื่องที่สืบมาจากการเล่นรื่นเริงอย่างเลอะเทอะของวสันต-
ฤดูเหมือนกัน

ข้าพเจ้าสอบถามเพื่อนชาวฝรั่งเศสคนหนึ่ง เขาบอก
ว่าฤดูวสันต์ในยุโรปจะสังเกตเห็นความแตกต่างกันระหว่าง
ฤดูหนาวและฤดูวสันต์ได้ชัด อย่างกลับหน้ามือเป็นหลัง
มือทีเดียว ผิดกับที่ในเมืองไทยซึ่งไม่รู้สักสังเกตได้ว่าผิดกัน
ก็มากนัก ถ้าอยู่ในยุโรปออกไปอยู่บ้านนอกในฤดูวสันต์
จะเห็นธรรมชาติได้ดีกว่าอยู่ในเมืองในกรุง จะรู้สึกเหมือน
เกิดใหม่ที่เขียว ในทุ่งนาจะเห็นต้นไม้กันหญ้าออกดอก
และออกใบใหม่เต็มพริ้วไปหมด ดูราวกับเป็นพรหมณ
ใหญ่มาทาบทาไว้ งามแท้ ๆ แมดงผิงก็ทิ้ง ๆ บินว่อนเวียน
เกล้าแร่เมฆเกสรของดอกไม้ เสียงนกตัวผู้ร้องเรียกหากัน
เมีย ระงมอยู่ตลอดเวลา รู้สึกว่าใจคอเบิกบานเข้ากับเด็ก
ใหม่ ผิดกันตรงข้ามกับเมื่อฤดูหนาวซึ่งมีใจคอเหี่ยวหู่ รู้
สึกว่าหน้าหนาวมีกลางคืนยาวนานเหลือเกิน ฤดูหนาว
เปรียบเหมือนคนชรา ฤดูวสันต์เปรียบเหมือนคนหนุ่มคน
สาว ซึ่งเป็นพวกมีเลือดฉีกขึ้นสมองแรงกว่าคนแก่จึงรู้สึก

ยื่นตราวิ่งเล่นสนุกกันในฤดูร้อน เพราะ “ธรรมชาติดีไฟให้มีความอบอุ่นจัด ถูกต้องกันไม่ได้ ร้อนเหลือเกิน”
 ครั้งนี้ข้าพเจ้าจกตรงตามด้อยคำที่เขากล่าว เขาเล่าต่อไปว่า อยู่กรุงเทพฯ. ที่นี้ไม่รู้สักอะไร แต่อยู่ที่เชียงใหม่ยังรู้สึกว่ามีฤดูร้อนบ้าง ที่เมืองหลวงพระบางวันสงกรานต์ก็ฤดูร้อนคนหนุ่ม ๆ สาว ๆ ที่นั่นเขาเล่นสนุกกัน “เฮ้อ เป็นแบบกะนาเสียนทีเถียว” เขาพูด แล้วก็หัวเราะก๊วยรู้สึกขบขันขบใจ ว่าเรื่องอย่างนี้มันมีเหมือนกันหมด ไม่เลือกว่าชาติไร หากแต่ถือกันว่าถ้าประพฤติกหรือทำกันในที่แจ้ง ก็ไม่เป็นบาปเป็นอนาจาร

ข้าพเจ้าเล่าเรื่อง การเล่นนักชดถุกษ์สงกรานต์มาถึงครั้งนี้ ทำให้นึกไปถึงเรื่อง “คนตรีในพระธรรมวินัย” ของ นายธนิต อยู่โพธิ์ (แสดงเป็นปาฐกถาอบรมครูพระปริยัติธรรม ณ วัดสามพระยา เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๐) ซึ่งมีอยู่แห่งหนึ่งกล่าวไว้

“ส่วน วิสูกทิสสนะ นั้น ท่านนิยมแปลกันว่า การเล่นเป็นขำตลกแก่กุศลกล่าวคือ ท่านแปล วิสูกะ ว่า การเล่นเป็นขำตลกแก่กุศล ถ้าจะถามว่าการเล่นชนิดใดบ้าง

เป็นชาติกแก่กุล หรือการเล่นชกโคบ้างที่นับเป็นวิสุกะ
 พระอรรถกถาจารย์แจ้งทั้งหลายไม่ไ้ระบุไว้ พระอรรถก-
 ธาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์ปรมัตถโชติกา อรรถกถาขุททกปาฐ
 เมื่ออธิบายอุโบสถกัถ ข้อ ๗ นี้ กอนันท่านแยกไว้ ๔
 ประเภท คือ นัจจะ พื่อนร่า ๑ กัตะ การร้อง ๑ วาทิตะ
 ประโคมดนตรีหรือกัศศีตีเป่า ๑ และวิสุกหัสสนะ การ
 เล่นเป็นชาติกแก่กุลอีก ๑ ตามที่ท่านแยกเป็น ๔ ประเภท
 นี้ ก็ดูเข้าที่กแก่พอนที่ก่อกมา ท่านกลับเอาไปรวมกันเสีย
 ว่า วิสุกะ ก็คือ นัจจะ กัตะและวาทิตะนั่นเอง หรือถ้าจะ
 พุคกถับอีกอย่างหนึ่งท่านเรียก นัจจะ กัตะและวาทิตะ ทั้ง
 ๓ จำพวกนั้นเป็นคำรวมว่า 'วิสุกะ' กั้วยเหตุนี้กระมังท่าน
 จึงจำเป็นต้องขยายความของคำว่า "ทัสสนะ" ที่แปลว่าดู
 ในคำว่า "วิสุก ทสสนา" นั้น ให้กว้างขวางออกไปอีก
 ว่าหมายความตลอดไปถึงการทั้งกั้วย ก็อทัสสนะที่เกย
 แปลกันในที่อื่นว่าดูว่าเห็นคำเดียนั้น ในที่ตรงนี้ท่าน
 ฤคทว่าทั้งกั้วยทั้งพั้ง หรืออย่างอื่นที่อายคนและประสาทจะ
 พั้งรับได้ แม้ที่ไม่เห็นได้กั้วยจักขุทวาร ถ้าจะหมายถึงสุค
 ถัมธัมผัสกั้วยกั้วยออกจะเกินไป"

นายสนิท อยู่โพธิ์ กล่าวต่อไปว่า “ได้เรียนตาม
พราหมณ์ ป.ส. ศาสกร์ เป็นการสอบสวนยืนยันคุณิ
อธิบายว่าในภาษาสันสกฤตมีคำว่า “วิษุ” แปลว่าเสมอกัน
เท่ากัน ซึ่งหมายถึงวันที่พระอาทิตย์โคจรเข้ามาในจักรวาล
มีระยะเวลากลางคืนกับกลางวันเท่ากัน ที่เรียกว่า “สง-
กรานต์” ปีหนึ่ง ๆ มีเช่นนี้ ๒ ครั้ง ก็อรารัตันเดือน
เมษายนและกันเดือนตุลาคม คำว่า “วิษุกะ” ก็แปลว่า
“การที่เกี่ยวข้องกับสงกรานต์ อธิบายว่า วันนั้นนับเป็น
วันนักขัตฤกษ์ ประชาชนชาวบ้านต่างมีการเล่นรื่นเริง
สนุกสนานกันเป็นการใหญ่” ดังนี้

ถ้าวิสุทตฺตสนา หมายถึงคุณการร้องรำทำเพลงในงาน
นักขัตฤกษ์โหด ก็ได้พรรณนามาข้างต้น ก็สมควรแล้ว
ที่ต้องห้าม เพราะเป็นการเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศลจริง ๆ
และเป็นพาลนักขัตฤกษ์ที่เกี่ยวข้อง ในความเห็นของเราสมัย
ปัจจุบัน คงไม่หมายความเพรื่อไปถึงการเล่นที่ไม่เป็นข้าศึก
แก่กุศลด้วย ในคัมภีร์มังกลัตถทีปนีมีคำว่า “วิสุททิกวิป-
ผนุกถาน” ท่านแปลว่า “แห่งกิเลสทำให้คึนรน” ก็ส่อให้
เห็นอยู่ว่าคำ “วิสุทตฺตสนา” เป็นเรื่องคุณการร้องรำทำเพลง

อันเกี่ยวด้วยการยั่วยุให้เกิดกิเลสราคะ อย่างคุณากรสนุกรื่น-
 เร่งในนันทวัตถุขั้วสันตวัตถุ ท่านจึงห้าม ถ้าคุณากรร้องว่า
 ทำเพลง ที่ไม่ทำให้เกิดกิเลสราคะ ก็น่าจะไม่ห้ามที่เกี่ยวข้อง
 เพราะท่านของพระสวคพร้อม ๆ กันกลางท่านเองก็เป็นท่านอง
 เพลง ท่านจึงเรียกท่านองสวคอย่างนี้ว่า สังคคิหรือสังคค
 ถ้าห้ามทั้งคิระ ก็เป็นทั้งพระสวคเป็นท่านองอย่างนี้ก็ไม่
 ได้ กงเป็นคัวยเหตุนี้ การทำคนตรีเมื่อเวลาพระฉันคือให้
 พระทั้งได้ไม่ห้าม ถ้าเป็นผิดท่านก็ห้ามเสียแล้ว เพราะ
 เสียงคนตรีที่เป็นท่านองไพอเพราะลางท่านองเมื่อฟังแล้ว ทำ
 ให้ผู้ฟังมีจิตใจมองแผ่วขึ้นผู้ฝ่ายสูงก็ด้วยความศรัทธาเลื่อมใส
 ก็มี ลางท่านองเมื่อฟังแล้วก็รู้สึกว้าเพราะ แต่ไม่ทำให้
 จิตใจเป็นไปทางฝ่ายสูงหรือฝ่ายต่ำ คือ เป็นกลาง ๆ ก็มี
 ลางท่านองเมื่อฟังแล้วจึงจิตใจให้ลงฝ่ายต่ำเกิดกิเลสราคะก็
 มี ที่ท่านห้ามทั้งคนตรี กงหมายถึงทั้งคนตรีอย่างหลังนี้
 กงไม่มุ่งไปถึงสองอย่างแรก แต่โดยเหตุท่านองคนตรีลา
 รมคิอยู่คาบเส้นก็มี เป็นกลาง ๆ หรือเป็นข้างต่ำก็ได้
 ท่านจึงห้ามเสียเลย ก็เป็นการดีแล้วด้วยประการฉะนี้

หมวดอายุ 09/05/2565

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์การศาสนา
นายวันดี สนิทโรจน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. ๒๒๓๓๓๕๐